

**Plastik Sanatlarda Disiplinlerarası Etkileşimler
ve
Seramik Sanatına Yansıması
S. Veysel ÖZEL
Yüksek Lisans Tezi
Eskişehir, 2007**

**PLASTİK SANATLARDA DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİMLER
VE
SERAMİK SANATINA YANSIMASI**

S. Veysel ÖZEL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Seramik Anasanat Dalı
Danışman: Yrd. Doç. Kemal ULUDAĞ**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Nisan 2007**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

PLASTİK SANATLARDA DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİMLER VE SERAMİK SANATINA YANSIMASI

S. Veysel ÖZEL

Seramik Anasanat Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2006

Danışman: Yrd. Doç. Kemal ULUDAĞ

İnsana ait ve yine insanın gerçekleştirdiği en önemli etkinlik alanlarından biri olan sanat üzerine değişen çağlara ve toplumlara göre farklı tanımlamalar yapılmış ve buna bağlı olarak da sanat disiplinleri farklı sınıflandırılmalar içerisinde ele alınmıştır. Tarihsel süreci içerisinde sayısız tanımlamalarla karşımıza çıkan sanatın, insanın toplumsal yaşamı ile var olduğu düşünülür ve toplumsal yaşamı oluşturan tüm oluşumlar, yapılar ve değerler ile sanat olgusu oldukça yoğun bir ilişki ve etkileşim içerisinde.

Plastik sanatlar içerisinde yer alan disiplinlerin birbirleri ve diğer sanat alanları ile yaşadıkları disiplinlerarası ilişki ve etkileşim sonucunda katı sınırlar ortadan kalkmaya başlamıştır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan sanat akımlarında disiplinlerarası yaklaşımın oldukça ön plana çıktığı görülmektedir. Günümüzde görsel sanatlar olarak da adlandırılan plastik sanatlar, farklı sanat anlayışlarının oluşmasında oldukça etkili olmuş ve disiplinlerarası yaklaşımı yoğun bir şekilde yaşamıştır.

Plastik sanatların bir dalı olan seramik sanatı katı sınırların yıkıldığı çağın sanat anlayışı içerisinde, diğer sanat disiplinleri ile görsellik, teknik, estetik gibi bir çok açıdan etkileşim içerisinde olmuştur. Günümüz sanat yaklaşımı ile ortaya konan seramik eserlerin, farklı disiplinlerden yansımaları üzerlerinde taşıdıkları görülmektedir.

Bu araştırmada plastik sanatlardaki disiplinler ile birlikte çağdaş seramik sanatı ve oluşum sürecinde gözlemlenen disiplinlerarası etkileşim ve ilişkiler ele alınmıştır. Sanat olgusu içerisinde yer alan disiplinlerin etkileşimleri ve bunun seramik sanatına yansımaları örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Being the most important field of activity done by human beings, art has been subject to many definitions over ages and according to the varying eras and societies; and accordingly, artistic disciplines has been handled in various classifications. Having numerous definitions over history, art is thought to come to existence with the social life of man, and all constitutions, structures and values are in quite an intense relationship and interaction with art.

As a result of the interdisciplinary relationship and interaction of the disciplines of the plastic arts each other and with other fields of art, strict boundaries have started to fade. It is seen that the interdisciplinary approach has become prominent especially between the artistic currents which emerged as of the second half of the 20th century. Plastic arts, which are termed as visual arts at present, has been quite effective on formation of new artistic currents and been subject to intense interdisciplinary approach.

One of the disciplines of plastic arts, ceramics has been in a multidimensional interaction with other artistic disciplines in terms of visibility, technique and aesthetics in the artistic understanding where strict boundaries are fading. It is seen that the pieces of ceramic made with the current artistic approach bear reflections of various disciplines.

In this study, the relationships and interactions between the contemporary ceramics art and the newly emerged disciplines as well as the disciplines of plastic arts are exercised. Also, the interaction of the disciplines which are considered to be in the notion of art and its reflection on the art of ceramics has been demonstrated.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

S.Veysele ÖZEL'in "**Plastik Sanatlarda Disiplinlerarası Etkileşimler ve Seramik Sanatına Yansıması**" başlıklı tezi **09 Nisan 2007** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Seramik** Anasanat Dalında, **Yüksek Lisans** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza _____

Üye (Tez Danışmanı) : Yard.Doç.Kemal ULUDAĞ
Üye : Prof.Zehra ÇOBANLI
Üye : Prof.S.Sibel SEVİM
Üye : Doç.Zeliha AKÇAOĞLU
Üye : Yard.Doç.Selçuk YILMAZ

Prof.Dr.Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Varolduğu çağın koşulları, imkan ve tekniklerine paralel olarak sürekli bir farklılaşma içerisinde olan sanat, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hiç olmadığı kadar farklı açılımlar, yönelimler ve arayışlarla karşı karşıya kalmıştır. Bunun sonucunda sanat, hem biçimsel hem de düşünsel boyutu ile çok farklı alanlarla yoğun bir etkileşim ve ilişki içerisine girmiştir. Sanatın içinde bulunduğu bu derinlemesine ve zengin bağlar bilim alanlarında olduğu gibi sanat alanında da disiplinlerarasılık kavramını ön plana çıkarmıştır. Bu araştırmada, sanatı oluşturan disiplinlerin birbirleriyle ve bilim alanlarıyla oluşturdukları ilişkiler, etkileşimler ve birliktelikler örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Örnekler seçilirken, özellikle konunun açıklanmasına olan katkısı dikkate alınmıştır. Bu çalışmanın sanat araştırmacılarına ve sanat eğitimi alan öğrencilere katkıda bulunması umulmaktadır.

Bu tezi hazırlamamda büyük emeği olan danışmanım Yrd. Doç. Kemal ULUDAĞ'a, bilgilerinden faydalandığım hocalarıma, bu araştırmaya emeği geçen arkadaşlarım, ailem ve eşime teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
RESİMLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**SANAT****VE****DİSİPLİNLERARASILIK KAVRAMI**

1. SANAT	4
2. SANATIN SINIFLANDIRILMASI	12
3. DİSİPLİNLERARASILIK KAVRAMI	17
4. SANATTA DİSİPLİNLER VE DİSİPLİNLERARASILIK	20

İKİNCİ BÖLÜM
BİLİM VE SANAT,
SANATIN BİLİMSEL DİSİPLİNLERLE ETKİLEŞİMİ

Sayfa

1. BİLİM VE SANAT	25
1.1. Fen Bilimleri ve Sanat.....	27
1.1.1. Matematik ve Sanat.....	29
1.1.2. Fizik ve Sanat.....	31
1.1.3. Biyoloji ve Sanat.....	33
1.1.4. Kimya ve Sanat.....	34
1.2. Sosyal Bilimler ve Sanat.....	35
1.2.1. Felsefe ve Sanat.....	37
1.2.2. Estetik ve Sanat.....	40
1.2.3. Psikoloji ve Sanat.....	42
1.2.4. Sosyoloji ve Sanat.....	44
1.2.5. Tarih ve Sanat	47
1.2.5.1. Sanat Tarihi.....	49
1.2.5.2. Arkeoloji.....	51
1.2.6. Antropoloji ve Sanat.....	52
2. SANAT ALANLARINDA DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİMLER.....	54
3. DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİMİN SANAT EĞİTİMİNE ETKİSİ.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
PLASTİK SANATLARDA DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİMLER
VE
SERAMİK SANATINA YANSIMASI

	<u>Sayfa</u>
1. PLASTİK SANATLARDA DİSİPLİNLER.....	80
1.1. Resim.....	81
1.2. Heykel.....	98
1.3. Mimarlık.....	107
1.4. Grafik.....	115
1.5. Baskı Sanatları.....	119
1.6. Fotoğraf.....	121
1.7. Çizgi Film (Animasyon).....	123
1.8. Cam.....	125
1.9. Seramik.....	130
2. DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİMLERİN SERAMİK SANATINA YANSIMASI	143
2.1. Seramik – Resim, Baskı Sanatları, Grafik, Fotoğraf.....	144
2.2. Seramik – Heykel.....	172
2.3. Seramik – Mimari.....	183
2.4. Seramik – Cam.....	192
2.5. Seramik – Edebiyat.....	196
2.6. Seramik – Müzik.....	199
3. DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİME SERAMİK ÖNERİLER.....	202
SONUÇ.....	212
KAYNAKÇA.....	214
İNTERNET ADRESLERİ.....	230

RESİMLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Resim. 001 , Floransa Katedrali.....	6
Resim. 002 , “Büyük Yıkandanlar”, 1998-1906, Paul Cezanne.....	10
Resim. 003 , Anatomi çizimleri, Leonardo da Vinci.....	21
Resim. 004 , “With Hidden Noise”, 9x13x11.4, Pirinç levha-vida-sicim, 1916, M. Duchamp.....	23
Resim. 005 , “Kozmik Dansçı”, 1993, Arthur Woods.....	28
Resim. 006 , “Müzik Dersi”, 1917, Henri Matisse.....	58
Resim. 007 , “Dans”, 1910, Henri Matisse.....	58
Resim. 008 , “Üç Dansçı”, 1925, Pablo Picasso.....	59
Resim. 009 , “İnsan Ölçümleri”, Gösteri, Yves Klein.....	60
Resim. 010 , Resim Uygulaması, Habip Aydoğdu.....	61
Resim. 011 , “Türk Piyano Ezgileri”, 2006, Yeşim Gökalp, (Albüm kapak resmi: Hakan Esmer).....	62
Resim. 012 , “Üç Mayıs”, 1814, Goya.....	65
Resim. 013 , “Amistad”, 1997, Steven Spielberg.....	65
Resim. 014 , “Caravaggio”, 1986, Derek Jarman.....	65
Resim. 015 , “Konser”, 1595, Caravaggio.....	65
Resim. 016 , Fransa - Paris, 1953, Henri Cartier – Bresson.....	68
Resim. 017 , “Muma Bakan Buda”, Buda heykeli, televizyon, mum, 1992, Nam June Paik.....	69
Resim. 018 , “Elektronik Süper Anayol”, 313 Monitör, neon, ses, 1995, Nam June Paik.....	70
Resim. 019 , “Kağıt Toplayıcılar”, Video, 2003, Can Altay.....	70
Resim. 020 , “Davut”(Michelangelo’dan Esinle) Strafor, 2005, Serkan Özkan.....	73
Resim. 021 , “Çılgılık”, 1893, Edvard Munch.....	82
Resim. 022 , “III. Enternasyonal Anıt Modeli”, 1920, Viladimir Tatlin.....	85
Resim. 023 , “Beyaz Üzerine Siyah Kare”, Tuval üzerine yağlı boya, 1913, K. Maleviç.....	86
Resim. 024 , “Tristan Tzara’nın Portresi”, Boyalı tahtadan kabarma, 1916 Jean Arp.....	87
Resim. 025 , “Stopaj Ağı”, Tuval üzerine yağlı boya, kurşun kalem, 1914, M. Duchamp.....	88
Resim. 026 , “İmgelerin İhaneti I”, Tuval üzerine yağlı boya, 1929 Rene Magritte.....	89
Resim. 027 , Jackson Pollock çalışırken, 1951, Fotoğraf: Hans Namuth.....	90
Resim. 028 , “Günümüz Evlerini Bu Kadar....”, Kağıt üzerine kolaj, 1956, R. Hamilton.....	91
Resim. 029 , “Daha Çok ya da Az” Tuval üzerine alüminyum boya, 1960, F. Stella.....	92
Resim. 030 , “Bir ve Üç Çekiç”, Çekiç, çekiç fotoğrafı ve sözlük tanımı, 1965, Kosuth.....	93
Resim. 031 , “Bir ve Üç Sandalye”, Sandalye, sandalye fotoğrafı ve sözlük tanımı, 1965, Kosuth.....	94
Resim. 032 , “Hiçbir Şeyin Tanımlamaları”, 1966, Kosuth.....	94
Resim. 033 , “Yansıma II”, 1996, Adnan Çoker.....	95
Resim. 034 , “Fısıldayan Duvar”, 1985, Burhan Doğançay.....	95

Resim. 035 , “Meditasyon”, 1986, Gerhard Richter.....	96
Resim. 036 , “Grane”, 1980-93, Anselm Kiefer.....	97
Resim. 037 , Resim ve hazır nesne olarak bisikletten oluşan düzenleme, 1997, Enzo Cucchi.....	97
Resim. 038 , “Terracota Askerler”, 10.000 Seramik heykelden oluşan ordu, Çin.....	99
Resim. 039 , “Boğa Başı” ve “Kadın Başı” Heykelleri, Picasso.....	101
Resim. 040 , “Solo Tanıtma”, 2002, B. Woodrow.....	101
Resim. 041 , “101Dalmaçyalı”, 1988, David Mach.....	102
Resim. 042 , “Sürü”, 32 Kızak, yağ, keçe ve minibüs, 1969, Joseph Beuys.....	103
Resim. 043 , “Uzayda Çizgisel Konstrüksiyon”, Plastik şeritler, 1970-71, Naum Gabo.....	104
Resim. 044 , “Derviş”, Ahşap, İlhan Koman.....	105
Resim. 045 , “Soyut Heykel”, Metal, 1973, Kuzgun Acar.....	106
Resim. 046 , “Einstein Kulesi”, 1917-1921, Erich Mendelsohn.....	108
Resim. 047 , “T.W.A. Terminal Binası”, 1956-1962, Eero Saarinen.....	109
Resim. 048 , Mondrian’ın resminden Detay ve “Schröder Evi”, 1932-34, Gerrit Rietveld.....	110
Resim. 049 , Sandalye, Masa, Lamba Tasarımları, Gerrit Rietveld.....	110
Resim. 050 , “İdeal Saray”, 1872-1912, Ferdinand Cheval.....	111
Resim. 051 , “Watts Kuleleri”, 1921, Los Angeles Simon Rodia.....	112
Resim. 052 , “Savoye Villası”, 1929, Le Cobusier.....	113
Resim. 053 , “Guggenheim Müzesi”, Bilbao, Frank Gehry.....	114
Resim. 054 , Yazı Tasarımı Eskizi, 1939, Frederic W. Goudy.....	117
Resim. 055 , Milli Piyango için Afiş Tasarımı, İhap Hulusi Görey.....	118
Resim. 056 , “Profil ile Sıcak”, Litografi, 1988, Paul Wunderlich.....	120
Resim. 057 , “Çizgi Kahramanlar Sokakta” Sergisinden Örnekler.....	125
Resim. 058 , Camdan yapılmış kuş formu, Oiva Toikka.....	128
Resim. 059 , Cam Spiral, Marek Fisar.....	128
Resim. 060 , Cam Form, Fahri Kaplan.....	129
Resim. 061 , Hitit Seramiklerinden Örnekler.....	130
Resim. 062 , Seramik Tabak, Bernard Leach.....	133
Resim. 063 , “İsimsiz Yığın”, 1980-81, Peter Voulkos.....	134
Resim. 064 , “Mavi Ay”, Stoneware, 1988, Rudy Autio.....	135
Resim. 065 , Litografi Resim ve Seramik Maske, Robert Arneson.....	137
Resim. 066 , Türk seramik sanatçılarından çalışmalarından örnekler.....	139
Resim. 067 , Seramik düzenlemeler, Zehra Çobanlı.....	140
Resim. 068 , Seramik tabak, Oya Uzuner.....	141
Resim. 069 , Picasso’nun seramik çalışmalarından örnekler.....	147
Resim. 070 , “Koca Picasso”, Karışık teknik, 2003, Noi Volkov.....	148
Resim. 071 , Noi Volkov’un resim sanatı ile etkileşimli seramiklerinden örnekler.....	148

Resim. 072 , “Satürn Form”, 1965, Hans Coper.....	149
Resim. 073 , “Çöküş”, 2002, Arthur Gonzalez.....	150
Resim. 074 , Düzenleme, Antony Gormley.....	151
Resim. 075 , “Avrupa Tarlası”, 35.000 Terrakota Figür, Antony Gormley.....	151
Resim. 076 , Düzenleme, Piet Sockmans.....	152
Resim. 077 , Düzenleme, Clare Twomey.....	152
Resim. 078 , Düzenleme, Edmund de Waal.....	152
Resim. 079 , “İki Kap”, 2003, Julien Stair.....	153
Resim. 080 , Tarabya Otelinde Bulunan Seramik Duvar Panosundan Detay, Jale Yılmabaşar.....	154
Resim. 081 , 2006, Alev Ebüzziya ve Nil Yalter Ortak Seramik-Resim Sergisinden Örnekler.....	155
Resim. 082 , Gravür baskı, 1995, Bilgehan Uzuner.....	156
Resim. 083 , Karışık Teknik, 2000, Bilgehan Uzuner.....	156
Resim. 084 , “Deprem”, Bilgehan Uzuner.....	157
Resim. 085 , Suluboya, 2004 Semih Kaplan.....	158
Resim. 086 , Seramik karo, 2005, Semih Kaplan.....	158
Resim. 087 , Çini Tabak, 2005 Semih Kaplan.....	158
Resim. 088 , Çini Tabak, 2005, Semih Kaplan.....	158
Resim. 089 , “Tablet”, Raku, 2001, Kemal Uludağ.....	159
Resim. 090 , Sagar pişirimli seramiklerden örnekler, Hasan Başkırkan.....	160
Resim. 091 , Sagar pişirimli seramik kase, Judy Motzkin.....	160
Resim. 092 , Seramik tabak, S.Sibel Sevim.....	161
Resim. 093 , Seramik insan başları, Sergei Isupov.....	162
Resim. 094 , Seramik form, Duncan Ross.....	162
Resim. 095 , Seramik form, Peter Hayes.....	163
Resim. 096 , Dijital baskı (üst) ve seramik (alt), 1998, Raymon Elozua.....	164
Resim. 097 , Gravür (Özgün Baskı) ve seramik Form, Sadi Diren.....	165
Resim. 098 , Porselen silindir form, Bodil Manz.....	166
Resim. 099 , “Çift Silindir”, Porselen,1998, Bodil Manz.....	166
Resim. 100 , Yazının kullanıldığı seramikler, Mary Wihite.....	167
Resim. 101 , Yazının kullanıldığı seramikler, Daniela Schlagenhauf.....	168
Resim. 102 , Yazının kullanıldığı seramikler, Daniela Schlagenhauf.....	168
Resim. 103 , “Mavinin Gizemi: Tuğralar” Seramik tabak ve vazo , Zehra Çobanlı.....	169
Resim. 104 , “Çaydanlık”, Les Lawrence.....	170
Resim. 105 , Fotoğrafın aktarıldığı seramik form, Maria Geszler.....	170
Resim. 106 , Seramik düzenlemeler, Jeanne Opgenhaffen.....	171
Resim. 107 , Seramik düzenlemeler , Jeanne Opgenhaffen.....	171
Resim. 108 , “Antibes”, Çelik, çinko, boya, 1993,Anthony Caro.....	174

Resim. 109 , Seramik heykel örnekler, Anthony Caro.....	174
Resim. 110 , “Kaldıraç”, 137 Parça Ateş Tuğlası,1966, Carl Andre.....	175
Resim. 111 , “Isoclast”, 2004, Carl Andre.....	176
Resim. 112 , Seramik heykel örnekler.....	177
Resim. 113 , Seramik heykel örnekler.....	178
Resim. 114 , Post Modern seramik örnekler.....	180
Resim. 115 , Post Modern seramik örnekler.....	181
Resim. 116 , “Arabesk”, Füsun Kavalcı.....	182
Resim. 117 , “Guell Parkı”, Barselona, Antoni Gaudi.....	185
Resim. 118 , “Tuğla Düşüm”, 1977, Wendy Taylor.....	186
Resim. 119 , Le parc – Lycée Hôtelier, Guyancourt, Klaus Schultze.....	187
Resim. 120 , Tuğla dış mekan heykeli, Klaus Schultze.....	187
Resim. 121 , Bristol Eye Hastane duvar detayı ,1986, Walter Ritchie.....	187
Resim. 122 , Ulla Viotti’nin Çalışmalarından Örnekler.....	188
Resim. 123 , Ulla Viotti’nin Çalışmalarından Örnekler.....	188
Resim. 124 , Bauwcentrum binası tuğla çalışmasından detay, Amsterdam, 1955, Henry Moore.....	189
Resim. 125 , “Bilimin Işığı”, Duvar Panosu, Bilkent Üniversitesi, Ankara, Hamiye Çolakoğlu.....	190
Resim. 126 , Cihat Burak Seramik “Kuşevleri” çalışırken, Fotoğraflar Ara Güler.....	191
Resim. 127 , Seramik ve camın birlikte kullanıldığı çalışmalardan örnekler, Ekrem Kula.....	193
Resim. 128 , “İlkbahardan”, Porselen ve şamot çamuru, cam ve serigrafi, Mehmet Kutlu.....	194
Resim. 129 , “Düş Bahçelerinden-Sirenin Düşü”, Cam İçi Seramik, 2003, M. Ağatekin.....	195
Resim. 130 , Edebiyat-Seramik ilişkisinden örnekler, Kemal Uludağ.....	197
Resim. 131 , “Satır Aralarından Seramiğe” Sergisinden Örnekler.....	198
Resim. 132 , Seramik müzik aletleri.....	200
Resim. 133 , Seramik müzik aletleri.....	200
Resim. 134 , Seramik müzik aletleri.....	200
Resim. 135 , Heykelsi armonik flütler, Susan Rawcliffe.....	201
Resim. 136 , Üç kişilik düdüklü çanak, Susan Rawcliffe.....	201
Resim. 137 , “Kentsel Doku”, Düzenleme, 2002, S.Veyssel Özel.....	203
Resim. 138 , “Kentsel Doku-2”, Düzenleme, 2002, S.Veyssel Özel.....	203
Resim. 139 , “Tablet-1”, Seramik heykel , 2002, S.Veyssel Özel.....	204
Resim. 140 , “Tablet-1”, Detay, S.Veyssel Özel.....	204
Resim. 141 , “Tablet-2”, Seramik heykel, 2004, S.Veyssel Özel.....	205
Resim. 142 , “Tablet-2”, Detay, S.Veyssel Özel.....	205
Resim. 143 , “Toprak”, Seramik düzenleme ve fotoğraf, 2002, S.Veyssel Özel.....	206
Resim. 144 , “İz”, Düzenleme, 2006, S.Veyssel Özel.....	206
Resim. 145 , “Tabletler”, Seramik düzenleme, 2004, S.Veyssel Özel.....	207

Resim. 146 , “Çatlayan”, 2006, S.Veysel Özel.....	208
Resim. 147 , “Çatlayan-2”, 2006, S.Veysel Özel.....	208
Resim. 148 , “Çatlayan-3”, 2006, S.Veysel Özel.....	209
Resim. 149 , “Küresel”, 2006, S.Veysel Özel.....	209
Resim. 150 , “Çatlak”, Dijital baskı, 2006, S.Veysel Özel.....	210
Resim. 151 , “Üç Çatlak”, Dijital baskı, 2006, S.Veysel Özel.....	210
Resim. 152 , “Toprak2”, Fotoğraf, 2006, S.Veysel Özel.....	211
Resim. 153 , “Toprak3”, Fotoğraf, 2006, S.Veysel Özel.....	211

GİRİŞ

İnsanın kendini ve yaşadığı dünyayı anlamasında etkin bir güç olarak beliren sanat, her çağın kendi düşünce dünyasını ve anlayışını gösteren, insan aklı ile becerisinin sonucu ortaya çıkan ve toplumsal yaşamda vazgeçilmeyen önemli bir olgudur. Farklı ifade araçlarının kullanılması sonucu farklı disiplinlere ayrılan sanat, her çağın kendine özgü değerlerini, düşüncelerini ve anlayışlarını çağın ulaşabildiği teknikleri kullanarak göstermiştir. Sanat kavramı üzerine yapılan tanımlamalarda ve sanat olgusu içerisinde yer alan önemli kavramların sorgulanmalarında görülen farklı yaklaşımların temelinde sanatın bu özellikleri yer almaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sanatın tarihinde görülmemiş bir sıklık ve yoğunlukla sanat akımları, hareketleri, düşünceleri ve yaklaşımları birbirini izlemiştir. Bunun altında yatan nedenler olarak toplumsal yaşamın birçok alanında görülen değişimlerle birlikte bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler gösterilebilir. Uzun bir tarihsel süreç sonucunda kendine özgü gerçeklikleri ile özgürlüğüne kavuşmuş olan sanat, insanın kendini ve evreni anlamasında, kavramasında çok önemli bir diğer alan olan bilimle de çok sıkı bir ilişki ve etkileşim içerisinde olmuştur. Bu etkileşim ve ilişki yeni oluşumları her bir yeni oluşumda yeni etki ve ilişki alanlarını doğurmuştur. Sanatın tarihsel süreci içerisinde önceleri de var olduğu düşünülen, sanat disiplinlerinin bir birleri ile olan ilişkileri ve etkileşimleri, 1960 sonrasında ciddi bir yoğunluk kazanmış ve günümüzde disiplinler arasındaki katı tutumlar ortadan kalkmıştır. Sınırların zorlandığı, her bir alanın diğer bir alanla beslendiği ve o alanlara katkı sağladığı günümüz sanat anlayışı, sanat disiplinlerinin yeni ifade olanakları kazanmalarına olumlu etki etmektedir. Yaratıcılığı ile sanat olgusu içerisinde yer alan sanatçı açısından da bu oluşumlar etkili olmuştur. Birçok alanın teknik imkanlarını kullanan sanatçılar ortaya koydukları sanat eserleriyle farklı alanlardan beslendiklerini göstermekte ve düşüncelerini aktarmalarına katkı sağlayabilecek her türlü malzemeyi kullanmaktadırlar. Sanat tarihinde çok önemli dönüm noktaları görülmekle beraber bu anlamdaki en etkili dönüm noktası olarak Duchamp'ın hazır nesnelere sanatında kullanması gösterilebilir.

Disiplinlerarasılık kavramı ve disiplinlerarası ilişki çok farklı boyutlar taşıdığından dolayı sanat alanında bu kavramdan bahsederken verilebilecek en önemli ve belki de ilk örnek Leonardo da Vinci'dir. Onlarca bilimin kurucusu olarak kabul edilen ve sanatı üzerine birçok kitap yazılan Leonardo da Vinci, günümüz sanatçı görüntüsünü ve yaklaşımını yaklaşık olarak 500 yıl önce fazlasıyla göstermiş, sanat tarihinin en önemli sanatçısı olarak kabul edilmiştir.

Sanatta disiplinlerarası ilişki ve etkileşim, sanat alanlarının kendi aralarında ve sanat alanları ile bilim dalları arasında görülebilmektedir. Günümüz sanat disiplinlerinin, birbirlerinin sınırları içerisinde hareket etmelerinin ve projeler üretmelerinin altında yatan en önemli nedenlerden biri, çağın sanat anlayışında sanatçının neyle ifade ettiğinden çok neyi ifade ettiğinin önem kazanmasıdır. Burada kullanılan malzemenin önemsizliği gibi bir sonuç yerine ifadeyi güçlendirebilecek her türlü malzemenin kullanımına yönelik özgürlüğün ve bunun gereği olan bilgiler arası beslenmenin önemi çıkarılmalıdır.

Sanat alanları arasında yaşanan bu ilişki ve etkileşim seramik sanatına da olumlu sonuçlar doğurarak yansımıştır. Geleneksel seramik üretimlerde de gözlemlenebilen disiplinlerarası yaklaşım, çağdaş seramik sanatının oluşum süreciyle birlikte görsel, estetik, teknik ve bilimsel yönleriyle derinlik kazanmıştır. Farklı alanlardan sanatçıların seramik malzeme ile kazandıkları geniş ifade imkanları seramik sanatına da çok önemli ve olumlu katkılar sağlamıştır. Bunun yanı sıra sanat eğitiminde yaşanan gelişmeler, yetişen sanatçı adaylarının birçok bilgi alanından faydalanması yönünde gerçekleşmiş, bunun sonucunda seramik alanında eğitim alan bir sanatçı farklı alanlar içerisinde de üretimler gerçekleştirebilme olanağı yakalamıştır.

Sanat alanının her hangi bir alanında yaşanan gelişmeler, bulunan teknikler diğer sanat alanlarında etkisini büyük bir hızla göstermektedir. İletişim imkanlarının zenginleştiği ve hızlandığı günümüz yaşamında, katı sınırların ortadan kalktığı ve bir çok alanın bilgisiyle beslenmesi gerekliliği görülmektedir. Günümüz sanat olgusu içerisinde de sanatçı her türlü bilgiye kendini açarken zaman zaman farklı alanlardan uzman kişilerle birlikte hareket etmektedir. Bu bir anlamda da sanatçı için sınırsız düşünce ve ifade özgürlüğü anlamı taşımaktadır. Sanat alanında disiplinlerarasılık yaklaşımı, çağın sanat anlayışını ortaya koyabilme ve çağı ifade edebilme açısından oldukça önemli görülmektedir.

Çağdaş seramik sanatının, çağın sanat anlayışı içerisinde disiplinlerarası etki ve ilişki bağlamında yeniyi, yaratıcılığı ve özgünlüğü daha fazla ortaya koyabileceği düşünülmektedir. Seramik malzemenin taşıdığı bu gereklilik, seramik sanatının çok farklı boyutlarda ele alınmasına olanak sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
SANAT
VE
DİSİPLİNLERARASILIK KAVRAMI

1. SANAT

İnsanoğlu ile varolan sanat üzerine, değişen zaman ve mekana göre çok farklı tanımlamalar yapılmış ve bu tanımlamalar farklı anlayışların farklı sanat kuramlarının kaynağı olmuştur. Sanat üzerine dűřünmek, tanımlamalar yapmak Antik Çađ'dan günümüze değişimler ve gelişmeler göstererek devam etmektedir. Sanat olgusu ile ilgili sorulara her dönem kendi koşullarında, bir önceki dönemin kendine bıraktıklarına eklemeler yaparak yanıt aramış ve sanat her dönemde toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur.

İnsan, doğal olana müdahale ederek ve onu değiştirerek doğaya üstünlük sağlarken, sanat tarihi açasından bugün sanat eseri olarak kabul ettiğimiz ilk sanat ürünlerini ortaya koymaya başlamıştır.

Sanatın tarihi, insanın topluluk olarak yaşamaya başladığı ilk günlere kadar gitmektedir. İnsanın insan olma süreci içinde, başından beri karşısında sürekli savaşacağı doğayı bulur ve yaşamını sürdürebilmek için doğa güçlerini hem kendi isteğine göre değiştirmiş hem de kendi kendini yaratmıştır. Sanatın kökeni bu yaratıcı çalışmalarında aranmalıdır.¹

İlk başlangıcında sanat, imgelerin gücüne dayalı büyüsel bir anlam taşımaktadır ve doğaya karşı verilen mücadelede güçler taşıyan inançsal bir araçtır. Bu büyüsel başlangıçtan 19. Yüzyıla kadar sanat gerek dinin gerekse devlet yönetimlerinin hizmetinde olmuş, belli bir amaca ulaşmanın önemli bir aracı olarak kullanılmıştır.

Antik çağın sanat anlayışı taklide dayalıdır ve eğitim ve siyasetle ilişkilidir. Sanat üzerine ilk düşüncelerin ortaya çıktığı bu dönemin felsefesi etkilerini sonraki

¹ Mehmet H. Doğan, Estetik, (Üçüncü basım İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2003), s. 48.

dönemlerde de göstermiş, ortaya çıkan yeni düşüncelerin ilk kaynağını oluşturmuştur. Sanat anlayışında kişisel üslubun olmadığı bu dönemde, idealist yaklaşımın ağır bastığı görülmektedir.

Antik Yunanlıların insanoğlunu evrenin merkezi olarak görmeleri ve evrende varolan her şeyin aslında insanoğlu için yaratılmış olduğunu düşünmeleri, dönemin sanat anlayışına idealleştirilmiş insan figürleri olarak yansımıştır. İlk çağ sanat anlayışını betimlemekte kullanılan uyum ve ifade kavramları ise çağdaş sanat yapısı içinde oluşan ifade ve uyum kavramlarından oldukça farklıdır. İlk çağ sanat anlayışındaki ifade kavramından sanatçının kendini ifade etmesinden çok, sanatçının idealist felsefeyi ifade etmesi anlaşılmaktadır. Çünkü sanatçının kendini ifade etmesi bir bakıma kendi sanat üslubunu ortaya koyabilmesi anlamını da taşımaktadır. Oysa ilk çağ sanat anlayışındaki katı kalıplar sanatçıya böyle bir özgürlük sunmamaktadır.²

Platon'un nesnede güzel olanı o nesnenin ideal örneğinin bulunduğu idealar dünyasında aramasında bu idealist tutum yatmaktadır.

Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ve yayılmasıyla toplum yaşamında görülen değişiklik aynı hızla sanat anlayışında da görülmüştür. Ortaçağ Avrupa'sında sanat anlayışının temel çıkış noktası Hıristiyanlık dini olmuş, tüm güzellikler Tanrısal bir veri olarak görülmüştür. Orta çağda sanatın dinle olan ilişkisi ve dini konuların seçimi sanatın yeni hizmet alanının göstergesi olmuştur. Dinin etkisinden çok hızlı bir şekilde kurtulmamakla beraber, Rönesans ile birlikte sanat anlayışının ciddi değişim gösterdiği bilinmektedir. Yeniden yapılanma hareketi olarak kabul edilen Rönesans Antik Çağın yeniden ele alınışı olarak da değerlendirilir. Bu dönem, sadece sanat alanında yaşanan gelişmelerin dönemi değil, ekonomik, toplumsal, bilimsel gelişmelerin de yaşandığı dönem olmuştur. Sanatsal üretimde, doğanın incelenmesi ve sanatı matematiksel olarak değerlendirme çalışmalarının yaşandığı bu dönemde sanatçı atölyelerinin de önem kazandığı görülmüştür. Sanatçılar, sanatsal çalışmalarında din dışı konuları ve kendi üsluplarını ortaya koymaya başlamışlardır.

Gombrich, Rönesans dönemi İtalyan sanatçılarının sanata bakış açılarını üç ana başlık altında toplamaktadır. Bunlardan ilki, bilimsel perspektifin bulunmasıdır. İkincisi, insan vücudunun tam bir izdüşümüne olanak sağlayacak anatomi bilgisine ulaşılmasıdır. Üçüncüsü ise

² D.Alper Altunay, Mekanik Sanattan Elektronik Sanata Geçiş ve Video Sanatı, (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1539, 2004), ss. 38-39.

o çağda ağır başlı ve güzel hiçbir şeyden ayrı düşünilemeyen klasik mimari biçimlerinin tanınmasıdır.³

Resim. 001, Floransa Katedrali

(http://www.francescomorante.it/pag_2/204ab.htm) 03.03.2006

Toplum yapısında, devlet yönetimlerinde, düşünce dünyasında büyük değişikliklerin yaşanmasına neden olan 1789 Fransız Devrimi, modern sanat anlayışını yaratan en önemli etkenlerden biri olarak kendini göstermiştir. Devrimle beraber bireysel iradenin önem kazanması, sanat anlayışında da önemli değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. 18. Yüzyılla beraber din ve yönetimlerin baskısından kurtulmaya başlayan sanat artık toplumun değerlendirmelerine de açılmış, düşünsel anlamda zenginleşmiştir.

19. yüzyılda, sanatsal yaratım yeteneğinin tanrı vergisi olduğu üstüne söylenen, eskiden kalma, dinsel gizemci tasarım ortadan kalkmış bu tutum artık yerini yeni çağdaş sanat anlayışına bırakmıştır. Zamanın bilimsel düşüncesine yaraşır sanatsal düşüncelerin üretilmesi gerekmektedir.⁴

³ Altunay, a.g.e, 2004, ss. 43-44.

⁴ M.Kagan, Estetik ve Sanat Dersleri, Çev: Aziz Çalışırlar (Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 1993), s. 215.

Alman filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel “Estetik Üzerine Dersler” kitabında şöyle demektedir: “Artık sanat eserlerini kutsal varlıklarmışçasına görmenin ve onlara tapınmanın ötesine geçmiş bulunmaktayız; sanat eserlerinin yarattığı etki, daha çok düşünsel düzeydedir ve daha yüksek düzeyde bir ölçütü gerektirir.”⁵ Sanat, özgürleşmesi açısından önemli bir yol kat etmiştir.

Bu yeni ortamda artık kimsenin kendisinden bir şeyleri ‘süslemesini’, olduğundan ‘başka türlü’ göstermesini, ‘örtbas’ etmesini, ideolojileri ‘onaylamasını ya da birilerini ‘eğlendirmesini’ beklemeyeceğini savunarak yola çıkan modern sanat, sanatın tarihinde hiç görülmemiş bir özgürlüğü kendisine tanımış oldu. Bu özgürlüğe de, “ Artık sanatta yaratıcılığın özü, sanatçının sanat eserinde kendine özgü görme biçimini dile getirmesidir;” diyerek tanımladı.⁶

Sanat artık kendi başına değerlendirilmesi gereken bir olgu olarak kendini ortaya koymaya başlamıştır ve bu olguyu oluşturan üç temel öge vardır. Sanat alanını oluşturan bu üç öge sanatçı, sanat alıcısı (izleyicisi) ve sanat eseridir. İlk ortaya çıkmasından itibaren farklı yaklaşımlarla tanımlamalar yapılan sanata sanatçı, izleyici ve sanat eseri üçgeniyle yaklaşmak, tanımlama yapabilmek açısından daha belirleyici olacaktır. Sanatın tarihine bakıldığında yine bu üç öğeden birini merkeze alan ve bunlardan biri tarafından sanatın ne olduğuna yanıt arayan kuramlar görülmektedir. Oysa sanat olgusundan bahsedebilmemiz için bu üç ögeyi birbirinden önem açısından ayırt etmeksizin ele almamız ve sanatçı, sanat eseri ve alıcısının birbirleriyle olan ilişkilerini değerlendirmemiz gerekmektedir.

20.yy’ da sanat üzerine olduğu kadar sanatçı ile ilgili kavramlar da farklı açılardan ele alınıp incelenmiştir. Bilim, teknoloji ve endüstrinin gelişmesi ve yaşama egemen olması karşısında sanatçı duygusal, yaşantısal ve tinsel olanı geliştiren ve üreten, böylece modern çevrenin teknik ve pratik önceliğini dengeleyen biri olarak özel bir önem kazanmıştır⁷ .

Sanatçının en belirgin ve en önemli özelliği yaratıcılığı ve farklı görme biçimidir. Sanatçı yarattığı sanat eserine kendi düşüncelerini, duyularını ve

⁵ Walter Benjamin, Pasajlar, Çev: Ahmet Cemal, (Dördüncü basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), s. 81.

⁶ Ahmet Cemal, Sanat üzerine Denemeler, (İstanbul: Can Yayınları, 2000), s. 89.

⁷ J.N.Erzen, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 1607.

birikimlerini aktarır. Sanatçı üzerine yapılan tanımlamalarda, sanatçının yaratıcı düşüncesi ve eylemi sıklıkla vurgulanmaktadır.

Sanatta yaratıcılık, yoktan var etmek gibi mistik, ya da metafizik bir anlam içermez. Sanatta yaratıcılık, algı yetisi üzerine bir düşleme, bir imleme yetisi katmak, katabilmek, bunun için de sezgi gücünü kullanabilmektir. Yaratıcılık iç ve dış dünya ile ilgili belli sorunların, ya da sorun olabilecek belli durumların önce saptanması, sonra da bunlara çözüm önerileri getirilmesi ya da bunların çözümlenmesi, bu sorunların çelişen, çatışan yönlerinin uzlaştırılmasını amaçlayan onarıcı, kotarıcı çözüm yollarının bulunmasıdır, bulunabilmesidir. Yaratıcılığın kaynağı görgü ve bilgidir, yaşantılardır, yaşamdır.⁸

Bir sanatçının iç ve dış dünya ile ilgili yaşam bilgisi ne kadar çok yönlü, derin ve duyarlı olursa sanatsal yeteneklerini kullanmada o kadar başarılı olur ve sanat eserlerinin iletişim niteliği o ölçüde güç kazanır.

Sanat insana ait olan bir etkinlik alanı olduğundan sanatçı da insana ait olan her duruma ve tutuma karşı kendi özgür yaratma becerisini ve olana karşı muhalif tutumunu ortaya koyar. Rus besteci Modeste Mussorgsky bunu şöyle özetlemiştir: “Sanatçının yasası kendisidir.”⁹

Yaşadığı toplumun bireyi olan sanatçı, o toplumun sorunsalları üzerine ve ya öngörüsü ile gelecek zaman sorunsalları üzerine eserlerini üretir. Sanatçının kendine sunulanla yetinmemesi ve sunulana müdahale etmesi, yaratma etkinliğinin itici gücü olarak ortaya çıkar ve yaratmak, sanatçı açısından bakıldığında yaşamının anlamı olarak kabul edilir. İçeriğin özgün bir şekilde biçimle ortaya çıkması ve kalıcı bir nitelik taşıması yaratıcı etkinliğin hedefidir.

Sanatçı olabilmek için yaşamı yakalayıp yutmak, onu belleğe, belleği anlatıma, gereçleri biçime dönüştürmek gerekir. Duyuş her şey değildir sanatçı için; işini bilip sevmesi, bütün kurallarını, inceliklerini, biçimlerini, yöntemlerini tanıması böylece de hırçın doğayı uysallaştırıp sanatın bağitlarına uydurması gerekir. Sözde sanatçıyı tüketen tutku, gerçek sanatçının yardımcısı olur; sanatçı azgın boğaya boyun eğmez, onu evcilleştirir.¹⁰

Sanatçının kendi yasaları ve yaratma sürecinin zenginliği özgün sanat eseriyle ortaya çıkar. Sanatçı neyi seçtiğini ve bu seçtiğinin kendisinde nasıl görüldüğünü

⁸ Sıtkı M. Erinç, Sanat Psikolojisine Giriş, (Ankara: Ayraç Yayınevi, 1998), s. 85.

⁹ Larry Shiner, Sanatın İcadı, Çev:İsmail Türkmen, (İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2004), s. 306.

¹⁰ Ernst Fischer, Sanatın Gerekliği, Çev: Cevat Çapan, (İstanbul: Payel Yayınları, 1995), s.11.

eseriyle ortaya koyar, bu da o sanat eserine teklik, özgünlük ve kalıcılık gibi çok önemli özellikler kazandırır. Sanatsal yaratım süreci ancak ürünün ortaya çıkmasıyla son bulur. Sanat yapıtının ortaya çıkışıyla da sanat olgusunu meydana getiren öznelerin ilişkileri derinlemesine bir yoğunluk kazanır.

Sanat eserleri, izleyicisi ile arasında bir iletişim ve etkileşim sağlarken sanatçı ile izleyici arasında da bir iletişim bağının oluşmasını sağlamaktadır. Bu iletişim ve etkileşim sürecinin altında sanat eserlerinin iki temel işlevi yatmaktadır. Bunlar sanat eserlerinin izleyeninde yarattığı duygusal doyum ve iletisidir. Sanat eserleri ancak izleyenleri ile var olmaktadır ve sanat olgusundan ancak bu koşulda söz edebiliriz. Sanatçı, bir sanat eseri yaratırken aynı zamanda o sanat eseri izleyenlerde yeni bir düşünce, yeni bir kavrama ve yeni bir algılama durumu yaratır. Böyle bir etki ağının oluşmasında sanat olgusunun tüm özneleri açısından kuşkusuz algı alanının zenginliğinin, algılama yeteneğinin gelişmişliğinin ve sezgi gücünün önemi ortaya çıkmaktadır. “...Kant, Schelling, Croce, Cassirer başta olmak üzere modern filozofların pek çoğunun sanatın yaratma ediminin “imgesel” ile “simgesel” yönleri üzerinde durdukları görülmektedir.”¹¹ Bu dolayısıyla sezgi ve algı gücünün önemi ile ilgili olarak düşünülebilir.

Sanatsal yaratmanın temel kaynaklarından biri sezgidir. Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğünde sezginin tanımı şöyle yapılmıştır: “Sezgi bir gerçekliğin düzenli bir akıl yürütme süreci sonucunda değil de, kesin olarak formüleştirilmemiş bir düşünce süreciyle kavranmasıdır.”¹² Sanatsal yaratmanın sezgi ile yönlendirilen bir süreç olduğunu söyleyen sanat kuramcısı B. Croce sanatın, yaratmaya dayalı bir ifade olduğunu, sanatsal bilginin imgelemeyle sağlandığını, sezgisel ve tikel olarak belirlediğini ve bu bilginin sanat eseriyle ortaya çıktığını öne sürer. Sanatsal bilgi ancak sanat eseriyle birebir kurulan ilişki sonucunda ortaya çıkar. Sanatçı açısından sezgi gücü ne derece önemliyse sanat alıcısı için de o derece önemlidir.

Modern mimarinin kurucularından Adolf Loos, artık izleyicinin sanat eserine yaklaşması gereğinden söz ederken, şöyle der: “Belki de şimdi yapılması gereken,

¹¹ Sarp Erk Ulaş, Felsefe Sözlüğü, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002), s. 493.

¹² M. Sözen / Uğur Tanyeli, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994), s. 215.

sanatı tıpkı bir ölçme çubuğu gibi kendi iç dünyamıza daldırmaktır. Son işaret bize hangi derinliğin üstesinden gelebileceğimizi gösterecektir...”¹³

Resim. 002, “Büyük Yıkandanlar”, 1998-1906, Paul Cezanne
(http://www.expo-cezanne.com/1_3.cfm?id=-507590599) 03.03.2006

Rönesans'ta temellerini bulan ve özellikle 20. yüzyılda yoğunlaşan bilim sanat ilişkisi sanatçıları yeni arayışlara yöneltmiş, yine bu yüzyılda gerek sanat disiplinleri gerekse bilim disiplinleri arasında çok boyutlu bir etkileşim ve ilişki süreci başlamıştır. Bu ilişkilerle birlikte teknolojik gelişmeler sanat ve sanat eseri kavramları üzerine yeni düşüncelerin üretilmesine neden olmuştur. Modern Sanatın Temelleri adlı kitabında Werner Hofman sanat kavramına yönelik şu ifadeleri kullanır.

Sanatın ne olduğu sorusu, kitaplıklarda tabuta kondu. Soru bugün yeniden ortaya atılacaksa, bunu biraz kışkırtıcı bir tutumla yapmak gerekir. ‘Sanat’ kavramının aşırı zorlanmasından da, putlaştırılmasından da kaçınılmalıdır; çünkü bu kavramın içeriğini, belli bir gözlemci ya da tüketici çevresinin oylarına dayanarak kavramla ilinti kurma hakkını kazanmış sanat eserleri oluşturmaktadır. Mağara resimleri, bizim sergi yada müze salonlarımızdaki sanatın yaratılardan farklı türde sanat eserleridir. Gel gelelim üzerinde bütünüyle görüş birliğine varılmış bir ‘sanat iradesi’nin egemenliği hiçbir zaman söz konusu değildir”. Prof. Hofman bu

¹³ Cemal, a.g.e, 2000, s. 90.

satırlardan sonra sanata ilişkin bilgilerimiz konusunu da şöyle açıklamaktadır: “Sanata ilişkin olarak elimizde yalnızca kapsamı her gün genişleyen, deneyimden kaynaklanma bilgi bulunmaktadır. Çok sayıda zaman ve mekan kesitinden oluşma bu bilgi, sanata, sanatın özüne ve kapsamına yönelik soru sürekli yinelendiği için oluşmuştur. Sanat eseriyle aramızdaki ilişkilerin kendine özgü yanı da budur: Bu ilişkiler, sanat eserinin tartışmalı konuma gelmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yapmak zorunda olduğumuz şey, bu konumu kabullenmek ve sanat eserinin titreşimler alanını bu konumdan yola çıkarak kurmaktır.¹⁴

Sanat insanlığın aydınlanması, hayata bakışımızı etkileyip duygularımıza bir hareketlilik katması yönünde önemli bir itici güçtür. Bu güç insanın özgür düşüncesinin ifade bulduğu, insanlar arasındaki iletişimi yoğunlaştıran, düşünsel boyutunu zenginleştiren bir alan olarak vardır. Sanatta her düşünce, içinde estetik duyguyu, özgünlüğü, kalıcılığı ve tekliği barındırmaktadır. Çağdaş sanat anlayışı, içinde bulunduğu çağın düşüncesini ortaya koyarken çok yönlü bir ilişkiye ve birçok alandan bilgi ile beslenmeye gereksinim duymaktadır.

Sanat olgusundan ancak ortaya konan eserlere dayanarak söz edilebilir. Sanat eserleri de kullanılan malzemeler, araç gereçler ve yöntemler bakımından farklılıklar göstermektedirler. Çok eski bir geçmişe sahip olan resim, heykel, mimarlık, seramik, cam, müzik, tiyatro, dans ve edebiyat gibi disiplinlerin yanı sıra dönemlerin teknolojik imkanlarına göre farklı sanat disiplinlerinin ortaya çıktığı ve farklı ifade araçları olarak kullanıldıkları görülmektedir. Günümüz sanat ortamı içerisinde yukarıdaki disiplinlerin dışında grafik, fotoğraf, sinema, çizgi film, televizyon, video sanatı ve dijital sanat gibi disiplinler de yer almaktadır. Sanatın ortaya konmasında kullanılan ifade araçları ve yöntemler çağın gelişmelerine paralel olarak artmakta ve bu ifade olanaklarının ilişkileri sanata farklı boyutlar getirmektedir. Sanatçı ifade etmek istediği şeyi farklı yöntemler kullanarak ortaya koyar ve bunun sonucunda çok farklı ve özgün sunumlarla sanat eserleri yaratılır. Köklü bir geçmişe sahip olan sanat disiplinleri ve sonradan sanat olgusuna dahil olan yeni sanat disiplinleri sanat kuramcıları tarafından farklı sınıflandırmalar içinde ele alınmaktadırlar. Bu sınıflandırmalar, dönemlere göre değişimler gösterse de yararlı olarak düşünülmüştür.

¹⁴ Cemal, a.g.e, 2000, ss. 106-107.

2. SANATIN SINIFLANDIRILMASI

Tarihsel süreç içerisinde sanat anlayışlarının farklılaşması, gelişmesi ve yeni sanat alanlarının ortaya çıkması ile birlikte sanat sınıflandırmaları da buna bağlı olarak bir değişim göstermektedir. Sanatın sınıflandırılması da sanat üzerine ilk düşüncelerin gerçekleştiği Antik Yunan'a dayanmaktadır. Sanatların sistematik sınıflandırılmasına ilk kez Aristoteles'in POETİKA adlı yapıtında rastlanmaktadır. Sanatı eğitim ve siyasetin amacı olarak düşünen Aristoteles müzik ve şiiri bu anlamda çok daha fazla etkili görmüş ve bunları da resim, heykel, mimarlık gibi "taklit sanatları" grubunda ele almıştır.

...sanatlar üç bakımdan birbirlerinden ayrılırlar; taklit etmede kullanılan araç bakımından, taklit edilen objeler bakımından ve taklit tarzı bakımından. İster bir sanatçı yetisi, isterse alışkanlığa dayanan bir ustalıkla olsun, bazı sanatlar renkler ve figürler aracılığı ile doğayı taklit eder. Bazı sanatlar ise ses aracılığı ile taklit eder. Buna göre bütün adı geçen sanatlarda genel olarak taklit; ritim, söz ya da harmoni aracılığı ile gerçekleştirilir.¹⁵

Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyan dinini kabul etmesiyle başlayan çok güçlü dinsel nitelikler taşıyan Ortaçağ sanatında sanatın, özgür sanatlar ve hizmetçi ya da bayağı sanatlar olarak ikiye ayrıldığını görmekteyiz. Bayağı sanatlar, sipariş üzerine ve bir ücret karşılığı fiziksel bir emek harcanarak yapılırken, özgür sanatlar ise soylu ve eğitilmiş sınıfın entelektüel sanatıydı. Bu sınıflamada heykel, Antik Yunan'da da olduğu gibi hizmetçi sanatlar grubuna girerken şiir özgür sanatlar içinde yer almaktaydı. Yapılan bu sınıflamaya günümüzde her biri ayrı bir disiplin olan tıp, tarım, mekanik, denizcilik, jimnastik gibi alanlar da ilave ediliyordu ve bunlar "karma sanatlar" olarak adlandırılıyordu. Resim de "karma sanatlar" grubunda yer alıyordu.¹⁶ Sanat ve düşünce alanında çok büyük değişimlerin, gelişmelerin, yaşandığı Rönesans kültüründe sanatın sınıflandırılması yeniden ele alınmış, sanatlar arasındaki sınıfsal ayrım kaldırılmıştır. Leonardo Da Vinci, ünlü "resim düşünsel bir şeydir" sözü ile sanatın düşünsel yönüne dikkat çekmiş ve ona saygınlık kazandırmıştır.

17. yüzyılda, özellikle ikinci yarısından itibaren sanat ve bilim disiplinleri arasında ayrı kategoriler oluşturulmaya çalışılmış, sanat ve bilimlerin farklılıklarının

¹⁵ Aristoteles, Poetika, Çev: İsmail Tunalı, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1963), s. 11.

¹⁶ Shiner, a.g.e, 2004, ss.52-53.

bulunduğu kabul görmeye başlamıştır. Bu sınıflandırma içerisinde sanat ve zanaat ayrımının olmadığı dikkat çekmektedir. Ancak 1750’li yıllara gelindiğinde sanatçı ve zanaatçı arasında farklılığın olduğunu gösteren tanımlamalar yapılmıştır. Jaques Lacombe Güzel Sanatlar İçin Cep Sözlüğünde sanatçıya “Sanatçı, liberal sanatları icra edenlere ve özellikle ressam, heykeli ve gravürcülere denir” tanımı getirmiştir. Kısa süre sonra öteki sözlük ve ansiklopediler de “sanatçı” ile “zanaatçı” için farklı tanımlar getirmeye başlamışlardır.¹⁷

Alman düşünür Hegel 19. yüzyılın başında sanat dallarının gelişimini tarihsel bir süreç içerisinde değerlendirir ve sınıflandırır. Mimarının ön plana çıktığı “Simgesel Sanat”, heykelin ön plana çıktığı “Klasik Sanat” ve resim, şiir ve müziğin ön planda olduğu “Romantik Sanat”. Hegel ayrıca sanatları nesnel ve öznel olarak sınıflandırmış, resim, heykel, mimariyi nesnel; müzik ve şiiri öznel sanatlar olarak ayırmıştır. Hegel’in bu sınıflamayı, öznellik ve nesnellik arasındaki karşıtlığı çözümlenmeye çalıştığı “özdeşlik felsefesi” ile ortaya koyduğu görülmektedir. Şiir sanatına ilişkin olarak Hegel’in yaptığı epik, lirik, dramatik ayrımı, sanat dallarını daha temelden bir çözümlenme yoluna gittiğini göstermektedir. 20. yüzyılın başlarından itibaren Max Dessoiri, F. Schimt, Etienne Souriau ve V. Koşinov gibi bir çok estetikçi sanat dallarını, farklı etkenlerden ve bu etkenlerin birbirleriyle kesişmelerinden yola çıkarak tablolarla göstermişlerdir.

Mekansal Sanatlar (yan yana, dural sanatlar) Heykel Resim	Zamansal Sanatlar (peş peşe, hareketli sanatlar) Şiir	Belirli çağrışımları, gerçek biçimleri taklit eden sanatlar
Mimari	Müzik	Belirsiz çağrışımlar ve gerçek dışı biçimlerle ilgili özgür sanatlar
Görsel sanatlar (etkinlik aracı [mekan-] görüntü)	Müziksel Sanatlar (etkinlik aracı [ses-] jest)	

Tablo 1. Max Dessoir’in Tablosu

Kagan, 1993, s.303

¹⁷ Shiner, a.g.e, 2004, s. 166.

	Müziksel Sanatlar		Plastik Sanatlar
	Zamansal Sanatlar (Akustik Sanatlar)	Zamansal Ve Mekansal Sanatlar (motor-sanatlar)	Mekansal Sanatlar (Optik Sanatlar)
Görüntüsel – canlandırıcı Sanatlar	Yazı	Drama	Görüntüsel-canlandırıcı Resim Görüntüsel-canlandırıcı Heykel
Görüntüsel – canlandırıcı olmayan sanatlar	Müzik	Dans	Görüntüsel-canlandırıcı olmayan Resim Görüntüsel-canlandırıcı olmayan Heykel

Tablo 2. F. Schmit'in Tablosu

Kagan, 1993, s.304.

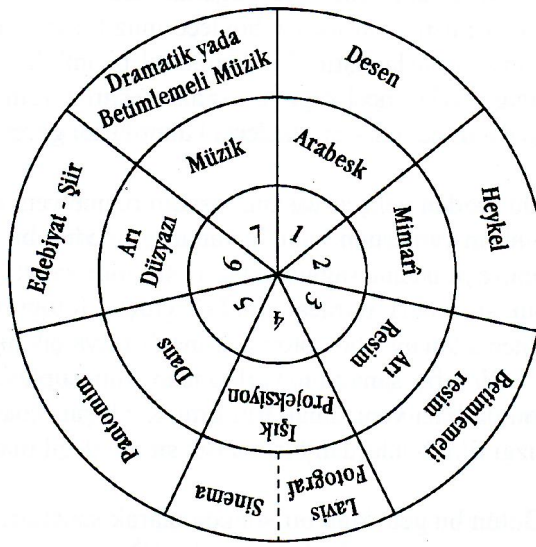
		Anlatımcı Sanatlar	Canlandırıcı Sanatlar
Optik sanatlar	Plastik Gövde	Mimari (ve uygulamalı sanatlar)	Heykel
(Yapıtlar = Nesnel)	Yüzey üstünde Çizgi ve renkler	Süsleme	Resim Fotoğraf
Dinamik Sanatlar (Yapıtlar = etkinlik çeşitleri)	Vücut Hareketleri vokal ve çalgısal sesler	Dans	Pantomim
Söz Sanatı		Müzik	(Çeşitli Sanatların ögesi olarak) ses taklidi
	Vücut, ses, dil hareketleri Müzik ve konuşma yoluyla, Film – perdesi üstünde ortaya konan çizgi ve renk hareketleri	Lirik koşuk	Epos ve Drama
		Bale ve Opera	Tiyatro oyunu
			Trüklü film

Tablo 3. V. Koşinov'un Tablosu

Kagan, 1993, s.304.

Farklı dönemlerde olduğu gibi aynı dönem içerisinde de sanat kuramcıları tarafından, sanat disiplinleri farklı olarak sınıflandırılabilir. Sanat sınıflandırmaları yapılırken o sanatın kaynağına yönelmek doğru bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir.

Sanatların sınıflandırılmasında karşımıza çıkan uzamsal ve zamansal sanatlar ayırımına karşı çıkan Etienne Souriau, sanat sınıflandırmasını dairesel bir sisteme dayandırmış, bu sisteme göre sanatlar ilk ya da ikinci derecelerine göre birbirlerinden ayırmıştır.¹⁸

1.ÇİZGİ; 2.HACİM; 3.RENK; 4.İŞIKLILIK;
5.HAREKET; 6.SÖZ; 7.MÜZİK

Tablo 4. Etienne Souriau'un Tablosu

Doğan, 2003, s.116

Günümüzde de sanatların sınıflandırılması üzerine düşünceler geliştirilmekte, farklı yaklaşımlara göre ayrımlar yapılmaktadır. Tanımlamalarından yola çıkılarak, müzik, edebiyat, tiyatro, dans, resim, heykel, mimarlık, sinema, fotoğraf, anlık ışık ve devinim sanatları gibi sınıflandırmalar yapılmış, kimi düşünür ve sanatçılar fotoğraf sanatını ve televizyonu, sinemanın içinde değerlendirmiştir. Bir başka değerlendirmeye göre sanatlar, ses sanatı, söz sanatı, görsel sanatlar, karma sanatlar olarak belirlenirken, Sıtkı M. Erinç'e göre üzerinde en çok görüş birliği sağlanarak yapılan sınıflama şöyle gösterilmektedir:

¹⁸ Doğan, a,g,e, 2003, s. 220

- 1) Müzik Sanatı
- 2) Yazın Sanatı
- 3) Plastik Sanatlar (Görsel Sanatlar)
- 4) Gösteri Sanatları
- 5) Anlıksal Sanatlar¹⁹

Sanat disiplinleri kullandıkları malzeme, teknik ve yapılarından kaynaklı olarak birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Günümüzde sanat alanlarının sınıflandırılmasını şu şekilde görmekteyiz:

1-Plastik (Görsel) Sanatlar: Maddeye biçim veren sanatlardır.(mimari, heykel, resim, seramik, grafik, çizgi film)

2-Fonetik (Knetik) Sanatlar: Sese ve söze biçim veren sanatlardır. (edebiyat, müzik)

3-Dramatik Sanatlar: Göze ve kulağa hitap eden, zaman ve mekan boyutu ile ortaya çıkan sanatlardır. (tiyatro, opera, bale, dans)²⁰

Plastik sanatlar, maddeyi şekillendirerek yapılan sanat dallarını kapsamakta, bazı sanat sınıflandırmalarında da görsel sanatlar olarak adlandırılmaktadır. Yapay ya da doğal malzemelere şekil verilerek estetik nesnelere oluşturulan bu sanat dalı, resim, heykel, mimari, grafik, seramik ve cam gibi disiplinleri kapsamaktadır. Kapsadığı disiplinlerden de anlaşılacağı gibi, plastiklik özelliği olmayan malzemelerle de plastik sanatlar içerisinde sanat yapıtları ortaya çıkarılmaktadır. Örneğin, hiçbir plastiklik özelliği göstermeyen mermer heykeller ve bir çok mimari yapı da bu sanat dalı içerisinde yer almaktadır. Kesme, biçme, yontma, ekleme gibi yöntemlerin uygulanmasından dolayı plastik sanatlar olarak adlandırılmaktadır.

Plastik sanatlar ya da daha yeni ifade biçimi ile görsel sanatlar, tarihsel süreç içerisinde, diğer sanat disiplinleri ile etkileşimde bulunmakla beraber, sanat anlayışının çağlara göre değişmesinde de öncü olmuştur. Günümüzde plastik sanatlarla uğraşan sanatçılar, çağın getirdiği teknolojik gelişmelerle birlikte, biçimsel ve düşünsel açıdan farklı disiplinlerden etkilenmişler ve birçok alanla ilgili olarak arayışların ve araştırmaların içine girmişlerdir.

¹⁹ Sıtkı M. Erinc, Resmin Eleştirisi Üzerine, (İkinci basım, Ankara:Ütopya Yayınları,2004), s.25.

²⁰ Faruk Atalayer, Görsel Sanatlar da Estetik İletişim, (Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 770), ss.27-28

3. DİSİPLİNLERARASILIK KAVRAMI

Disiplin sözcüğü, Latince’de eğitim, düzene sokma ve terbiye etme anlamına gelen “disciplina” sözcüğünden günümüz dillerine girmiştir. “Sözlüklerde ehlileştirme, terbiye etme, kurallara uyma anlamlarını koruduğu gibi, eğitim verilen alan, öğretim konusu, bir bilimsel metodun (ya da ahlaki bir davranışın) sıkı bir şekilde kurallara bağlanması gibi karşılıkları da bulunmaktadır.”²¹ Disiplin olabilme koşulları S. Sancar tarafından şöyle tanımlanmıştır.

Kendi iç iletişimine yönelik özgün bir terminoloji geliştirmek, temel araştırma sorularına (ve) bunu yaygın bir alanda paylaşan akademik kadrolara sahip olmak, üniversitede ayrı idari bölüm ve programlar olarak örgütlenmek, akademisyenler arası ilişki ve tartışmaları düzenleyici özgün örgütlenme sayısının artması ve en önemlisi alanın geçmişi, bugünü ve geleceğini tanımlayan bir kimlik oluşturma kapasitesi.²²

S. Coyner ise disiplin kavramını tanımlarken, öncelikle bir disiplinin akademik bir bölüm olmadığına, disiplinin fikirler ve bilgi türleriyle ilgili olduğuna dikkat çekmiş ve disiplini bir konu değil bilgiler topluluğu olarak açıklamıştır.²³ Özellikle günümüzde her hangi bir konu farklı disiplinler tarafından farklı açılardan ele alındığı gibi ortak çalışmalarla da konu ile ilgili sorulara yanıtlar aranmaktadır. Disiplinlerarası çalışmalarda farklı disiplinlerden araştırmacılar kendi disiplinlerinin yöntemlerini ve birikimlerini birleştirmektedir. Bunun yanı sıra disiplinlerarası çalışmalar sonucunda farklı iki disiplinin birleşmesiyle bağımsız yeni disiplinler de ortaya çıkmaktadır.

19. yüzyıl, siyasi tarih, bilimsel çalışmalar ve buluşlardan insanoğlunun günlük yaşantısına kadar birçok alanda önemli değişimlerin ve gelişmelerin yaşandığı son derece hareketli bir yüzyıl olmuştur. Daha önceki dönemlerde ele alınan bilimsel çalışmalar, dönemin teknik alandaki gelişimi ile değerlendirilmiş, günümüz bilim ve sanat dünyasına etki etmiş ve önemli katkılar sağlamıştır. Fransız Devriminin etkisi tüm dünyaya yayılırken, Sanayi Devrimi ve Makine Devrimi, yeni toplumsal görüşlerin ve yapıların ortaya çıkmasına neden olmuş, büyük kitlelerin sanatsal, bilimsel ve toplumsal

²¹ Belkıs Kümbetoğlu – Hande Birkalan Gedik, Gelenekten Geleceğe Antr opoloji, (İstanbul: Epsilon, 2005), s.154

²² Kümbetoğlu – Gedik, a.g.e, 2005, s.154

²³ Kümbetoğlu – Gedik, a.g.e, 2005, s.155

olaylara ilgisi artmıştır. Uluslararası düzeyde düzenlenen konferanslar bilimsel etkinliklerin ve etkileşimin gelişmesine katkıda bulunmuştur.²⁴

İlk defa 19. yüzyılda, önceki dönemlerden ayrı olarak teorik bilgi ve pratik uygulaması, birbirleriyle iç içe olmaktan çok birbirine paralel fakat iki bağımsız çalışma alanı olarak ilerlemiştir. Nitekim, mesela Maxwell'in elektromanyetik dalgalar üzerine yaptığı çalışmalar, daha sonra telgrafın ve telefonun keşfedilmesine yol açmıştır. Elektrik konusundaki başta Volta, Oersted, Ampere, Faraday, Ohm, Kirchoff, Maxwell, Hertz ve Thomson'un çalışmaları, hem teorik alanda hem de uygulama açısından, yepyeni gelişmelere kaynaklık etmiştir. Halbuki daha önceki çağlarda pratik amaçlarla iç içe olmuş ve beraber gelişmiştir. 19. yüzyılda üniversitelerin yanı sıra teknik eğitim veren akademik kurumların ortaya çıkması, teorik çalışmalar ve teknolojik ilerlemenin, birbirini etkilemekle birlikte bağımsız çalışma alanları olarak gelişmesinde rol oynamıştır.²⁵

Büyük başarıların kazanıldığı bilim alanlarının başında gelen fizik ve kimya, birçok çalışma konusunda gelişmelerin yaşanmasına etki etmiştir. Özellikle fizikteki gelişmeler optik, ısı, elektrik ve ışık konusundaki çalışmalarda kendini göstermiştir. 19. yüzyılda yaşanan teknik gelişmeler, bilimsel çalışmalar arasındaki etkileşimi zorunlu kılmıştır. Örneğin optik araçlardaki gelişmeler, ışık hızının ölçülmesine olanak sağlamış, ışık konusunda yapılan çalışmalar ve gelişmeler daha sonraları birçok bilimsel buluşların yapılmasına neden olmuştur. Çağımızda da yankısını bulan ve büyük bir hızla gelişen bu yeni bilimsel anlayış için her şey ilgiye değerdir. "En ufak, en biçimsiz, en uzakta, en yabancı, ne olursa olsun, herhangi bir yerde gerçekten varolan, onun çevresinde bulunan önemlidir, çünkü vardır. Ondan hiçbir olgu saklanamaz, gizlenemez ve bir giz olarak kalmaz. Bu bağlamda bilim evrimini tamamlamamıştır, çünkü sonsuz olana doğru ilerlemektedir."²⁶ Bilimde yaşanan bu gelişmeler ve sanat anlayışında oluşan değişimler bu alanlarda sistemli bir sınıflandırma çalışmalarına da hız kazandırmış, sanat ve bilim alanında disiplinlerin belirlenmesine olanak sağlamıştır.

Kant ve Hegel'in felsefeleri bu kavramın daha etkin bir şekilde hayatın tüm alanları içerisinde yer bulmasında etkili olmuştur. Çalışma alanları belirlenen disiplinlerin, farklı disiplinlerle ilişkisi ve etkileşimi sonucu alt disiplinler de oluşmaya başlamıştır. Buna

²⁴ Şafak Ural, Bilim Tarihi III, (İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1994), s. 92

²⁵ Ural, a.g.e, 1994, s.94

²⁶ Karl Jasper, Felsefe Nedir?, Çev: İ. Zeki Eyuboğlu, (Beşinci basım, Ankara: Say Yayınları, 2001), s.256.

benzer yaşanan tüm gelişmeler yeni bilgi alanlarını yaratmış, oluşan yeni bilimsel anlayış, tüm bilimlerin birbirleri ile bağıntılı, etkileşimli olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu etkileşim eğitim kurumları içerisinde ele alınıp değerlendirilmeye başlanmıştır. Kùltürler arası iletişimin artmasıyla, klasik eğitim anlayışı sorgulanmış özellikle üniversiteler, içinde bütün bilimlerin birbirleriyle karşılaştıkları bir ortam haline gelmiştir. Bilimler uzmanlık alanlarına bölünürken birbirleriyle bir bütünlük de oluşturmaya başlamıştır.

Klasik akademik sistem dediğimizde, aklın gelişimi ile ilgili ortaya konan öğretilerden biri olan “Konsantrasyon Doktrini” ortaya çıkar. Bu doktrin; aklın tam olarak ve sadece bir bilgi alanına yoğunlaştığı zaman geliştiğini savunur. Orta Çağın merkezli eğitim sisteminden sıyrılan akademilerle yaşama geçirilen tek bir konu üzerinde uzmanlık eğitimi, Modern Çağda insanın karşısına çıkan yeni kavramlar ve farklı bakış açıları için yeterli olmamaya başlar. İşte bu aşamada aklın gelişimini ele alan diğer doktrin “Correlation Doktrini” ile karşılaşırız. Bu doktrin bir yerde disiplinler arası kavramı ile özdeşleşir, tanımlı karşılıklı ilişkiler doktrinidir.

1920’lerde tek tek bireylerin yani öğrencilerin gayretleri ile ilk örneklerine rastlamaya başladığımız disiplinler arası eğitim arayışları, 1960’larda tamamen disiplinler arası eğitime yönelik eğitim kurumlarının kurulmasına yol açmıştır. (İlki University of Sussex İngiltere’de açılmış, kısa sürede Amerika, Avustralya, Danimarka ve Norveç’te ilk örnekleri ile karşılaşırız.) Günümüz eğitim sisteminde kredili eğitim anlayışı, disiplinler arası eğitimi klasik eğitim kurumlarının içine de sokmuştur. Yapılan pek çok inceleme, deneysel gözlemler, klasik eğitim ile disiplinler arası eğitim sonrasında profesyonel dünyaya adım atan gençler arasındaki en bariz farkın disiplinler arası eğitim almış bireylerin projelerde daha yaratıcı, yenilikçi, konuya farklı yaklaşımlar getiren sonuçlar üretmeleridir.²⁷

Modern Çağda tüm disiplinler birçok bağlamda birbirlerinden yararlanacak konumda olup, olumlu bir anlamda birbirlerinin karşısında dururlar. Geleceğe dönük tüm dünya tasarımlarında birlikte yürümektedirler. Her bir disiplinin diğer disiplinler ile olan ilişkisi ve bağı yaşamın bir çok alanına katkıda bulunma amacı ile büyük bir hızla yoğunluk kazanmaktadır. Tüm bilgi alanlarına açık olan, katı ve tek düze olmayan eğitim anlayışı, tüm uygulamalarda yenilikçi, yaratıcı, farklı açılımlar üretebilen bireyler yetişebilmesine olanak sağlayacaktır.

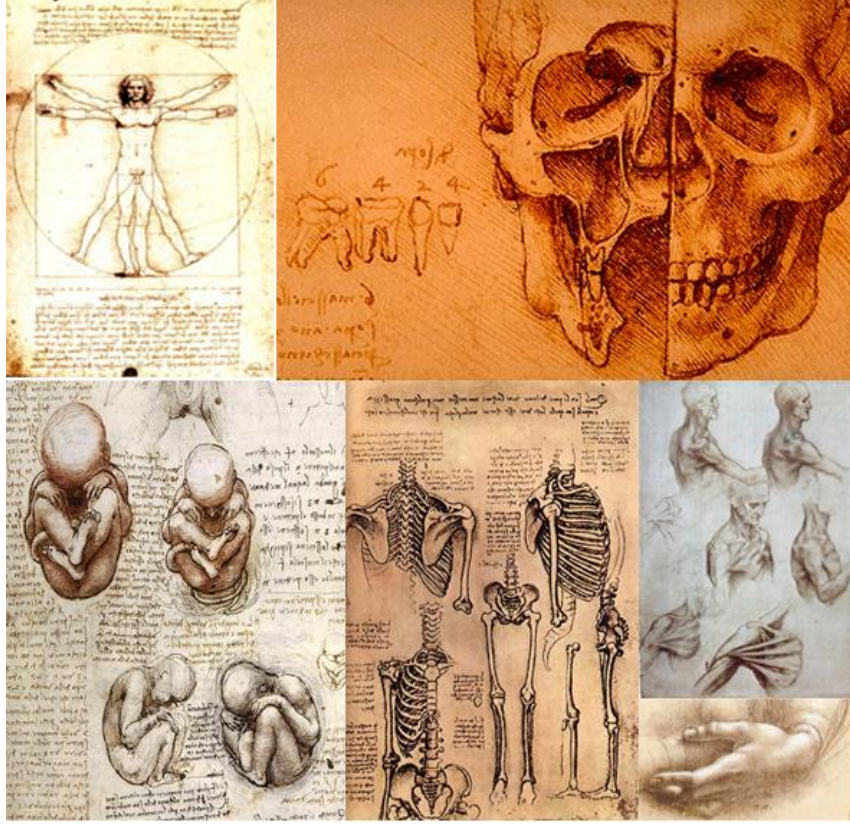
²⁷ Devabil Kara, “Sanat Eğitiminde Disiplinler Arası Sanat”, Yapı Mimarlık ve Kùltür Sanat, 260, (Temmuz, 2003), s. 108-109

4. SANATTA DİSİPLİNLER VE DİSİPLİNLERARASILIK

Sanatta disiplinlerarası ilişki, çok yeni bir kavram gibi görünse de, tarihsel sürece baktığımız zaman sanat tarihi açısından bugün sanat eseri olarak nitelendirilen eserleri üreten insanların aslında birbirinden farklı alanlarla da uğraştıkları görülmektedir. İkel toplumlarda sanatçılar, günlük kullanıma yönelik çok farklı malzemelerden eşyalar, ticari amaçlı objeler üretmelerinin yanında aynı zamanda içerisinde “gizli güçleri” barındıran dinsel nitelikli figürleri, çeşitli nesnelere yaratan kişilerdi.

Sanat alanında disiplinlerarası kavramı ele alındığında iki farklı yönelimle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu yönelimlerden ilki sanat disiplinlerinin kendi aralarındaki etkileşim ve ilişki, ikincisi ise sanat olgusunun bilim alanındaki disiplinlerle olan etkileşim ve ilişkidir. Yirminci yüzyıl sanat anlayışında yoğun olarak yaşanan ve birçok farklı açılımlarla etkili bir şekilde devam eden sanat disiplinleri arasındaki etkileşim, tarihsel açıdan değerlendirildiğinde tarih öncesi dönemden Eski Mısır ve Yunan sanatına daha sonraları da Rönesans sanatına kadar uzanmaktadır. Seramik sanatçısının aynı zamanda ressam, bir müzisyenin aynı zaman da dansçı olduğu düşünülürse disiplinlerarası kavramını hayata geçiren ilk etkinliğin de sanat olduğunu söyleyebiliriz. Rönesans’la birlikte sanatın önemli değişimlere uğraması, sanatçıların hem sanat disiplinleri ile hem de bilimsel alanlara yönelip çalışmaları ile çok yakından ilgilidir. Rönesans sanatçısı tarihçidir, bilim adamıdır, müzisyendir, mimardır, matematikçidir. Yaşadığımız yüzyılda Leonardo da Vinci’nin üç yüzden fazla bilimin kurucusu olarak gösterilmesi bunun en güzel kanıtıdır.²⁸ Leonardo da Vinci’nin ressamlığının yanında aynı zamanda heykeltıraş, mimar ve mühendistir. Yaptığı makine planları, askeri araç tasarımları onun çok yönlülüğünü göstermektedir. İnsan anatomisi ile ilgili yaptığı çalışmalar tıbbın ilerlemesine katkı sağlamıştır.(Bkz: Resim 003) Rönesans sanatının önde gelen isimlerinden Michelangelo heykelleri ile ön plana çıkarken, o da aynı zamanda ressam, mimar, şair ve mühendis olarak bilinmektedir. Rönesans, sanatçıların, tıp adamlarının, filozofların ve matematikçilerin yeni keşifler için birlikte çalıştıkları önemli bir dönem olmuştur.

²⁸ Kara, a.g.e, 2003

Resim. 003, Anatomi çizimleri, Leonardo da Vinci

(http://www.gfmer.ch/International_activities_En/Leonardo_anatomical_drawings.htm) 03.03.2006

Daha önce de değinildiği gibi 19. yüzyılda yaşanan toplumsal olaylar, bilimsel gelişmeler sanat olgusunda da köklü değişimlerin yaşanmasına neden olmuş, dönemin sanatçıları sanat ve bilimsel disiplinlerle iç içe olmuştur. Çağdaş sanat anlayışında ortaya çıkan yaklaşımlar ise sanat disiplinlerinin iç içe geçtiğini, önemli olanın estetik duyarlılık olduğunu ve ortaya çıkan sanat nesnelerinde kullanılan malzemenin ne olduğundan çok içeriğin ne olduğunun önem kazandığını göstermiştir.²⁹ Çağımızın sanat anlayışı, sanatlar arasındaki kesin sınırları ortadan kaldırmış, 20. yüzyılda yaşamın hemen hemen her alanında yaşanan değişimler ve bilimsel gelişmeler, buluşlar bu etkileşime, ilişkiye yoğunluk kazandırmıştır. Doğayı yansıtmaktan gittikçe uzaklaşan sanat olgusu, ifade özgürlüğü, anlatım dili zenginliği kazanmaya başlamıştır. Sanatın düşünsel yönü biçimsel yönünden üstün tutulurken, sanatın sadece güzel nesnelere ortaya koymadığı düşüncesi ağırlık kazanmıştır ve bu eğilim de sanat disiplinleri arasındaki

²⁹ Serpil Kapar Kılıç, "Yaratmak Üzerine", rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 20, (Temmuz – Ağustos, 2005), s. 66.

etkileşim ve ilişkiyi hızlandırmıştır. Marcel Duchamp'ın estetik ve sanat arasındaki ilişkiyi ele alışı, Kübist gelenek doğrultusunda dili sanatın temel bir malzemesi olarak ele alması, el işçiliğinin önemini azaltmak için hazır nesnelere yararlanılması ve sanatçının düşüncesini biçimden önemli tutması, disiplinlerarası sanat eğiliminin yanı sıra sonraki tüm sanat anlayışlarına etki etmiştir.³⁰

Disiplinler arası bilgidan söz ederken Marcel Duchamp'tan söz etmemek neredeyse imkansız. Sanatçının neredeyse tüm sanat aktiviteleri farklı bilgilenimlerin etkisinde gerçekleşmiş ve kendinden sonra gelen tüm sanat anlayışlarını bir şekilde etkilemiştir. Duchamp ve sanatı söz konusu olduğunda keskin bir matematik zekası ve matematiğin sanata yansması karşımıza çıkar. Bunun yanında sanatçının salt düşün adamı etkinliklerini de göz önünde bulundurmalıyız. Duchamp ve Dada sonrasında resim sanatının geçirdiği transformasyon yani yapısal değişim, sanat nesnesini kaçınılmaz olarak disiplinler arası bir bilgilenimin ürünü olarak karşımıza koyar. Leonardo ile ortaya çıkan, dünya insanı, dünya gözlemcisi olmayı gerektiren sanatçı tanımı 20. yüzyıl sanatı ile tekrar aynı noktaya gelir. Sanatçı ne ifade etmek istediğinde ne de ifade ediş biçimi ile günümüzde disiplinler arası bilgilenimden kendini soyutlayamaz.³¹

Duchamp sanat tarihi açısından, özellikle çağdaş sanat anlayışının ortaya çıkış süreci içerisinde önemli bir isimdir. Sanatın kavramsal yönüne ilişkin üretimleri, önerileri ve deneysel çalışmaları ile 20. yüzyıl sanat anlayışına etki etmiş ve sanatın farklı disiplinlerle etkileşimine, ilişkisine, çağın sanat sorunsallarına yeni açılımlar getirmiştir. Ona göre esas olan görüntüyü taşıyan nesne değildir, önemli olan o görüntünün ortaya çıkmasına neden olan düşüncedir. Dada hareketi içerisinde de yer alan Duchamp daha sonraları Sürrealist olarak değerlendirilir. Sürrealizme yönelik hemen hemen tüm Dadacılar da görülmüştür. 1917'de yaygınlaşan Dadaizm'de sanatçılar, alışılmış estetik anlayışına karşı çıkıyorlar ve sanatsal, toplumsal düzene karşı tepkilerini koyuyorlardı. Tristan Tzara, Jean Arp, Richard Huelsenbeck, Marcel Janco ve Emmy Hennings gibi savaş karşıtı sanatçıların başlattığı bu hareket daha sonra ortaya çıkan çoğu sanat hareketini önemli derecede etkilemiştir.

³⁰ Nancy Ataktan, Arayışlar, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998), ss. 22-23

³¹ Kara, a.g.e, 2003

Resim. 004, "With Hidden Noise", 9x13x11.4, Pirinç levha-vida-sicim, 1916, M. Duchamp
<http://www.abcgallery.com/D/duchamp/duchamp23.html> 28.02.2005

Özellikle 1950 sonlarından itibaren ortaya çıkan Eylemler (Actions), Yoksul Sanat (Arte Povera), Vücut Sanatı (Body Art), Kavramsal Sanat (Conceptual Art), Yeryüzü Sanatı (Earth Art), Fluxus, Oluşumlar (Happenings), Gösteri Sanatı (Performance Art) ve Süreç Sanatı (Process Art) gibi sanat eğilimlerinde her şey sanata malzeme olurken, tüm eğilimlerde dikkati çeken sanat disiplinleri arasında yoğun bir ilişkinin ve etkileşimin yaşanmasıdır. Oluşumlarla birbirlerine yakınlık gösteren Gösteri Sanatı, sanatsal uygulamaları görsel bir iletişime dönüştürme isteği ile sanatçıları, sanat nesnesi yaratma zorunluluğundan kurtarıp, görsel sanat disiplinleri ile tiyatro, dans ve müzik gibi disiplinlerin arasındaki sınırları kaldırmıştır. Bununla beraber sanat olgusu içerisinde kullanılan malzeme ve konu seçeneklerine genişlik kazandırmıştır.

Günümüzde tüm sanat disiplinlerinde yaklaşımların, bir birlerinin sınırları içerisinde projeler üretebilme, hareket edebilme, sanat yapıtları üretebilme durumunda olduğu görülmektedir. Müzik sanatından yazın sanatına, plastik sanatların tüm disiplinlerinden gösteri sanatlarına kadar bir çok alan, bir başka disiplinle beraber, sanatın üretim alanlarını genişletip, sınırları ortadan kaldırarak, disiplinlerarası yanıtlar

aramaktadır. Günümüz sanatına baktığımızda video sanatı, dijital sanat, şehir sanatı ve bir çokları isimlerinde disiplinlerarası bilgiyi barındırmaktadır.³² Sanat olgusu, günümüz düşünce dünyası ve bilimle etkileşim içerisinde hareket etmekte ve çağın kültürel yapısını belirlemektedir.

³² Kara, a,g,e, 2003

İKİNCİ BÖLÜM

BİLİM VE SANAT SANATIN BİLİMSEL DİSİPLİNLERLE ETKİLEŞİMİ

1. BİLİM VE SANAT

Sanat ve bilim, geçmişten günümüze insanoğlunun yaşamına etki etmiş çok önemli iki olgu olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bu iki olgu sayesinde insanoğlu doğaya karşı gelebilmiş ve yaşadığı dünyayı daha derinlemesine kavrayabilmiştir. Sanat ve bilim, yöntemleri ve aktardıkları bilgi yönünden birbirlerinden ne kadar farklılık gösterebilirler de insan hayatına etki değerleri açısından o kadar benzerlik göstermiş ve göstermeye devam etmektedirler. 19. yüzyıl, toplum yaşamında rasyonelleşmenin görüldüğü, bilim ve sanat ilişkisinin yoğunluk kazandığı bir dönem olmuştur. Yaşamın bir çok alanında ve sanatta büyük değişimlerin yaşandığı Rönesans'la birlikte 17. yüzyılda bilimde de büyük atılımların yaşandığı görülür. Bilim ve sanatın insanlık tarihine bu denli etki edecek gelişmeleri hemen hemen aynı dönemlerde yaşamaları, birbirleri ile ne kadar ilişki içerisinde olduğunu kanıtlamaktadır. Aynı yollardan da olsa, insanın kendini ve doğayı anlamasını, kavramasını sağlayan bu iki olgu aynı zamanda insanlığı aydınlığa, başarıya ve düşünsel zenginliğe ulaştırma amacını taşırlar. Sanat bir bilgi kaynağıdır ve bilgi alanlarımızın gelişmesini sağlar.

Sanatın, bilimin salt doğruluğundan ayrıldığı noktada sanatına başladığı, çok açık bir gerçektir. Sanat ne bilim olarak başlar, ne de bilime dönüşerek son bulur. Ancak sanat, bilimin ve sanatın başlangıçlarıyla birlikte yaşamın zorunluluğundan doğar ve insan varoluşunun yorumlanmasından ve yönlendirilmesinden oluşan sonsuz yolda bilimle birlikte ilerler. Gel gelelim sanat yapıtı biçim olarak hedefine varırken, sanat bir haber ve öğreti olarak hiçbir zaman hedefe varmaz.³³

³³ Arnold Hauser, "Yaşamın ve Sanatın Bütünlüğü" Anadolu Sanat, Çev: Ahmet Cemal, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 874, Eylül 1995), s. 54.

Sanat, bilinmeyenlere yönelik yaptığı işaretlerle bilime kaynak olma niteliği taşıırken, bilimin sağladığı bilgilere de farklı bakış açıları kazandırmaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, disiplinlerarası ilişkilerin yanı sıra insanın kendine ve doğaya olan bakış açılarını geliştirirken, görsel birçok aracı da sanatın kullanım alanına sokmakta, böylelikle teknik, konu ve form zenginliği açısından geleneksel sınırlar ortadan kalkmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren birçok bilim dalında ciddi bir hareketlenme yaşanmış, bilim ile birlikte sanatta da pozitivist dünya görüşü ağırlık kazanmıştır. Duyu verileri gerçeğine dayalı olan Empresyonizm bu dönemde ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılda Kübizm, Fütürizm, Konstrüktivizm, Dadaizm, Kinetik Sanat gibi akımların ortaya çıkışlarında da o dönemin bilimsel gelişmelerinin etkisi görülmektedir. Bu yeni gelişme ile beraber sanatçılar yeni plastik bir dil oluşturulurken, sanatçıların yapıtlarında teknoloji çağının izleri görülmeye başlamıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişmenin sanatta yer bulmasında önemli bir etkisi olan Fütüristler, bundan böyle gerçeklerin makinelerde, kentlerde, teknolojik enerjide hüküm süreceğini, yeni sanatın yeni imgelerle, yeni teknolojiyle ve yeni malzemelerle gerçekleşeceğini ilan etmişlerdir.³⁴ İzafiyet teorisi ile Kübizmin zaman ve mekanı sorgulaması aynı dönemi gösterirken, psikanalizin önemli bir teori haline gelmesi ile Sürrealizmin bilinç altını irdelemesi aynı döneme rastlamaktadır.³⁵ Psikanalizin kurucusu olan Freud Sürrealist kuramın ortaya çıkmasında önemli rol oynamış, “Sürrealizm kendi kendini analiz etmek konusunda psikanalizden ayrılmıştır.”³⁶ 20. yüzyıl sanatına, sanat yapıtlarının dışında kişiliği ile de damgasını vurmuş olan Salvador Dali psikoloji ve sanat etkileşimi ile “Eleştirel Paranoyak Metot” adını verdiği sanatsal yaratma yöntemini geliştirmiş, zihinsel algı yeteneklerini olabildiğince yoğunlaştırarak, bilinçaltı bilgilerini sanatına yansıtmış Sürrealizm akımının en önemli temsilcisi olmuştur.³⁷

Bilimsel gelişmelere paralel olarak oluşan yeni teknolojiler, yeni sektörlerin oluşmasına neden olurken, yeni malzemelerin bulunmasına ve bu malzemelerin bir çok alanda olduğu gibi sanat alanında da kullanılmasına olanak sağlamıştır. Farklı

³⁴ Remzi Savaş, “Modern Heykel ve Teknoloji”, Çağdaş Teknoloji ve Sanat, (Ankara:Hacettepe Üniversitesi GSF Yayınları, No: 8), s. 169.

³⁵ Latife Kübra Gürer, “Çağdaş Sanat ve Teknoloji İletişimi” Çağdaş Teknoloji ve Sanat, (Ankara:Hacettepe Üniversitesi GSF Yayınları, No: 8), s. 121.

³⁶ Rene Passeron, Sürrealizm, Çev: Sezer Tansuğ, (İkinci basım, İstanbul: Remzi Yayınevi, 1990), s. 169.

³⁷ Cahid Kımay, Sanat Tarihi, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993), s. 288.

malzemelerin sanat alanı içerisinde kullanılması başka bir boyut olarak sanat disiplinleri arasındaki katı duvarların yıkılmasına etki etmiştir. Değişen sanatsal yaklaşımlar ve bilimsel ilerlemeler 21. yüzyıl insanının doğayı algılayışını, kendi üzerine olan düşüncelerini, zaman ve mekan kavramlarına olan yaklaşımlarını etkilemiştir. İnsan yaşamına etki eden ve bu iki önemli alanı yani sanat ve bilimi oluşturan tüm disiplinlerin günümüzde yoğun ve çok yönlü bir ilişki ve etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Çağımızda bu ilişki, sanatın bilimsel yollarla incelenmesi düşüncesi ile yeni alanların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her biri sanat olgusunu farklı açılardan ele alan ve değerlendiren “sanat sosyolojisi”, “sanat psikolojisi”, “sanat felsefesi”, “estetik”, “sanat tarihi” ve “arkeoloji” gibi sanatbilim disiplinleri sanat bilim ilişkisinin ve etkileşiminin sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. En yalın ifade ile sanatı bilimsel yolla incelemeyi amaçlayan sanatbilim, sanat olgusunun sorunsallarını farklı açılardan ele almakta ve sanat kavramına ilişkin özel saptamalarda bulunmaktadır. Sanat eserleri ve sanat kavramı üzerine, bilimsel düzlemde farklı saptamalar yapmak, sanatın ne olduğu üzerine düşünceler geliştirmek, sanat akımlarının oluşum nedenlerine işaret etmek ve belki de en önemlisi sanatın düşünsel yönüne katkıda bulunmak, sanatın ustalıktan farklı olarak kavranmasına olumlu etki etmekte, sanatın bilimsel incelenmesi, sanat kavramına çok boyutlu tartışma ve değerlendirme alanları yaratmaktadır.

1.1. Fen Bilimleri ve Sanat

Bilim evreni, insanı, olayları deneysel yöntemlerle gerçekliğe kavuşturma çabası içerisinde belirli disiplinlere ayrılmaktadır. Bilgi edinme ve yöntemli bir araştırma süreci gerektiren bilimin ana bölümlerinden olan fen bilimleri genel olarak, fizik, kimya, biyoloji, matematik, tıp, anatomi ve mühendislik gibi farklı araştırma alanlarını kapsamakta ve bu disiplinler özellikle günümüzde birbirlerinden faydalanmaktadır. Fen bilimlerini oluşturan tüm disiplinler, insanoğlunun yaşamında her zaman önemle yer almış ve sanatla da iç içe olmuştur. Günümüzde tüm alanlarda görülen bu ilişki ve anlayış disiplinlerin kendi içerisine kapanmasını engellemiş ve bütün alanlara zenginlik katmıştır.

İkinci Dünya savaşı sonrası teknik bilgilenme ve bunların sanata uygulanması yönünde büyük atılımlar olmuş, endüstri ürünü hazır nesnelerin kullanılması, insan vücudundan direkt

alman kalıplar yeni kolaj teknikleri, kimyadaki gelişimin sonucu bulunan polyester ve türevlerinin kullanımı yanında, özellikle 1950'li yıllardan sonra elektrik ışığı, elektronik, lazer ve bir çok teknolojik birleşim bir çok sanatçının yapıtlarında yer almıştır.³⁸

Sanat ve fen bilimlerinin birbirlerine etkileri geçmişte ve bugün olduğu gibi gelecekte de devam edecektir. Sanat, olabileceklere ilişkin yaptığı işaretlerle bilimsel gelişmelere farklı ivmeler kazandırırken, bilimsel gelişmelerin toplum yaşamına nasıl yansıya bileceği üzerine de göndermelerde bulunur. Plastik sanatların bir çok dalında ayrıca özellikle sinema sanatında geleceğe yönelik düşüncelerin ortaya konduğu görülmektedir. Geleceğe yönelik bu tür tasarımlar uzay çalışmalarına ve araştırmalarına da yansımaktadır. Mars'ta ve diğer gezegenlerde yaşam olup olmadığı üzerine tartışmalar ortaya atılıp, uzay gemilerinden ve uzay yolculuklarından söz edilirken, Lissitsky, Tatlin, Stenberg, Exter ve Moholy Nangy gibi Konstrüktivistlerin yapıtları uzay araçlarının tasarımlarını veren bir tür teknik resim niteliğini taşımaktaydı.³⁹ 1959 yılında uzaya gönderilen uzay mekiği Lunik 2, dünya dışı mekanın incelenmesinin ve kavranmasının ilk adımlarını oluştururken, hareket ve ışığın değerlendirildiği sanat akımlarının 1960'lar sonrasında ortaya çıkmasında bu ve benzeri çalışmaların büyük bir etkisi olmuştur.

Resim. 005, “Kozmik Dansçı”, 1993, Arthur Woods
(<http://www.arthurwoods.ch/en/sculpture.htm>) 03.03.2006

³⁸ Remzi Savaş, “Heykel Sanatı ve Çağdaş Teknoloji” Türkiye’de ve Amerika Birleşik Devletleri’nde Çağdaş Plastik Sanatlar, (Ankara:Hacettepe Üniversitesi GSF Yayınları, No: 5), s. 101.

³⁹ Gürer, a.g.e, s. 121.

1969 yılında uzaya gönderilen Apollo 12 içine “Moon Museum” adı verilen ve içinde Robert Rausenberg ve Andy Warhol’un küçük boyutlu seramik üzerine resimlerini barındıran bir bölme eklenmişti. Dünya dışında konumlandırılan ilk kavramsal çalışma ise Amerikalı sanatçı Arthur Woods’un “Kozmik Dansçı” (Bkz: Resim. 005) adlı heykeli oldu ve 22 Mayıs 1993’te Mir uzay İstasyonuna yerleştirildi.⁴⁰

Tate Gallery’nin bu yeni “Uzayda Sanat” projesiyle sanatçılara yeni imkanlar tanımayı amaçlarken, “Uzay, bilimsel ve askeri çalışmaların yanında, aynı zamanda sanatsal etkinlikler için de vardır” düşüncesini ön plana çıkarmıştır.

Fen bilimlerini oluşturan bütün disiplinlerde yaşanan gelişmeler sanat alanında gerek biçimsel gerekse düşünsel açıdan yansımaları bulmuştur.

1.1.1. Matematik ve Sanat

Matematik sözcüğü Eski-Yunanca bilim, bilgi ve öğrenme anlamına gelen “mathema” sözcüğünden gelmektedir. Matematik, tüm bilimlerin ihtiyaç duyduğu ve mutlaka ilişkilendiği çok önemli bir disiplindir. Matematik sayı, ölçü temeline dayanan aritmetik, cebir ve geometri gibi bilimlerin ortak adı olarak tanımlanırken, genel mantığın uygulama alanıdır. Gündelik yaşamdan, birçok bilimin temelini oluşturma boyutuna kadar çok geniş bir kullanım alanına sahip olan matematik, kesin sonuç esasına dayanmaktadır.

Matematik, bütün bilim dallarının yanı sıra sanatla da tarih boyunca ilişki içerisinde olmuştur. Doğayı soyutlama ve doğanın yeniden sunumu bağlamında ortaklıklar gösteren bu iki alan farklı dönemlerde farklı boyutlarla da iç içe olmuştur. Her şeyden önce matematik ve diğer bilimler gibi sanat da insanın içinde yaşadığı doğayı anlama çabasının sonuçlarıdır.

M.Ö. IV binlere dayanan mısır sanatında matematiksel etkileri görmek mümkündür. Özellikle mimaride matematiğin etkisi yoğunlukla görülmektedir. Piramitlerin yapımı ile ilgili bilgilerin matematiksel olan yönleri, mısırlıların bu bilime verdikleri önemin göstergesi olmaktadır.

⁴⁰ Gülsen Bal, “Mekanı ve Alanı Yeniden Düşünmek: Uzayda Sanat”, r+h Plastik Sanatlar Dergisi, 2, (Kasım – Aralık, 2002), s. 12.

Rönesans sanatçılarının, altın oranı kullanılmaları matematik sanat ilişkisinin yoğunluk kazandığı bir dönem olmasına neden olmuştur. Matematik doğayı kendi yöntemi ile ifade etmeye çalışırken, Rönesans dönemi sanatçısı bu ifadeden yararlanmıştı. Herhangi bir geometrik biçimde varlığı estetik olarak açıklanan altın oran ya da diğer bir ifade ile altın kesit, Antik Yunandan günümüze matematikçilerin, sanatçıların ve sanat kuramcılarının konu alanına girmiştir. Altın oran ilk bakışta geometriksel bir ifade taşısa da doğadan insan vücuduna, müzikten resme kadar çok geniş bir alan içerisinde ele alınmaktadır. Yine Rönesans döneminde kuralları ortaya konmaya çalışılan ve açıklık kazanmaya başlayan perspektif, sanat matematik ilişkisinin çok önemli bir boyutu olarak görülmektedir. Kökleri M.Ö. 300'lere uzanan perspektifin ilk olarak Yunan matematikçi Eukleides tarafından açıklanmaya çalışıldığı ancak çözümlenemediği bilinmektedir. Eukleides, nesnelerin uzaklaştıkça küçüldüğünü fark etmiş ancak bunu bir temele oturtamamıştır. Uzun yıllar çözümlenemeyen perspektifin, bağlantılarının ortaya konmasında Rönesans dönemi sanatçılarının etkisi yadsınamaz. Fotoğraf makinesinin ilk örneği olan camera obscura yardımıyla çözümlenen perspektif ile sanatçılar iki boyutlu yüzey üzerine üç boyut yanılması aktarmışlardır. Günümüz sanatında kullanılan bilgisayarlar bu ilişkiyi farklı düzlemlere taşımaktadır. Tüm tarihsel süreci içerisinde sanat ve matematiğin, birçok farklı yaklaşım ya da bağıntıyla çok yakın ilişkiler içerisinde olduğu söylenebilir.

Modern sanatın en önemli yönelimi Kübizm ise “yasal matematik sanat kavrayışı ile kendine özgü belli bir sanat teorisi olarak ortaya çıkar.”⁴¹ Kübizm nesnelerin geometriksel bir çözümlemesini hedefleyen ve düşünsel boyutu ile de oldukça etkili bir akım olmuştur. Kandinsky, Malewitsch, Mondrian gibi sanatçıların yapıtları da matematiksel bir çözümleme ile açıklanmaktadır. Matematiksel düşüncüyü ve sanatsal yaratıcılığı sanatında çok etkileyici bir şekilde kullanan Escher bu anlamda verilebilecek en çarpıcı isim olarak görülmektedir. Escher'in “soyut matematiksel ilkeleri” resimleştirmesi, bilim adamları tarafından ilgiyle izlenmiştir. Çalışmaları matematiğin örgüsüyle çakışırken, Escher bir çok matematikçiyi de etkilemiş bir sanatçı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmaları matematiğin görselleştirilmesi olarak değerlendirilirken, matematik konusunda hiçbir eğitim almamasına rağmen matematik çevresi tarafından takdir edilmiştir.

⁴¹ İsmail Tunalı, Felsefenin Işığında Modern Resim, (Üçüncü Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998), s.166.

Matematik ve sanat ilişkisinde geline farklı bir yaklaşım ise “Mathart” olarak adlandırılan “matematiksel sanat” kavramıdır. “Mathart, matematiksel sanat, karşımıza çıktığı biçimiyle, matematikçinin içinde yaşadığı dünyayı profesyonel matematikçilerin çemberi dışına taşımak için yapılan güçlü bir girişimdir.”⁴² Matematiği sanatla etkileşim alanına sokarak insanlara matematiksel düşünceyi aktarmaya çalışan Rus matematikçi Fomenko, yaklaşımı için şunları söylemektedir: “... Ben bir matematikçiyim. Çizimlerim ilgi çekici matematik dünyasının fotoğraflarına benziyorlar. Benim için önemli olan sanatçı olmak değil ama bu dünyanın görüntülerini sunmaktır. Böylece diğer insanlar da bu dünyaya katılabilirler.”⁴³ Bu noktada matematik, sanatın etki gücü ve geniş yayılma alanından faydalanmaktadır.

Birçok matematikçi, matematik yaratmada sezginin mantıktan daha önemli olduğunu ileri sürmektedir. Sanat alanında sezginin yaratıcılıktaki önemi düşünüldüğünde bu iki alanın farklı bir buluşma noktası ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım nedeniyle birçok matematikçi, matematiği daha çok bir sanat olarak kabul etmektedir.

Soyut cebir, cebirsel geometri, analitik, genel cebir, topoloji, matematiksel mantık, olasılık, türevsel denklemler, çizge teorisi, sayılar teorisi gibi matematiğin önemli dalları, sanatçılar tarafından farklı yaklaşım ve boyutlarla ele alınmakta ve sanat alanının içerisinde değerlendirilmektedir.

Matematik ve sanat düşünsel boyutları ile insanın yarattığı çok derin ve önemli alanlar olarak yaşamın bütünü içerisinde çok özel bir yere sahiptirler. İnsan aklının ortaya koyduğu ve doğayı yeniden yorumlayan, soyutlayan matematik ve sanat, yöntemleri, teknikleri ve sonuçları bağlamında farklılıklar gösterse de birbirleri arasında çok derin bağlar olduğu düşünülmektedir.

1.1.2. Fizik ve Sanat

Fizik bilimi en yalın tanımı ile doğadaki enerji ve madde etkileşimini inceleyen ve doğayla ilgilenen en temel bilim dalıdır. Cansız varlıklarla ilgilenmesine rağmen canlıları inceleyen bilim alanlarına çok önemli katkılar sağlamaktadır. Bu da bu disiplinin diğer alanlarla ne kadar ilişkili olduğunu kanıtlamaktadır. Fizik biliminin çok

⁴² <http://mategt.web.ibu.edu.tr/makaleler/mathart.htm>

⁴³ <http://mategt.web.ibu.edu.tr/makaleler/mathart.htm>

yakın birliktelik gösterdiği alanların başında da matematik gelmekte ve matematik fiziğin dili olarak gösterilmektedir. Fizik bilimi başlıca iki metot kullanmaktadır, bunlardan ilki gözlem ikincisi ise deneydir. Bu iki metodu, geniş bir ilgi alanı içerisinde gerçekleştiren fizik disiplini oldukça fazla alt disiplinlere de ayrılmaktadır.

Fizik biliminin en etkileyici yanlarından biri de sanatla arasındaki ilişkisidir ve bunların başında da müzikle olan ilişkisi gelmektedir. Fizikle uğraşan bilim adamlarının müziğe ilgilerinin daha farklı boyutlarda olduğu dile getirilmektedir. Bunun en belirgin nedeni ise sesin fizik bilgisi ile açıklanmasıdır. Fiziksel olarak ise ses, işitme duyumuzla algıladığımız dalga hareketleri biçiminde algılanır. Ortaya çıkan bu ses dalgaları ise enerjinin bir tür yayılımıdır. Müzik, gelişi güzel sesler ile değil belli frekanslardaki seslerin yani notaların kullanımı ile gerçekleştirilmektedir. Notaların frekans katsayılarının farklılaşması ise oktav olarak tanımlanabilir. “Günümüzde batı müziğinde genel olarak kullanılan sistem, oktavın 7’ye bölünmesiyle elde edilen 7 notalı sistemdir. Notalar arasında da matematiksel bir ilişki vardır.”⁴⁴ Seslerin uyumu tamamen bu matematiksel ilişkiden kaynaklanmaktadır. Müzik sanatının altında yatan bu fiziksel ve matematiksel ilişki bu disiplinlerin sanatla olan bağlarının bir boyutunu göstermektedir. Fizik bilimi görsel sanatlarla, müzikteki gibi ancak bu defa renk ve ışık duyuları ile de ilişki içerisine girmektedir. Renk, fizik biliminin önemli bir araştırma konusu olmakla beraber insan duygusunda yarattığı etki ve yine insanın ona yüklediği anlamlar açısından görsel sanatların çok önemli bir biçimsel ögesi olarak kabul edilmiştir. Fizik bilimi rengin kaynağı olarak ışığı göstermektedir ve fizikçiler ışığın üç temel rengi olan kırmızı, mavi ve yeşil kuramını benimsemektedirler. Rengin ışığa bağlılığını öne süren kuramlar ilk kez 1790’ yıllarında ortaya atılmıştır. Işık fiziksel bilgi olmanın yanı sıra, görsel sanatlarda “Işık Sanatı” adı altında estetik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mohol- Nagy, L. Fontana, Munari, Frank Malina, Flavin gibi sanatçılar ışığı bir sanat gereğine dönüştürmüş ve kullanmışlardır. Fizik bilimi sayesinde ortaya konan buluşlar her zaman sanat alanını ilgisini çekmiştir. Sanat anlayışının köklü değişime uğramasına neden olan fotoğraf makinesinin bulunuşunda fizik biliminin büyük etkisi bunun en çarpıcı örneğidir. Sanatçılar üst düzeyde bir fizik bilgisine sahip olmasalar da ortaya koydukları çalışmaların bir şekilde fizikle ilişkilendiği gerçeğini yadsımamaktadırlar. Örneğin ortaya konan üç boyutlu bir formun denge sorunu aynı zamanda fiziksel bir

⁴⁴ Bilim ve Teknik Dergisi, 30 Yıllık Bilgi Hazinesi DVD’si, “Müzik ve Fizik”, TÜBİTAK.

bilgi sorunudur. Çağın sanatında sıklıkla kullanılabilen elektrik enerjisinin, elektronik cihazların, sanatsal bir ifade aracına dönüşebilen makinelerin ve daha sayısız çoğaltılabilecek örneğin temelinde yatan fizik bilgisi, bu disiplinin sanatla olan etkileşiminin ve ilişkisinin örneği olarak gösterilebilir.

1.1.3. Biyoloji ve Sanat

İsim olarak 19. yüzyılda ortaya çıkan, ancak araştırma konuları daha eskilere kadar uzanan bu bilim dalı, canlıları bilimsel açıdan inceleyen bir disiplindir. İnsanın kendini ve diğer canlıları tanıma merakı, biyolojinin ortaya çıkış nedeni olarak gösterilmektedir. İnsanın fiziksel yapısını, hayvanları ve bitkileri inceleyen biyoloji araştırma konularının genişliği nedeni ile oldukça fazla alt disipline sahiptir. Botanik, zooloji, bakteriyoloji, ekoloji, biyocoğrafya, biyofizik, biyokimya, genetik, anatomi ve tıp biyolojinin en bilinen alt disiplinleri olarak gösterilmektedir. Diğer bilim alanları gibi biyoloji de farklı disiplinlerle yoğun işbirliği içerisinde ve farklı alanlardaki bilgilerden faydalanan bir disiplindir.

Biyolojinin sanatla ilgisini anatomi ve tıp alanlarında görmekle beraber, sanat tarihi açısından ilk sanat eserleri kabul edilen mağara resimlerinden, insanoğlunun çevresinde yaşayan hayvanları incelemeye başladığı görülmektedir. Rönesans döneminde deneyciliğin revaçta olması nedeniyle biyolojinin konularına olan ilginin arttığı kabul edilmektedir. Dönemin bazı sanatçılarının bu bilime katkıları oldukça fazla olmuştur. Tıp insan sağlığının sürdürülmesi ve bozulan sağlığın düzeltilmesi için uğraşan sağlık bilimleri olarak tanımlanmaktadır. Anatomi ise canlıların yapısı ile ilgilen ve bu yapıyı oluşturan organların büyüklük, biçim ve birbirleri ile olan ilişkileri inceleyen bir bilim alanıdır. Uğraşı alanlarının örtüşmesinden dolayı bu alanlarda birbirleri ile oldukça sıkı ilişkiler içersindedir. Rönesans döneminin büyük sanatçısı Leonardo da Vinci'nin anatomi çalışmaları gerek tıp gerekse anatomi bilimine büyük katkılar sağlamıştır. Leonardo da Vinci sadece insan vücudunun yapısıyla değil, aynı zamanda fonksiyonları ile de ilgilenmiştir, bu biyolojinin bir alt disiplini olan fizyoloji ile de ilgilendiğini göstermektedir. Onun yaptığı ve ortaya koyduğu tasarımlar günümüzde, biyoloji alanından birçok bilim adamına ilham vermektedir. Çağın sanat

eğitim kurumlarında verilmekte olan sanatsal anatomi dersleri bu ilişkinin bir sonucu olarak görülebilir.

Biyoloji biliminin araştırma konuları, farklı disiplinlerden birçok sanat eserine de konu olmaktadır. Sanat bu konulara farklı bakış açıları getirerek biyoloji bilimine katkı sağlamaktadır. Örneğin genetik biliminde yaşanan gelişmeleri ele alan ve sonuçları üzerine yaklaşımlarda bulunan sayısız sanat eseri ortaya konmaktadır.

1.1.4. Kimya ve Sanat

Kimya, atomları, element yada bileşik halindeki maddelerin yapısını, özelliklerini, dönüşümlerini ve bu dönüşümler sırasındaki ortaya çıkan enerjileri araştıran, açıklayan bilim dalıdır. Araştırma alanının oldukça geniş olmasından dolayı bu bilim dalı da farklı alt alanlara ayrılmaktadır. Bunlar fizikokimya, biyokimya, analitik kimya, organik kimya, anorganik kimya olarak sıralanmaktadırlar.

Resim ve heykelin yanı sıra görsel sanatların bir çok disiplininde kullanılan boya ve kimyasallar bu bilimin sanat alanıyla ilişkilendiğinin bir göstergesi olmuştur. Geçmişte doğal yollarla elde edilen malzemelerin yerini, kimya biliminin ilerlemesiyle sentetik yollardan elde edilen ve kullanımı daha kolay olan malzemeler almıştır. Ortaya çıkan yeni malzemeler sanatın önemli bir niteliği olan yaratıcılığa olumlu katkılar sağlamaktadır.

Özellikle kimya disiplini, “seramik teknolojisi” ve “seramik sanatıyla” çok geniş bir alanda işbirliği içerisindedir. Seramiğin tanımına bakıldığında da içerisinde kimyasal bir bilginin varlığı görülmektedir. Seramik bünyeyi ve yüzeyi kaplayan sıru oluşturan tüm kimyasal maddeler bu bilim çerçevesinde incelenir ve analizi yapılır. Güzel sanatlar fakültelerinin seramik bölümlerinde okutulan genel kimya ve seramik teknolojisi dersleri bu ilişkinin gerekliliğini göstermektedir. Laboratuvar çalışmalarını gerektiren bu dersler kapsamında öğrenciler, kimya biliminin birikiminden metotlarından ve yöntemlerinden yararlanmaktadırlar. Bunun yanı sıra güzel sanatlar fakülteleri seramik bölümü ile seramik mühendisliği ya da malzeme mühendisliği ğretim elemanları ve ğrencilerinin ortak proje yürütmeleri bu iki alanın birlikteliğini göstermektedir. Bu tür çalışmalar gerek bilimsel gerekse sanatsal açıdan birçok yeni önermenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Seramik sanatçılarının hemen hemen tamamı, az ve ya çok

mutlaka genel bir kimya bilgisine sahibi olmaktadırlar. Seramik sanatında özgünlüğe ulaşmada böylesi bir bilginin sanatçı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.2. Sosyal Bilimler ve Sanat

Sosyal bilimler, hızla gelişen ve değişen günümüz dünyasında önemini arttıran ve farklı disiplinlerin bilgileri ışığında araştırmalarını yapan ve sonuçlandıran bir bilim alanıdır. Kendi içerisinde yer alan çok sayıdaki disiplinlerin bilgileri ile de birçok yöne bilgi aktarımı yapmaktadır. Sosyal bilimleri oluşturan alanlar da bir birlerinden tamamen ayrılmamış, konuları genel olarak toplum içerisindeki insana odaklı olduğundan dolayı aralarında bir bağ söz konusu olmuştur. İnsanı farklı açılardan ele alan sosyal bilim disiplinleri, elde ettikleri bulguları disiplinlerarası bir yaklaşımla değerlendirmektedirler. Sosyal bilimler aynı zamanda kendi içlerinde insanın insanla arasındaki ve insanların çevresindekilerle olan ilişkileri ele almaktadırlar. Sosyal bilimlerin tarih ve ahlak felsefesi ile başladığı düşünülmektedir. Günümüzde sosyal bilimleri oluşturan disiplinlerin birbirlerini tamamlar nitelikteki görünüşleri, bu bilimin eğitiminde de böyle bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Sosyal bilimleri oluşturan bilgi alanları tarih, felsefe, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, eğitim, hukuk, ekonomi, uluslar arası ilişkiler, demografi ve coğrafya olarak belirlenmektedir.

Sosyal bilim alanları kendisinden farklı bilim alanlarının konuları ile ilgilenerek bu konular üzerinde de çalışmışlar ve her biri ayrı bir disiplinin araştırma alanı olan bu konulara farklı açılımlar getirmişlerdir. Bu ilişki sonucunda diğer alanlarda çalışan uzman ve araştırmacılar da sosyal bilim alanlarına ilgi göstermişlerdir. Sosyal bilimler ortak ilgi ve araştırma konularına sahip olduklarından disiplinlerarası çalışmalara oldukça açık alanlardır. Disiplinlerarası çalışmalarda bazı sorunlar yaşanmasına rağmen sosyal bilimler hemen hemen her düzeyde disiplinlerarası çalışmayı önemsemektedir.

Sosyal bilimler arasındaki sınırlar, uzmanlaşma gereksiniminden doğmuş, yapay sınırlardır. Farklı sosyal bilimler, insana ve topluma dair farklı boyutlara, değişkenlere analiz düzeylerine yönelik bir uzmanlaşma gereksinimini ifade ederler. Ancak, gerçekte tüm değişkenler ve analiz düzeyleri bir arada ve aynı anda geçerlidir. Örneğin psikoloji kişinin biyografisini belli açıdan ele alır ve onun özellikle en yakın çevresiyle ilişkilerine odaklanır.

Ama, gerçekte o en yakın çevre ilişkilerinin ancak belli bir tarihsel ve kültürel bağlamda anlam kazandığı unutulmamalıdır. Aynı şekilde sosyoloji toplumsal yapıyı irdelerken, bu yapı içinde eyleyen insanların kişisel özellikleri ve öyküleri ile uğraşmaz, ama gerçekte kişilerin bu özellik ve öyküler bağlamında farklılaştıklarını bilir. Sosyal bilim alanlarının dünya hakkındaki bilgilerini bilimsel verilere dayandırdıkları için benzeştikleri, birbirleriyle rekabet içinde değil, insanı/insan davranışını anlamak amacı ile anlaşma içinde olmaları gerektiği, zira bütünü kavramak için her birinin katkılarına gereksinim olduğu belirtilmiştir.⁴⁵

Sosyal bilimcilerin bir çoğu sanat alanına ilgi duymakta ve sanatın çok boyutluluğundan faydalanmaktadır. Sanata oldukça uzak gibi görünen sosyal bilim alanları da bir şekilde sanatla ilişki içerisine girmektedir. Örneğin iktisat ve hukuk alanlarıyla da sanat bir ilişki içerisine girmektedir.

Sanat eserinin metalaştırılması bağlamında ciddi tartışmaların ortaya çıkmasına rağmen sanat eserlerinin ekonomik boyutu ve pazarlanması gibi konular sanat olgusu içerisinde ele alınmaktadır. Sanat eserlerini satın alanların belli bir bölümü, bunlardan ciddi boyutlarda gelir elde etme amacıyla hareket etmektedirler.

Sanat eserini düzenli olarak satın alanlar ve bunları biriktirenler koleksiyoncu sınıfına girmektedirler. Bunları satın almalarının arkasında yatanın toplama güdüsü ve prestij kazanmanın yanı sıra yatırım yapma da olduğu bilinir. Özellikle sanat eseri yatırımlarının ardına biriken parasal tutarların yükselmesiyle alıcılar sanat eserinin değerini sorgulamaya, parasal boyutunu öne çıkarmaya başlarlar. Kendilerine göre denklemler kurarlar; bu bütçelerinin onlara elverdiği olanakların yanı sıra neyi nerede alacakları, nerede duracakları ve hatta ne zaman (eğer yapacaklarsa) elden çıkaracakları ile ilgilidirler.⁴⁶

Galeriler, müzayede şirketleri ve sanat eseri alıcıları ile oldukça ciddi bir ekonomik hareket alanı oluşturan sanat, tartışmalara açık olan bu yönü ile iktisat ilimi ile ilişkilenebilir.

Yine sosyal bilim alanlarından olan hukuk bilimi, sanat eserinin koruma altına alınabilmesi için yasalarla bazı düzenlemeler yapmaktadır. Örneğin Türkiye’de 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu 1/B maddesinde sanat eseri şöyle açıklanmıştır. “Sahibinin hususiyetini taşıyan ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema

⁴⁵ Belkıs Kümbetoğlu – Hande Birkalan Gedik, *Gelenekten Geleceğe Antrpoloji*, (İstanbul: Epsilon, 2005), s.169

⁴⁶ Erhan Ersöz, “Sanat Eserine Yatırım Yapanların Değer Kazançları”, *Artist* 62, (Aralık 2005), s.42

eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleridir.” Bir üretimin kanunlara göre sanat eseri olarak kabul edilmesi için; A) Sahibinin hususiyetini taşıması, B) Şekillenmiş olması, C) Kanunda sayılan eser türlerinden birine girmesi, D) Fikri bir çabanın sonucu olması, gerekmektedir. Kanunlara göre bu eserleri ortaya çıkaran kişiler eser sahipleri olarak tanımlanmaktadır ve eser sahipleri hukuk sayesinde manevi ve maddi bir takım haklara sahip olmaktadır. Bu çalışmalar da sosyal bilimler ve sanat ilişkisinin bir boyutu olarak ortaya çıkmaktadır.

Sosyal bilimlerle sanat özellikle kaynak, veri ve birikimlerini de oldukça sıkı bir şekilde kullanmaktadırlar. Bu iki alan farklı açılardan da olsa çalışmalarında insanı ele almaktadırlar. Ortaya konan çalışma, ister sanatsal olsun ister bilimsel, az ya da çok işbirliğini mutlaka üzerinde taşımaktadır. Disiplinlerarası etkileşim, doğal olarak çalışmalarda nitelik açısından kendini göstermektedir.

Konusunu insan ve ona bağlı olan her şeyden alan sanat, sosyal bilim alanları ile çok boyutlu ve derin bir ilişkiye sahiptir. Bu ilişkiler birbirlerine bağlı olarak, Sanat Felsefesi, Estetik, Sanat Psikolojisi, Sanat Sosyolojisi ve Sanat Tarihi gibi “sanatbilim” alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilim ve sanat arasındaki bu bağ insanın düşünce dünyasına zenginlik katmaktadır.

1.2.1. Felsefe ve Sanat

Felsefe, M.Ö.6. yüzyılda Sokrates öncesi filozoflarca doğanın, doğüstü birtakım kaynaklar yerine yine doğanın kendisinden yardım alınarak araştırılmasıyla başlar. Sokrates'ten sonra gelen Platon ve Aristoteles, temel felsefe sorunlarını ortaya atarak felsefe tarihinin en önemli iki filozofu olmuşlardır. 20. yüzyılın önemli düşünürlerinden Alfred North Whitehead Platon'un felsefe tarihindeki önemini, “Bütün bir felsefe tarihi Platon'a düşülmüş dipnotların tarihidir” cümlesiyle ifade etmiştir. Diğer taraftan Platon'u aratmayan ve felsefenin bir çok alanında ondan daha etkili bir konumda olan Aristoteles'in ortaya koyduğu düşünceleri, günümüzde değerlerinden hiçbir şey yitirmeksizin önemlerini korumaktadırlar.⁴⁷ Felsefe denilince akla ilk olarak Batı Felsefesi gelse de, dünya kültürler tarihinde her biri ayrı bir araştırma konusu olan felsefe tasarımları ve felsefe kuramları vardır.

⁴⁷ Sarp Erk Ulaş, Felsefe Sözlüğü, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002), s. 536.

Felsefe terimi, Eski Yunanca'da sevmek anlamına gelen philo ve bilgelik anlamına gelen sophia sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuş, “bilgiyi sevmek”, “bilgelik sevgisi”, “bilgi sevdası” gibi anlamlar taşıyarak felsefe disiplinine adını vermiştir. Genel tanımı ile felsefe, varolan her şey üzerine sistematik bir düşünme etkinliği ve varolan bütün bilgi alanları arasındaki en köklü sorgulama alanıdır. Felsefe daha özel anlamları ile felsefe sözlüğünde şöyle tanımlanmıştır.

Yerleşik felsefe dilindeki özel anlamlarıyla, evreni içinde bulunan her şey ile bütün olarak anlamaya çalışan; hem tek tek varlıkları hem de varolan bütün varlık teklerini olanaklı kılanın ne olduğunu soran, onlara dayanaklık eden ana ilke ilkelerin neliğini soruşturan; görünürdeki varlıkların ardında görünmeden varolduğunu ya da öngördüğü “Varlık”ın doğasını açıklığa kavuşturan; bir yanda insan bilgisinin kökenlerini, kaynağını ve temellerini araştırırken, öbür yanda doğru bilgiyi yanlış bilgiden ayırmaya yönelik bir takım sınamalar, yöntemler ve ölçütler geliştiren; genelde düşünce edimi ile düşüncenin kendisini, daha özeldyse ortaya konan düşüncelerin felsefi bakımdan geçerliliklerini irdeleyip denetleyen; tek tek kavramlar ile kavramlar arası ilişkilere odaklanarak daha iyi düşünüp daha iyi kavrama amacı doğrultusunda anlama yetisini geliştirip keskinleştirmek için bunları tek tek çözümleyen; deneyimlerin kaynağını, kapsamı ile değerlerini öğeleri ile bileşenlerinden hiç birini atlamaksızın inceleyip belirginleştiren; kuşku duymaktan anlamaya, anımsamaktan imgelemeye dek çeşitli düşünme etkinliğinin olanakları ile sınırlarını belirleyen; doğru us yürütme yetisi ile açık seçik düşünme becerisini en üst düzeye çıkarmak adına insan düşüncesinin yasalarını, ilkelerini, koşullarını temellendiren; anlama yetisinden beş duyu organıyla gerçekleştirilen algılamaya, konuşmaktan acı çekmeye dek bütün bilinç yaşantılarının olmaktadır ile işleyişlerini betimleyen; insanın ahlaksal sorumlulukları ile toplumsal yükümlülüklerinin neler olduğunu ortaya koyan, sunduğu gerçeklerle bunları tek tek tanımlayan; insanın tanrısal yönelimleri ile doğaötesi bağlanımları karşısındaki konumunu tanımlayan; başta doğa bilimleri olmak üzere kendisiyle birlikte bütün bilgi alanlarını temellendiren; iyi bir yaşam yolunda mutluluğa ulaşmak için nelerin yapılması gerektiği sorusu bağlamında, bütün insan eylemlerinin değerlendirilmesine yönelik köklü bir araştırmaya karşılık gelen soruşturmalar bütünü.⁴⁸

Tanımindan da anlaşılacağı gibi felsefe üzerine düşünülecek ve düşünce üretebilecek her şey üzerine düşünen, araştıran ve sorgulayan bir disiplindir. Bütün bilgi alanları ile iç içe olan felsefe, birçok bilgi alanının her birini bir bütün olarak, kökenini, yapısını, kapsamını, ilişkilerini ve içeriğini ele aldığı “din felsefesi”, “siyaset felsefesi”, “matematik felsefesi”, “eğitim felsefesi”, “sanat felsefesi” gibi alt disiplinlere sahiptir.

⁴⁸ Ulaş, a.g.e, 2002, ss. 532-533.

Sanat ve felsefe tanımlamalarındaki benzerliklerden de anlaşılacağı gibi insan yaşamına yaptıkları olumlu katkıları ile bir çok noktada birbirleri ile ilişki içerisindedirler. Felsefe gibi insan ve evren üzerine düşünce üreten ve bunu, özgün sanat yapıtları ile ortaya koyan sanat olgusu üzerine düşünmek, düşünce üretmek kaçınılmazdır. Sanatın temel kavramlarını irdeleyen, sanatın ve sanatsal yaratımın ne olduğu üzerine sorular üreten ve yanıt arayan, sanat yapıtlarının sanatsal değerini sorgulayan, bir sanat yapıtını diğer sanat yapıtlarından ve doğadaki şeylerden ayırmanın ne olduğu üzerine düşünen, buna benzer bir çok soruya yanıt arayan sanat felsefesi kapsamında, sanat kavramının kendisinde olduğu gibi birçok farklı düşünce üretilmekte, bu düşünceler üzerine tartışmalar devam etmektedir.

Sanat üzerine düşünme eylemini Sıtkı M. Erinç şu başlıklar altında toplamaktadır; sanat üzerine yapılan kuramsal çalışmalar, estetik üzerine yapılan çalışmalar ve sanat üzerine felsefi düşünme.⁴⁹

Sanat üzerine kuramsal çalışmalarda, ölçüt olarak kabul edilen bir ilke doğrultusunda sanatın değerlendirmesi yapılır. Sanatın tarihsel sürecine baktığımız zaman, ölçüt olarak kabul edilen ilkenin ya sanat olgusu içinden ya da sanat olgusu dışından belirlendiğini görmekteyiz. Sanat olgusunun dışından bir ilke ölçüt alındığında, sanat, ancak bilgi edinmek, ahlaksal ya da toplumsal eğitim gibi bir amaca ulaşmada bir araç olarak varlığını sürdürmüştür. Sanat olgusu içinden hareketle yapılan kuramsal çalışmalarda ise ilke, sanat olgusunu oluşturan sanatçı, sanat alıcısı ve ya sanat eseri üzerinden belirlenmiştir. Sanat üzerine düşünme eylemlerinden bir diğeri olan estetik çalışmalar, estetik başlığı altında olmasa da yine Antik Çağa dayanmaktadır. Güzel ve güzele bağlı kavramlar günümüze kadar birçok düşünür tarafından ele alınıp değerlendirilmiştir. Yakın bir tarihe kadar sanat felsefesi içerisinde değerlendirilen estetik, ayrı bir bilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğadaki ve sanattaki güzeli araştıran estetik, sanat alanındaki güzelin doğadaki güzelden ayrıldığını ve sanatsal güzelin insan aklı, eli ile yaratılmış bir güzel olduğunu ortaya koyar. Sanat üzerine düşünme eylemlerinden son yol olarak karşımıza çıkan felsefi düşünmeyi ise ontolojik çalışmalar, değer kavramı ile ilgili çalışmalar ve sanat eseri değerlendirme görüşü olarak felsefi eleştiri gibi alt başlıklar altında toplayabiliriz.

⁴⁹ Sıtkı M. Erinç, Kültür Sanat Sanat Kültür, (İstanbul: Çınar Yayınları, 1995), s.94.

Sanat – tasarım yaratıcılığı “filozofça” bilgi üretimi değildir. Ama güzel nesne, estetik nesne felsefeden “bağımsız bir biçimlendirme de değildir. Yaratma, estetik bireysel yaşamın “en saf anlatımı, yorumu”, evrensel iletişim dili, özgül bir duyarlılık varlıklaşması oldukça; kendinde, kendi felsefe öğelerini de ayakta tutan biçimlendirir.(Felsefe gerçekliği kendi içinde olandır.) Genel olarak “Sanat Felsefeleri”; varlığı, oluşu, evreni, toplumsal ilişkileri, insan öznesini, yaratmanın en temel sorunlarını, estetik değer ve ölçülerle yorumlayan bilgi sistemidir.⁵⁰

Çağımızın sanat anlayışı, yaklaşımları ve yaşamın her alanındaki sorunsallara eğilim, böyle sistematik bir bilgi ve düşünceyi gerekli kılmaktadır. Ortaya çıkan tüm sanat oluşumlarının felsefi düzeyde değerlendirilmesi, sanat olgusunun kendi bütünlüğü içerisinde kavranabilmesine ve derinlik kazanmasına katkı sağlamaktadır.

1.2.2. Estetik ve Sanat

Estetik, “güzel” kavramını ve sanat disiplinlerinin yapılarını inceleyen bir felsefe dalıdır. Estetiğin ayrı bir bilim olarak kabul edilmesi ve bu adı alması, Alman düşünür Alexander Gottlieb Baumgarten’in 1750 yılında yayımladığı *Aesthetica* adlı yapıtı ile temellenmeye başlamış olsa da, içerdiği sorunlar genel felsefe altında Antik Çağda ele alınmıştır. Estetik “güzelin bilimidir”, “estetik biçimlerin bilimidir” gibi çok dar tanımlamaların yanı sıra, diğer bilim disiplinleri ile ilişki içerisinde olan, onlardan yararlanan, insanın yaratıcı etkinliğini ve bu etkinliğin ortaya çıkışına neden olan doğal, toplumsal ve kişisel nedenleri sanat yapıtlarından hareketle sorgulayan, sanat alanı içerisinde etkin bir bilimdir.⁵¹ Estetik, güzel kavramını doğada ve sanatta ele alırken bu iki alandaki güzelin farklılığını ortaya koyar. Sanatın, doğanın, görünüş ve gerçeklerinin bir taklidi olmadığını ileri süren Hegel, doğasal güzellikleri yadsımadan, sanattaki güzelin doğal güzellikten üstün olduğunu söyler. “Çünkü sanatsal güzellik, yaratılmış, aklın ikinci kez doğurduğu bir güzelliktir.”⁵² Sanatsal güzelden söz ettiğimiz zaman belki de ilk olarak belirtmemiz gereken, sanattaki güzelin çirkin ve benzer kavramları da içerdiğiidir.

⁵⁰ Faruk Atalayer’in, Araştırmacıya Gönderdiği “Felsefe ve Estetik Yaratıcı Yaşam” Başlıklı E-mail (2004)

⁵¹ Doğan, a.g.e, 2003, s. 27.

⁵² Doğan, a.g.e, 2003, s. 35.

Çağımızda sanatları belirleyen yalnız “güzellik” kavramı değildir artık; bu kategoriye “komik”, “yüce”, “çirkin”, “grotesk”, “iğneleyici” (piquant), “dehşet verici”, “pitoresk” vb. gibi kategorileri de katıyoruz. Çünkü, artık güzel kadar çirkin de, hoş olan kadar hoş olmayan da, armonik olan kadar disarmonik olan da bir estetik kategorisi olmuş, deyiş yerindeyse, negatif ve pozitif estetik değerler bütünleştirilmiştir.⁵³

Baumgarten’dan sonra Kant ve Hegel’in estetik kuramları, sanat kavramına kendi özerkliğini kazandırmış ve kendilerinden sonra gelen düşünürlerin ortaya koydukları sanat ve estetik kuramlarının temelini oluşturmuştur. Kant’ın, aklın algılama gücüne yönelik araştırma ve incelemeleri, öncelikle Estetik ve Doğa Bilimlerine yönelik çalışmalara güçlü temeller oluşturmuştur. Kant’a göre, güzele ve güzelliklere yönelik etkinliklerin, kişisel yararla hiçbir ilgisi yoktur.⁵⁴

Hegel’e göre sanat eskiden din ve felsefe ile karıştırılmıştır, oysa sanat özgürlüğü ile bambaşka bir şeydir ve insana ait değerleri taşır. Hegel’in güzel üzerine düşüncelerini üç başlık altında özetleyebiliriz. 1- Sanatsal güzel doğa ürünü değildir, insan aklının, emeğinin ve etkinliğinin ürünüdür ve bir insan yaratmasıdır. 2- Sanatsal güzel insan duyumu ve insan için yapılmıştır. Duyusal öge sanatta tartışmasız çok önemlidir ancak sanat eserleri yalnızca duyusal nesne olarak duyusal sezgi için var değildir, aynı zamanda tin için de vardır. 3- Her sanat eseri kendi içinde bir amacı taşır. Doğanın taklit edilmesi sanatın amacı olamaz, sanatın amacı çeşitli görünümler aracılığıyla tutkuları, duyguları uyandırmak ve doğanın çok biçimli görüntüleri ile insansal olaylara canlılık katmaktır.⁵⁵ Hegel güzeli kendiliğinden doğru olarak değerlendirir, sonsuz ve özgür olarak nitelendirir. Böyle bir güzel de kendini sanatın ideali olarak gösterir.

İtalyan filozof Benedetto Croce 20 yüzyılın başında estetiğin konusunun sezgi olduğunu söylemiştir ve ona göre sezgi günlük yaşamdan sanat olgusuna kadar geniş bir alana yayılır. Croce’ye göre bu geniş alana yayılan sezgileri inceleyen bilimdir estetik. Sanat eserinin sezgisel bir yolla anlaşıldığını savunur. Doğal güzellikle sanatsal güzel ayrımı üzerinde duran Croce için doğa, sanatçı için fiziksel tutamak noktası ve ilham kaynağıdır.

⁵³ Nejat Bozkurt, Sanat ve Estetik Kuramları, (İkinci baskı, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995), s. 39

⁵⁴ Cevad Memduh Atlar, Sanat Felsefesi Üzerine, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), s.104

⁵⁵ Bozkurt, a.g.e, 1995, s. 148-151

Ama, herkes, her sanatçı doğada kendi tinini dışlaştırabilir. Bu bakımdan, bir sanatçı doğada şu belli objeyi, bir başka sanatçı da bu belli objeyi tutamak noktası, ilham kaynağı olarak alabilirler. Burada önemli olan şu sanatçının şu objeyi, bu sanatçının da bu objeyi tutamak noktası olarak alması değildir, önemli olan, doğal objelerin, doğal güzelliklerin sanat için bir model, bir örnek olarak alınamayacağıdır.⁵⁶

Estetik üzerine araştırmalara, çalışmalara baktığımız zaman iki ayrı yaklaşımla ele alındıklarını görüyoruz, bunlar nesnelci ve öznelci yaklaşımlardır. Nesne ve özne estetik gerçekliğin iki ögesidir ve estetik çözümlenelerde ayrı ayrı ele alınsa da, birbirleri ile bir bağ oluşturmaktadırlar. Estetik varlığın olması için, nesne ve özne varlığı zorunluluk gösterir. Bu iki ögenin yanında estetik değer (güzel) ve estetik yargı estetik varlığın temel yapısını oluşturur. Bu dört temel yapı estetik gerçekliği oluştururken, her biri ayrı ayrı felsefi düzeyde sanat olgusuyla ve buna bağlı olarak da tüm sanat disiplinleri ile ilişki içinde bulunurlar.

1.2.3. Psikoloji ve Sanat

Sanat olgusuna hangi açıdan ve hangi sanatbilim dalından yaklaşırsak yaklaşalım en önemli odak noktası insandır. Sanat olgusunu oluşturan sanatçı ve izleyici öznelerinin yanı sıra diğer bir öge olan sanat eseri de, dolaylı veya dolaysız insanı konu edinir. İnsan tarafından, insan için varolan sanatın psikoloji ile ilişki ve etkileşim içinde olması da kaçınılmazdır.

İnsan ve hayvan davranışlarını inceleyen bilim dalı şeklinde genel bir tanımlama yapılsa da psikoloji, oldukça kapsamlı ve karmaşık bir alandır. Sözü edilen davranışın, salt gözlenebilir davranış olmadığını, davranışla ilgili veya davranışın altında yatan her türlü olguyu ve süreci de kapsadığını belirtmek gerekir.

Öğrenme, algı, duygular, zeka, bilişsel süreçler, fizyolojik – biyolojik ihtiyaçların davranışa yansımaları, bireylerin birbirleriyle etkileşimi, vb. psikolojinin başlıca ilgi alanlarıdır. Tanımı gereği psikoloji antropoloji, sosyoloji, felsefe, biyoloji, genetik, tıp, hatta bilgisayar mühendisliği vb. gibi bir çok alanla iç içe geçmiştir ve her birisinden yararlandığı gibi, her birisine kendi katkılarını da yapar.⁵⁷

⁵⁶ İsmail Tunalı, Estetik, (9. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005), s. 186.

⁵⁷ Selçuk Budak, Psikoloji Sözlüğü, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), s. 617.

Psikolojinin katkısını sağladığı ve yaralandığı, yukarıda sözü edilen alanların dışında ilişki içinde olduğu en önemli alanlardan biri de sanattır. Algı, ilgi, sezgi ve yetenek gibi psikoloji ile ilgili bazı önemli kavramlar, sanat olgusunun da içinde olan ve araştırılan sorunsallardır. Özellikle 20. yüzyılın en büyük düşünürlerinden ve son derece üretken bir bilim adamı olan Sigmund Freud'un teorileri felsefe, sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinlere damgasını vururken edebiyat, resim, sinema ve tiyatro gibi sanat alanlarında da etkisini göstermiştir.

Sanat kavramının psikolojik açıdan değerlendirilmesi yine Antik Yunana dayandırılırken devam eden tarihsel süreç içerisinde sanat olgusu, felsefeciler ve estetikçiler tarafından psikolojik yaklaşımla ele alınmış ve değerlendirilmiştir. 20. yüzyılın psikolojik estetikçilerinden Lipps, güzelliğin (sanat bağlamında), alıcısında estetik bir duygu uyandırdığı için güzel olduğunu savunur. Yani Lipps'e göre güzellik, bir varolanın, bir öznedede belli bir etki uyandırma gücü, yetisi ayrıcalığıdır. Sanat olgusuna psikolojik açıdan yaklaşımın sonucu olarak yeni bir sanatbilim disiplini olan sanat psikolojisi doğmuştur. Sanatı bilimsel yolla inceleyen disiplinler içinde, en geç düzene sokulabilen alan sanat psikolojisi olurken, sanatın en etkin niteliklerini ve kavramlarını inceleyen yine sanat psikolojisi olmuştur.⁵⁸

Sanat psikolojisi sanat olgusunu öznelere açısından inceleyen, bir başka ifade ile sanatsal üretim sürecinde sanatçı ve alıcı davranışlarını ele alan bir disiplindir. Ayrıca sanatçı ve alıcının yanı sıra sanat eserindeki kahramanların ve kişilerin tutum ve davranışlarını da konu edinir.

Sanat, sanat olgusunu oluşturan sanatçı, alıcı ve sanat eseri öğelerinin etkileşimi sonucu varolur. Etkileşim olmadan ne sanat, ne de sanat psikolojisi düşünülemez. Sanat olgusu içerisindeki etkileşim beş basamakta kendini gösterir.

1- Sanatçı ve onun hem iç dünyası, hem de dış dünyası ile yani "esinlenme olanakları" ile ilişkisi. Bir başka ifade ile, sanatçının konu ile ilişkisi.

2- Konunun bir içerik haline dönüştürülmesi aşamasında sanatçı ve sanat ürünü etkileşimi. Buna birinci sanat süreci de denebilir. Yapıt ile sanatçının savaşıdır.

⁵⁸ Erinç, a.g.e,1998, s. 4.

3- Sanat eserini üretmeye yarayan itici güçlerden biri olarak, sanatçıdaki potansiyel alıcı imi. Yani kime, ne için gönderme yapılacağıdır.

4- Sanat eseri ile alıcısının istençli ya da rastlantısal buluşması.

5- Alıcının, sanat eserinden hareketle sanatçısı üzerinde oluşturduğu imler, düşler, yargılar vb.⁵⁹

Tüm bu etkileşimler, bir bütünlük halinde sanat olgusunu oluşturur. Sanatsal yaratma ve sanat eserinin algılanması insansız düşünülemez için, sanat olgusunun sanat psikolojisi tarafından ele alınması ve tanımlanması kaçınılmazdır.

Sanat psikolojisi sanattaki psikolojik sorunları, sanatın insan açısından anlamını ve etkisini araştırırken, duyular ve bu duyuların davranışa yansımalarını da ele alır. Bu saptamalarda üç eğilim görülmektedir. Birinci eğilim olarak sanatçı ve sanat ürünü ilişkisinde sanatçının psikolojisinin saptanmasıdır. İkinci eğilim ise sanat alıcısı ve sanat eseri ilişkisinde alıcının psikolojisinin ele alınmasıdır. Üçüncü eğilim de, sanat eserinin kendini sanat psikolojisi açısından inceleme ve o yapıyla ortaya konmak istenen psikik olguları, durumları, tutum ve davranışları saptama yöntemidir.⁶⁰

Sanatçının yaratma becerisi, yaratma süreci, bu yaratma sürecindeki yan etkiler ve sanatçıyla beraber bilinçli sanat alıcısındaki sezgisel güç, sanata duyulan ilgi, estetik beğeni ve estetik kaygılar gibi psikoloji ile de ilgili birçok konu sanat psikolojisinin araştırma alanlarıdır.

1.2.4. Sosyoloji ve Sanat

Sanat kavramı ile yoğun bir ilişki içinde bulunan sosyal bilim disiplinlerinden biri olan sosyoloji terimini ilk kullanan Fransız toplum kuramcısı Auguste Comte, sosyolojiyi bilimlerin en zoru ve “bilimlerin kraliçesi” olarak değerlendirmiştir. En yeni sosyal bilim disiplini olan sosyolojinin yakın tarihi oldukça tartışmalı olsa da tarihsel açıdan bakıldığında toplumun doğasına duyulan ilgi Batı düşüncesinin tüm tarihinde gözlenen bir eğilim olmuştur. Toplumun doğrudan bir araştırma nesnesi sayılması, 19. yüzyılda ortaya çıkan sanayi devrimi ve onun ortaya çıkardığı siyasal çalkantılara

⁵⁹ Erinç, a.g.e,1998, ss. 5-6.

⁶⁰ Erinç, a.g.e,1998, s. 9.

dayanmaktadır.⁶¹ Toplum üzerine bir araştırma alanı olmasına rağmen sosyoloji disiplinlerarası niteliği ile bir çok sorununun incelenmesinde özel bir yere de sahiptir. Sosyolojinin tarihle olan ilişkisini Emre Kongar şöyle değerlendirmektedir. Toplumuna yararlı olmak isteyen toplumbilimci, tarihe eğilmek zorundadır. Yalnız toplumunu tanımak için değil. Dün ile bugün arasında bir köprü oluşturabilmek için. Her toplum, geçmişten geleceğe uzanan bir süreçtir. Toplumbilimcinin görevi, bu sürecin akışını kolaylaştıracak köprüyü oluşturmaktır.⁶² Özellikle sanat tarihinin tüm sürecinde, tartışmalarda ve üretilen düşüncelerde toplum kavramı kendine önemli bir yer edinmiştir. Toplumsal yaşam sanat üzerine, sanatçı üzerine etki ettiği gibi, sanat da toplumların çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma çabasına, evrensel değerlere ulaşmasına etki etmekte ve önemli katkılar sağlamaktadır. Önemli sanat yapıtları, sanatsal etkinlikler toplumların kültür zenginlikleri olarak değerlendirilirken, aynı zamanda toplumun olumlu değişimlerinin, gelişmelerinin nedenleri olarak da değerlendirilmektedirler. İnsanoğlunun toplu yaşama geçişinden bu yana sanat, ister büyüsel nitelikler kazansın ister dinsel bir araç olsun ister insan üzerine düşünsel bir etkinlik ya da insanı ve doğayı değiştirmede geliştirmede vazgeçilmez bir olgu olarak kabul edilsin toplum yaşamından ayrılmazlığı bir gerçektir.

Toplumsal yaşamdan ayrı düşünilemeyen sanat kavramı, toplumsal yaşam hangi düzeyde ve toplumsal yaşam düzeni ne şekilde olursa olsun varlığını geçmişte ve bugün olduğu gibi gelecekte de sürdürecektir. İnsan ve o insanın içinde yaşadığı toplum ile var olduğunu söylediğimiz sanat, o toplumsal yaşamı inceleyen bilim disiplinleri ile de bir ilişki ve etkileşim içinde olacaktır.

Özellikle sanatın etkinliği ele alındığında, sanatın dününe ve bu gününe ilişkin araştırmaların toplum bilimsel bir temeli çıkış noktası yapması, son derece önemlidir. Örneğin yalnızca çeşitli dönemlerdeki eserleri tanıtmakla yetinen bir sanat ve edebiyat tarihi eğitimi, sonuç olarak yalnızca biçimsel düzeyde kalacak, incelenen eserlerin neden ve hangi ölçüde etkin oldukları ya da olmadıkları sorularına doyurucu yanıtlar getiremeyecektir. Örneğin bütün sanatların temelinde toplumsal koşulların yatmasına karşın, estetik değerın yalnızca toplum bilimsel çözümlenmelerle belirlenebilmesi ve açıklanabilmesi söz konusu değildir. Aynı toplumsal koşullarda hem şaheserlerin, hem de hiçbir sanatsal değer taşımayan eserlerin

⁶¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev: Osman Akınhan/Derya Kömürcü, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), s. 680.

⁶² Emre Kongar, *Yaşamın Anlamı*, (Onuncu basım, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2004), s. 61.

yaratılabildiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, toplum bilimin buradaki sınırlılığı daha iyi anlaşılır. Buna karşılık sanat eserlerinin doğuş ve etkinlik koşullarının yalnızca biçimlere ağırlık tanıyan, toplumbilimsel temellere dayanmayan bir estetikle açıklana bilmesi düşünülemez.⁶³

Ahmet Cemal'in dikkat çektiği bu nokta göz önünde tutulursa sanat olgusunun, toplumbilimsel bir temelle incelenmesinin önemi daha fazla artmaktadır. Sanat ve toplumsal ilişkiyi, sanat araştırmacıları, sosyolojinin bir alt disiplini olan "Sanat Sosyolojisi" kapsamında ele almakta ve değerlendirmektedirler. Kültür ürünü olan sanat eserlerinin ve kültür üreticisi olarak sanatçının sanat sosyolojisi açısından ele alınması sanat olgusuna daha duyarlı yaklaşma konusunda katkı sağlamaktadır.

Sanat sosyolojisi, toplumdaki, toplumsal kümelerdeki, sanat etkinliklerinin özelliklerini, toplum yapısının belli başlı kesimleriyle, arasındaki ilişkileri, güzellik anlayış ve anlatımlardaki değişimleri, düzenlikleri içinde incelemeyi amaçlayan, sosyolojinin bir kesimidir. Başka bir ansiklopedik tanımı ise Sanat Sosyolojisi; sanat yapıtının oluşumunda toplumsal çevre koşullarının rolünü araştıran disiplindir.⁶⁴

Sanat ve toplum etkileşiminde belli bir derecelendirme yapmanın olanaksızlığının yanı sıra, sanatın toplumu etkilemesi gibi, toplumunda sanat üzerinde önemli etkisi olduğu bir gerçektir. Bir toplumun, toplumsal koşullarını ve yapısını bilmeden, o toplum içerisinde var olan sanat anlayışını anlamak ve kavramak ne kadar zorsa, sanat olgusunun içinde bulunduğu toplum yapısına etkisini anlamadan, o toplumla ilgili düşünce üretmek ve çözümlenmeye gitmek de o kadar zordur. Toplumsal yapı içerisinde bulunan din ve inançlar, töre ve gelenekler, siyasal ve ekonomik yapı gibi faktörlerin sanat ile etkileşimleri ve sanatın, tarihsel süreç içerisinde toplumsal işlevi sanat sosyolojisinin araştırma konularıdır. Sanat geçmişte kendinden başka alanların aracı olarak bir işleve sahipken, günümüzde, insanlar arasında ortak noktaları bulma, toplumsal gerekleri yayma, aydınlanma ve düşüncenin gelişimini sağlama gibi daha evrensel işlevler kazanmıştır. Sosyolojinin özel bir dalı olarak karşımıza çıkan sanat sosyolojisinin diğer araştırma alanları olarak; kültür nesnelerinin üretimini ve tüketimini denetim altında tutan kurumların incelenmesi, sanat yapıtlarına sahip olma

⁶³ Cemal, a.g.e, 2000, s. 73.

⁶⁴ Kemal Uludağ, "Sanat Sosyolojisi" Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1336, Şubat 2002), s. 166.

tarzlarının incelenmesi, estetik alanların ve toplumsal imgelem dünyasının tanımlanması gösterilebilir.⁶⁵ Bunun yanı sıra sanat sosyolojisi farklı toplum yapılarıyla ve buna bağlı olarak oluşan farklı sanat disiplinleri arasındaki ilişkiyi de araştırma konusu yapmaktadır.

Kendi çağının izlerini taşıyan sanat eserleri, içinde bulunduğu toplumun, tarihsel ve kültürel birikiminin değerleri olarak kabul edilirler. Tüm sanatsal etkinliklere toplumun verdiği değer, sanatsal üretimlerin algılanışı ve anlaşılması, korunması toplumsal yapı içerisinde gerçekleşen olaylardır ve sanat, insanlık tarihi içerisinde toplumsal önemli bir olgu olarak kendini göstermektedir.⁶⁶ Böylesi yaygın bir olguya kayıtsız kalamayan sosyolojinin bir alt disiplini olarak ortaya çıkan sanat sosyolojisi, sanat toplum ilişkisine önemli ve farklı bakış açıları getirerek sanatın disiplinlerarası bilgiyi barındıran bir kavram olduğunun göstergesidir.

1.2.5. Tarih ve Sanat

Sanat olgusunun, ilişki içinde olduğu, katkı sağladığı ve yararlandığı disiplinlerden biri olan tarih, niteliği üzerine farklı düşünceler üretilen ve tartışmalar yapılan bir alandır.

Bir insanın kişilik ve kültürel kimlik kazanabilmesi için gerekli en temel niteliklerden birisi, belki de en önemlisi tarih bilincidir. Tarih bilinci insanın kendi kendisini tanıma çabasıdır. Her kişi yaşadığı çağı yeni bir çağ olarak algılar ve kavrar. Bu algılama ve kavramayı somutlaştırmak için, kendi çağının ölçütleriyle insanlığın gelişimini en başta öğrenmek zorunda olduğunu duyar.⁶⁷

Sanat ve tarih ilişkisinde iki farklı açılım göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki tarihsel olayların sanat eserleri ile ele alınıp değerlendirilmesi, ikincisi ise tarihin, sanat eserlerini kaynak olarak kullanmasıdır. Çünkü sanat eserleri, sanatsal değerlerinin yanında kendi çağlarına ışık tutan tarihi belge nitelikleri ile de ortaya çıkmaktadırlar. Sanat eserleri tarihi bir belge olma amacı ile üretilmezler, ancak tarihe ışık tutabilecek

⁶⁵ Uludağ, a.g.e, 2002, s. 174

⁶⁶ Selçuk Mülayim, Sanata Giriş, (İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1994), s. 46.

⁶⁷ Kemal Uludağ, "Düşünce Tarihi Üzerine" Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 862, Nisan, 1995), s. 164

bilgileri üzerinde taşıyabilmektedirler. Tarihi sanat eserinden hareketle belgelerle elde edemediği noktalara sanat eseri yoluyla ulaşabilir, olaylara yine sanat aracılığı ile farklı yorumlar getirebilir. Sanatçı tarihsel bir olayı ele aldığı zaman, bu olay üzerinde dilediği deformasyonu yapabilir, dilediği bilgiyi ve belgeyi özgürce kullanabilir. Burada önemli olan kendi içinde özel bir değer taşıyan sanat eserini ortaya koymak ve olası dünyalar yaratmaktır. Sanat, sıkı bir ilişki içerisinde olsa da tarih değil estetik bir alandır. Birbirlerinden farklı olan bu alanları kendi gerçekleri içerisinde değerlendirmek, karşılıklı etkileşime ve ilişkiye önemli yararlar ve anlamlar katacaktır.

Bugünü bütünüyle kavrayabilmek tarihin ele alınmasıyla ve araştırılmasıyla olanaklı olmaktadır. Sanat eserleri ait oldukları dönemlere ve o dönemlerin toplumsal yaşamlarına yönelik izler taşıyan kültür varlıklarıdır. İnsanoğlunun yaşam anlayışı, kültürü ve yaşamını belirleyen kavramlara yönelik anlayışları dönemlere göre değişkenlik göstermektedir ve bu değişkenlikler sanat eserlerinde yansımalarını bulurlar. Tarih içinde, kuşaklar boyu toplumların her an değişmekte olan zihniyet, tutum ve isteklerinin ürünü olan sanat, kendi dışındaki gelişmelerden büsbütün kopuk düşünülemez. Üsluplar, şekiller, motifler ve semboller zaman içerisinde değişimin şartlarına uyarlar.⁶⁸ Sanatın tarihine bakıldığı zaman tarihsel olayların sanatın ele aldığı konular arasında olduğu görülmekte, bir dönemin sanatı ele alınırken de tarih ile de ilişkilendirilmektedir.

Genel tarihi olayları ile insanın sanat evrimini at başı götürmek, tarihsel perspektifli bir araştırmayı yürütürken başvurulan bir pekiştirme yoludur. Açık ki, bir dönemin sanatını anlatırken, onu, tarih malzemesiyle beslemek, özellikle kültür tarihinin ışığında yürütmek ve siyasi tarihe bağlamak araştırmayı anlamlı kılar. Bu bağlama ve pekiştirme yapılırken; bir dönemin siyasal ortamındaki denge ve tutarlılık ya da düşüş ve çözülme, yine o döneme ait sanatın izlediği yol, ancak tarihi belgelerinin ışığı altında aydınlanır.⁶⁹

Sanat eserlerinin kalıcılığından, ölümsüzlüğünden söz ettiğimiz zaman bir bakıma sanatın tarihsel boyutundan da söz ediyoruz demektir. Ancak bu boyutun dışında sanatın kendi tarihinin de ele alınıp, incelenmesi başlı başına değerlendirilmesi söz konusudur. Bu bağlamda sanat tarihi ve arkeoloji de sanatla iç içe olan ve sanat olgusuna farklı boyutlarda katkı sağlayan disiplinler olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶⁸ Selçuk Mülayim, Sanat Tarihi Metodu, (2. Baskı, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1994), s.272

⁶⁹ Mülayim, a.g.e, 1994, s.197

1.2.5.1. Sanat Tarihi

Sanat tarihi, sanat olgusunun çok yönlü ilişki yapısına sahip olmasından dolayı birçok bilgi alanından faydalanan ve en kısa tanımı ile “sanatın tarihini” inceleyen bir disiplindir. Sanatın tarihsel evrimini inceleyen bir akademik disiplin olarak sanat tarihi 19. yüzyıl Almanya’ında ortaya çıkar. 20. yüzyıla gelindiğinde ise hemen hemen tüm dünya üniversiteleri bu alanda eğitim ve araştırmalara başlamışlardır.⁷⁰ Tarihi koşullar çerçevesinde ortaya çıkan sanat eserlerini, maddi kültür nesnelere incelediklerinde, sanat olgusunu oluşturan tüm unsurların tarih içerisindeki değerlerini ve önemini, sanat disiplinleri arasındaki ilişkileri, sanatın tarih içerisindeki değişimini ve özelliklerini de araştırır.

İnsanın özünü, ortaya çıkışını ve oluşumunun yorumunu da içeren sanat tarihi, olayların geliştiği güzel biçimlendirildiği rastlantılarla dolu amaçsız, hedefsiz ve anlamsız bir alanı inceleyemez. Sanatın tarihi de, kuşkusuz dünyadaki diğer gerçekler gibi bir gerçektir; insanın kendisi gibi, çelişkilerinin başlamasıyla başlamıştır. Sanatın kaçınılmaz akışı ve gidişini yönlendiren, belirleyen bilimsel yasalar düzenini araştırma işini sanat tarihi üstlenmektedir. Bütün zamanlar ve yeryüzü kesimlerine uygulanabilir temel bir yasa veya metot ortaya koymasa bile; tarihin belirli bir kesitinde ve belirli bir yöredeki sanatı incelediklerinde şu noktalardan hareket edebilir:

- a) Her sanatın itici motiv ya da motivleri, yani o sanatın izleyicilerinin esas aldıkları şey.
- b) Her sanatın tipik örnekleri; yani o sanatın mesajını var gücüyle ileten maddi eserler.
- c) Kurallar, ilkeler ve üsluplar.
- d) Sanatın ortaya çıktığı çevre ve seslendiği toplum.⁷¹

İnsanoğlunun yaşadığı farklı coğrafyalarda ayrı ayrı ele alınan sanatı ve çok çeşitli sanat alanlarını kapsamasından dolayı sanat tarihi, kendi içerisinde uzmanlık alanlarını gerekli kılmıştır. Sanat eserleri ile ilgili araştırmaların yapılması ve bunların yazılması ciddi ve önemli bir konudur. Bu bağlamda sanat tarihçileri çok kapsamlı ve oldukça çok bilgi alanları ile de beslenmek durumunda kalabilirler. Sanat yapıtları tarihsel ve kuramsal bilgiyi üzerlerinde taşırlar, sanat tarihçileri ve sanat kuramcıları

⁷⁰ M. Sözen / Uğur Tanyeli, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994), s. 209

⁷¹ Mülayim, a.g.e, 1994, s.74

arasında da bir birlerini destekler nitelikte bir ilişki söz konusudur. Bu ilişkiyi tarihçi, yazar Erwin Panofsky şöyle açıklar:

... sanat tarihçi ve kuramcısı arasındaki ilişkiyi de, aynı alanda cirit atmaya hakkı olan, ama birinde yalnızca bir silah, diğerindeyse yalnızca mermi bulunan iki komşu arasındaki ilişkiye benzetebiliriz. Birlikteliklerinin ne anlama geldiğini biliyorlarsa, akıllılık ediyorlar demektir. Ampirik bir disiplin tarafından kapıda karşılanmayan kuramın, bir hayalet gibi bacadan girerek her şeyi darmadağın edeceğini söyleyenler haklıdırlar. Ama aynı fenomenler dizisiyle ilgilenen bir kuram tarafından kapıda karşılanmayan tarihin, bir fare sürüsü gibi kilere sızarak temelin altını oyacağı da bir o kadar doğrudur.⁷²

Erwin Panofsky'nin bu benzetmesi, yaşadığımız çağda bilgiler arası ilişkinin önemini vurgulamak açısından da önemlidir. Çünkü günümüzde bir disiplin diğer bir disiplini destekler ya da tamamlar nitelikte, hatta birbirlerine bağımlılık göstermektedir. Sanatın tarihi ele alınırken insanı konu alan sosyal bilimlerin bilgilerinden de yararlanılmaktadır. Örneğin bir toplumun sanatını incelerken, o toplumun yapısını da incelemek gerekmektedir, bu ilişki bir anlamda sanat sosyolojisi ve sanat tarihi ilişkisi boyutuna uzanmaktadır. Bu durum aynı zamanda sanat psikolojisi, sanat felsefesi ve estetik gibi diğer sanat disiplinleri için de söz konusu olmaktadır. Sanat tarihi disiplini için bu açıdan bakıldığında, özellikle estetik ve estetik tarihi de önem kazanır. Güzel anlayışının ve sanat ile ilgili değerlendirmelerin hangi evrelerden geçtiğini, bu kavramların toplumlardan toplumlara nasıl değiştiğini bilmek, bu bilgilerden yararlanmak sanat tarihi açısından araştırmaların daha güçlü temellere dayandırılmasına katkı sağlamaktadır. Sanat tarihçisi H. Seldmayr, "Gerçek bir sanat tarihi için başlangıç noktası, bizzat sanat eserinin içinde bulunur" demiştir⁷³, o halde sanat tarihinin sanat olgusu içerisinde olan tüm sanatbilim alanları ve bilim dalları ile beslenmesi ve bu alanları beslemesi gerekmektedir. "Sanat tarihi, zaman içerisinde tekrar tekrar ele alınması gereken, yeniden yorumlanmaya açık, felsefi ve kültürel boyutları oldukça geniş bir disiplindir".⁷⁴

⁷² Erwin Panofsky, "Bir insani Bilim Olarak Sanat Tarihi", Sanat Dünyamız Der gisi, 91, (Bahar-2004), s. 101.

⁷³ Mülayim, a.g.e, 1994, s. 253.

⁷⁴ Mine Haydaroğlu, "Sanatın Tarihi Nasıl Yazılır?", Sanat Dünyamız Der gisi, 91, (Bahar-2004), s. 3.

Tarihsel süreç içerisinde insanoğlunun yarattığı sanat eserlerini, diğer disiplinler gibi farklı bir açıdan ele alan sanat tarihi, bütünü kavranmasını ve dahası varolan olgunun daha kapsamlı ve zengin değerlendirilmesini sağlamaktadır.

1.2.5.2. Arkeoloji

Arkeolojinin bilimselleşme süreci, antik sanat yapıtı yığınlarına bir sistematik getirme çabalarıyla başlarken, klasik arkeolojinin bilimsel bir disiplin olarak üniversitelere girişi, 1830'larda Almanya'da filoloji kürsülerinin konuyu araştırma ve öğretim alanları arasına almasıyla başlamıştır.⁷⁵

Arkeoloji, yeryüzünün her yerinde yaşamış insanlığın maddi ürünlerinin kalıntılarını inceleyen tarih bilimi olarak kısaca tanımlanmaktadır.

Yazı öncesi çağlar ve/veya yazısız kültürler içindeki toplumların geçmişinin belirlenmesi, genel olarak yalnızca insanın maddi ürün kalıntılarına dayanmaktadır. Tarihi çağların, yazı sahibi kültürlerin geçmişinin yeniden kazanılmasıysa büyük ölçüde yazılı belge ve kaynaklar yardımıyla gerçekleşmektedir; öte yandan tarihi çağların erken dönemlerinden kalan kaynak zayıflığı ya da ele alınmış konuların türü dolayısıyla ifade güçsüzlüğü, arkeolojik belgeyi bu dönemler için de temel veri durumuna getirmektedir. Yazılı belgelerin nicelik ve nitelikleri bir sınırı aştıktan sonra, arkeolojik kalıntının tarih için (ör. Avrupa ortaçağı, yakın çağlar) anlatım gücü azalmaktadır; maddi kalıntı artık "arkeoloji" disiplini dışındaki alanların (sanat tarihi, teknoloji tarihi) konuları durumundadır. Modern tanımlama arkeoloji biliminin günümüze değin geçirdiği evrimin son aşamasını göstermektedir. Böyle bir tanımın kapsamı salt sanat yapıtını aşarak, her türlü maddi kalıntıyı ilgi çerçevesinde gördüğü gibi bilimin zaman ve mekan sınırlarını da genişletmiştir.⁷⁶

Bu kadar geniş bir çerçeveye sahip olan arkeoloji disiplini, zaman, mekan ve araştırılan kültüre ilişkin bazı uzmanlık alanlarına ayrılmıştır. "Klasik arkeoloji, Ortaçağ arkeolojisi ve Önasya arkeolojisi gibi."⁷⁷

Sanat tarihi ve arkeolojinin birbirlerinden metot olarak tamamen ayrılmalarına rağmen, araştırma alanlarının yakınlığı ve ilişkisi özellikle bu iki disiplinin geçmişte insanoğlunun yarattıklarının dile getirilmesi yönündedir. Her iki bilim de tarihi bilimler

⁷⁵ M. Ahunbay, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 131.

⁷⁶ Ahunbay, a.g.e,1997, s.130.

⁷⁷ Ahunbay, a.g.e,1997, s.130.

içerisinde yer almakla birlikte, çeşitli görüşlere göre birbirlerinden ayrılan noktaları bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan birinde sanat tarihinin insanoğlunun sanat değeri taşıyan üretimlerini incelerken, arkeoloji insanoğlunun elinden çıkan her şeyi incelediği üzerinedir. Farklı bir bakış açısına göre de bu iki disiplini bir birlerinden ayıran noktanın araştırdıkları zaman dilimlerinden kaynaklanmasıdır, örneğin arkeolojinin üst tarih sınırı Roma Çağının sonuna doğru bitmekte ve bu dönemden sonrasını sanat tarihi ele almaktadır. Bu yaklaşımlara rağmen arkeoloji ile sanat tarihi arasında nitelik bakımından bir fark olmadığı söylenebilir ve geçmişin sanatını anlamak, kavramak, kültür tabakaları arasındaki etkileşimi ortaya koymak için sanat tarihi ile arkeolojinin karşılıklı ve zengin bir işbirliği gerekmektedir. Çünkü E.H. Gombrich'in de belirttiği gibi "Sanatın tüm tarihi, gittikçe gelişen teknik yetkinleşmenin tarihi değil, değişen kafa yapılarının ve gerekliliklerin tarihidir."⁷⁸ Bu bağlamda insan üretimi olan nesnelere inceleyen arkeoloji, diğer disiplinlerin katkısı ile kendi alanının da çok yönlü bir zenginlik kazanmasını sağlamaktadır.

1.2.6. Antropoloji ve Sanat

Sosyal bilim dallarından olan antropoloji, çok genel anlamı ile insan bilimi olarak tanımlanabilir. Antropoloji Yunanca insan anlamına gelen anthropos ile bilgi anlamına gelen logos kelimelerinden türemiştir. İnsanı, insanın oluşturduğu toplulukları ve bu toplulukların kültürlerini araştıran, inceleyen antropoloji bu özelliğinden dolayı disiplinlerarası bilgi yararlanmalarında da dikkat çekmektedir. Bu çok yeni sosyal bilim disiplini, kapsamı ve konusu çok geniş bir alan olduğu için özellikle psikoloji, sosyoloji, tarih, sanat tarihi, arkeoloji gibi disiplinlerle çok yakın bir birliktelik içerisinde.

Antropoloji, on beşinci yüzyılın sonlarından itibaren kaşifler, tüccarlar ve misyonerlerin metinlerinde anlattığı şekliyle başka kültürlerle duyulan meraktan doğmuştur. Disiplin olarak ortaya çıkışı ise, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya'da bilim derneklerinin kurulduğu on dokuzuncu yüzyılın ortalarından sonra, daha derli toplu ve örgütlü bir entelektüel uğraş şeklinde filizlenmesiyle gerçekleşmiştir.⁷⁹

⁷⁸ E.H.Gombrich, Sanatın Öyküsü, Çev: Bedrettin Cömert, (Dördüncü basım, İstanbul: Remzi Yayınevi, 1992), s. 24.

⁷⁹ Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, Çev: Osman Akınhan/Derya Kömürcü, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), s. 671.

Antropoloji insanın sosyal ve kültürel değişimlerini incelerken aynı zamanda insanın fiziksel değişimlerini de incelemektedir. İlk insandan modern insana kadar olan süreçte insanın uğradığı fiziksel değişimleri, gen yapılarını, fosilleri araştıran, inceleyen antropoloji, bu araştırmalarında özellikle arkeolojiden yararlanmaktadır. Antropolojinin ilgilendiği en önemli bir araştırma alanı da, insanların birbirleri ile iletişim kurup ve düşüncelerini ifade ettikleri diller ve bu dillerin yapısal özellikleridir. Tarih içerisinde kullanılmış dillerle birlikte çağımızda kullanılan dilleri de araştırma alanı içerisine almaktadır. Bu bağlamda sanat olgusu her dönemde insan düşüncesini ve insanı tanıtmaya özelliği ile antropolojiye çok önemli katkılar sağlamaktadır.

Geniş ve kapsamlı bir disiplin olan antropolojinin ilgilendiği ve cevap aradığı temel soruları şöyle sıralayabiliriz;

- 1-) İnsanlar ve toplumlar neden bir birlerine benzerler?
- 2-) İnsanlar ve toplumlar neden bir birlerine benzemezler?
- 3-) İnsanlar ve toplumlar neden ve nasıl değişirler?

Değişim ve gelişim insan doğasının ve onun oluşturduğu toplumun yasadır ve sanat yapıları da kendi çağlarını toplumsal, kültürel ve düşünsel boyutu ile çözümlenmede, anlamada, kavramada kendilerini göstermektedirler. Antropologlar da sanatın bu yönü ile işbirliği içerisinde hareket ederek anlamlı çalışmalar ortaya koymaktadırlar. Kültürel değer olarak kabul edilen sanatın, kültürü araştıran bu disipline önemli katkılar sağlamaktadır. Antropoloji varolan kültürel çeşitliliği ve değişimi anlamada ve bunu bir bilgi birikimine dönüştürmede sanatla birlikte birçok disiplinle de işbirliği yapmaktadır. Antropologlar için mektuplar, günlükler, resmi arşivler, yazılı belgeler ve geleneksel sanatlar önemli kaynak olurken, evrensel sanatlar çerçevesinde ortaya konmuş sanat eserleri de farklı ve zengin boyutları ile bu konuda önem göstermektedirler.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra artan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, hızlı kültür değişikliklerine neden olurken antropoloji, toplum yaşamında görülen bu değişimlerin altında yatan nedenleri ve bu nedenlere bağlı olan konuları araştırmasından dolayı önemini göstermiştir. Bir bakıma insan yaşamı ve kültürü ile ilgili hiçbir şey antropolojinin ilgi alanının dışında kalmamaktadır. Böylesine geniş ve boyutlu bir araştırma, disiplinlerarası ilişkiyi zorunlu kılmakta, yeni düşüncelerin,

soruların ve yanıtların ancak bu ilişkiler ve etkileşimler yolu ile ortaya çıkabileceğini kanıtlamaktadır. Ayrıca hemen hemen tüm disiplinler aradığı doğruya ulaşmada antropolojinin yardımına ihtiyaç duymaktadır.

2. SANAT ALANLARINDA DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİMLER

Sanat yapıtları kendi çağlarına ilişkin özellikler taşırlar, buna bağlı olarak da bu özellikler ve varlık nedenleri aynı kalmaz. Günümüz yaşamı ve insan için sanat, çok boyutlu ve derin bir anlam taşımaktadır. Değişen zaman ve mekan kavramları, iletişim olanaklarında yaşanan hız ve gelişmeler, bilimsel buluşlar ve tüm bunların insan hayatına olumlu, olumsuz katkıları çağdaş sanat anlayışını etkilemiştir. Bunların tümü çağdaş sanat anlayışının kendi içinde ele aldığı, sorguladığı olgular olarak da göze çarpmaktadır. Yaşamın tüm alanları, farklı disiplinlerden bilgi ile ilişki içerisinde olma ve bu birliktelikten yeni bilgiler çıkarma, değerlendirme durumundadır. Çağın sanat anlayışı da sanat alanı dışındaki tüm disiplinlerle ilişki ve etkileşim içerisinde olurken, tüm sanat disiplinleri de birbirleri ile iç içe olmuş ve sanat disiplinleri arasındaki katı sınırlar ortadan kalkmaya başlamıştır.

Sanat tarihindeki en önemli dönüm noktalarından biri olan Kübizm, kaynağını Cezanne'da bulur. Disiplinler arası bilginin sanatta en belirgin örneklerinden biri Cezanne'nın geometrik matematiksel dehası ile resim sanatına getirdiği yaklaşımdır. Cezanne nesnelerin özündeki yapıya dikkat çekmemiş olsa Kübizmin doğuşu riske girerdi. Daha sonraları gelen modern sanat ise resim sanatının pozitif ve sosyal bilimlerde yaşanan gelişmeler doğrultusunda kendi düzlemi içerisinde kendi sorunsalına yöneldiği, kendi problemlerini çözümlendiği bir süreçtir.⁸⁰

Cezanne'nın sağlam biçim endişesinin yanında, Van Gogh, Gauguin gibi sanatçıların Romantiklerle başlayan renk sorununa yaklaşımları 19. yüzyılı sanatta renk çağı olarak nitelendirirken, bu alandaki deneysel çalışmalar ve uygulamalar da resim sanatının bir değişime uğramasına kaynaklık etmiştir.⁸¹ Cezanne yapıtları ve sanat anlayışı ile 20. yüzyıl sanat akımlarını ve sanatçılarını derinden etkilemiş, kendinden

⁸⁰ Kara, a.g.e, 2003

⁸¹ Adnan Turani, Çağdaş sanat Felsefesi, (4.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi,2003), s.44.

sonra gelen birçok sanatçıya esin kaynağı olmuştur. 20. yüzyıl ise sanattaki köklü dönüşümlerin dönemi olarak tanımlanabilir, çünkü sanat özellikle bu dönemde bilimsel bilgiden, gelişen teknolojiden yararlanmış ve özellikle felsefe ile de derinden ilişkili olmuştur. Köklerini Cezanne'nın doğadaki her şeyi geometrik formlarla ele alınabileceği düşüncesinden alan Kübizm, doğanın yansıtılması yerine özgün ve özgür formlarla anlatılmasına olanak sağlarken kendinden sonra gelen akımların ilk düşünce durağı olmuştur. Kübizmin ilk çıkış noktası görünenlerin ardında olan gerçekliğe yönelimdir ki, bu da yaratıcı kişiliği gerekli kılmıştır. Cisimlerin parçalara ayrılması, farklı yorumlarla, çözümlenmelerle birleştirilmesi yalnızca biçimsel bir değişiklik gibi dar bir yaklaşımla ele alınamaz, Kübizm aynı zamanda dönemin toplumsal parçalanmaları, maddenin parçalanışı ve insan psikolojisinde yaşanan gelişmelerle de ilgilidir. Picasso'nun, sanat yaşamında bir çıkmaza girdiğinde başka sanatçıların konu ve tekniklerine başvurduğu ve bunu kendine bir çıkar yol olarak kullandığına sık sık işaret edilir. Matisse ile boy ölçüşmek istediği dönemlerde yaptığı "Avignon'lu Kızlar", yine Matisse'in 1906'da yaptığı "Yaşama Sevinci" resminin kaba bir kopyası olarak değerlendirilse de bu ele alış sonraları Kübizmin başlıca anlatım yollarını ve görsel özelliklerini gösteren önemli bir örnek olmuştur⁸².

Picasso, 1912'de resme farklı bir malzemeyi katmasıyla başlayan Bireşimsel Kübizimde kolaj tekniğini kullanarak yaptığı resimleri ile ön plana çıkar. Burada, geleneksel malzemelerin dışında farklı malzemelerin resim sanatında kullanmasının yanı sıra deneysel çalışmalarla yaratma olanaklarının zenginleştiği ve bir disiplinin diğer sanat disiplinlerini etkilediği ve kullandığı görülmektedir.

Şair Apollinaire, modern bir kent insanının yaşantısını yansıtmada, kolaj resim tekniğinin çok uygun olacağı görüşündeydi. Apollinaire, 1918'de ölünceye kadar, bu yeni sanatın ateşli bir savunucusu oldu; ama onun böyle bir heyecan duyması özel bir durumun belirtisiydi. Bütün sanatlar yeni yöntemler, yeni anlatım yolları arıyorlardı. Geniş anlamda kolaj, yani birbirine hiç benzemeyen öğeleri bir araya getirerek bir yapıt ortaya koyma tekniği ve bunun sonucundaki doku kopukluğunu yadırgamama özelliği şu yada bu biçimde tüm sanatlarda görülür. Apollinaire, duyduğu konuşmaları bölük pörçük bir biçimde, ama kendine özgü bir yöntemle şiirlerinde yan yana getiriyordu.⁸³

⁸² Norbert Lynton, Modern Sanatın Öyküsü, (Üçüncü Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2004), s.s. 53-54

⁸³ Lynton, a.g.e,2004, s.s. 64-65

Bu yaklaşım, çağdaş sanat anlayışı içerisinde, yeni biçimsel değişim ile birlikte farklı disiplinlerin birbirleri ile olan ilişki ve etkisi açısından da önem kazanır. Resim sanatının, yazın sanatında olduğu gibi birçok sanat alanına ve gündelik yaşama kadar uzanan bir etki süreci ve alanı söz konusu olmuştur.

Müzikte besteciler orkestranın bilinen, pek de eski sayılmayan kimi çalgılarına bir seçenek olarak başka ses kaynaklarından yararlanma gibi deneylere giriştiler. Bu besteciler ses makineleri bulmakla kalmadılar, aynı zamanda yazı makinelerinin, telefonların, polis düdüklelerinin ve Klaxon adlı bir şirketin 1914 yılında piyasaya çıkardığı arabalardaki elektrikli kornaların seslerini de kullandılar. Yeni bir eğlence türü olan sinema filmi, büyük ölçüde yararlandığı tiyatro sanatı kadar önemli bir sanat türü olarak kendini kabul ettirmeye kalkışıyor, yer, zaman ve görüş sınırlılıklarını bir yana bırakarak, temel özelliğini çeşitli anlatım yollarından yararlanan bir sanat olmada görüyordu. Kübizmi bir çeşit işlevini savsaklama olarak görenler bile, kısa zamanda kurgu (Fransızca’da bir araya getirme anlamına gelen ‘montage’) dilini öğrendiler ve bu dili fotoğraflık gerçeklikle, doğalcılığa karşı bir kompozisyon analizini birleştiren bir sanat olarak kabul ettiler.⁸⁴

Kübizm, çağın sanat anlayışı ve bir çok sanat disiplinini etkileyen öncü bir akımdır. 20. yüzyılda birçok sanat disiplini gibi resim sanatı da kendi sınırlarının ötesinde bir başka disiplinle etkileşim içerisinde olmuştur. Resim sanatı ile müzik arasındaki ilişki hem konu hem de biçim dili açısından göze çarpılmaktadır. Müzikte resimsel değerler bulunabilirken, resimde de müzikal ifadeler, kompozisyon, renk ve biçim olarak karşımıza çıkabilmektedir⁸⁵. Resmin müzikle ilişkisi Rönesans’a kadar uzansa da 19. yüzyıl sonlarına doğru Van Gogh ve Gauguin’le “renk orkestrasyonu”, “renk senfonisi” vb. müzik terimleri resim sanatının sözlüğüne girmiş, sanatçılar resimlerine sonat, senfoni, noktrün gibi isimler vermişlerdir⁸⁶.

19. yüzyılın eklektisizmi resimde olduğu kadar müziğe de yansımıştır. Bu dönemin oda müziği, her ne kadar özel mekanlardan, halka açık küçük salonlara geçiş yapsa da evlerde icra edilmeye de devam etmiştir. Bu dönemde, piyanolu oda müziği toplulukları için bestelenmiş klasik ve romantik çeşitli orkestra eseri ve senfonilerden çok sayıda uyarlamalar yapılmıştır. Klasik dönemde ortaya çıkan yaylı çalgılar dördlüsü, yüzyılın üstün sayılan çalgısı piyanodan

⁸⁴ Lynton, a.g.e,2004, s.s. 64-65

⁸⁵ Nazende Öztürk, “Batı Resminde Müzik Teması”, r h+ Plastik Sanatlar Dergisi, 6, (Eylül-Ekim, 2003), s. 30.

⁸⁶ Nazan İpşiroğlu, Sanattan Güncel Yaşama, (İstanbul: Pan Yayıncılık, 1998), s.s. 162-163

dolayı biraz ikinci plana düşmüştür. 19. yüzyılda orkestra genişlerken, çalgılar da gelişmiş ve bugün kullandığımız biçimlerini almaya başlamışlardır. Resimle müzik alanındaki bağlar kuramsal olarak da geliştirilmiştir. Lizst, resim sanatını esas alarak beste yaparken, bazı akımlar edebiyat, resim ve müzik alanında paralel geliyordu. Empresyonist resim, Akademik öğretinin karşısında, ışığa göre değişen gerçeği, karışimsız saf renk darbeleriyle vermek isterken, müzik alanında, alışılmış kalıpları kırarak, ezgiyi, biçimi, polifon duyguyu ve klasik işlev bağlarını atıyordu.⁸⁷

20. yüzyılın başında Paul Klee görsel sanatlar ve müzik arasında bir paralellik olduğuna ve iki sanat disiplinin de zamansal yönüne dikkat çekmiştir. İyi bir müzik eğitimcisinin oğlu olan ve iyi bir müzik eğitimi almış olan Klee müzik eleştirmenliğinin yanında orkestralarda keman çalmıştır. Bunun dışında Klee'nin resimlerinde, yaratıcı kişiliği ve ilgi alanlarının genişliğinden dolayı mimari, doğa bilimleri ve yazın sanatının etkilerinin olduğunu savunanlar olsa da resimlerinde müziğin etkisinin olduğu fikri üzerinde birleşmişlerdir. 1985 yılında Oslo'da 1989 yılında da Paris'te açılan "Klee ve Müzik" sergilerinde Klee'nin müzikle ilgili olan resimleri bir araya getirilmiş, yaratıcı kişiliğinde müziğin etkisi vurgulanmıştır.⁸⁸ Resimleri ile müzik arasında ilişki kurulan Kandinsky, Schönberg'in bir konserini dinledikten sonra gelecekteki dostluklarını başlatacak olan ilk mektubunda şunları yazmıştır:

Sizin bestelerinizdeki tek tek seslerin kendi yollarında bağımsız yürümelerini, özgün yaşamlarını ben de resimde bulmaya çalışıyorum. Günümüzde resimde yeni armoniyi konstruktif yolda arama eğilimi var. Ritim hemen hemen hep geometri biçimleri üzerine kuruluyor. Ben yeni armoninin geometri yoluyla değil, tersine antigeometrik, antilogik yoldan bulunacağına inanıyorum.⁸⁹

Sanat tarihinde üzerine çok düşünülen ve yazılan bir ressam olan Matisse'in de resme başlamadan önce müzikle uğraştığı ve keman çaldığı söylenir. Yapıtlarında kemana obje olarak kullanırken, dans resimleri de sık sık karşımıza çıkar.(Bkz: Resim 006, 007) Matisse bunun dışında yaşamı boyunca resimlerinde müziğe ilişkin konuları ele almıştır. 1947'de "Caz" adlı bir kitap yayımlar. Bu kitap sanatçının yazıları ve

⁸⁷ Öztürk, a.g.e, 2003, s.s. 31-32

⁸⁸ İpşiroğlu, a.g.e. 1998, s.s.174-175.

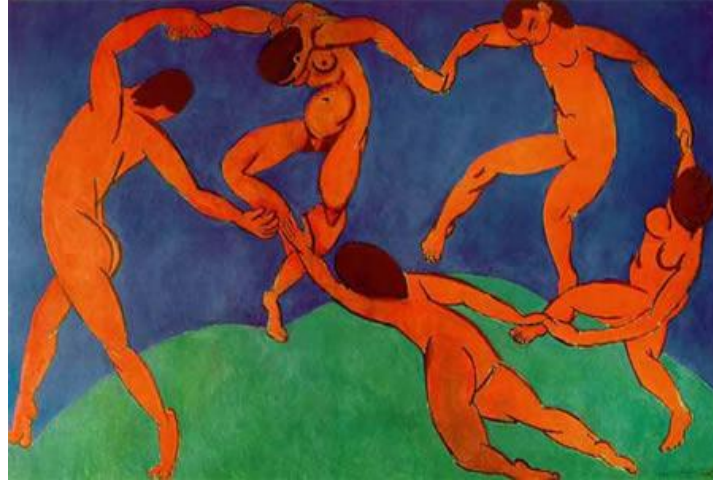
⁸⁹ İpşiroğlu, a.g.e. 1998, s. 186

resimlerinden oluşmaktadır ve adını resim – yazı ilişkisindeki müziksel bağlantıdan almaktadır.⁹⁰

Resim. 006, “Müzik Dersi”, 1917 , Henri Matisse

(<http://sunsite.tus.ac.jp/wm/paint/auth/matisse/matisse.lecon-musique.jpg>)15.04.2006

Resim. 007, “Dans”, 1910, Henri Matisse

(<http://www.philosophy.ubc.ca/faculty/russellp/gallery.htm>) 09.05.2006

Picasso, 1917 yılından itibaren Rus Balesi için bir dizi resim yapmaya başlamıştı, bu çalışma sürecinin sonunda ortaya çıkan “Üç Dansçı” eseriyle 1925 yılında Gerçeküstücülerin sergisine katıldı. Picasso’nun müzik ve dans gibi sanatın diğer disiplinlerini konu eden bu eseri bireşimsel kübizm yöneliminin bir sonucu olarak

⁹⁰ “Tuvalde Notalar Notada Renkler”, rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 6, (Eylül-Ekim, 2003), s. 54.

ortaya çıkmıştır. (Bkz: Resim 008) Ayrıca Picasso'nun da farklı dönemlerde, müzik enstrümanlarının yer aldığı eserlerini de görmekteyiz.

Resim. 008, “Üç Dansçı”, 1925, Pablo Picasso

(http://www.masterpiece-repro.com/picasso_3dancers_1925.html) 09.05.2006

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan sanat hareketleri disiplinlerarası ilişkiyi ön plana çıkarmıştır. Çağdaş sanatın önemli sanatçılarından olan Yves Klein’ı, ressam olan anne ve babası ticaretle uğraşması için yetiştirmişlerdi. Ancak o doğu dilleri ve dövüş sporlarına merak salmış ve Japonya’ya gitmiş, müzik de ilgi alanına ciddi anlamda girmiştir.⁹¹ Caz Piyanistliği de yapmış olan Klein’in sanatına baktığımız zaman bu ilgi alanlarının etkisini görebilmekteyiz. Sanatçının, 9 Mart 1960 yılında Paris Uluslararası Çağdaş Sanat Galerisinde gerçekleştirdiği “Mavi dönemin İnsan Ölçümleri” isimli gösteri önemli ve üzerinde durulan bir çalışma olmuştur. “Böyle bir gösteri fikrinin ilk kıvılcımı, 1958’de judo salonunda parlamıştı aslında. Klein Judo çalışmaları sırasında, hızla düşen dövüşçünün minderdeki izlerinden etkilenmiş, bunu bir kağıt üzerinde denemeye karar vermişti.”⁹² Yakın arkadaş gurubu ile evinde belirli aralıklarla yaptığı birkaç denemeden sonra bu çalışmayı galeriye taşıdı.

Gösteri akşamı, izleyiciler ve müzisyenler kendilerine ayrılan sandalyelere oturdular. Siyah takım elbiseli Klein ve üç çıplak model, ortalıkta yerlerini aldılar. Derken yirmi müzisyenden oluşan orkestra yirmi dakikası sesli, ondan sonraki yirmi dakikası sessizlikten oluşan Monoton Senfoniye çalmaya başladı. Süre başladığında, Klein kendi elleri ile üç çıplak

⁹¹ Mehmet Yılmaz, Modernizmden Postmodernizme, (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2005), s.s. 292-293

⁹² Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 293

modeli dizlerinden göğüslerine kadar boyadı; ve sonra, yer ve duvardaki kağıtlara ve ipek bezlere boyalı bedenlerini bastırmalarını istedi.⁹³

Resim. 009, “İnsan Ölçümleri”, Paris Uluslararası Çağdaş Sanat Galerisi, Gösteri, 09.031960, Yves Klein
(<http://www1.uol.com.br/bienal/24bienal/nuh/enuhmonklei03a.htm>) 28.02.2005

1960’lı yıllarda Amerikalı sanatçı George Maciunas öncülüğünde Fluxus akımı sanata alternatif bir yaklaşım getirmiştir. Ressamlar, müzisyenler, edebiyatçılar ve tiyatrocular bu akım çerçevesinde bir araya gelip, şenlikler, filmler, gösteriler ve yayınlarla sanatsal çalışmalarını oluşturdular. “Fluxus başlangıçta ne resim ne heykel ne de sinema alanlarını tanımlayan bir adlandırmaydı. Bu akım, gerçekte avangard müzik fikrinden doğmuştu ve onun yapılanmasının merkezinde önemli bir isim yer alıyordu: Cohn Cage...”⁹⁴ Fluxus sanatçıları etkileyen bir diğer isim de Duchamp’tır. Akım, sanatın yalnızca güzel eserler vermesi gerekmediğini savunurken sanatın metalaştırılmasına da karşı çıkıyordu.

Fluxus müzik düşüncesi ile ortaya çıkmasına karşın, bünyesinde topladığı yaratıcılarıyla kısa sürede galerilerdeki yerini alarak, plastik sanatların içerisinde değerlendirilmeye başlandı. Fluxus sanatçıları daha önceki akımlarda olduğu gibi herhangi bir manifesto ile yola çıkmaması onun her seferinde yeniden biçimlendirilmesi sonucunu doğurdu. Bu yüzden bu akıma bağlanan işler çoğu zaman birbirlerinden tamamen farklı karakterler ortaya koyuyordu. Yaratımları bir birine bağlayan olgu ise formların, düşüncelerin yenilikçi ve değişken olması, görsel ve işitsel alanda yeni önermeler getirmeye çalışmasıydı.⁹⁵

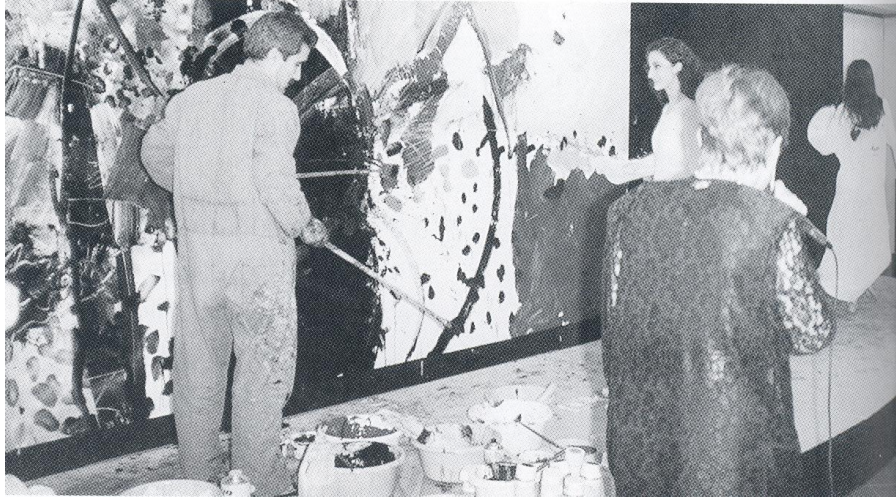
⁹³ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 294

⁹⁴ Nilgün Yüksel, “Müzikten Plastiğe Fluxus”rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 6, (Eylül – Ekim, 2003), s. 38.

⁹⁵ Yüksel, a.g.e, 2003, s.39

Fluxus akımı, sanatçılarıyla ve ortaya koydukları çalışmalarla, çağımızın sanat anlayışına etki etmiş ve özellikle sanatçıların bir çok sanat disiplini kullanarak ürettikleri eserlerle sanatta disiplinlerarasılık kavramına da önemli bir örnek olmuştur.

Çağımız sanat anlayışının getirdiği disiplinlerarası ilişki, müzik ve resim sanatını çok farklı boyutları ile birbirlerine bağlamaktadır. Kimi zaman müziğin resimle görselleşmesi kimi zaman da resmin müzikle duyumu düşüncesinden hareketle birçok sanatçı, bu iki disiplini kullanarak çalışmalar ortaya koymuşlardır. 1994 yılında ressam Habip Aydoğdu, caz sanatçısı Yıldız İbrahimova'nın ve piyanist Tuna Ötenel'in gerçekleştirdikleri doğaçlama müzik eşliğinde resim çalışması yapmış, bu çalışmaya balerinler de danslarıyla katılmış, resim, müzik ve dans bu ortak çalışmayla izleyicilere sunulmuştu.(Bkz: Resim 010) Şubat 2006'da İzmir Devlet Opera ve Balesi Orkestrası ile İzmir Devlet Senfoni Orkestrası sanatçılarından oluşan Ephesus Brass Grubu, Elhamra Sahnesi'nde verdiği konserde ressam Cahit Çoban sahnedeki perdeye resim yaparak farklı sanat disiplinlerini bir araya getirmişlerdir. Piyanist Yeşim Gökalp'in 2006 yılında çıkardığı "Türk Piyano Ezgileri" adlı albümde, ikisi "Türk Beşleri" üyesi olan Cumhuriyet'in ilk dönem bestecilerinden Ahmet Adnan Saygun ve Ulvi Cemal Erkin, ikisi de günümüz bestecilerinden İlhan Baran ve İstemihan Taviloğlu olmak üzere, değişik kuşaklardan dört bestecinin yapıtları yer almaktadır. Albüm kapağında ressam Hakan Esmer'in "Piyaniist" adlı tablosunun yer alması bu iki disiplin buluşmasına farklı bir boyut getirmektedir.(Bkz: Resim 011)

Resim. 010, Resim Uygulaması, Ankara Vakko Sanat Galerisi, Mart 1994, Habip Aydoğdu
Murat Ural, Hesaplaşma ve Yaşamı Savunma, Milli Reasürans Sanat Galerisi Sergi Kataloğu, İstanbul 1997

olmuştur. Müziğin dışında tiyatro, edebiyat, plastik sanatlar gibi bir çok sanat disiplini ile ilişki içerisinde olmuş ve bir çok sanat akımından da etkilenmiştir. Önemli bir sanat disiplini olarak sinema aynı zamanda birçok sanatçıyı etkisi altına almış, sanatçılara yeni ifade olanakları sunmuştur. Plastik sanatlarla uğraşan sanatçılar sinemanın ilk döneminden itibaren bu yeni alana farklı yaklaşımlar getirmişlerdir. Meiles'in ilk canlandırma deneyimlerinden sonra asıl adı Emile Courtet olan ve Emile Cohl olarak tanınan Fransız çizer resim sanatından gelen biri olarak plastik sanatları sinema sanatında uygulamaya başlayan sanatçı olmuştur. Windsor Maccoy'un 1910 yılında yaklaşık 10.000 kadar desenle oluşturduğu 8 dakikalık "Dinasore Gerty" adlı filmi ve ressam Viking Eggeling'in çizimlerinden oluşan "Diagonale Symphonie" sinema tarihinin önemli örnekleri olmuşlardır.⁹⁷ Sanatın hangi alanından olursa olsun sanatçılar sinemaya yakın bir ilgi göstermişlerdir. Ancak bu ilgi ve ilişki plastik sanatlarla sinema arasında çok daha yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Çünkü görsel açıdan bu iki disiplini bir birine bağlayan bir çok ortaklık bulunmaktadır. Sanatçı yazar Ferhat Özgür bu ortaklığı şöyle ifade etmektedir.

Resim ve sinema dediğimizde bir göbek bağının iki ucundan bahsediyoruz. Henri Mattisse bir şarkıcı için ses duyarlılığını bir ön koşul olarak belirtiyor ve ressam için de güçlü bir renk duyarlılığını şart koşuyordu. Resim ve sinema arasındaki bu kan bağının temeli "görüntü" olduğuna göre bir adım daha öteye giderek, bir yönetmenin hatta bir romancının da iyi bir ressam gözüne sahip olması gerektiğini söyleyebiliriz. Resmin filme, filmin de resme kattığı görsel değerler hep var çünkü. Gerçekten de pek çok film ustasının çizim, tasarım gibi görsel sanatlarla olan uğraşları onların anlatım dillerini daha da pekiştirmiştir... Federico Fellini ise yönetmenlikten önce mizah dergilerinde çizimler yapıyordu, hatta çizgi kahraman Mandrake'nin bir bölümünü bile resmetmişti. Orson Welles ise uç bir örnek: Dokuz yaşında resim yapıyordu, üstelik Wiscontin gazetesinde manşete çıkacak kadar olgunlaştırmıştı çizimlerini. Derek Jarman ve Peter Greenaway aynı zamanda hem yönetmen hem de ressamdı. Akira Kurosawa'nın resimle dostluğu daha da ileride. Kurosawa film karesinde yer alacak her bir öğeyi düpedüz bir ressam gibi düşünüyor, tonlarca guaj, suluboya tasarımlarından sonra kameranın arkasına geçiyordu. Ya Hitchcock? O da çekimden önce bin bir türlü çizgi roman türünde karalanmış eskizler biriktirmekteydi. Andrei Takowski, Carpaccio'ya bayılıyordu. Onun bol figürlü kompozisyonlarının masalsı güzelliklerinden, atmosferlerinden çok etkilenmekteydi. Jean

⁹⁷ Mustafa Altıntaş, "1900-1950 Arası Plastik Sanatlar ve Sinema" r h+ Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003), s. 12.

Renoir, Manet'in "Kırda Öğle Yemeği" adlı kompozisyonundan sinemaya uyarlamalar yapmıştı. Ettore Scola da o unutulmaz filmi "Balo" için eskizler oluşturmuştu.⁹⁸

Sinemada önemli yapımlara imza atmış sanatçılara bakıldığında bu sanatçıların plastik sanatlarla ilişkili olduğu görülmektedir. Sinemanın usta yönetmenlerinden Stanley Kubrick, lise çağlarında fotoğrafla ilgilenmiş, Look dergisinde bir süre foto muhabiri olarak çalışmıştır. Kubrick filmlerinde resimde olduğu gibi ışık ve kompozisyona önem vermiştir. "Piyaniist" filmiyle Oscar kazanan Polonyalı yönetmen roman Roman Polanski, lise eğitimini tamamladıktan sonra resim, heykel ve grafik eğitimi almıştır. Pennsylvania Academy of Fine Arts'ta iyi bir sanat eğitimi alan ve tasarım ödülü bulunan David Lynch de sinema sanatının önemli yönetmenlerinden biri olarak görülmektedir.⁹⁹ Amerikalı sanatçı Andy Warhol 1960'lı yılların başında sinema ile ilgilenmiş ve bu alandan bir çok sanatçı ile birlikte çalışmalar yapmıştır.

Türk sinema sanatına bakıldığında da plastik sanatlarla karşılıklı yoğun bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Plastik sanatların dışında sinema ile ilgilenen Abidin Dino Fransa ve eski Sovyetler Birliğinde film çalışmalarında bulunmuştur. Türk sinemasının en önemli yönetmenlerinden biri olan Atıf Yılmaz İstanbul'da hukuk eğitimi ve Güzel Sanatlar Akademisi resim bölümünde sanat eğitimi almıştır. Ressam Nevin Çokay, Süleyman Saim Tekcan, Süleyman Turan gibi isimler bu iki disiplinde çalışmalar yapmış sanatçılar olmuşlardır.

Fransa'da sanat eğitimi alan ressam Bedri Baykam öğrencilik döneminde aynı zamanda oyunculuk dersleri de almış, "Asma", "Perşembe", "Lokko", "Heidi" gibi kısa ve uzun metrajlı filmlere imza atmıştır. Sinemanın hep hayatının içinde olduğunu söyleyen Baykam sanatı ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır: "Tuval resminin fotoğraf, video ve bunlara bağıntılı mekan düzenlemelerine girdiği ortamlar tasarlamayı tercih ettim. Bana göre bunlar, birbirinin alternatifi ya da düşmanı değil... Sanata genel bir bakış getirip, değişik çalışmaların ve değişik sanat dallarının birbirini beslediği ortamlar yaratmayı tercih ediyorum."¹⁰⁰

Ezel Akay'ın "Karagöz Hacivat neden öldürüldü?" filmi ise Osman Hamdi'nin "Kaplumbağa Terbiyecisi"ne yaptığı gönderme ve plastik sanatlarla kurduğu görsel

⁹⁸ Ferhat Özgür, "Görüntü Ortaklığı" r h+ Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003), s. 14.

⁹⁹ "Beyaz Perdeyi Boyayanlar", r h+ Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003), s. 46.

¹⁰⁰ Bedri Baykam, "Benim Sinemalarım", r h+ Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003), s. 12.

ilişki açısından karşılıklı etkileşime bir örnek olmaktadır. Resim sanatı tarihinin önemli yapıtlarını bu örnekte olduğu gibi, film karesi içerisinde resimsel tüm değerleriyle kullanıldığını görmekteyiz. (Bkz: Resim 012, 013, 014, 015)

Goya, 3 Mayıs, 1814.

Spielberg'in "Amistad" filminden, 1997

Resim. 012, "Üç Mayıs", 1814, Goya

Resim. 013, "Amistad", 1997, Steven Spielberg

Rh+ Sanat, Sayı5, Mayıs-Ağustos, 2003,s.20.

Resim. 014, "Caravaggio", 1986, Derek Jarman

Resim. 015, "Konser", 1595, Caravaggio

Rh+ Sanat, Sayı5, Mayıs-Ağustos, 2003,s.41.

Sinema ve plastik sanatlar ilişkisinin bir başka boyutu ise sinemada plastik sanatlardaki önemli sanatçıların yaşam öykülerinin konu olması ya da bu sanatçıların sanat anlayışlarının ve serüvenlerinin ele alınması şeklindedir. Leonardo da Vinci, Michelangelo, Vermeer, Goya, Van Gogh ve Picasso hemen söylenebilecek isimlerdir.

Sinema sanatında çok önemli çalışmalara imza atmış isimlerin plastik sanatlarla olan ilişkisi, sanat olgusunun çok yönlü bilgiden beslendiğinin, disiplinlerarası bağların önemini gösterdiği olmaktadır. Sanat tarihini belli başlı akımlarının, ilk günlerinden bu yana, sinema sanatı üzerinde etkili olduğunu düşünen sinema yazarı Vecdi Sayar; "Plastik Sanatlar – sinema ilişkisi, kuşkusuz tek yanlı bir ilişki değil. Sinema sanatı nasıl plastik sanatlardan etkilendiyse, plastik sanatlarda sinema sanatından etkilenmiştir.

Fütürizm'in ve Kostrüktivizm'in çağın sanatı sinemadan etkilenmediğini söyleyebilir misiniz?"¹⁰¹ ifadesi ile bu ilişkinin iki yönlülüğüne dikkat çekmektedir.

Bu yaklaşıma benzer bir başka etkileşim ve ilişki tiyatro sanatı ile sinema arasında da görülmektedir. İki disiplin her şeyden önce arasında oyunculuk açısından bakıldığında çok sıkı bir bağ bulunmaktadır. Oyunculuk yeteneğini hem sinema hem de tiyatro sanatında sergileyen birçok sanatçı örnek olarak gösterilebilir. Sinema ve tiyatro arasındaki bağ, resim ve sinema arasındaki ilişkiye benzerlik göstermekte, birçok önemli tiyatro oyunun sinemaya uyarlandığı, yine birçok tiyatro sanatçısının yaşam öyküsünün filmlerde ele alındığı gibi örnekler bulunmaktadır. Şair, düşünce adamı ve tiyatro yazarı William Shakespeare bu bağlamda çok önemli bir örnek olarak göze çarpmaktadır. "Hamlet", "Kral Lear", "Romeo ile Jüliet" gibi bir çok oyunu sinemaya uyarlanmıştır.

Shakespeare sinemanın dışında birçok sanat disiplinini etkilemiş çok önemli bir söz ustasıdır. Bülent R. Bozkurt onun için şu ifadeleri kullanmaktadır; "Romancılar, şairler, tiyatro yazarları, besteciler, film yönetmenleri, televizyon programcıları onun bir sözünden (esinlenerek) bir yapıt yaratırlar. Onun sözleri, işlediği konular, oyunları üzerine binlerce kitap yazılmıştır ve yazılmaktadır. Shakespeare yeni sanat ürünlerinin kaynağı ve bu arada, pek çok anlamda, binlerce kişinin geçim kaynağıdır."¹⁰²

20. yüzyılın en önemli tiyatro adamı olan Bertolt Brecht sinema ile çok yakından ilgilenmiş ve eserleri bir çok kere sinemaya uyarlanmıştır. Senaryosunu yazıp zaman zaman filmin yönetmenliğine de katıldığı "Kuhle Wampe" adlı film, onun istediği doğrultuda gerçekleştirdiği film olmuştur. Sinemanın ticari yönüne olan tepkisinden dolayı, "Üç Kuruşluk Opera" müzikalinin sinemaya aktarılmasından sonra yapımcılarla mahkemelik olmuştur. Endüstriyel bir sektör haline gelen sinema üzerine 1977 yılında "Sinema Yazıları" adlı kitabını yazmış burada kapitalizmde sanat ve sanatçının durumunu ortaya koymuştur. Brecht birçok sinema adamını yeni bir sinema dili yaratma konusunda etkilemiştir.

¹⁰¹ Vecdi Sayar, "Ölümsüz Bir Aşk: Plastik Sanatlar ile Sinema", r+h Plastik Sanatlar Dergisi, 28, (Nisan - 2006), s. 19.

¹⁰² Bülent R. Bozkurt, Güneş Çarkında Gölgele Shakespeare'den Alıntılar, (Ankara: Meteksan Yayınları, 1990), s.2.

Sinema sanatı başlangıcında özellikle resim ve tiyatrodan çok yararlanmışır, ancak gelişen teknoloji sinema sanatına çok farklı bir dil kazandırmıştır. “Özellikle kurgu tekniklerinin daha etkili kullanılmaya başlaması, çok sayıda kamera ile çalışabilme ve dolayısıyla aynı objeyi farklı açılardan gösterebilme avantajı, çekim aşamasında kaydırma tekniklerinin yerini alması, sinemayı arka arkaya dizilmiş resimler olmaktan çıkarmıştır.”¹⁰³ Bilgisayar teknolojisinin ileri düzeyde kullanılması ve yaygınlaşmasıyla, sinema ile birlikte birçok sanat disiplininde yaratma olanaklarının ve sanatçının kendini ifade etme biçimlerinin zenginlik kazandığı görülmektedir. Fotoğraf makinesinin icadı ile başlayan bu süreç, günümüzde elektronik aletlerin çok seçenekli bir hal alması ve neredeyse sınırsız imkanlar yaratan dijital olanaklar sayesinde farklı açılımlar kazanmaktadır.

1839 yılında Louis Daguerre tarafından icat edilen ilk fotoğraf makinesi, sanat anlayışını kökten değiştirirken, “sinema” ve “video sanatı” gibi sanatsal ifade olanaklarının oluşmasına da neden olmuştur. “Fotoğrafın üç boyutu en nesnel biçimde vermesi, temsil ettiği gerçeğin ta kendisi olması, sanatı gerçekçi tutumdan sıyırmış, kompozisyon anlayışını sarsmıştır.”¹⁰⁴ İnsanoğlunun anı durdurma başarısı olarak görülen fotoğraf sanata, her şeyin konu olabileceği anlayışını getirmiştir. Fotoğraf, gündelik yaşamımızdan çeşitli meslek alanlarında özel amaçlarla kullanılmasına, bilimsel çalışmalardan eğitime kadar hayatımızın içine girmiş ve en önemlisi, yoğun tartışmalar sonucunda sanatsal bir nitelik kazanmıştır. “Fotoğrafın diğer bir boyutu ise endüstri fotoğrafıdır. Tüketim ekonomisinin hızla geliştiği günümüzde fotoğrafın grafik boyutlar içerisinde değer kazanması ve yorumlanması endüstri fotoğrafçılığına geçiş sağlamış ve reklamcılık kendisini fotoğraftan soyutlayamaz bir duruma gelmiştir.”¹⁰⁵ Fotoğraf sanatının içinde yer alan ışık, gölge, çizgi, leke, açık, koyu, derinlik vb. çoğu kavramın birçok sanat disiplininde de kullanıldığını görmekteyiz. Bu ortaklığın yanında farklı açılardan da fotoğrafın bilimsel ve sanatsal disiplinlerle etkileşim ve ilişki ağı kurulabilmektedir.

¹⁰³ Dilek Güzelsoy, “Matrix ya da Homo Scopus”, r+h Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003), s. 19.

¹⁰⁴ Secan Yıldırım, “Sinema-Plastik sanatlar ve Zaman”, r+h Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003), s. 24.

¹⁰⁵ Güler Ertan, “Dünden Bugüne Fotoğraf”, Atatürk Üniversitesi Sanat Dergisi, 7, (Erzurum: Bakanlar Matbaacılık, 2005), s.59.

Fotoğraf hem bir faaliyet, hem bir kitle iletişim aracı olarak kendine özgü kuralları olan, toplumda ve sanat alanında geçerliliğini koruyabilen bir sanat olarak çağdaş sanatların içinde yerini almıştır. Sanatların birbirinden bağımsız olmadığı, sanatın artık tek başına ele alınmamaya başladığı günümüzde fotoğraf sanatı da diğer sanatlarla birlikte kullanılmaktadır. Çünkü fotoğraf; başlı başına bir materyaldir. Yani malzeme ve teknik olarak çeşitli biçimlerde kullanılabilme özelliğine sahiptir. Ancak fotoğraf, sadece mekanik ve teknik bir işlem değil, onun da ötesinde diğer sanat dallarıyla bütünleşmeye en yatkın etkinliklerden birisidir. Bütün sanatlar arasında bir ilişki vardır ve bu ilişki, farklı sanat alanlarında kullanılan teknikler yoluyla her bir sanat alanının gelişimini, yaratılan eserleri ve birbirleri arasındaki bağları etkiler.¹⁰⁶

Resim. 016, Fransa - Paris, 1953, Henri Cartier - Bresson

(<http://fototapeta.art.pl/fti-inv28hcb.html>) 07.06.2006

Fotoğraf, çağdaş sanat anlayışı içerisinde sanatçıya, önemli bir ifade aracı ve zengin olanaklar sağlayan iletişim gücü yüksek bir malzeme olmuştur. Günümüz sanatına girmiş ve sanatçılar tarafından sanatsal etkinlikler içerisinde sıklıkla kullanılan bir başka ifade aracı da video teknolojisi olmuştur. Video sanatının oluşumuna bir süreç olarak fotoğrafın, sinemanın ve çağın önemli kitle iletişim araçlarından olan televizyonun etkisi oldukça büyüktür. Video sanatı ve sinema arasındaki en önemli ortak nokta hareketli görüntülerdir ve bu fotoğrafın video sanatı üzerindeki etkisini de göstermektedir. Sinema ve video arasında çok fazla ortak nokta bulunacağı gibi bu iki sanat arasındaki farklı özellik olarak; görüntünün kaydedilme teknolojisi ve maliyet gösterilebilmektedir. Sinema yüksek maliyetlerle ortaya konulurken video sanatı için gerekli olan video hemen hemen herkes tarafından rahatlıkla alınıp kullanılabilir. Video sanatı için gerekli olan video hemen hemen herkes tarafından rahatlıkla alınıp kullanılabilir.

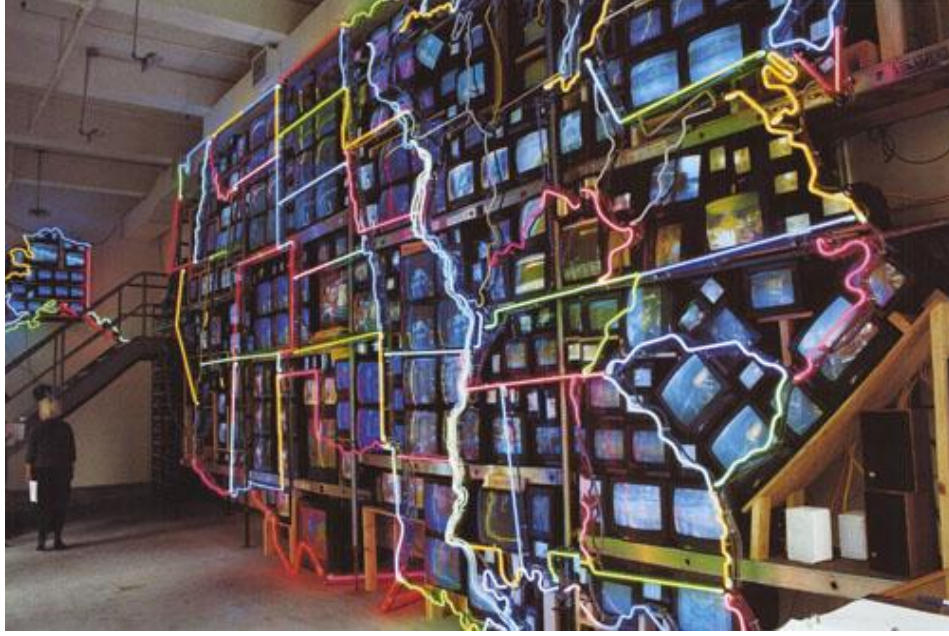
¹⁰⁶ Beyhan Özdemir, "Fotoğrafik Dil Yetisinin Evrimi Bağlamında Müdahale Sorunsalı", Yayınlanmamış Doktora Tezi, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 1996), s. 3.

Video sanatı, 1965 yılında Sony firmasının taşınabilir video kamerayı çıkarmasıyla başlamıştır. Sanatçıların düşüncelerini ifade ettikleri yeni bir yöntem olan video, kullanım kolaylığı, rahatlıkla elde edilebilmesi özelliği ile çağımızın sanatı içerisinde yer bulmuştur. Fluxsuz hareketi içinde yer alan Nam June Paik video sanatının öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir. Paik 1960'lı yıllardan itibaren teknolojinin ürünlerini kullanarak eserlerini ortaya koymuştur. 4. İstanbul Bienaline "Muma Bakan Buda" eseriyle katılan sanatçı, bu çalışmada Mehmet Yılmaz'ın ifadesi ile "Doğu, batı, teknoloji ve düşünce denen verili kavramları kendince bir araya getirerek karşılaştırıyor. Herhangi bir çözüm önermekten ziyade, oyunun araçlarını önümüze koyuyor."¹⁰⁷(Bkz: Resim 017) Paik'in bu çalışmasına benzer, teknoloji ile sanatın buluştuğu örneklerin özellikle son 7., 8. ve 9. İstanbul Bienallerinde olduğu gibi birçok sanatsal etkinliklerde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Resim. 017, "Muma Bakan Buda", Buda heykeli, televizyon, mum, 1992, Nam June Paik
Mehmet Yılmaz, Modernizmden Postmodernizme Sanat, 2005, s.427

¹⁰⁷ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 427.

Resim. 018, “Electronic Süper Anadol”, 313 Monitör, neon, ses, 1995, Nam June Paik

(<http://www.paikstudios.com/gallery/11.html>) 08.06.2006

Sanatçı Can Altay, 8. İstanbul Bienaline katıldığı “Kağıt Toplayıcılar” isimli çalışması ile İstanbul’da çöplerden kağıtları toplayıp fabrikalara satarak para kazananları ele almış, kağıtçıları çalışırken gösteren video kaydının yanında slayt sunumunu da çalışmasında kullanmıştır . Yansıtma yüzeyi olarak da atık A4 kağıtlar kullanarak, kağıt toplayanların geri dönüşüme sağladıkları katkı ile bir bütünlük ve ilişki oluşturmuştur.

Resim. 019, “Kağıt Toplayıcılar”, Video, 2003, Can Altay

(<http://www.univer ses-in-univer se.de/car/istanbul/2003/antrepo1/e-tour-16.htm>) 08.06.2006

Video sanatı, çok farklı disiplinlerden sanatçıların kullandığı, zamanla da müzelerde kendine yer bulan bir sanat olmuştur. Özellikle 1960 ve 1970’li yıllarda çok etkili olan ve kullanılan video günümüzde de varlığını ciddi bir şekilde devam ettirmektedir.

Picasso’nun “Eğer bir sanat eseri her zaman bugünde yaşamıyorsa, üzerinde durmaya değmez” sözü, bir anlamda çağların ifade araçları için de geçerli olmaktadır. Günümüz sanatı teknolojik gelişmelere paralel olarak yeni sanat türlerini ortaya çıkarmaktadır. Fotoğraf, sinema ve videodan sonra sanat olgusu içerisine giren ve üzerinde konuşulan “internet sanatı”, “web sanatı”, “dijital sanat” gibi sanat türleri çağdaş teknolojinin sonuçları olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternet sanatı 1980 yılların sonunda başlayıp günümüze kadar gelmiştir. “Ağ Sanatı”, “Net Sanatı”, “Net Art” olarak da adlandırılan internet sanatı Kavramsal Sanat, Pop Art, Fluxus, Performans Sanatı ile ilişkilendirilmektedir.

İnternet sanatı sanatsal web sitelerinde biçimlendiği gibi, email projeleri, online video, internet bazlı yazılımlar, internet bazlı enstalasyonlar, ses ve radyo işleri, tarayıcı sanatı, spam sanatı, kod şiiri gibi uygulamaları da kapsar. İnternet’in getirdiği yeniliklerle sanatçıların önünde sınırsız imkanlar açılmış, bu internet sanatı terimini biraz belirsiz ve fazla genel kıldıysa da, genel anlamda çağdaş sanatın değişmesi ve genişlemesine katkıda bulunmuştur.¹⁰⁸

İnternetin hayatın içine çok yoğun bir şekilde dahil olması ile sanat alanında gerek sanatçıların gerekse sanat alıcılarının iletişimde alternatif yapılanmaları ortaya çıkarmıştır. Bir gurup sanatçının internet üzerinde bir araya gelmesi ile kurulan ArtExpo bu yapılanmalardan birine örnek olmaktadır. ArtExpo’nun kurucularından olan sanatçı Luca Curci, sanatçıların, sanat severlerin bir araya geldikleri, fikirlerini paylaştıkları ve bilgi alışverişinde buldukları çok kapsamlı projeyi şöyle anlatmaktadır.

3 Ağustos 2001’de, altı ay süren yoğun çalışma, yüzlerce e-posta ve tartışmanın sonunda, gurup ilk buluşmasını Bari eyaletine bağlı denize bakan bir kasaba olan Polignano a Mare’de gerçekleştirdi. Her biri farklı yöntemlerle üretilmiş 70 eser sergilendi; dijital, geleneksel resim, video, enstalasyon, ve bilgisayar ürünleri vardı. Resimden heykele, fotoğraftan dijital sanata ve videoya kadar tüm işler tek bir amacı dile getiriyordu: dilin sınırlamalarını, politik ve coğrafi engelleri aşan ve tüm dinleri ve insanları birleştiren yegane lisan olan sanat aracılığıyla

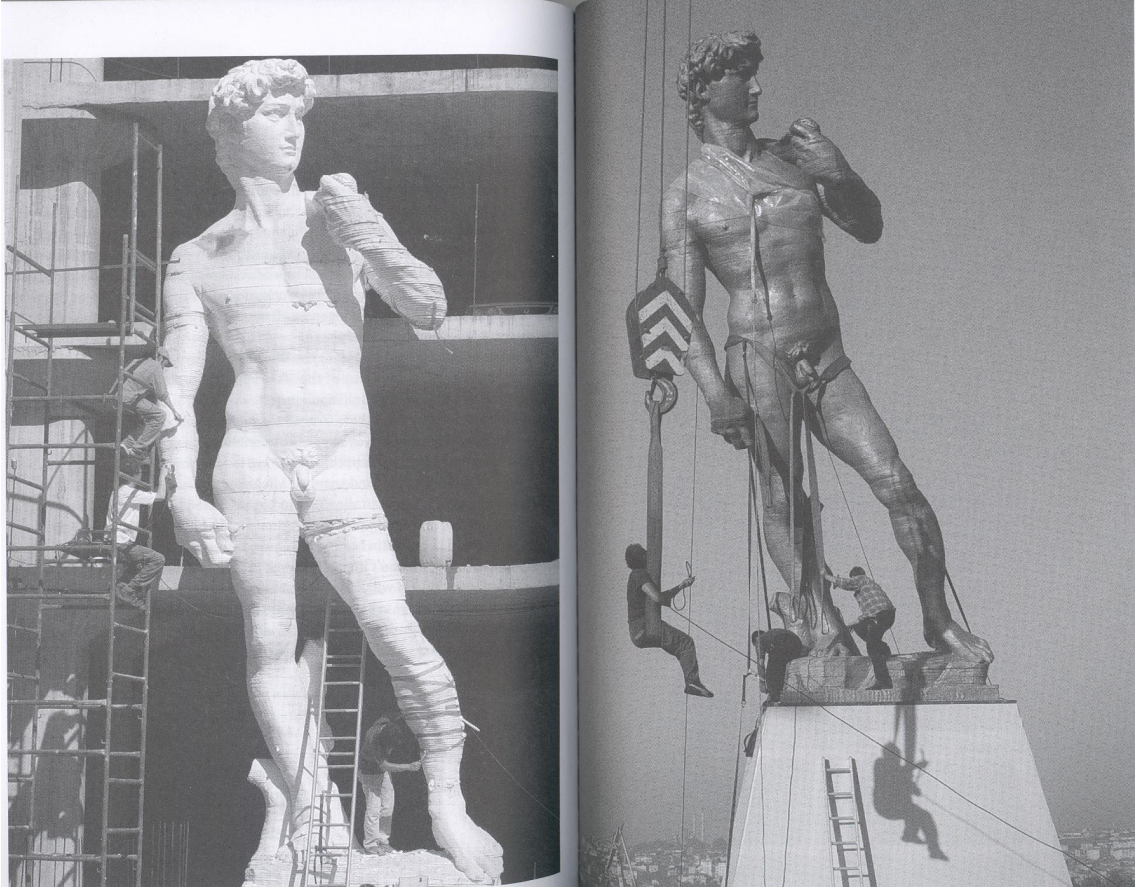
¹⁰⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0internet_sanat%C4%B1.08.06.2006

iletişim kurmak. Çağdaş düşüncenin yayılması, devamlılığın eksikliği ve “sanat” sözcüğünün anlamı üzerine odaklanılmıştı... ArtExpo uluslararası bir sanat olayıdır. Amacı teknolojileri sanatın dilini evrenselleştirmek için kullanmak, dünyanın her yanındaki sanatçıların fikrinsel bağlantılarını kurmak ve dünya ağının sık dokusunda hepsini bir araya getirmektir.¹⁰⁹

Gelişen teknoloji, sanat olgusu içerisine ifade aracı olarak girmesinin yanı sıra sanat alanında bilgilerin paylaşımı ve fikirlerin tartışılması konusunda da önemli değişimlere neden olmaktadır. Bu aynı zamanda sanatın bilimle, teknoloji ile etkileşiminin bir boyutu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Sanat olgusu içerisindeki tüm etkileşimler, ilişkiler ve değişimler toplumsal koşulların ve değişen toplum yapılarının da yansıması niteliğini taşımaktadır. Tüm bu gelişmeler, yeni bilgilerin, bilgi alanlarının oluşmasına neden olmakta ve bu oluşumlar birbirleri ile yeni ve çok boyutlu ilişki bağları yaratmaktadır.

Özellikle 1990 sonrası yaşanan dijital gelişmeler, sanat alanında da etkisini göstermiş, sanatçılar tarafından bu gelişmiş teknoloji sıklıkla kullanılmıştır. Bu kullanım boyutu dijital aygıtların, yardımcı araç olarak kullanılmasından, bizzat yaratıcı konumuna kadar uzanmaktadır. Dijital teknolojinin etkilediği sanatlardan biri gerek dijital fotoğraf makineleri gerekse baskı imkanları açısından fotoğraf sanatı olurken hemen hemen tüm sanat disiplinleri bu gelişmeden etkilenmiştir. Gerek tasarım aşaması gerekse uygulama sırasında dijital teknolojiden faydalanan heykel sanatına örnek olarak Serkan Özkaya'nın “Davut” projesi gösterilebilir. Michelangelo'nun “Davut” heykelini “insan yapımı en değerli nesne” olarak değerlendiren sanatçı, heykelin en büyük kopyasını 9. İstanbul Bienali kapsamında yapmıştır. İnternette, Marc Levoy'un öncülüğünü yaptığı üç boyutlu faks cihazıyla tanışan sanatçı aslından birkaç boy büyüklüğünde ve altın rengine boyadığı “Davut” heykelini straforlarla gerçekleştirmiştir. Yaklaşık 18 ay üzerinde çalıştığı heykel tamamlandıktan sonra, kaidesine yerleştirilirken yıkılmış, ancak dijital teknolojinin heykel sanatı içerisinde değerlendirilmesi açısından önemli bir örnek olmuştur.

¹⁰⁹ Ferhat Özgür, Luca Curci ile Söyleşi, Plato Güncel Sanat Dergisi, 4, (Mayıs 2006), ss. 42-43.

Resim. 020, “Davut”(Michelangelo’dan Esinle) Strafor, 2005, Serkan Özkan

9. Uluslararası İstanbul Bienali Rehberi, 2005

Sanat tarihi sanat eserlerinin oldukça farklı malzemelerden üretildiği bir tarihi oluşturmaktadır. İnsanoğlu birçok nesneyi sanat malzemesi olarak kullanmış ve bu sanat malzemelerini sanatın ortamı içine dahil etmiştir. Kullanılan sanat malzemelerindeki bu çeşitlilik bir bakıma hem gelişen teknolojiyi gözler önüne sermekte, hem de insan oğlunun kendini ifade etme çeşitliliğini yansıtmaktadır. Her sanatçı kendini ifade edecek farklı sanat malzemeleri kullanarak Heidegger’in tekniğin araç olmaktan çok nedensel bir yapı kazanması savını kanıtlamaktadır. Çünkü sanatçılar kendilerini ifade ederken, iletilerini seçtikleri sanat malzemeleri ile de desteklemektedir. Bu nedenle sanat malzemesi sanat kavramı içinde önemli bir yer edinmiştir. Sanat malzemelerinin işleniş biçimleri de önem kazanmış ve ortaya çıkan sanat eserlerinde etkin bir yapı oluşturmuştur.¹¹⁰

Sanat olgusu içerisinde zenginleşen ifade olanaklarının, çağdaş sanat anlayışı içerisinde bir arada, birliktelik içerisinde kullanılması, sanat alanı ile ilgili temel kavramların tekrar tekrar ele alınıp yorumlanmasına ve değerlendirilmesine de olanak

¹¹⁰ Altunay, a.g.e, 2004, s. 59

sağlamaktadır. Örneğin günümüz sanatına bakıldığında mekan kavramının geleneksel anlayıştan farklı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Sanatsal etkinliklerde zaman zaman sanat eserleri ile birlikte kültürel mekanların da sanat alıcısıyla buluşması hedeflenmekte ve sanat eserleri galerilerden farklı mekanlara taşınmaktadır. Bir başka boyutu ile de mekan düzenlemeleri ile sanatçılar, sanatta yeni eğilimlerin doğmasına neden olmaktadır. Bu yaklaşımlar disiplinlerarası ilişkiyi, birlikteliği ve gerekliliği kuvvetlendirmektedir. Mehmet Yılmaz “Biçemler ve disiplinlerarası etkileşim-Nesnenin gücü” isimli yazısında bu yaklaşımı şöyle değerlendirmektedir;

Son yıllardaki küçüklü-büyükü sanat organizasyonları (sergiler, bienaller, konferanslar) göz önüne alındığında, disiplinler arası etkileşimin ürünleri olan mekan düzenlemeleriyle karşılaşmak artık sıradan bir hale geldi bile denebilir. Öyle ki, günümüz sergilerinde bu tür çalışmalara o kadar çok rastlanıyor ki, “artık, tuval resmi ve heykel yapan kalmadı mı?” gibi yakınmalar duyuyoruz. Yakınmalar geçmişte de vardı gelecekte de olacaktır; bütün bunlar son derece doğal tartışmalar. Yeni anlatım yolları rast gele ortaya çıkmaz; doğuşlarında belli toplumsal, bireysel, ekonomik, teknolojik olgular rol oynar. Her çağ kendine özgü yeni bir sanatsal dili her zaman yaratır. Ancak bütün bunlar, eski anlatım olanaklarının çöp sepetine atıldığı anlamına gelmez. Çünkü, bazen en ilkel ve kaba denebilecek, bir yol da günümüz insanının gereksinimlerine yanıt verebilir.¹¹¹

Sanatçılar yaşadığı çağın bilgi ve teknolojisini sanatın içine sokarak sanatın sınırlarını geliştirmektedirler. Sınırlar geliştikçe yeni olanaklar, olanaklar da yeni ifade biçimlerini yaratmıştır. Özellikle 1960 sonrası sanatta yaşanan değişimler, sanatın düşünsel ve kavramsal boyutunu ön plana çekmiştir. Kavramsal Sanat, Vücut Sanatı, Yeryüzü Sanatı, Fluxus, Gösteri Sanatı, gibi eğilimler birbirlerinin sınırları içerisinde de hareket etmişler, geleneksel sanatsal üretime alternatif arayışlar getirmişlerdir. Kosuth’a göre Kavramsal Sanat, “sanat” kavramının temellerinin irdelenmesidir ve sanatta önemli olan görüntüden çok, eserin üzerinde taşıdığı kavramdır. Böylelikle sanat dilbilimsel bir nitelik kazanır. Daha sonraları sanatın yapısını sorgularken Antropoloji ile ilgilenilmeye başlanmıştır. Bilim, teknoloji ve düşünce dünyasında yaşanan tüm gelişmeler sanat alanı içerisinde kendine yer edinmiştir. Günümüz sanatı da, arayışlarının köklerini 1960 sonrası “Avant-Garde” Sanatta bulmaktadır.

¹¹¹ Mehmet Yılmaz, “Biçemler ve disiplinlerarası etkileşim-3 Nesnenin gücü”, Milliyet Sanat, 437, (Ağustos 1998), s. 41.

Özellikle günümüz sanatı çok yönlü ve zengin bilginin kullanımını, ilişkilendirilmesini, sanatlar arası bağların güçlendirilmesini ve bunların kuramsal açıdan tartışılıp, değerlendirilmesini gerektirmektedir. Gerek uygulama alanlarında gerekse düşünsel boyutta farklı disiplinlerin olanaklarından beslenen çağdaş sanat, sanatın tarihsel süreci içerisinde hiç olmadığı kadar özgür olarak varlığını sürdürmektedir.

3. DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİMİN SANAT EĞİTİMİNE ETKİSİ

Eğitim, insanoğlunun kendi varlığını devam ettirme amacı doğrultusunda, tüm toplumlarda süregelen bir kavram olmuştur. Varlığın devam ettirilebilmesi ancak bilgilerin ve evrensel değerlerin sonraki kuşaklara aktarılmasıyla gerçekleşmektedir. Yeryüzünde bu aktarımı yapabilen tek canlı insanoğlu olduğuna göre eğitim, insanın yetiştirilme süreci olarak karşımıza çıkar ve bu süreç yaşamın her alanında kendini gösterir. Sanat, insan yaşamını anlamlı kılan ve ister bilinenler isterse bilinmeyenlere yönelik bilgi kaynağı olma özelliğinden dolayı toplum yaşamının çok boyutlu ve önemli bir alanıdır. Böylesi önemli bir alanın eğitimine öncelik verilmesi gerek toplum için gerekse kişilikli bireylerin yetişmesi için kaçınılmazdır ve sanat eğitimi ilk bakışta sanatçı eğitimi olarak algılansa da öncelikle sanatsever eğitimini hedeflemektedir¹¹². Çünkü sanat, bir olgu olarak ve kavramsal boyutuyla düşünülmezse, sanat eğitimi yalnızca ustalık eğitiminden ileri gidemeyecektir.

Sanat eğitiminin tarihsel sürecinde sanatçı adayları 19. yüzyıla kadar, sanatçı atölyelerinde yetişirdi. Bir sanatçının yanında çırak olarak başlayan gençler, ustalarının tekniklerini, üsluplarını öğrenir belirli bir ustalığa gelince atölyelerdeki çalışmalara katılırlardı. Ustalığını daha ileri düzeye taşıyanlar kendi atölyelerini kurarlardı. Sanat eğitimi, usta çırak ilişkisinin geçerli olduğu bir gelenek olarak görülmekteydi. Sanayi devrimi toplumsal yaşamda çok büyük değişimlere ve oluşumlara neden olurken, etkilerini sanat ve sanat eğitimi alanında da göstermiştir. “Sanayi ürünlerine karşı eski el sanatlarının geliştirilmesi düşüncesi uygulama alanı buldu ve 19. yüzyılda İngiltere’de tatbiki güzel sanatlar okulları kuruldu.”¹¹³ Bu okulların yansımaları diğer Avrupa ülkelerinde de kendini göstermeye başladı. 1863

¹¹² Sıtkı M. Erinç, *Sanatın Boyutları*, (İkinci Basım, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2004), s. 32.

¹¹³ Faruk Atalayer, *Temel Sanat Öğeleri*, (Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 795, 1994), ss.67-68

yılında Fransa’da kurulan “Güzel Sanatların Endüstriyel Uygulaması Komitesi” öncülüğünde bir örgütlenme ile Güzel Sanatlar Okulu kuruldu.

1877’de komite, “Dekoratif Sanatlar Merkezi Birliğine” dönüştü. Devlet bu kuruluşu yasalaştırdı. Paris’te özel bir “Galeri” birlik adına açıldı. 1897’de “Tatbiki Güzel Sanatlar Müzesi” açıldı. 1.000.000.’un üstünde bir gravür koleksiyonu olan müzede resim, heykel, tekstil, vitray, mobilya gibi görsel sanat ürünleri toplandı. Daha sonra, Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Konseyi kuruldu. Konsey, Fransız görsel sanatlarının, çağdaş yapılaşma ve gelişmesini, endüstri gereksinimlerine göre teknik ve tasarımların düzenlenmesini, sanatçı-endüstri ilişkilerini ve yeni okulların açılışını belirledi.¹¹⁴

Bu gelişmeler etkisini diğer Avrupa ülkelerinde göstermeye başlamış, 1919 yılında Almanya’da kurulan Bauhaus okulu uygulamalı eğitim biçimi ile eğitim kurumlarını etkilemiş bir okul olmuştur. Bauhaus, geleneksel sanat eğitiminin ve Tatbiki Güzel Sanatlar eğitiminin birleştiği önemli bir sanat eğitim kurumu olarak, teknolojik gelişmelerin kullanımını da eğitim anlayışı içerisine yerleştirmiştir. Paul Klee, Kandinsky, Oscar Schemler ve Moholy Nagy gibi çağın önemli sanatçıları Bauhaus’ta hocalık yapmışlar ve kuramsal açıdan yaptıkları çalışmalarla da modern sanatın gelişimine etki etmişlerdir. Mimarlıktan grafiğe, seramikten tekstil tasarımına mobilyadan resim ve heykele kadar sanatı çok geniş bir yelpazede ele alan Bauhaus günümüz güzel sanatlar fakültelerinde sıklıkla vurgulanan disiplinlerarası sanat eğitimi anlayışının doğuş noktası olmuştur.

İnsanın genel eğitimini bir bütünlük içerisinde düşünecek olursak, sanat eğitimi de bu bütünlüğün bir parçası olarak kabul edilebilir. Burada sanatın yaratıcılık ve özgün olma özelliklerinin önemini dikkate alınırsa, sanat eğitiminin kendine özgü çok özel yasalarının ve ilkelerinin varlığını kabul etmek gerekmektedir.¹¹⁵ Sanat eğitiminin, değişen sanat anlayışlarına paralel olarak değişim göstermesi, bu ilke ve yasaların her defasında sorgulanmasını, tartışılmasını ve değerlendirilmesini gerektirmektedir. Günümüzde plastik sanatlar eğitimi veren kurumlara bakıldığında, genellikle disiplinlerarası kavramının ön plana çıkarılarak çağın sanat anlayışına ve gerekliliklerine uygun, sanat eğitimi verme yaklaşımı görülmektedir. Türkiye, Avrupa

¹¹⁴ Atalayer, a.g.e, 1994, ss. 68-69.

¹¹⁵ Kazım Artut, Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2001), s.89.

ve Amerika’da sanat eğitimi veren kurumlarda açılan bölümler ve kurumların internet sitelerinde ifade ettikleri amaç ve hedefleri bu yaklaşımı açıkça göstermektedir.

Türkiye’de de sanat eğitiminin kurumsallaştırılması çalışmaları Avrupa ile yakın tarihlerdedir. 1882 yılında Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şâhâne adıyla kurulan, ilk olarak resim, heykel, mimarlık eğitimi veren, 1928 yılında Güzel Sanatlar Akademisi olarak adı değişen Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türkiye’nin ilk sanat eğitimi veren kurumu olarak çağdaş anlamda sanat eğitimi vermeye devam etmektedir. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, “Fotoğraf”, “Geleneksel Türk El Sanatları”, “Grafik Tasarım”, “Resim”, “Heykel”, “Sahne Dekor ve Kostümleri”, “Seramik ve Cam Tasarımı”, “Sinema-TV”, “Tekstil ve Moda Tasarımı” ve “Temel Eğitim” bölümleri ile sanat eğitimi verirken kurumun amaç ve hedefi şöyle belirtilmektedir:

Güzel Sanatlar Fakültesi'nin bölümlerinde, farklı ağırlıklar gösteren dallarda sanatçı yetiştirilmesi, toplumun sanatsal yapısının evrensel değerlere ulaştırılması, sanatın ve endüstrinin üst düzey kadrolarının oluşturulması ve gelecek kuşaklara kendi meslek alanlarında yetkili ve bilgili elemanların yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Eğitimin hedefi, öğrencinin eğitim süresi boyunca, yaratıcı gücü açığa çıkarmak, sezgiler geliştirmek, araştırma, bulma, uygulama, deneme, denetleme ve sonuçlandırma süreçlerini içeren bilimsel metodlar çerçevesinde düşünmesini kazandırmaktır. Öğrencinin çağdaş sanat ve bilimsel araştırma yöntemleri ile kazandığı bu yetenekleri endüstri alanında uygulaması arzulanmaktadır. Hizmetin amacı, sanatın duygusallığı ve bilimin araştırıcılığı içinde toplumun maddesel ve ruhsal ihtiyaçlarına cevap verirken, daha üst düzeyde zevkin gelişmesini sağlamak, eğitici ve sorumlu sanat üreticileri ve yetkin kadroları yetiştirmektir.¹¹⁶

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 11 bölümlerle sanat eğitimi sürdürürken, eğitimin yeniden yapılandırılması konusundaki çalışmaları disiplinlerarası çalışmalar ekseninde yapmaktadır.

1-Öğrencinin disiplinler arası çalışmalar yapabilmesini ve kendine özel bir program hazırlamasını sağlayacak olanakların oluşturulması. Çift dal ve anadal-yandal diploma olanaklarının sağlanması.

¹¹⁶ <http://www.msu.edu.tr> 12.06.2006

2-Öğretim üyelerinin araştırma geliştirme, yaratı çalışmalarını kolaylaştıracak ve disiplinler arası çalışmalarla sanata katkılarını arttıracak ortamın oluşturulması.

3-Uluslararası öğrenci ve öğretim üyesi değişimlerinin arttırılması. Fakültenin sahip olduğu Çağdaş Türk Sanatı Koleksiyonunun, bir müze çatısı altında toplanması.

4-Sanat ve tasarımın toplum yaşamındaki yerinin artırılması amacıyla çeşitli yayınların, TV programlarının, gezici sergilerin, atölye çalışmalarının düzenli bir hale getirilmesi.

5-Fakültemizin her bölümünde varolan ve ilgili sektörlerde ön plana çıkmış, üniversite dışındaki başarılı kişilerden oluşan “Danışma Kurulları”nın son üç yılda Fakültemize sağladığı çeşitli birikimlerin, teknolojik ve finansal katkılarını, arttırılarak sürdürülmesi.¹¹⁷

Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Türkiye’de ilk ve tek olan “Çizgi Film (Animasyon)”, “Cam” bölümlerinin yanı sıra “Baskı Sanatları”, “Resim”, “Heykel”, “Grafik”, “İç Mimarlık” ve “Seramik” bölümleri ile öğrencilerin disiplinlerarası çalışmalarını destekleyecek teknolojik altyapıya sahip çağdaş sanat eğitim kurumlarından biri olarak dikkat çekmektedir.

Türkiye’de 1984 yılından sonra kurulan vakıf üniversiteleri de sanat eğitime önem vermiş ve çağın sanat anlayışına ve eğitim anlayışına yönelik çalışmalarla sanat alanına önemli katkı sağlamışlardır. Türkiye’nin ilk vakıf üniversitesi olan Bilkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesinde özellikle Avrupa ve Amerika’daki sanat eğitim kurumlarına benzer bir şekilde, bölümleri birleştiren bir yapıyı uygulamaktadır. Öğrencilerin plastik sanatların farklı disiplinlerinden bilgiyle beslenmeleri hedeflenmektedir. Kurum hedefini, güzel sanatlar fakültesi öğrencisinin farklı alanlarla beslenmesi ve bu alanlarda güçlenmesi olarak belirlerken, bu amaç doğrultusunda “Stüdyo Sanatları” ve “Teori ve Eleştiri” olmak üzere iki ayrı ders programı uygulamaktadır. Stüdyo Sanatlarında resim, heykel, seramik ve tasarım gibi farklı disiplinleri öğrenciye sunmaktadır. Teori ve Eleştiri ders programında ise sanatın düşünsel ve kuramsal yönü öğrenciye sunulmaktadır. İlk iki yıl bu programları beraber alan öğrenci daha sonraki yıllarda uzmanlaşmak istediği alanı seçmektedir.

Yine vakıf üniversitesi olan Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi bünyesinde “Plastik Sanatlar”, “Moda ve Tekstil Tasarımı”, “İç Mimarlık”, “Grafik”, “Gastronomi” ve “Mutfak Sanatları”, “Endüstri Ürünleri Tasarımı”, “Peyzaj Mimarlığı”, “Sanat ve Tasarım Bölümlerini” bulundurmaktadır. Plastik sanatlar bölümünde, “temel sanat eğitiminin ardından bölüm derslerinin ikinci yılında resim, heykel, seramik,

¹¹⁷ <http://gsf.marmara.edu.tr/vizyon.htm>. 14.06.2006

özgünbaskı ve duvar resmi atölyelerinde tekniklerle tanışmayı amaçlayan bir eğitim programı uygulanır. Üçüncü ve dördüncü yıllarda ise öğrenci bu alanlardan ilgi duyduğu herhangi birinde eğitimini yoğunlaştırabilmektedir”¹¹⁸. Kurum bu yapı içerisindeki amacını şöyle belirtmektedir:

Plastik Sanatlar Bölümü, günümüz sanatının disiplinlerarası özelliklerine uygun olarak, farklı sanat alanlarını bir bölüm altında birleştiren, bu özelliğiyle de sanat üretiminde farklı disiplinleri birlikte kullanabilecek bilgi ve beceriye sahip sanatçılar yetiştirmeyi amaçlar. Bu amacı gerçekleştirmek için öğrencilerin, farklı disiplinlerin kendine özgü teorik ve pratik sorunlarını kavramaları ve bunları kendi özgün yaklaşımlarıyla yorumlayarak kavram ve eser üretmeleri için ortam hazırlar.¹¹⁹

Değişen sanat anlayışlarına ve çağın koşullarına göre şekillenen sanat eğitimi, öğrencilerin yaratıcı güçlerinin, bilgi birikimlerinin ve estetik duyarlılıklarının çok yönlü beslenmesini ve gelişmesini hedefler. Bu hedefin gerçekleşmesi için sanat eğitimi, çağın bilimsel ve teknolojik gelişmesine paralel olarak güncellenmeye ve önerileri değerlendirmeye açık olmalıdır. Ayrıca çağın gereklilikleri ve iletişim olanaklarında yaşanan gelişmeler, kültürler arası ve uluslararası bağların, ilişkilerin gelişmesine katkı sağlarken, sanat eğitimine de olumlu etkiler katmaktadır.

¹¹⁸ <http://www.yeditepe.edu.tr/7tepe/> 14.06.2006

¹¹⁹ <http://www.yeditepe.edu.tr/7tepe/> 14.06.2006

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
PLASTİK SANATLARDA DİSİPLİNLERARASI
ETKİLEŞİM VE SERAMİK SANATINA YANSIMASI

1. PLASTİK SANATLARDA DİSİPLİNLER

Görsel sanatlar olarak da ifade edilen plastik sanatlar kapsamında resim, heykel, grafik, mimarlık, çizgi film – animasyon, cam ve seramik gibi disiplinler ele alınmaktadır. Plastik sanatlardaki tüm disiplinlerin ortak özelliği, yaratmaya dayalı olarak şekillendirme sonucunda form oluşturulmasıdır.

Tüm görsel (plastik) sanatlar, formun, işlev-öz ve “strüktür” olarak dengelenip, yeni sentezler yaratma eylemliliğidir. Tüm görsel sanatlar, estetik nesnenin alacağı basit ya da karmaşık formlardan, oranlardan, ögesel ilişkilerden, görsel hareket devamlılıklarından, geçişlerinden, doku, renk, ışık gibi ögesel birleşimlerden, kaynaşmalardan, sonsuz plastik olanaklardan yararlanır. Estetik ve plastik olanaklar, form, ölçü, doku, renk, yön, aralık, hareket, ritim, gibi öğelerle nesnelleşir. Her başarılı tasarım, plastik yapısı ile bir sanat nesnesidir.¹²⁰

Plastik sanatlar çağın koşullarına ve gerekliliklerine göre değişim gösterirken değişen sanat anlayışlarında da ilk hareket noktalarını oluşturmuştur. “Günümüzde plastik sanatların değişik alanlarında görülen pek çok eser ya da etkinliğin algılanmasında, artık geleneksel anlamda bir görüntü algılaması yetmemekte, bunlar dayandıkları düşünce ve yorumlarla yeni bir içerik ve değer kazanabilmektedir.”¹²¹ Plastik sanatları oluşturan alanların, yaratma olanaklarını zenginleştirme konusunda birbirleri ile hareket ettikleri, ortak çözümlenmelere gittikleri ve sınırlarını ortadan kaldırdıkları görülmektedir. Bu ilişki yoğunluğu özellikle plastik sanatlarda biçimsel

¹²⁰ Atalayer, a.g.e, 1994, s.19

¹²¹ Halil Akdeniz, “Plastik Sanatlarda Günümüz Sanat Eğilimlerinin Düşünsel Dayanakları ve Bunun Çağdaş Türk Sanatına Yansıması Üzerine Bir Değerlendirme”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 862, Şubat 1995), s. 9.

unsurları ön plana çıkarma önceliğinden kaynaklanmaktadır. Çağın sanat anlayışında kullanılan malzeme çeşitliliği, bu ilişkiyi yoğunlaştırmakta ve karşılıklı etkileşim süreçleri yaratmaktadır.

1.1. Resim

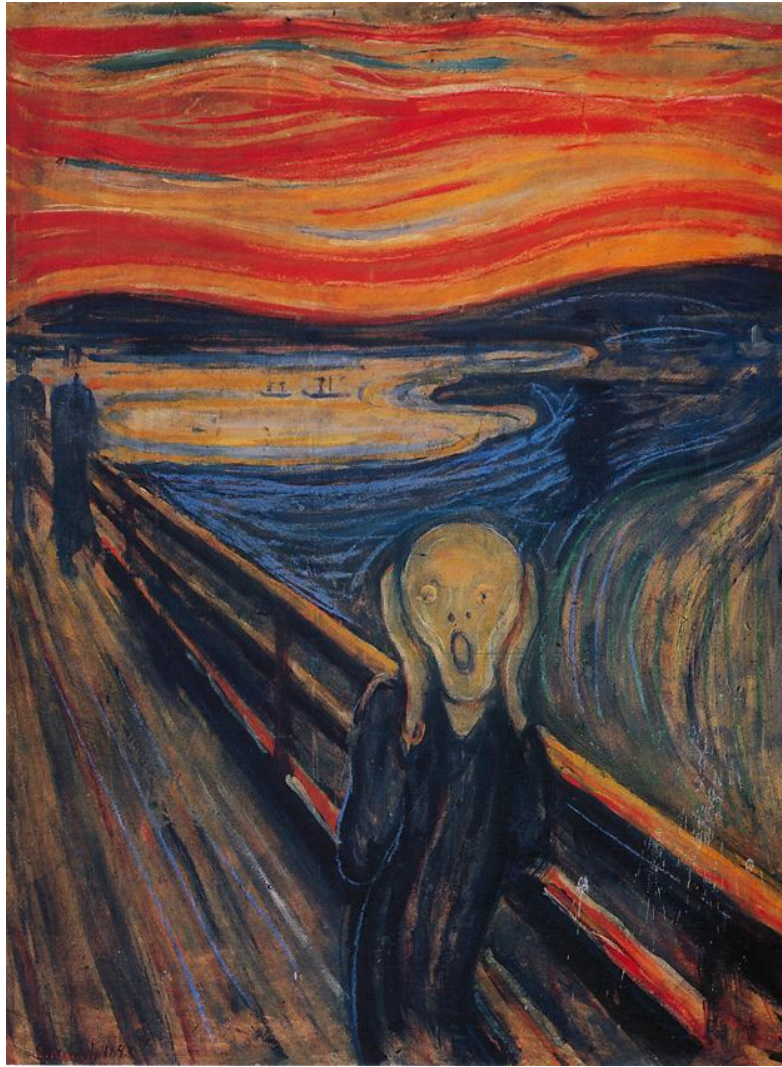
Resim sanatı, kullanılan gereçler, uygulama yöntemleri ve uygulama yüzeyleri açısından çok fazla çeşitliliğe sahip ve sanat disiplinleri içerisinde en eski olan bir alandır. Resim sanatı en genel anlamı ile şöyle tanımlanmaktadır:

Görsel sanatlarda çizimden farklı olarak, saydam ya da saydam olmayan boylarla bir ya da birden fazla renkle bir yüzeyde leke ya da çizgilerle imge oluşturma sanatı. Kullanılan boya gerecinin sıvı niteliği genellikle resmi çizimden ayıran bir koşul olarak kabul edilse de 20.yy içinde renkli kuru boylarla ve yapıştırılan gereçlerle (Kolaj) elde edilen resim niteliğinde işler bu katı ayrımı ortadan kaldırmıştır.¹²²

Resim sanatının ilk örneklerine tarih öncesi dönemlerde yapılmış olan Fransa'da Lascaux ve İspanya'da Altamira Mağaralarında rastlanmıştır. İnançsal değerler taşıyan bu ilk örneklerden ve insanoğlunun yerleşik hayata geçmesinden sonra oluşan tüm uygarlıkların kendilerine özgü sanat ve buna bağlı olarak resim sanatı anlayışı olmuştur. Yunan ve Roma sanatına etki etmiş Mısır sanatında da resim dinsel nitelikler taşımıştır. Toplum yaşamının her alanında olduğu gibi sanatçıları da yeni bilgilerle karşılaştığı Rönesans dönemi, tüm sanat alanlarında olduğu gibi resim sanatının da köklü değişimler yaşamasına neden olmuştur. Günümüz sanat anlayışının ve "Sanat" kavramının geldiği bu noktada önemli bir dönem olarak değerlendirilmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransa'da oluşan Empresyonizm, dönemin tüm sanat dallarına etki etmiştir. Empresyonizm 20. yüzyıl sanat yönelimlerine olan etkisi ile de önemli bir akım olmuştur. Resim sanatındaki katı kuralların yıkılmasına ve geleneksel konuların dışına çıkılabilmemesine yol açan akımın ardından, Seurat ve Signac öncülüğünde Neo Empresyonizm ve Post-Empresyonizm gelmiştir. Van Gogh, Gauguin, Matisse, Lautrec, Cezanne gibi ressamlar renk ve ışığı bilimsel yollarla ele

¹²² J. N. Erzen, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 1549.

almışlardır. Sanatın amacının, sanatçının iç dünyasını renk ve çizgi gibi öğelerle dışa vurumu olduğuna dayanan Ekspresyonizm, aynı zamanda dönemin edebiyatçıların, felsefecilerinin ve bilim adamlarının yarattıkları kültürel ortamla da ilişkilidir. “Dışavurumculuk, akımı ilk kez 1905 dolaylarında Fransa’da Fovizm, Almanya’da da Die Brücke ile gündeme gelmekle birlikte, Avrupa’nın pek çok ülkesinde aynı yıllarda yeşermeye başlamış, ama en yetkin ifadesini Almanya’da bulmuştur.”¹²³ Resimde betimlemeden kopuş ve biçimi bozma Dışavurumcu anlatımın en belirgin özelliği olarak görülür ve daha sonraki dönemlerde bu anlayış çok farklı ve zengin yönelimlerle ele alınır.

Resim. 021, “Çığlık”, 1893, Edvard Munch

(<http://www.mystudios.com/treasure/munch/scream-review.html>) 30.06.2006

¹²³ Z. Rona, “Resim” Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 452.

Sanat tarihine yön veren Kübizm akımı, nesnelerin çok yönlü betimlenmesi ile resim sanatına düşünsel bir bakış ve dil getirmiştir. Yeni bir dünya tasarımı anlamına gelen bu dil, dünyanın yalnızca gözle değil daha çok zihinle algılanması gerekliliğini savunmuştur¹²⁴. Bunu yaparken de sanatçılar, kullanabilecekleri ne varsa resim sanatının içinde değerlendirmişler ve birçok farklı alan içerisinde hareket etmişlerdir. “Mayakovski, 1922’de Picasso’yu ziyaret ettiğinde, işliğinde, antik imgelerden tutun da teneke ve telden yapılmış heykellere kadar, türlü türlü, üstelik aynı tarihli bir sürü iş gördüğünü nakleder.”¹²⁵ Bu tutumlar onun çocuksu ve oyunsu tutkuları olarak görülebilmektedir.

Picasso, oyunsal içtepiselliği aracılığıyla ulaştığı bütün bu doğaçlamalara diğer sanat alanlarında da yer vermiştir. Onun el atmadığı, ulaşmadığı hiçbir konu olamaz. Resmin dışında, uzman sayılabilecek on alan daha Picasso’nun eli altındadır: Heykel, gravür, seramik, linogravür, litografi, uygulamalı sanat (halı, takı), sahne sanatı (tiyatro dekoru), tiyatro yazarlığı, sinema oyunculuğu ve şiir.¹²⁶

Çok yönlülüğü ile dikkat çeken Picasso, farklı kültürlerden de beslenirken, sanatında kullanabileceği her şeyi değerlendiriyordu.

Picasso, Kübizmde bulduklarını heykelde de denemiştir. O tarihte heykel denince akla Rodin geldiği için, Picasso’nun heykellerinin taşıdığı önemi kimse fark etmemişti. Bunun bir diğer nedeni de öncelikle ressam olarak bilinmesiydi. Ancak çok geçmeden onun getirdikleri 20. yüzyıl heykeline yeni bir yön verecekti. Örneğin 1909’u 1910’a bağladığı arada yaptığı “Kadın Başı”, küçük düzlemlerden meydana gelmiş kübist (daha doğrusu inşacı) bir heykeldir. Picasso, bu başı geleneksel yöntem (kil yığma) ile yapmış sonra da bilinen süreçlerden geçirerek bronz olarak döktürmüştü. Buna benzeyen başka işler de yapmıştı sanatçı. Bu heykellerdeki yeniliği, yöntemden ziyade biçime getirdiği farklı bakış açılarıydı.¹²⁷

Daha sonraki dönemlerde ise bu yöntemin aksine bulduğu her türlü parçayı şekillendirerek biçim vermiştir. Picasso, “...Kübizmden Gerçeküstücülüğe, Sembolizmden Klasisizme, tuvalden kolaja, heykelden seramiğe, birden çok dili ve

¹²⁴ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 45.

¹²⁵ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 49.

¹²⁶ Neriman Samurçay, “Psikanalitik Açıdan Pablo Picasso”, Artist, (İstanbul: Mart 2006) s. 26

¹²⁷ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 51.

disiplini aynı anda kullanıyordu.”¹²⁸ Özellikle 1925-1937 yılları arasında yaptığı resimler Sürrealist olarak da değerlendirilmiştir. Picasso'nun “tüm resimlerinde resimsel niteliklerin düşünce iletimlerinden daha çok önem taşıdığı Ekspresyonist değerler bulunmasına karşın, bu yapıtlar sonuna dek şiddet, mizah ve düşsel özellikler taşır. Bilindiği gibi bunların üçü de Sürrealizmin temel özellikleri arasındadır.”¹²⁹ Bu çok yönlülük “sanat” anlayışına olduğu gibi, “sanatçı” anlayışında da dönüşümlere neden olmuştur. Sanatçı sadece kendi iç dünyası ile değil dış dünyanın tüm verileri ile beslenen ve bunları sanatında kullanan kişi olmuştur.

Resim sanatında köklü biçimsel değişimi başlatan Kübizm, daha sonraki sanat akımlarını etkilerken sanat disiplinleri arasında da önemli etkileşimlere neden olmuştur. Kübizm'in etkilediği sanat akımlarından biri de Konstrüktivizm'dir. Bu anlayış resimle heykel arasındaki ayrımı yok ederken, farklı malzemelerin (metal, cam gibi) konstrüktivist ilkeler doğrultusunda bir araya gelmesiyle oluşan heykellerin mimariyle bütünleşmesini sağlıyordu¹³⁰. Özellikle heykel sanatında uygulama alanı bulan Konstrüktivizm'in öncü sanatçısı Tatlin'in çalışmaları ile Picasso'nun resimleri arasındaki biçimsel benzerlik bu etkileşimi göstermektedir.(Bkz: Resim 022) Kübizm aynı zamanda “soyut sanat”ın yolunu açan bir akımdır, ancak soyut sanatın ilk ismi olarak V. Kandinsky gösterilmektedir çünkü o, doğal olanı resimden tamamen çıkaran ressam olarak bilinir. Kandinsky'ye göre “ bir resmin her şeyden önce renk ve biçimlerden meydana gelmesi, tıpkı bir müzik kompozisyonunun sözlerden önce seslerden meydana gelmesi gibi bir şeydi.”¹³¹ Kandinsky bilim sanat ilişkisini şu sözleriyle vurgulamaktadır: “Atomun bütünlüğünün bozulması ve parçalanması, bütün varlığın parçalanmasıyla eşdeğerdir benim görüşüme göre. En kalın duvarlar böylece yıkılmış oluyordu. Her şey iğreti, oynak ve kararsız, gevşek ve zayıftı benim için.”¹³² Soyut sanatın önemli bir sanatçısı Mondrian ise resim sanatında üç boyutluluk yanılmasına gerek duymuyor, insanın ve dolayısı ile sanatçının dış dünyanın tüm alanlarından etkilendiğini düşünüyordu. Sanat anlayışı, anlatım tarzını en basite indirgemeye dayanıyordu. “Mondrian yalnızca yansıtmacılığı ve üçboyutlu resim mekanını değil,

¹²⁸ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 49.

¹²⁹ Passeron, a.g.e, 1990, s.226

¹³⁰ Z. Rona, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 1924

¹³¹ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 69.

¹³² Itzhak Goldberg, “Kandinsky ve Ansızın Ortaya Çıkan Soyutlama”, Çev: İsmail Tunalı, Artist, (İstanbul: Ekim 2006), s. 31

aynı zamanda kıvrımlı çizgileri, doku, yüzey ve renk kullanımı yoluyla sağlanan duygusal nitelikleri de yadsımış, resmin asal öğelerini dik açılarla birleşen düz çizgiler ve birkaç ana renkle sınırlandırmıştır.”¹³³

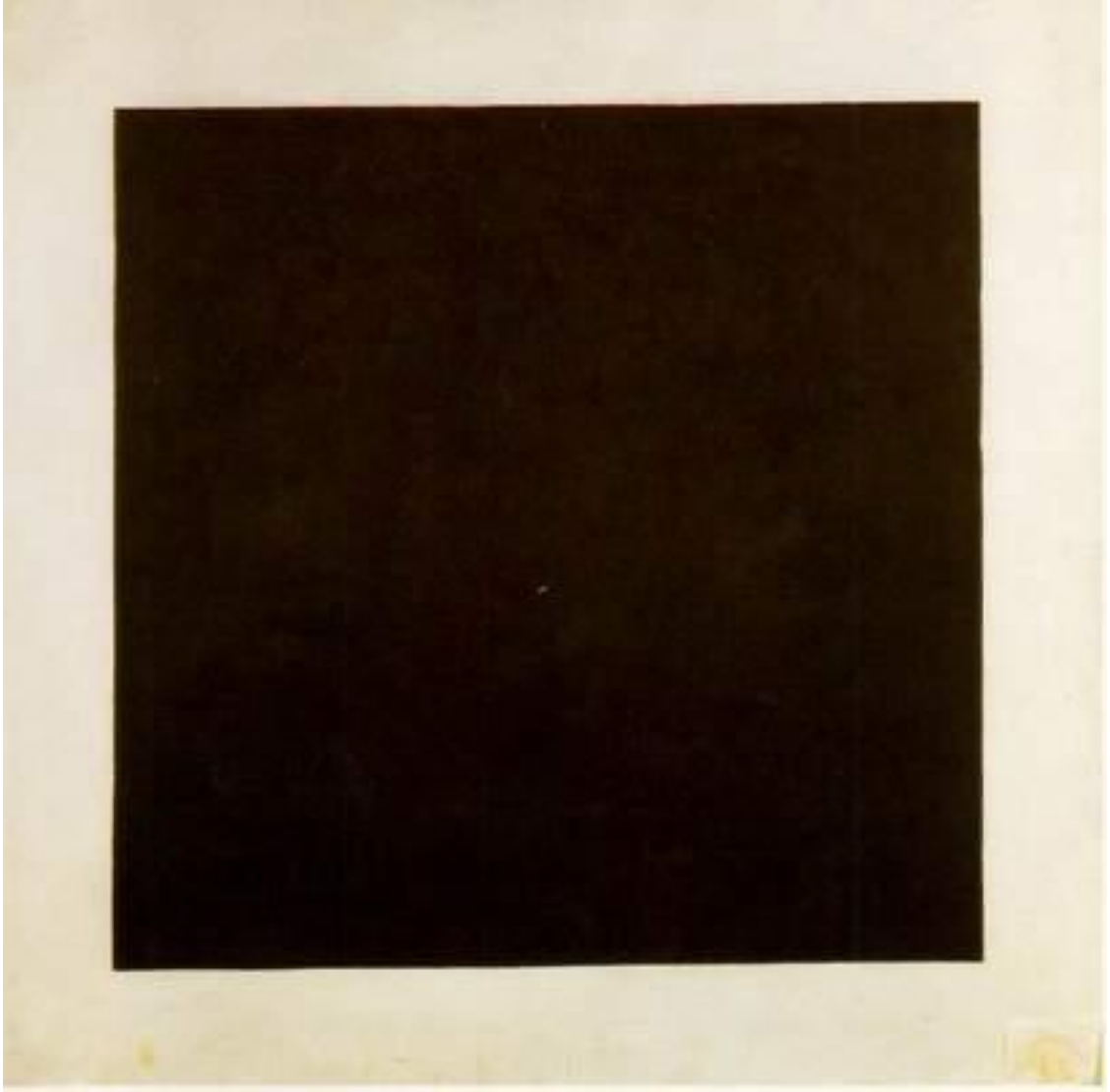

Resim. 022, “III. Enternasyonal Anıt Modeli”, 1920, Viladimir Tatlin
(<http://www.rosizo.ru/eng/avantgarde/tatlin02.html>) 28.06.2006

Felsefe ile yakından ilgilenen sanatçı Maleviç, betimlemenin sanatsal yaratmayı engellediğini ve Kübizmle başlayan nesneden kopuşun Suprematizm ile son noktasına ulaştığını savunuyordu. Suprematizm, temel geometrik biçimlerin bir araya getirilmesine dayanmaktaydı. Böylelikle resim dinsel, siyasal ve toplumsal ilişkilendirmelerden kopuyor ve mutlak özgürlüğe kavuşuyordu. “Özellikle Süprematizm ve Konstrüktivizm dünyada gelişmeye başlayan diğer soyut sanat akımlarına da esin kaynağı olarak sadece resimde değil pek çok sanat alanında yeniliklerin doğmasını sağladı”¹³⁴

¹³³ İ. Babacan, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 1292

¹³⁴ Nilgün Yüksel, “Rayonizm, Kubo-Fütürizm, Süprematizm”, Genç Sanat – 92, (İstanbul: Nisan 2002), s.24

Resim. 023, “Beyaz Üzerine Siyah Kare”, Tuval üzerine yağlı boya, 1913, K. Maleviç
(<http://www.escualotis.com/unpopperuno/Immagini/malevic.jpg>) 29.06.2006

Birinci dünya savaşı sonrası 1917’de uluslararası bir üne kavuşan Dada Hareketi ile sanatçılar sanatın ne olduğu üzerine olan görüşlere karşı çıkarak, insanlığı bu noktaya getiren değerlerle hesaplaşmaya başlamışlardır.

“Sanatçının tükürdüğü her şey sanattır.” Diyordu Kurt Schwitters. Bir yapıtı sanat yapan biçimi, konusu, içeriği, türü ve yansıttığı ustalığı değil, sanatçının onun sanat olduğunu bilmesidir. Bu tutumu bekli de Kübizm, Fütürizm ve Devrim öncesi Rus sanatı hazırlamıştı; oysa

bu tutum açıkça kendini ortaya koyuyordu. Sanatçı ressam, heykeltci ya da başka bir yaratıcı olarak varlığını sürdürmektedir.¹³⁵

Resim. 024, "Tristan Tzara'nın Portresi", Boyalı tahtadan kabarma, 1916 Jean Arp

(<http://www.loggia.com/art/artists/images/arp.gif>) 01.07.2006

Dada sanatçıları çok çeşitlilikleri ile dikkat çekerken, geleneksel ustalıkları ve sanatçının kontrol işlevini terk ediyorlardı. Dadacı harekette üretilen yapıtlar, "...(Konstürktivizm olduğu gibi) insanın ve onun dünyasının önemini vurguluyor, hem de büyük bir rahatlıkla doğaya boyun eğiyordu."¹³⁶

1914 yılında yaptığı "Stopaj Ağı" resmi, Marcel Duchamp'ın resim üzerindeki denetimi bırakarak, rastlantı sonucu elde edilen yapıtlarına örnek olmaktadır.(Bkz: Resim 025) Marcel Duchamp, hazır nesnelere sanatın içine sokarak sanatın düşünsel boyutunun önemini artırdı. Sanat yapıtında estetiği feda etmeyi hedefleyen Duchamp, bunu alışkanlıkları yok etmek amacı ile yapıyordu. Ona göre, "İlginç, güzel ve heyecanlı şeyler *tatçıların* alanına girer ki, düşünceyi önemseyen bir insan bunlardan sakınmalıdır."¹³⁷

¹³⁵ Lynton, a.g.e,2004, s. 127.

¹³⁶ Lynton, a.g.e,2004, s. 130.

¹³⁷ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 120

Resim. 025, "Stopaj Ağı", Tuval üzerine yağlı boya, kurşun kalem, 1914, M. Duchamp
 (<http://www.moma.org/images/collection/FullSizes/00273058.jpg>) 01.07.2006

Birinci dünya savaşının tüm dünyayı etkilediği bir dönemde ortaya çıkan Sürrealizm, Dada hareketinin devamı olarak görülmüştür. Bunun nedeni ise geleneksel sanat tutumuna ve akademik sanat eğitimiye karşı yaptıkları saldırıdır. Bazı Dada sanatçıların yapıtları aynı zamanda Sürrealist olarak gösterilmiştir, çünkü bu iki hareket arasında çok yakın bir ilişki vardır. "Gerçeküstücüleri Dadacılarından ayıran en önemli fark, gerçeküstücülerin resme ve düşlere önem vermeleriydi."¹³⁸ Gerçeküstüçüler yapıtlarında insanın psikolojik durumlarını, bilinç altındaki düşünceleri ve rüyaları konu ediniyorlardı. Jean Arp, Max Ernst, Salvador Dali, Jean Miro, Rene Magritte bu akımın önemli sanatçıları olarak görülürken, Sürrealizm dendiğinde akala gelen ilk isim Salvador Dali'dir. Kendi resimlerini "Elle yapılmış düşsel fotoğraflar" olarak değerlendiren Dali, fotoğraf ve film teknolojisine yakın ilgi duymaktaydı.

Belçikalı sanatçı Rene Magritte ise Dali'nin tersine şatafatı çok seven bir ressam değildi. Tekniği daha sade, kompozisyonlarındaki hayali unsur ölçülüydü. Ancak görüntü, gerçek ve kavram arasındaki ilişkilere çok daha fazla kafa yorduğu kesindi. Magritte'nin amacı

¹³⁸ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 132.

şaşırtmaktan ziyade düşündürmekti. Sanki bir ressam gibi değil, bir felsefeci gibi yaklaşıyordu nesnelere görüntülere. Hegel, Heidegger, Sartre ve Foucault'dan metinler okuyor, resim aracılığıyla iletişimde bulunan bir düşünür olarak tanımlıyordu kendisini.¹³⁹

Resim. 026, "İmgelerin İhaneti I", Tuval üzerine yağlı boya, 1929 Rene Magritte
(<http://www.georgetown.edu/faculty/irvinem/visualarts/magritte-pipe-sm.jpg>) 01.07.2006

Daha önceleri figüratif resimleri ile tanınan Jackson Pollock 1940'lardan sonra etkilendiği unsurları birleştirerek soyut resim anlayışına yöneldi ve Soyut Dışavurumculuğun en önemli ismi oldu. Pollock tuval dışında denemelerini, cam üzerinde de yapıyor ve boya içerisine kum gibi farklı maddeler ekleyerek gerçekleştiriyordu. Boyaları farklı yöntemler kullanarak yere serdiği tuval üzerine akıtıyor, derinlikli, ritmik ve gerilimli yüzeyler elde ediyordu. (Bkz: Resim 027) Bu resimler aynı zamanda sanatçının tuval üzerindeki hareketlerini yansıtıyordu.

Pollock'ın bu tekniği ve resim anlayışı başka sanatçıları etkilemesinin yanı sıra, Süreç Sanatı, Fluxus, Happening gibi çağdaş sanat akımlarına da etki etmiştir. Willem de Kooning, Franz Kline, Mark Rothko gibi isimler de Soyut Dışavurumcu akımın önemli temsilcileri olmuşlardır.

¹³⁹ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 146.

Resim. 027, Jackson Pollock çalışırken, 1951, Fotoğraf: Hans Namuth
(<http://www.worth1000.com/web/media/32675/pollock.jpg>) 04.07.2006

İngiltere ve Amerika’da bir birinden bağımsız olarak ortaya çıkan Pop Art sanatçıları, fotoğraf, mekanik parçalar, plastik nesnelere ve gündelik yaşamda kullanılan her türlü parçayla resimler yapıyorlardı. Richard Hamilton’ın yaptığı “Günümüzün Evlerini Bu Kadar Farklı ve Çekici Yapan Ne?” adlı kolaj Pop Art’ın ilk örneği olarak kabul edilmiştir. O dönemde çok yaygın olan Soyut Dışavurumculuğun dışında olan bu

resim: “...dergi ve gazetelerin reklam sayfalarından toplanmış (eleştirmenlerin deyimiyle ‘kiç’, ‘sanat dışı’ ya da ‘ucuz’) fotoğraflardan meydana getirilmiştir.”¹⁴⁰

Resim. 028, “Günümüz Evlerini Bu Kadar...”, Kağıt üzerine kolaj, 1956, R. Hamilton
(<http://tr.wikipedia.org/wiki/Resim:Image-Hamilton-appealing2.jpg>) 04.07.2006

1950’li yıllara gelindiğinde toplumsal yaşamla, siyasetle, değerlerle ilgili ve sanat olgusunu içerisinde yer alan her şeye karşı sorgulamanın ve karşı çıkışların üst düzeye çıktığı görülmektedir. Tüm bu sorgulamalar özellikle 1960 sonrası çok sayıda sanat hareketini ortaya çıkarmıştır. Konu ile ilgili olarak Nancy Atakan şu ifadeleri kullanmaktadır:

Bugün geri dönüp bakıldığında, 1960 ve 70’lerde üretilen önemli sanat yapıtlarının, yalnızca biçimciliğe bir tepki olmayıp, Minimalistler’in, Yeni-Dadacı ve Pop sanatçıların sanata ilişkin kabul edilmiş önermeleri sorgulama eğilimlerinin de bir devamı olduğu görülür. Eylemler (Actions), Yoksul Sanat (Arte Povera), Vücut Sanatı (Body Art), Kavramsal Sanat (Conceptual Art), Yeryüzü Sanatı (Earth Art), Fluxus, Oluşumlar (Happenings), Gösteri Sanatı (Performance Art) ve Süreç Sanatı (Process Art) başlıkları altında sınıflandırdığım sanatçıların tümü, yalnızca

¹⁴⁰ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 183.

resim ve heykelle karşı alternatif teknik ve malzemeler bulmakla kalmamış, bir yandan gelecek kuşaklar için sanatçının ve izleyicinin rolü ile sanat nesnesinin statüsünü yeniden biçimlendirirken, bir yandan da, sanat tanımını genişletmişlerdir.¹⁴¹

Soyut Dışavurumculuğa bir tepki olarak ortaya çıkan Minimalizm, yapıtı olabilecek en azla oluşturmayı hedeflemiştir. “Minimalist yapıtlar özellikle Heykel ya da Üç boyutlu Resim-Heykel türü olarak değerlendirilen biçimlerde ortaya çıkmıştır... sanatçılar geleneksel tuval resminin genelde dikdörtgen olan biçimine de yeni boyutlar getirmişlerdir.”¹⁴² Daha çok heykel alanında etkili olsa da resim ve heykel disiplinlerinin özelliklerini birbirleri içerisinde değerlendirmesi ve daha sonraki sanat anlayışlarını etkilemesi açısından önemli görülmüştür.

Resim. 029, “Daha Çok ya da Az” Tuval üzerine alüminyum boya, 1960, F. Stella
(<http://tinguely.cnac-gp.fr/NavImages/plein/31/01/3I01567.JPG>) 04.07.2006

1960-1970 yılları arasında yeni bir sanatsal anlayış olarak tanımlanan Kavramsal Sanat, sanatsal üretimin bir metaya dönüşmesine ve sanatta ideolojiye, toplumsal içeriğe

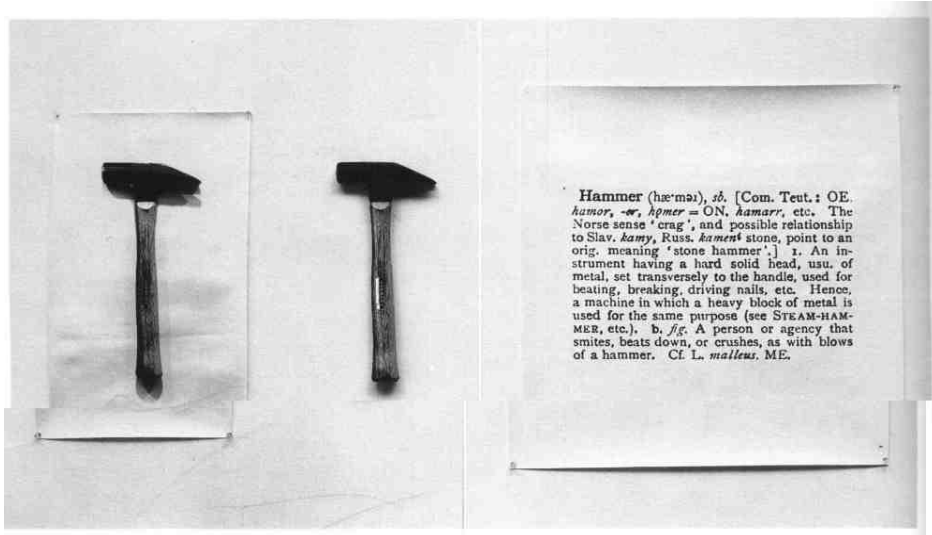
¹⁴¹ Ataktan, a.g.e, 1998, s. 7.

¹⁴² Hasan Şahbaz, “Modern Seramik Sanatında Minimalizm”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi S.B.E, 2006), s.132.

karşı çıkmıştır. Biçimciliği ve geleneksel estetiği reddetmişlerdir. Kavramsal sanat, kendinden önceki birçok sanat akımından yararlandığı görüşlerle ilkelerini oluşturmuş ve sanata bakış açısını ciddi bir şekilde değiştirmiştir.

Farklı anlamlarda olsa da Kavramsal Sanat'ın İzlenimcilik ve Foto Gerçekçilikten alıntısı, bu sanatların gerçekçilik üzerine bir sorgulama girişimi oluşlarıdır. Kübizm'den alıntısı ise dünyanın algılanmasına yönelik çözümlerlerdir. Kavramsal Sanat'ın yerleşik sanata köktenci bir tavırla karşı çıkışının temelinde Dadacılar ve Duchamp vardır... özellikle Warhol'un imgeleri çoğaltma yöntemiyle oluşturduğu tarzsızlık, kişisizleştirme olgusu ile Kavramsal Sanat'a katkıda bulunmuştur.¹⁴³

Kavramsal sanatın en önemli temsilcisi Joseph Kosuth'a göre, hazır nesnenin sanata girmesiyle sanatın bir biçim sorunundan çıkıp işlev sorununa yönelmesi bu akımın ortaya çıkışını belirlemiştir. Kavramsal Sanat doğrultusunda sanatçılar, sanat yapıtlarını galerilerde sergilemek yerine sanat kavramını sorgulamışlardır¹⁴⁴. Kavramsal sanatın temelini oluşturan en önemli unsurlardan biri de dildir. Çünkü kavramsal sanat düşünceyi önemser ve düşüncenin dille başlıyor olması, bu ilgiyi ve ilişkiyi ortaya çıkarmıştır. Sanat eğitiminin yanı sıra felsefe ve antropoloji eğitimi alan ve kavramsal sanatın en önemli sanatçılarından biri olan Joseph Kosuth, resimlerinde dil ve imge ilişkisini kullanmıştır. (Bkz: Resim 030,031,032)

Resim. 030, “Bir ve Üç Çekiç”, Çekiç, çekiç fotoğrafı ve sözlük tanımı, 1965, Kosuth

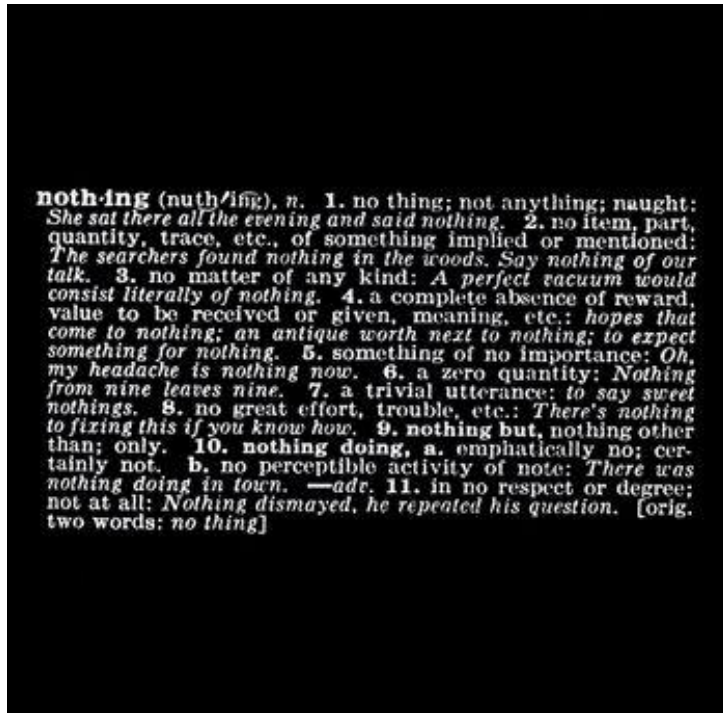
(<http://pauillac.inria.fr/~codognet/VR.html>) 05.07.2006

¹⁴³ N. Özyayten, “Kavramsal Sanat”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 971.

¹⁴⁴ Ataktan, a.g.e, 1998, s. 44.

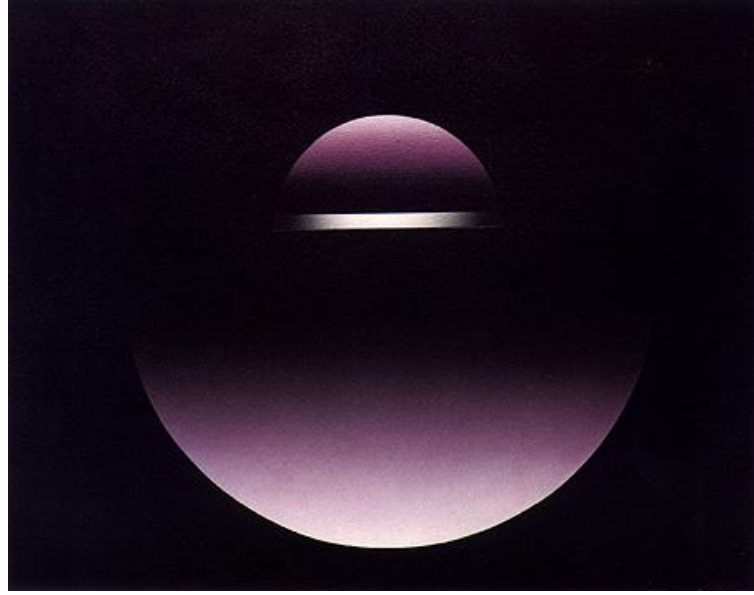

Resim. 031, “Bir ve Üç Sandalye”, Sandalye, sandalye fotoğrafı ve sözlük tanımı, 1965, Kosuth
(<http://www.georgetown.edu/faculty/irvinem/CCT510/kosuth-chair1-english-1965.jpg>) 05.07.2006

Resim. 032, “Hiçbir Şeyin Tanımlamaları”, 1966, Kosuth
(http://www.nga.gov/education/classroom/new_angles/img/img_kosuth_nothing_lg.jpg) 06.07.2006

Türk resim sanatında ise Cumhuriyet'in ilanından sonra toplumsal değişimlere paralel olarak, farklı yaklaşımlar kendini göstermeye başlamıştır. 1960 sonrasında, Neşet Günel, Cihat Burak, Nuri İyem, Orhan Peker, Sabri Berkel, Adnan Çoker, Ferruh Başağa, Altan Gürman, Özdemir Altan, Ömer Uluç, Burhan Doğançay, Devrim Erbil, Ergin İnan, Mehmet Güteryüz, çağdaş Türk resim sanatının önemli isimleri olarak görölmüşlerdir.

Resim. 033, "Yansıma II", 1996, Adnan Çoker
(<http://sanatgalerisi.com/art/coker/coker1.jpg>) 07.07.2006

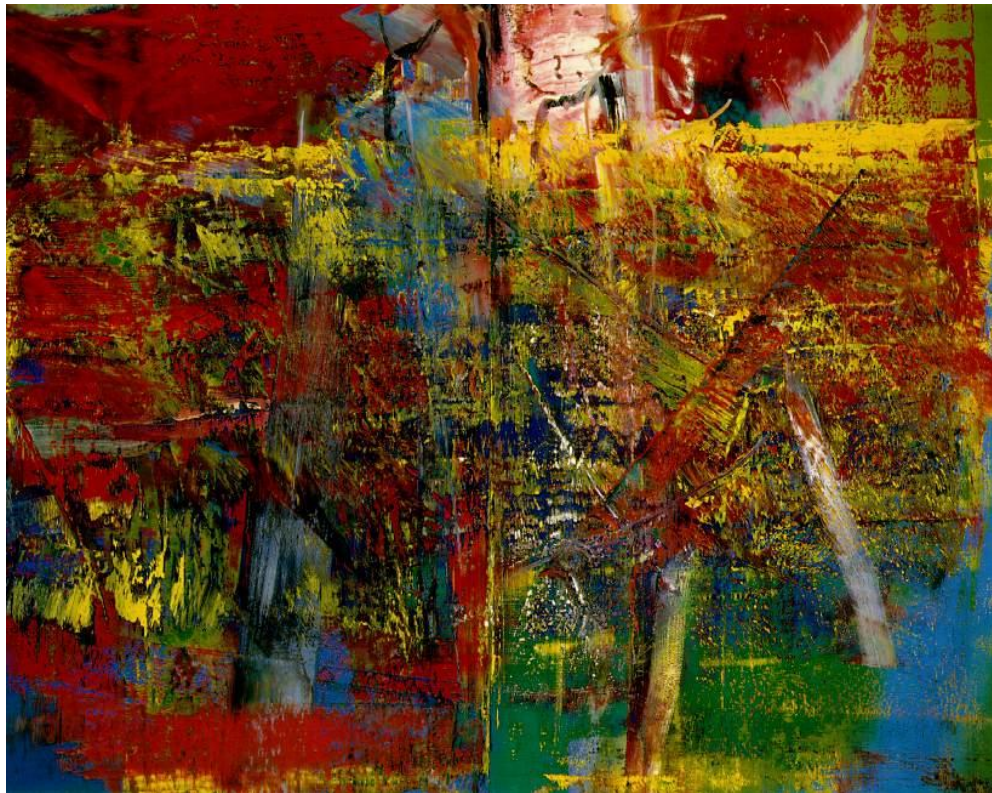

Resim. 034, "Fısıldayan Duvar", 1985, Burhan Doğançay
(http://www.galerinev.com/res_sergrsa_brdgncy.html) 07.07.2006

Sanatçıların, çağın imkan tanıdığı tüm ifade araçlarını ve bilgilerini kullanmaya yönelik istekleri onları farklı birçok disiplinle iç içe sokmuş ve ortaya konan yapıtların hangi disiplinin niteliklerini taşıdığı üzerine yapılan tartışmalar, düşünceler, “resim sanatının öldüğü” gibi bir tartışmayı da gündeme getirmiştir. M. Yılmaz, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonraki sanat anlayışının geldiği noktayı şöyle açıklamaktadır.

İsteyen resim yapar isteyen heykel; isteyen soyut çalışır isteyen figüratif; isteyen kavramsal işler yapar isteyen film çeker; hiçbir anlatım yolu aşağılanmaz; güçlü olan ayakta kalır. Hadise, modernizmin seçkinciliğine karşılık, farklı disiplin ve biçemlerden oluşan bir çoğulculuğun öne çıkarılmasıdır ki; bu da postmodern denen şeydir.¹⁴⁵

Resimlerinde fotoğrafı sıklıkla kullanan Gerhard Richter, soyut resimleri ile de dikkat çekerken, Richter resimlerinde farklı teknikleri bir arada kullanarak özgün resimler üreten bir sanatçı olarak tanınmıştır.

Resim. 035, “Meditasyon”, 1986, Gerhard Richter

(<http://www.georgetown.edu/faculty/irvinem/visualarts/Image-Library/Richter/Richter-mediation-1986.jpg>)

07.07.2006

¹⁴⁵ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 347.

Resim sanatında 1980'lerden sonra Georg Baselitz, Sigmar Polk, Anselm Kiefer, Sandro Chia, Francesco Clemente, Enzo Cucchi, Eric Fisch, David Salle ve Robert Longo gibi isimler ön plana çıkmışlar ve yapıtlarında disiplinlerarası etkileşim, anlayış ve yaklaşım yoğun bir şekilde hissedilmiştir.

Resim. 036, "Grane", 1980-93, Anselm Kiefer

(<http://www.moma.org/images/collection/FullSizes/00153035.jpg>) 07.07.2006

Resim. 037, Resim ve hazır nesne olarak bisikletten oluşan düzenleme, 1997, Enzo Cucchi

(http://www.online.newschool.edu/iat97/Venice/FPP/cucchi_bike.GIF) 07.07.2006

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında yaşanan teknolojik, bilimsel gelişmeler ve endüstrileşme, resim sanatını önemli bir şekilde etkilemiştir. “20. yüzyıl sanatı için en büyük ilke, yenilik ve özgünlük olarak saptanmıştır.”¹⁴⁶ Yeninin özgün ve yaratıcı bir şekilde ortaya konması, yeni malzemelerin ve arayışların sanatın her alanında olduğu gibi resim sanatının içine girmesiyle mümkün olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar geleneksel ifade araçlarının yanı sıra çağın teknolojik araç gereçlerinin de resim sanatı içerisinde kullanıldığı görülmektedir. Geleneksel ifade araçlarının yeni deneyimlerle sorgulanması resim sanatının sınırlarını genişletmiş, hemen hem tüm sanat dalları ile arasındaki duvarları yıkmıştır.¹⁴⁷ Sınırların ortadan kalkması, resim sanatının tüm sanat disiplinleri ile karşılıklı yoğun ilişki ve etkileşim yaşamansa neden olmuştur. Sanatçı ifade olanaklarının zenginliği karşısında teknik bilginin yanı sıra bir çok alanla ilgili bilgi donanımına ihtiyacı duyarken bu durum sanat izleyicisi için de geçerli olmuştur. Ayrıca disiplinlerarası bu ilişki sanat alanındaki özneler açısından ve yine sanat alanına dair geniş bir bilgiye sahip olma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

1.2. Heykel

Kısaca taş, kil, ahşap, metal, plastik gibi malzemelerle üç boyutlu biçimler yaratma sanatı olarak tanımlanan heykel, genel olarak “hacim” sanatı olarak görülmektedir.

Sanat kavramları ve terimleri sözlüğünde heykel şöyle tanımlanmaktadır: “Estetik yaşantı oluşturması amaçlanan üçboyutlu nesne yapıt. Sözcük, bu amacı güden her büyüklükteki, hangi malzemeyi ve tekniği kullanırsa kullansın, tüm yapıtların genel adıdır.”¹⁴⁸

Heykel yapımında oyma, yontma, birleştirme ve döküm gibi teknikler kullanılmaktadır. İlk dönemlerde hareketsiz olarak kabul edilen heykel, 20. yüzyıldan itibaren gelişen tekniklerle hareketlilik gibi farklı boyutlar kazanmıştır. Ayrıca heykel herhangi bir yüzeyden bağımsız, her yönüyle algılanabilen ve bir yüzeye bağlı olarak

¹⁴⁶ Erzen, a.g.e, 1997, s. 1552.

¹⁴⁷ Erzen, a.g.e, 1997, s. 1552.

¹⁴⁸ Sözen / Tanyeli, a.g.e, 1994, s. 104.

alçak ya da yüksek rölyef olarak bilinen kabartma heykel gibi iki ana guruba ayrılır. Heykel sanatı, günümüze kadar oluşan sanat akımlarından etkilenmiş resim ve seramik gibi disiplinlerle etkileşim içerisinde olmuştur. Michelangelo, Bernini, Pisanello, Degas, Picasso gibi farklı sanat disiplininde birden ürün vermiş sanatçılar ve yapıtları, heykel sanatının, başka görsel sanat disiplinleri ile olan bağlarını ortaya koymaktadır.

Tarihsel süreçte heykel sanatı, ilk sanat alanlarından biri olup, ilk eserler resim sanatında olduğu gibi inançsal değerler taşımıştır. İlk heykeller kil ve kolaylıkla şekillenebilen taşlardan büyüsel güçler taşıdığına inanılarak üretilmiştir ve bu eserler bize insanların dönemlerine ait dünyayla ilgili düşüncelerini aktarmaktadır.

Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve Yunan gibi her uygarlığın kendi sanat anlayışını ve en önemlisi dünyayı algılayışını gösteren kendine özgü heykel üretimleri görülmektedir. Yakın bir zamanda Çin’de ortaya çıkarılan “Terra-Cotta Askerler” ilk Çin hanedanını korumak üzere üretilmişlerdir. Yüzleri birbirlerinden farklı olarak üretilmiş olan askerlerin yanı sıra, atlarda seramik heykel olarak betimlenmiştir. Çin Setti ile aynı dönemde yapıldığı düşünülen bu eserler geçmişte yapılmış değerli eserler arasına girmiştir. (Bkz: Resim 038)

Resim. 038, “Terracota Askerler”, 10.000 Seramik heykelden oluşan ordu, M.Ö. 221-210, Çin
(<http://www.ceramicanorio.com/miscelanea/china/china.htm>) 08.07.2006

Rönesans döneminde heykel sanatına, Antik Yunan’da olduğu gibi önem verilmiştir. Ghiberti, Donatello, Verrocchio gibi heykeltçiler ve Maniyerizm’in

başlangıcı sayılan Michelangelo dönemin önemli heykel sanatçıları olmuşlardır. Michelangelo yaptığı resimleri ile de dönemin önde gelen sanatçılarındandır.

19. yüzyılda Fransız Romantizminin, en büyük temsilcisi Rodin, Rönesans dönemi heykel sanatçılarını incelemiş ve araştırmıştır. Rodin 19. yüzyıl heykel sanatının 20. yüzyıla geçişinde çok önemli bir bağ olarak kabul edilmiştir. Rodin'in heykellerinde olduğu söylenen gerilim duygusu, dönemin Avrupa'sında yaşanan olaylara bağlanmaktadır. Ayrıca heykellerinde resim sanatıyla da ilgili bir bağlantı kurulmaktadır.

Rodin birçok eserinde yüzeyleri törpüleyerek iyice düzeltmek yerine öylece bırakarak sanki bir çırpıda bitmiş (bazılarına göre de bitmemiş) izlenimi verir. Yüzeylerin pürüzlü olması, ışığın yer yer parçalanmasına, geçiciliğine neden olur ki, bu izlenimci ressamın tablolarında uyguladıkları bir yöntemdir.¹⁴⁹

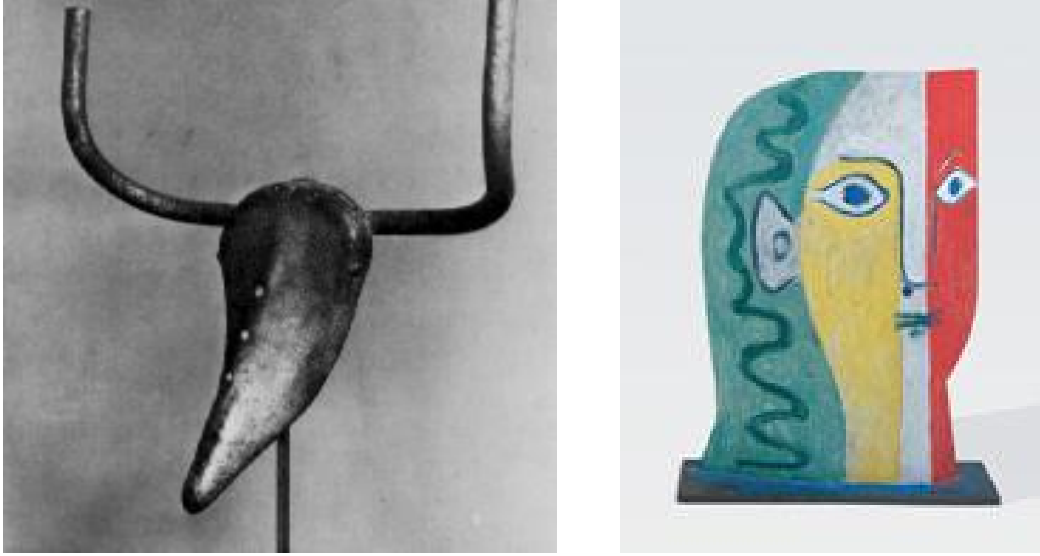
Rodin'in etkisi 20. yüzyılın önde gelen heykel sanatçıları C. Brancusi ve H. Moore'un ilk çalışmalarında görülür. Brancusi daha sonraları soyutlamaya yönelik heykelleri ile dikkat çeker, 19. yüzyıl sanatında yaşanan değişimler onun sanatını da etkilemiştir. "Sonsuz Sütun" en önemli yapıtları arasında yer alır. Doğanın, gücünü canlı cansız tüm varlıklarda gösterdiğini vurgulayan H. Moore, 1960 sonrasında büyük boyutlu heykelleri ile ön plana çıkmıştır. Moore'un sanatına, Picasso, Arp ve Giacometti'nin etki ettiği düşünülmektedir. Mühendislik eğitimi alan Amerikalı sanatçı Alexander Calder da Picasso'nun yanı sıra, Mondrian'dan etkilenmiştir. "Picasso'nun açtığı yoldan ilerleyen sanatçı hurda metallere kemik ve ağaç parçalarına kadar her şeyi heykelle çevirmeye meraklı biriydi... O da Mondrian gibi, evrende gizli bir matematik dengenin olduğunu düşünüyordu."¹⁵⁰ Calder'in heykelleri durağan ve hareketli olmak üzere iki ayrı grupta toplanmış, hareketli olan heykelleri için bazen motor bazen de doğal güçleri kullanmıştır.

Picasso'nun geleneksel yöntemlerle yaptığı "Kadın Başı", metal tabaka ve tellerden yaptığı "Gitar", bisiklet dümeni ve oturağından oluşturduğu "Boğa Başı" (Bkz:Resim039) önemli heykelleri olarak dikkat çekmektedir. Picasso'nun yeni olanakların peşinden gitme uğraşı başka sanat disiplinlerini etkilediği gibi heykel

¹⁴⁹ Mehmet Yılmaz, "Biçemler ve Disiplinler arası Etkileşim-1 Nesnenin Gücü", Milliyet Sanat, 435, (1998), s. 20

¹⁵⁰ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 75.

sanatını da ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bu tür bir yönelime örnek olarak günümüz heykel sanatçılarından Bill Woodrow ve David Mach'ın çalışmaları örnek olarak gösterilebilir.(Bkz: Resim 040, 041)

Resim. 039, “Boğa Başı” ve “Kadın Başı” Heykelleri, Picasso

(<http://employees.oneonta.edu/sakoult/3d/assignments/found/>) 10.07.2006

Resim. 040, “Solo Tanıtma”, 2002, B. Woodrow

(http://www.sabinewachters.com/webpages/exhibitions/exhibition_art_brussels_bill_2002.html)

10.07.2006

Resim. 041, “101Dalmaçyalı”, 1988, David Mach

(http://www.tate.org.uk/britain/turnerprize/images/mach_101dalmations.jpg) 10.07.2006

1901 yılında doğan ve birçok sanat disiplini ile iç içe olmuş olan sanatçı Alberto Giacometti'nin, resim ve heykellerinde canlılık ve hareketlilik sezilenir. Bu canlılık, hareketlilik ve doğallık, yazılarında da gözlemlenmektedir. Jacques Dupin onun yapıtları için şu ifadeleri kullanmaktadır: “Desenlerinde, resimlerinde ve yontularında da gördüğümüz gibi, Alberto Giacometti'nin yazısı hiçbir zaman, artık kımıltısız kılınmış, güvence altına alınmış, çizgiselleşmiş ya da konusunu kestirip atan bir yazı değildir.”¹⁵¹ Sanatı bir görme biçimi olarak tanımlayan Giacometti, Andre Parinaud yaptığı bir söyleşide sanat ve bilimin serüveninin çakışması ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

İster bilimle, ister sanatla uğraşın, kendinizi, gördüğünüzü en iyi biçimde yakalamaya, kavramaya koşullanmışsanız, izlediğiniz yol aynıdır. Hangisi olursa olsun, bir alanda uzmanlaşan bir bilgin, bilgi edindikçe, karşısına edinilecek başka bilgiler çıkar; ve günün birinde bilgilerin tümüne ulaşma konusunda umut beslememesi gerekir. Ayrıca, bilgilerin tümünü edinmek, bir bakıma ölümün kendisine ulaşmak demektir. Sanat ve bilim, anlamaya çalışma edimidir. Başarısızlık ya da başarı bütünüyle ikinci planda kalır.¹⁵²

¹⁵¹ Alberto Giacometti, Yazılar, Çev: Atkut Derman, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998), s. 16.

¹⁵² Giacometti, a.g.e, 1998, s. 318

Alman sanatçı Joseph Beuys, Fluxus, Kavramsal, Çevresel Sanat, Yoksul Sanat gibi farklı akımlar içerisinde değerlendirilirken, yağ, keçe, kablo gibi malzemelerle yaptığı heykelleri, biçimden çok düşünceyi vurgulaması ile dikkat çekmiştir. İnsanı hem sanatçı hem de sanat eseri olarak görmüş, sanatla toplumların özgürleşeceğini savunmuştur.

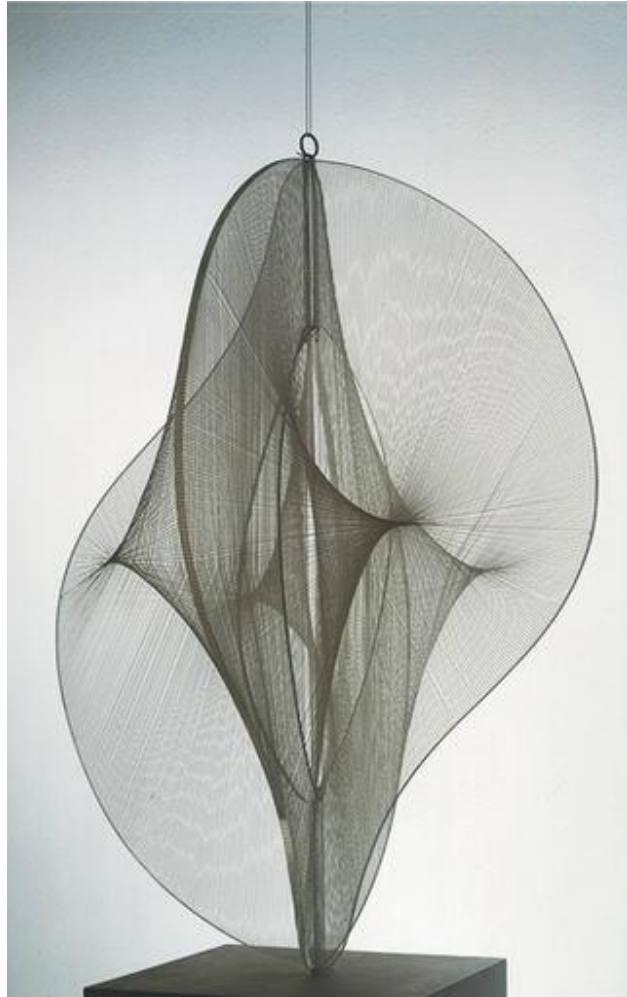
Resim. 042, "Sürü", 32 Kızak, yağ, keçe ve minibüs, 1969, Joseph Beuys

(http://www.tate.org.uk/modern/exhibitions/beuys/images/thepack_lg.jpg) 10.07.2006

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan sanat akımları sanatta kuralları yıkmayı hedeflemiş, bunun sonucunda sanatlar arasında geçişler ve bağlar kurulmuştur. Heykel sanatı bu yeni oluşumlardan etkilenmiştir. "Bruce Neumen, Dan Flavin, Richard Long, Lucas Samaras, Carl Andre, Richard Serra gibi heykel sanatçıları bu kuralsızlık içerisinde anlam üreten sanatçılar"¹⁵³ olmuşlardır. Dönemin sanat anlayışını ve heykel sanatının geldiği noktayı Ceylan Dökmen, "Disiplinler Arası Sanat Ortamında Heykel Tekil Kalabilir mi?" başlıklı yazısında şöyle değerlendirmektedir:

¹⁵³ Selçuk Yılmaz, "Postmodernist Yaklaşımın Heykele Yansıması", Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 990, Şubat 1997), s. 167

Öyle üretici, devingen ve yaratıcı bir sürece girilmişti ki bütün sınırlar kalkmaya başlamış, her malzeme, her mekan esneklik kazanmaya başlamıştı. Artık malzeme insanı değil, insan malzemeyi belirliyordu. Ve aslolan düşünce ve kavramlar olmaya başlamıştı. Zaten yaşanan dünyada kitle iletişim araçları, bilişim teknolojisi ile sınırlar kalkmış, dünyanın her yeri ulaşılabilir hale gelmişti. Bu iletişim ve paylaşım ağı sonucu heykel de bütün sanatlar gibi sınırsız bir paylaşım ve yenilik alanına girmiş, yeni yaklaşımlar, yeni değişimler, malzemenin her türlü kreatif anlamı değerlendirilmeye başlanmıştır... Bütün bunların sonucunda eğer elimizdeki bütün araçlar, malzemeler, mekanlar, sesler, kokular sanatın tekelindeyse disiplinlerarası sanat heykeli de başka sanat dallarını da kötü bir noktaya taşımaz. Önemli olan malzemenin de etkilerinin de nasıl kullanıldığı, neye hizmet ettiği ve ortaya ne çıkardığıdır.¹⁵⁴

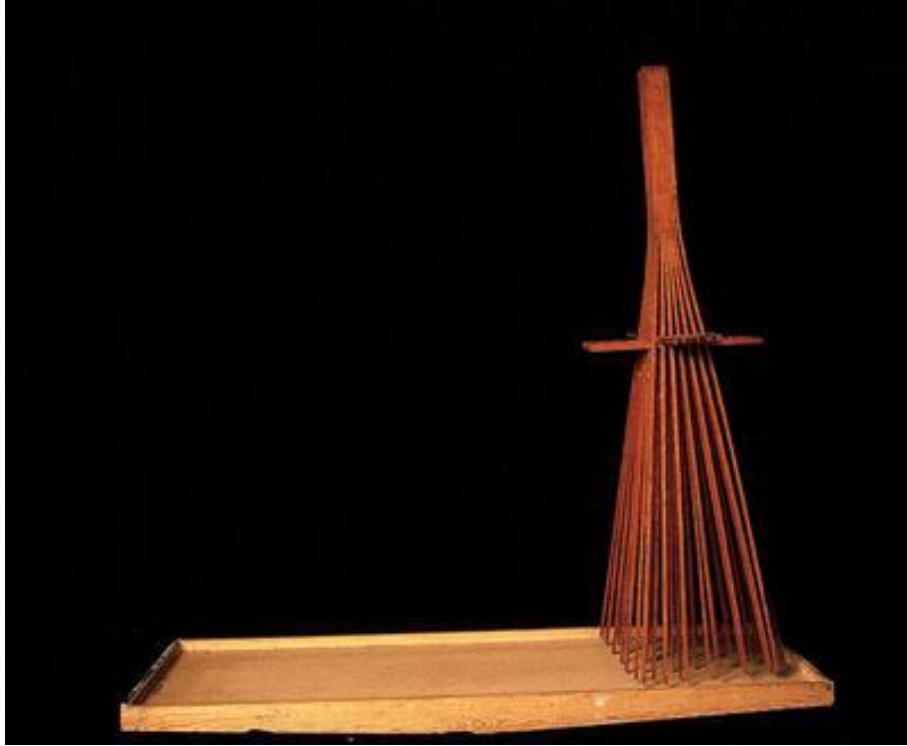

Resim. 043, “Uzayda Çizgisel Konstrüksiyon”, Plastik şeritler, 1970-71, Naum Gabo
(<http://fusionanomaly.net/naumgabolinearconstructionno2.jpg>) 10.07.2006

¹⁵⁴ Ceylan Dökmen, “Disiplinlerarası Sanat Ortamında Heykel Tekil Kalabilir mi?”, Artist, Temmuz-Ağustos 2006, ss.76-77

Türk heykel sanatının önemli bir ismi olan İlhan Koman'ın çalışmaları da bu sanat anlayışının heykele yansımalarının örnekleri olarak görülmektedir. 1960 sonrası matematiksel ve hareketli işler ortaya koyan Koman, heykelleri için şu sözleri kullanmaktadır:

Heykellerimi birer cenin olarak adlandırırım, çünkü her parça yeni fikirler üretmeyi ve farklı bilgilere duyulan ihtiyacı gidermeyi amaçlar; aynı türün daha gelişmiş örneklerini üretmede nasıl kullanılabilir, bunu ortaya koyar. Ama tabii ki eski çalışmalarım üzerine yoğunlaşarak yeni heykeller yapmıyorum. (...) Sıradanlığa özellikle de değiştirilemez tartışılmaz gibi görünen tabulara meydan okumak bana haz veriyor.¹⁵⁵

Resim. 044, "Derviş", Ahşap, İlhan Koman

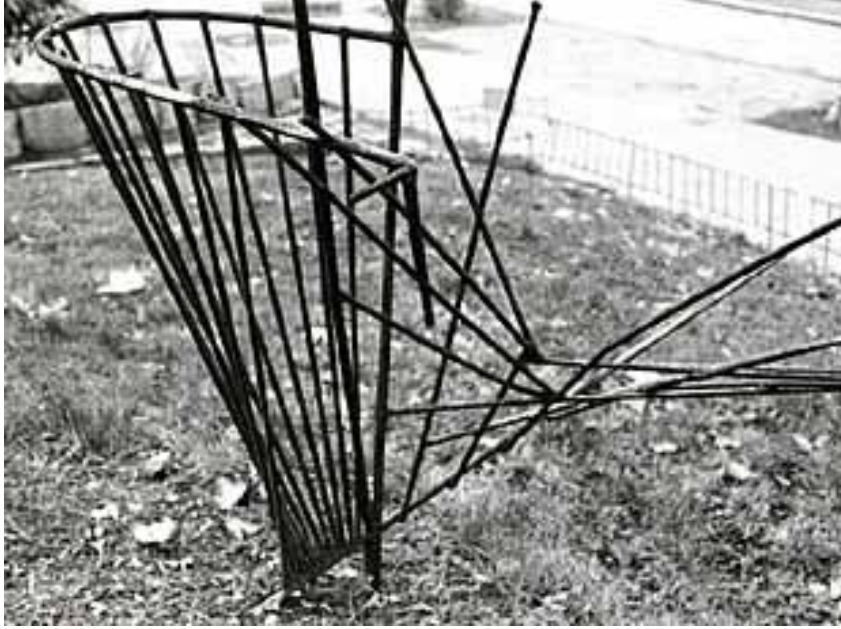
(http://www.koman.org/main/in_frame_works.htm) 10.07.2006

Farklı malzemeleri sanatı içerisinde kullanan bir diğer Türk heykel sanatçısı Kuzgun Acar çağın sanat anlayışını ortaya koymuş ve genç yaşta hayatını kaybetmesine rağmen sanatı ile adından söz ettirmiştir. Acar heykel için şu ifadeleri kullanmıştır: "Heykel öyle de yapsan olur böyle de. Taştan, mermerden oyarsın, çividen demirden dökersin, çanak çömlekten bükersin. Hepsi de olur... Tepe noktaya bir yere koyarsın,

¹⁵⁵ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 176.

süs olur; fırlatır atarsın çöp olur... Ama bir işe yaradı mı o zaman öpülesiye, okşanasıya güzel olur doğru olur.”¹⁵⁶

1961 yılında, Paris Genç Sanatçılar Bienalin’de ödül alan sanatçı, 1975 yılında “Kafkas Tebeşir Dairesi” adlı oyun için masklar da yapmıştır.

Resim. 045, “Soyut Heykel”, Metal, 1973, Kuzgun Acar

(<http://sanalmuze.org/sergiler/contentz.php?imgid=3638&ic=60&sergi=571&pg=1&order=17>)

10.07.2006

Önemli heykel sanatçısı Ali Teoman Germaner (Aloş) farklı malzemelerle eserler ortaya koyan başka bir heykel sanatçısıdır. Germaner’in seramik malzemeyi kullanarak yaptığı heykelleri disiplinlerarası etkileşime örnek olabilecek oldukça etkileyici çalışmalardır.

Saim Bugay, Mehmet Aksoy, Seyhun Topuz, Meriç Hızal, Ferit Özşen, Koray Ariş, Osman Dinç, Azede Köker, Rahmi Aksungur gibi isimler çağdaş Türk heykel sanatının önemli temsilcilerinden bazılarıdır.

Disiplinlerarası sanat anlayışında heykel belirleyici bir alan olarak kendini göstermiştir. Bunda malzeme kullanımındaki çeşitlilik, heykelin mekan kavramı ve mimari ile olan ilişkisi, resim sanatındaki gelişmelere açıklığı etkili olmaktadır. Heykel, tüm disiplinlerde olduğu gibi özgünlüğün ortaya konması çerçevesinde gelişen tüm oluşumları kendi içinde yaşatabilen, kabullenebilen, plastik sanatların “çok boyutlu” bir alanı olarak kendini ortaya koymaktadır.

¹⁵⁶ Yılmaz, a.g.e, 2005, s. 177.

1..3. Mimarlık

Mimarlık, insanoğlunun en temel gereksinimi olan barınma ve korunma ihtiyacını karşılamak üzere doğan, günümüzde de plastik sanatlar içerisinde kabul edilen bir alan olarak kendini göstermektedir.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisinde mimarlık şöyle tanımlanmaktadır: “İnsanların kişisel, toplumsal, kültürel, ekonomik gelişmelerine karşılık verecek nitelikteki yaşam ortamları ile çevrelerini fiziksel mekan ve düzenlemelerle ifade eden yapılarla çevreyi üretme sanatı ve tekniği”¹⁵⁷. Edmund Bacon mimarlığı bu çerçevede şöyle tanımlamaktadır: “ Mimarlık içinde yer alan kişide geçmiş ve önceden edinilmiş mekan yaşantılarıyla ilişkili, belirli bir mekan yaşantısı yaratmaya yönelik bir mekan eklemlendirilmesi sanatıdır.”¹⁵⁸

Çağdaş tanımlamalar içerisinde en yalın ve geçerli tanımlama olarak mimarlık “çevreyi ve mekanı örgütleme sanatı olarak” kabul edilmektedir.

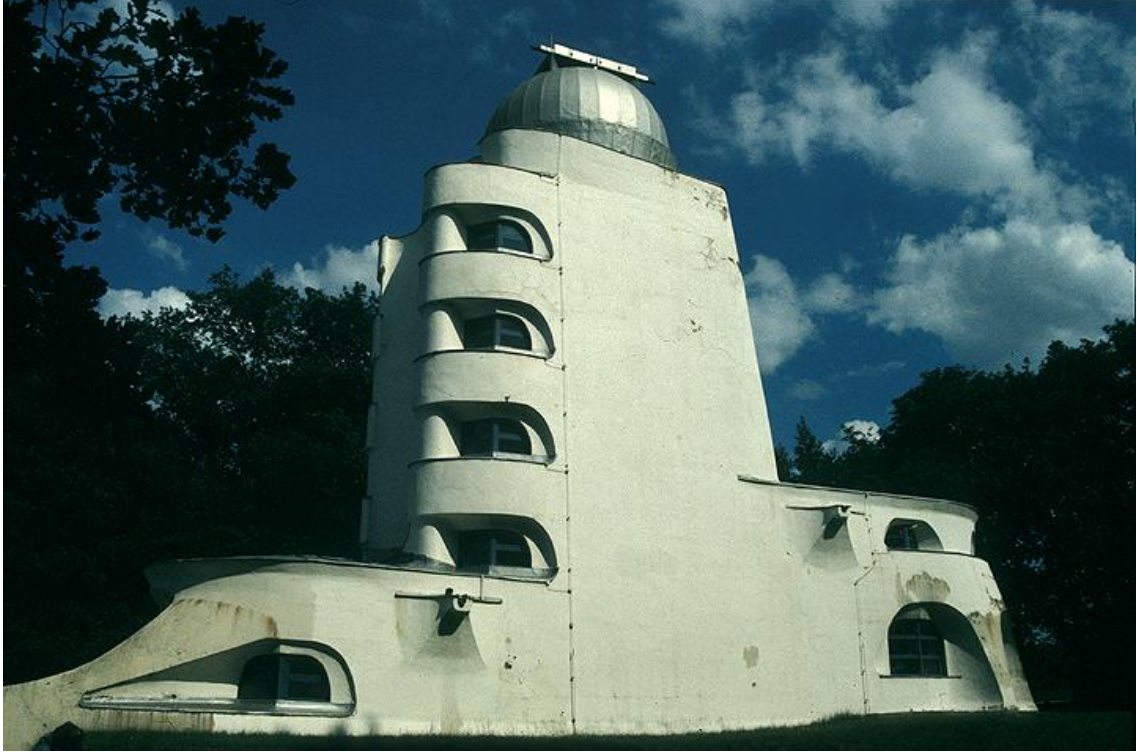
İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesi ile birlikte barınaklar inşa etmesi ve bu barınakları zamanla birbirlerine yaklaştırması, korunma ihtiyacının bir sonucu olarak görülmüş, aynı zamanda bu birlikte hareket etme insanın toplumsal yaşama geçişinin önemli bir süreci olmuştur. Dinsel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik geliştirilen tapınakların yapımı mimariyi, sivil ve dini olmak üzere iki genel gruba ayırırken, bugün çok farklı çeşitleri ve yönelimleri ile mimarlık alanında eserler ortaya konmaktadır. Çağlar boyunca mimarlık alanında o çağın anlayışına, düşünce dünyasına, toplumsal yaşam şartlarına ve kültürüne göre farklı üsluplar ile ürünler verilirken 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarından itibaren “modern mimarlık” kavramı ortaya çıkmıştır. Bu süreci net olarak ortaya koymak zor olsa da, “Modern mimarlık terimi 19. ve 20. yüzyılda üretilmiş, kimi yönlerden tutum ve biçim ortaklıkları gösteren yapıları, bunların içinde gruplaştığı farklı davranış, akım ve yönelimlerle onları var eden düşünsel arka planı nitelemektedir.”¹⁵⁹ Bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler 20. yüzyılda mimarlık alanında da doruğa ulaşmıştır. 1920’lerde mimarlık alanında Dışavurumculuk akımının izleri görülür. Hans Poelzig, Bruno Taut, Erich Mendelsohn,

¹⁵⁷ E. Balkan, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 1255.

¹⁵⁸ M. Sözen / Uğur Tanyeli, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994), s. 162.

¹⁵⁹ Uğur Tanyeli, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 1287.

Rudolph Steiner ve Michel de Klerk bu akım içerisinde tasarımları ile öne çıkan sanatçılar olmuşlardır.

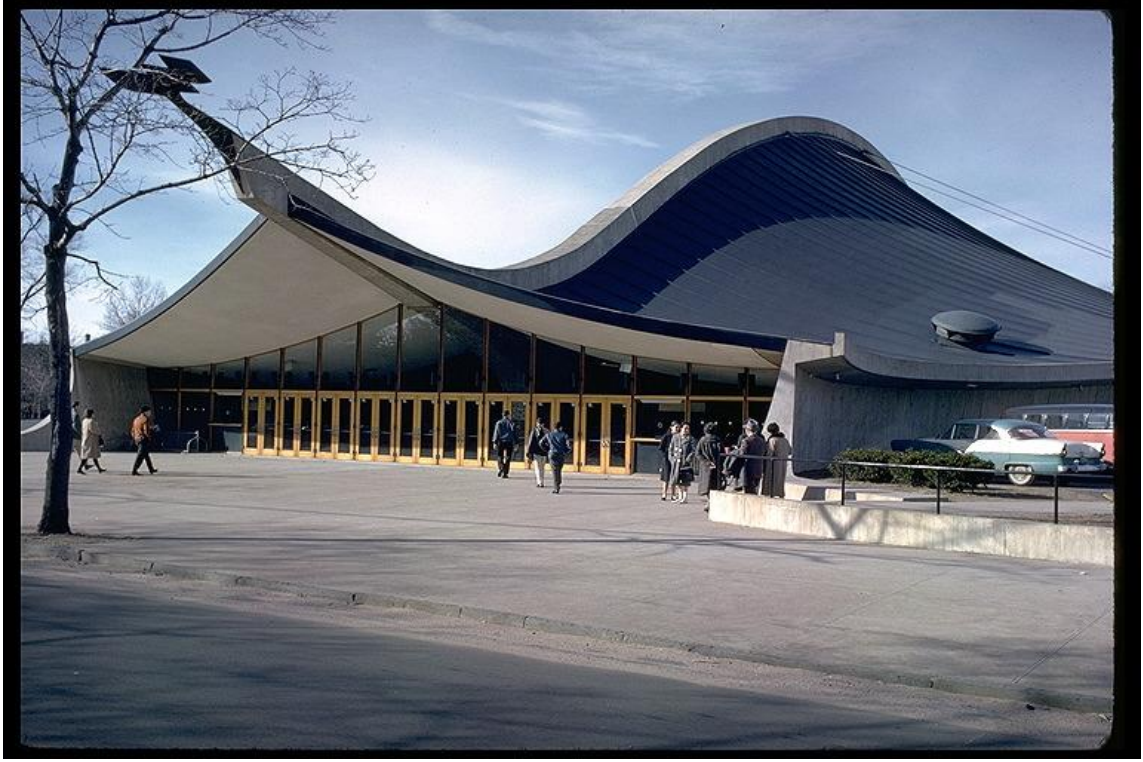

Resim. 046, “Einstein Kulesi”, 1917-1921, Erich Mendelsohn

(<http://users.tce.rmit.edu.au/E03159/ModMelb/mm2/lect/30>) 11.07.2006

1960 sonrası mimarlık düşüncelerine, eğilimlerine yön veren ABD’li mimar Eero Saarinen de Dışavurumcu çalışmalar ortaya koymuş, mimariye heykel gibi yaklaşmış ve işlevin yanında ilginç formlar ile çağdaş mimarinin önemli bir ismi olmuştur. 1956-62 yılları arasında gerçekleştirdiği “T.W.A. Terminal Binası” en önemli eserlerinden biri olmuştur. (Bkz: Resim 047) Kanatlarını açmış ve başını öne eğmiş büyük bir yırtıcı kuşu çağrıştıran bu yapı iç tasarımındaki başarılı çözümlerini ile de dikkat çekmiştir. Saarinen bu yapı için şu ifade bulunmuştur. “Mimarlığın, terminal binasını statik, kapalı bir yer olarak değil, fakat bir hareket ve değişme yeri olarak ifade etmesini amaçladık.”¹⁶⁰ Mimarlığı güzel sanatların bir disiplini olarak değerlendiren sanatçı Ekspresyonist yaklaşımı ile çok önemli eserler ortaya koymuş ve mimarlık tarihinde kendine önemli bir yer edinmiştir. Saarinen ayrıca yaptığı mobilya tasarımları ile ödüller kazanmıştır.

¹⁶⁰ Enis Kotran, “Ekspresyonist Mimarlıkta Tasarım Süreci”, Yapıdan Seçmeler, Mimari Akımlar 1, (İstanbul: Yem Yayınları, 1996), s.74.

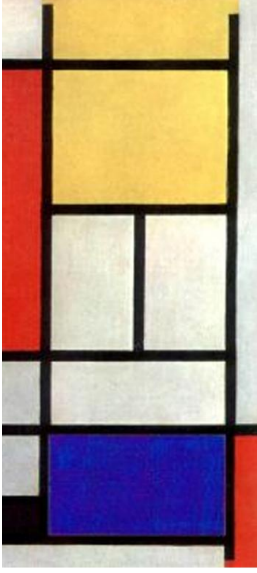

Resim. 047, “T.W.A. Terminal Binası”, 1956-1962, Eero Saarinen

(<http://libraries.mit.edu/rvc/kidder/photos/CT22.html>) 11.07.2006

Mimarlık, güzel sanatların önemli bir disiplini olarak, diğer plastik sanatlarla etkileşim ve ilişki içerisinde varlığını sürdürmüştür. Resimle olan etkileşimine en etkileyici örnek olarak Gerrit Rietveld’in “Schröder Evi” gösterilebilir. Mondrian’ın yaptığı kırmızı, sarı, mavi kompozisyonlu resimlerini plastiğe çevirmiş ve mimari yapı içerisinde kullanmıştır. (Bkz: Resim 048) Hollandalı mimar Rietveld mobilya tasarımı yaptığı yıllarda mimarlık kursları almış ve bu alanda kendini göstermeye başlamıştır. “Rietveld, De Stijl’in yalın, birbirini dik kesen geometrik öğelere dayalı, ana renklerin siyah beyazla ölçülü biçimde kullanıldığı sanat ilkelerini mimarlığa uygulamıştır. Yapıtlarında insan ölçeğini yitirmeden başarılı bir iç mekan-dış mekan ilişkisi kurduğu gözlenir.”¹⁶¹ Bu mimari yapının dışında aynı etkiyi gösteren mobilya tasarımları da oldukça dikkat çekicidir. (Bkz: Resim 049) Yaptığı mobilya tasarımlarından bazılarında Mondrian’ın etkilerini kullanan sanatçı, iç mimarlık alanında da çalışmalar yapmıştır.

¹⁶¹ Ü. Alsaç, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 1560.

Resim. 048, Mondrian'ın resminden Detay ve "Schröder Evi", 1932-34, Gerrit Rietveld

(<http://www.caed.kent.edu/History/Modern/Rietveld/rietveldext.jpg>) 11.07.2006

Resim. 049, Sandalye, Masa, Lamba Tasarımları, Gerrit Rietveld

(http://www.bonbon.co.uk/classic/phbin/gtr_20.jpg)

http://moeblermedmere.dk/Graphics/Products/205_m.jpg

http://www.mmfa.qc.ca/_admin/upload/1610.jpg

http://www.cassinausa.com/pics/634_schroeder_big.jpg) 11.07.2006

Gerçeküstüçülük, resim, heykel, edebiyat gibi alanlarda biçimlenirken etkisini mimarlıkta da göstermiştir. Gerçeküstüçüler resimlerinde mimari yapıları sıklıkla kullanırken, asıl mesleği postacılık olan Ferdinand Cheval Gerçeküstüçü akımın ortaya çıkmasından önce 1872’de başlayıp 1912’de bitirdiği “İdeal Saray” isimli yapısı, Gerçeküstüçü mimarının anıtı sayılmıştır. Cheval bu yapıyı uzun yıllar topladığı taşlarla inşa etmiştir. (Bkz: Resim 050)

Resim. 050, “İdeal Saray”, 1872-1912, Ferdinand Cheval
<http://students.washington.edu/fiore/photographs.html> 14.07.2006

Amerika’ya göç eden İtalyan asıllı Bir işçi olan Simon Rodia’nun yaptığı “Watts Kuleleri” hiçbir kullanım amacı taşımasa da bu anlamda önemli bir örnek sayılmaktadır. Rodia bu kuleleri farklı malzemeleri bir arada kullanarak gerçekleştirmiştir. (Bkz:Resim 051)

Resim. 051, “Watts Kuleleri”, 1921, Los Angeles Simon Rodia

(<http://www.roadtripamerica.com/roadside/Watts-Towers-of-Simon-Rodia.htm>) 14.07.2006

Mimarlığın, sanat olma yönünün yanı sıra teknik ve bilimsel yönü de onun disiplinlerarası yaklaşımını göstermektedir. Bilim ve teknolojiye yaşanan tüm gelişmeler, birçok mimar için yeni yaratıcı olanaklar sunmaktadır. İsviçreli mimar ve kent planlayıcısı Le Corbusier bilim ve teknolojiye gelişmelerin mimarlığı yönlendirdiğini vurgulamış, aynı zamanda resim ve heykelle de ilgilenerek çok yönlülüğü ile dikkat çekmiştir. Mimarlığın kentsel yönüne de ağırlık veren Le Corbusier, 1940’larda mimarlığı kuramsal açıdan ele alan çalışmalar yapmıştır. 1929 yılında gerçekleştirdiği “Savoye Villası”nın düşsel görünümünden dolayı Gerçeküstücü olarak değerlendirmeler yapılmıştır.(Bkz: Resim 052)

Resim. 052, “Savoye Villası”, 1929, Le Cobusier

(http://faculty.evansville.edu/r129/art105/img/corbusier_savoye.jpg) 14.07.2006

Günümüzde sıklıkla karşımıza çıkan Postmodernizm kavramının çıkış noktası mimarlığa dayanmaktadır. Modern mimarlığın öldüğünü savunan Jenks 1977’de yayınlanan “Postmodern Mimarlığın Dili” adlı kitabında modern mimarlığın dayandığı görüşleri eleştirmiştir.

Mimarlıkta bir akım olarak gelişen Post-Modernizm, resim ve heykelde bir akım adı olmaktan çok, 1970 sonrasının bireyci, özgün, çeşitli kaynaklardan ayırım yapmadan etkilenmeye açık, genel de çarpıcı niteliklere sahip ve biçimsel bütünlüğü amaç gütmeyen çalışmaların sınıflandırıldığı genel bir yaklaşım türü olarak kullanılmaktadır.¹⁶²

Postmodern mimarinin en önemli yapılarından biri olan Guggenheim Müzesi, Amerikalı mimar Frank Gehry tarafından tasarlanmıştır. Gehry müzelerin sanat eserlerinin değerlerini kaybettirmeyen bir mimari yapıda olması gerektiğini düşünmüş ve bu düşünceden hareketle Guggenheim müzesini inşa etmiştir. Müze, metalik görüntüsü, kıvrımları ve hareketli yapısı ile çok etkileyici bir görünüm sergilemektedir. (Bkz: Resim 053)

¹⁶² J.N.Erzen, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 1507.

Resim. 053, “Guggenheim Müzesi”, Bilbao, Frank Gehry
 (http://www.artlex.com/ArtLex/m/images/museu_gug.bilb.1.lg.jpg) 14.07.2006

Türkiye’de, mimarlık sanatı 1950 sonrası Avrupa’nın rasyonalist anlayışı çerçevesinde gelişmiştir. Sedat H. Eldem, Abdurrahman Hancı, Enis Kotran, Turgut Cansever ve Behruz Çinici bu dönemin önde gelen isimlerinden bazılarıdır. 1960’lı yıllarda parçalı yapıların öne çıktığı ve modern mimarlığın yerel veriler doğrultusunda gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu dönemlerde gerçekleştirilen İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, farklı disiplinlerden sanatçıların eserleriyle dikkat çekmektedir. Mimar Doğan Tekeli, Sami Sisa ve M. Hepgüler tarafından gerçekleştirilen yapıda, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu ve Nedim Günsür’ün mozaik panoları, Füreyya Koral ve Sadi Diren’in seramik panoları, Kuzgun Acar ve Ali Teoman Germaner’in kabartmaları bulunmaktadır. 1970 sonrası mimarlıkta Avrupa’da görülen Postmodernist eğilimler, Türkiye’de de etkisini göstermiştir. Günümüzde yapılan çok önemli mimari yapıların yanı sıra Türkiye’de kent mimarisi açısından bazı sorunların olduğuna dikkat çekilmektedir.

Genelde, tek tek başarılı birçok yapıya karşın Türkiye’nin ekonomik ve sosyal çalkantıları nedeniyle çağdaş Türk mimarlığı, toplumun düzensiz hızlı gelişiminden ve bunun sonucu olan kültürel çözülmeye olumsuz etkilenmiştir. Gecikmiş endüstri devrimi ve aşırı hızlı nüfus artışı; düzensiz, plansız, yoğun, anarşik kentleşme ile toplumsal sızramaları birlikte getirmiştir. Ortaya çıkan büyük konut açığı, gerekli ekonomik ve yönetimsel önlemlerin alınmaması nedeniyle, yapsat düzeni, kalfa yapıları, kaçak yapılar ve gecekondularla yeni, fakat

anarşik bir anonim mimarlık yaratmıştır. Politik ödünlerle yozlaştırılan kent toprağı kullanımı ve sürüp giden arsa spekülasyonu, çevre değerleri ile kent bütünlüğünün korunması ile yapılararası ilişkilerin düzenlenmesi olanaklarını ortadan kaldırmıştır.¹⁶³

Fiziksel çevrenin insan psikolojisini etkilemesi düşünüldüğünde, mimarlığın bu konuya olan yaklaşımı önemini artırmaktadır. Bu bağlamda mimarlığın toplumsal ya da bireysel yaşam biçimlerine etki ettiği görülmektedir. Mimari yapılar, ihtiyaca yönelik basit yapıların dışında ideolojik, kültürel, ekonomik ve toplumsal etkenlerin göstergesi olmaktadır.

1.4. Grafik

Grafik sanatları diğer çizime dayalı etkinliklerden ayıran en önemli iki temel fark olarak, basım yolu ile çoğaltma esasına dayanması ve farklı bir işleve sahip olarak insanlar arasında iletişim sağlaması gösterilebilir. Grafik sanatı farklı kaynaklarda şöyle tanımlanmaktadır.

“Grafik Sanatlar: Çeşitli basım ve çoğaltma teknikleriyle gerçekleştirilecek resimsel ya da yüzeysel malzemenin tasarımı konusunu ele alan sanat dalları grubu. Afiş, tekstil tasarımı, tipografi vs.”¹⁶⁴

“Grafik Sanatlar: Tahta baskı, bakır, çinko gravür ve litografi gibi çeşitli basım teknikleri yolu ile yapılan resimleri ele alan sanatlara denir. Dürer’den bu yana gittikçe gelişmiş olan grafik sanatlar özellikle çağımızda büyük bir gelişme kaydetmiştir.”¹⁶⁵

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisinde ise grafik sanatı şu şekilde tanımlanmaktadır.

“Resim sanatının bir dalı olan özgün baskı sanatları (taş baskı, elek baskı, ağaç baskı, linol baskı vb), resmin bir zemine kazınarak çizilmesi nedeniyle, Almanca Graphische Kunst (grafik sanatı) deyimini ile ifade edilmiştir.”¹⁶⁶ Grafik sanatı tanımlardan da anlaşılacağı üzere öncelikle baskı sanatlarını tanımlamaktadır.

¹⁶³ http://www.mimarlikmuzesi.org/galeri_resimler.asp?sayfa=1&id=6&exid=7

¹⁶⁴ M. Sözen / Uğur Tanyeli, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994), s. 93.

¹⁶⁵ Adnan Turani, Sanat Terimleri Sözlüğü, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004), s.48.

¹⁶⁶ D.Bektaş, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 701.

Grafik sanatı sanatsal işlevin yanı sıra kullanıma yönelik bir işlevi üzerinde barındırmak durumundadır. Görsel iletişim sanatı olarak da adlandırılabilen grafik tasarımları, “işlev ve estetiği birleştirerek kitlelerle iletişim kurmayı sağlayan, yazı ve resmin bir arada kullanıldığı görsel anlatım dilini tanımlamaktadır.”¹⁶⁷ Endüstri devrimi ile ortaya çıkan grafik tasarım kavramı, reklam dünyası, bilgisayar, görsel medya, film dünyası, fotoğraf ve matbaacılık gibi bir çok uzmanlık alanını kapsamaktadır.

Grafik tasarımcı, bir mesajı hedef kitleye iletirken yerine göre, bir kişi ya da kuruluşun kimliğini tanımlayan amblem; kişi, kurum ya da hizmetin ismi olan harf dizisi, sözcük ya da sözcük dizisinin amblem niteliğinde tasarlanması anlamına gelen logotype; kitleye duyuru işlevini yerine getiren ve herkesin görebileceği bir yere asılan afiş; basın yoluyla bilgilendirmek üzere basın ilanı (dergi ilanı, gazete ilanı); billboard (büyük boy kentsel afiş); kişi yada kurumu tanımlayan basılı kağıt (antetli kağıt, zarf, kartvizit, fatura); dergi ve kitap tasarımı, takvim, davetiye, tebrik kartı, pul, direct mail (mektupla duyuru), TV-filmi, ürün tanıtımı için etiket ve ambalaj vb unsurların tasarımını yaparak tüm kitle iletişim alanlarında etkinlik gösterir.¹⁶⁸

Bilgisayar teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucu ortaya çıkan internet sayfalarının tasarımları, grafik tasarımcılar için yeni bir alan olmuştur.

Tasarımın, güzel sanatlarla aynı değerde görülmesine neden olan Arts and Craft Hareketi, tasarımcı-sanatçı tipini ortaya çıkarırken, grafik sanatı da gelişim sürecinde bu hareketten diğer sanat dalları gibi etkilenmiştir. 20. yüzyılın başında yaşanan toplumsal, bilimsel değişimler ve sanat alanında görülen Kübizm, Dadacılık, Gerçeküstüçülük, Süprematizm ve Konstrüktivizm gibi akımlar, görsel iletişim anlayışına da etki etmiştir. Örneğin kolaj tekniği, yaratma imkanlarını genişletmesi açısından grafik sanatına büyük bir katkı sağlamıştır.

“Grafik tasarım alanında 20. yüzyılın başında ortaya çıkan yaratıcı yeniliklerin büyük bir kısmı, modern sanat hareketlerinin bir uzantısı olarak meydana gelirken, bu hareketlerden bağımsız olarak çalışan birçok sanatçı da “yeni tipografi” adı altında önemli gelişmeler ortaya koymuştur.”¹⁶⁹ Tipografi yazıyı belli bir forma sokma sanatı olarak kısaca tanımlanabilir. “Tipografi ve imaj grafik, grafik tasarımın iki bileşenidir.

¹⁶⁷ Bektaş, a.g.e, 1997, s. 701.

¹⁶⁸ Bektaş, a.g.e, 1997, s. 702.

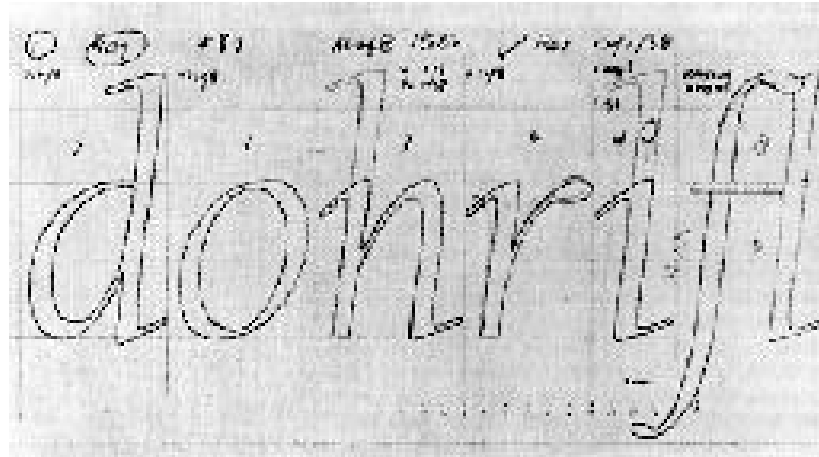
¹⁶⁹ Bektaş, a.g.e, 1997, s. 707.

Başka bir deyişle tipografi grafik tasarımın yarısıdır.”¹⁷⁰ Yazı tasarımlarının sınıflandırılması da tipografinin konuları arasında yer almaktadır.

Tipografiyi grafik sanatı alanının dışında soyut resmin bir elemanı olarak da gören Mehtap Uygungöz konu ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

Resimde olduğu gibi, yazı da bir leke olarak değerlendirildiğinde, işaretlerin anlamlardan arındığı, yalıtılarak kendi çeperlerinden kurtulduğu gözlenir. O çok özel bölgelere inildiğinde, yazı da resim de birbirine dönüşür... Geometrik olan ve olmayan elemanlar, çizgiler, şekiller, lekeler, kesitler ve hatta harfler ve rakamlar, soyut resim için bir konudur. Bütün bu elemanlar aynı zamanda grafik sanatlar içerisinde, tasarımı destekleyici bir yöntem olan tipografinin de ana elemanlarını oluşturur. Tipografinin asıl hedefi serbest grafik şekillendirme metoduna ulaşmak olduğu için, bununla kompozisyon ve anlatım imkanları araştırılır.¹⁷¹

Frederic W. Goudy tipografi ve tasarım dünyasının önemli isimlerinden biri olarak yaklaşık 116 yazı karakteri tasarlamıştır. Aynı zamanda eğitimci olan Goudy kaligrafi dersleri de vermiştir. Güzel yazı yazma sanatı olarak kullanılan kaligrafi, İslam sanatında hat sanatı olarak tanımlanmaktadır. İlk örnekleri, Mısır’da M.Ö. 2494-2345 yıllarında papirüsler üzerine yazılan yazılar olarak bilinmektedir.

Resim. 054, Yazı Tasarımı Eskizi, 1939, Frederic W. Goudy

(<http://users.1st.net/jweinstein/AA210f/Type210/goudskch1.gif>) 20.07.2006

¹⁷⁰ Sevim Selamet, “Tipografi Üzerine”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 916, Nisan 1996), s. 174.

¹⁷¹ Mehtap Uygungöz, “Resim ve Tipografi”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 916, Nisan 1996), ss. 192-193.

Türkiye’de, Cumhuriyet dönemi ile birlikte çağdaş sanat anlayışına paralel olarak çağdaş grafik sanatında da ilk örnekler ortaya çıkmaya başlamıştır. Almanya’da eğitimini tamamladıktan sonra Türkiye’ye dönen İhap Hulusi Görey bu anlamda çalışmalar ortaya koymuştur.(Bkz: Resim 055)

Resim. 055, Milli Piyango için Afiş Tasarımı, İhap Hulusi Görey
(http://www.ihaphulusi.gen.tr/sanal_sergi.html) 20.07.2006

1968 yılında “Grafik Sanatçılar Derneği” Yurdaer Altıntaş, Ahmet Güleriyüz, Mengü Ertel, Sait Maden öncülüğünde kurulmuş, iki yıl sonra kapanan dernek “Grafiker Meslek Kuruluşu” olarak tekrar açılmıştır¹⁷². Türkiye’de yaşanan endüstriyel ve ekonomik gelişmeler çerçevesinde grafik sanatında da gelişmeler yaşanmıştır. Yirminci yüzyılın sonlarında yaşanan iletişim olanakları ile ilgili gelişmeler tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de grafik tasarımlarının önemini ve etkisini arttırmıştır.

Grafik sanatı, baskı yöntemlerini ve tekniklerinin gelişmesi ile görsel açıdan daha yüksek bir kaliteye ulaşmıştır. Özellikle günümüzdeki bilgisayar teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve hız grafik sanatını doğrudan etkilemekte ve yeni yaratı alanları ortaya çıkartmaktadır.

¹⁷² Bektaş, a.g.e, 1997, s. 711.

1.5. Baskı Sanatları

19. yüzyılım ikinci yarısından itibaren yaşanan endüstriyel, teknolojik ve bilimsel gelişmelere paralel olarak sanat anlayışı da değişmeye başlamıştır. Çoğaltma tekniklerinden ortaya çıkan baskı sanatları da bu oluşum ve değişimlerin etkisiyle gelişmeye başlamıştır. Uzun bir geçmişe sahip olan baskı tekniklerine, çağın teknolojik imkanları paralelinde eklenen yeni tekniklerle baskı sanatları plastik sanatlardan bir çok sanatçının ilgisini çekmiştir. Genel olarak baskı teknikleri dört ana grupta toplanmaktadır. Bunlar Çukur Baskı (Ağaç Gravür, Aside Yedirme, Leke baskı, Mezzotint, Soğuk Kazı), Yüksek Baskı (Ağaç Baskı, Linol Baskı), Düz Baskı (Taş Baskı ‘Litografi’, Ofset Baskı ‘Ofset-Lito’), Şablon Baskı (Elek Baskı, Şablon Baskı) olarak belirtilmektedir.

Baskı tekniklerinin sanat alanında bir ifade aracına dönüşmesinin en önemli nedeni birçok ressamın bu teknikleri kullanmaları olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde baskı tekniklerini başarıyla kullanan sanatçılar olmuştur. Rönesans dönemi sanatçısı Albrecht Dürer baskı resim konusunda en önemli sanatçılardan biri olarak gösterilmektedir. Dürer’in kazandığı başarı ve ünde yaptığı gravür çalışmaların etkisi oldukça büyüktür. Ayrıca Dürer farklı teknik ve malzemeyi oldukça farklı konular seçerek ele almıştır.

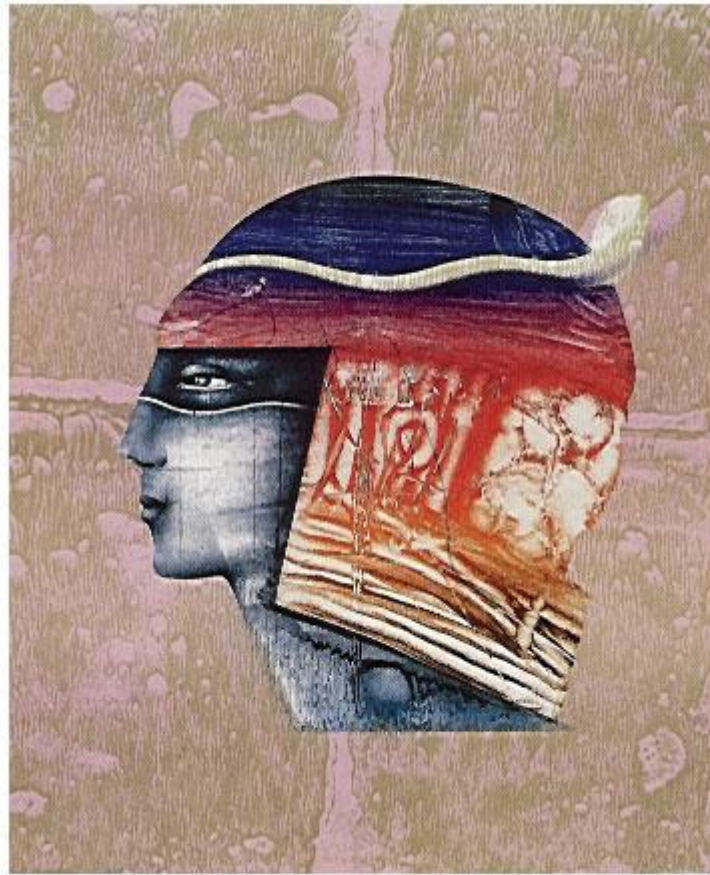
Baskiresim, özgünlüğü ve boya resmin tüm özelliklerini içermesi ve bundan da öte çoğaltılabilirliği nedeniyle insanlara daha kolay ulaşabilen bir çizgide yer alır. Çoğaltılabilirliği nedeniyle tuval resmine oranla satın alma bedeli de düşüktür. Yine bu özelliğiyle baskı resim, sanatın kitlelere ulaşmasında etkin bir sanat alanıdır. Ancak ilk uygulama dönemlerinde, hem tekniğin yeterince bilinmemesi, hem de çoğaltılabilir yönü nedeniyle sanat çevresinde çok uzunca bir süre hak ettiği değere ulaşamayan baskiresim, ancak 20. y.y. başlarında özgün bir sanat alanı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Ressamların tuvalleriyle belki de hiç karşılaşmamış insanlar, yine sanatçıların baskılarıyla sanata ve sanatçıya, onun vermek istediği ideaya daha kolay ulaşmaya başlamışlardır. Diğer yandan, insanların güncel yaşamlarında her an karşı karşıya geldikleri afişler, ilk kez baskiresim yöntemiyle sağlanmıştır.¹⁷³

¹⁷³ Gonca İlbeği, “Baskiresim”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 836, Aralık 1994), s. 59

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa ve Amerika’da baskiresim oldukça yoğun bir şekilde kullanılmış ve sanat alanında başarılı sonuçlar vermiştir.

Sanatçıların çoğaltıma dayalı ve zaten endüstriyel anlamda kullanımda olan geleneksel baskı tekniklerini, sanatsal bir potada yoğunlaştırmaları, bir “yeniden keşif” olarak değerlendirilebilir. Özgün baskiresmin, bu dönemde sanatçılara çekici gelmesinin bir nedeni olarak da, dönemin sanatsal hareketlerinin görsel diline uygun bir anlatım biçimi oluşturması gösterilebilir.¹⁷⁴

Litografinin de baskı sanatların içerisine girmesiyle, bu alanda önemli yapıtların ortaya çıktığı görülmüştür. Paul Wunderlich, Horst Jansen 1960’lı yıllarda ön plana çıkan sanatçılar olmuşlardır.

Resim. 056, “Profil ile Sıcak”, Litografi, 1988, Paul Wunderlich

(<http://www.kassmeridian.com/wunderlich/wundprofilehat.html>) 01.02.2007

¹⁷⁴ Gonca İlbeyi, “Amerika’da Özgün Baskiresimde 1960’lı ve 1970’li Yıllar”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 916, Nisan 1996), s. 80

Rauschenberg, A. Warholl, Lichtenstein, Max Ernst Kurt Schwitter gibi isimlerde baskı resim alanında etkileyici ve özgün eserler üretmiş sanatçılardır. Türkiye’de de baskıresim alanında birçok sanatçı başarılı çalışmalara imza atmışlardır. Süleyman Saim Tekcan, Mürşide İçmeli, Hayati Misman, Atilla Atar, Ayşegül İzer, Gonca İlbeyi ve Hayri Esmer gibi sanatçılar baskı resim alanında eserler ortaya koymuşlardır. Bu isimlerin yanı sıra birçok Türk ressam sanat alanının farklı disiplinlerinden olan sanatçılar, baskı teknikleri ile oldukça başarılı çalışmalar yapmışlardır.

1.6. Fotoğraf

Fotoğraf kelimesi, Eski Yunanca’da ışık anlamına gelen photos ve çizmek anlamına gelen graphein kelimelerinden ortaya çıkmıştır. Geleneksel tanımı ile de nesnelerin üzerine düşen ya da yansıyan ışığın mercekler yardımıyla film üzerine aktarılmasıdır. Fotoğraf, ışığa duyarlı maddeler ve kimyasal işlemler sonucunda ya da çağın teknolojik gelişmeleri sonucunda dijital tekniklerle kalıcı görüntüler elde etme işi olarak da tanımlanmaktadır. İlk fotoğraf makinesi 1839 yılında Louis Daguerre tarafından icat edilmiş ve sonraki süreçte yeni teknolojik gelişmeler sonucunda çok farklı boyutlara gelmiştir.

Fotoğraf 19. yüzyılda yeni bir anlatım aracı olarak ortaya çıkmış ve başlangıçta sanat alanı içinde görülmemiştir. Fotoğrafın ilk kullanımı görüntü kaydetme amaçlıdır. Bu işlev ortaya çıktığı ilk andan itibaren sanat anlayışına önemli bir şekilde etki etmiştir. Fotoğraf 20. yüzyılda ortaya çıkan sanat hareketleri içerisinde yoğunlukla yer almış ve önemli bir sanat alanı olarak kendini kabul ettirmiştir. Fotoğraf sanatı, sanat bilim ilişkisinin ve etkileşiminin önemli bir göstergesi olurken aynı zamanda bütün sanat alanlarına etki eden ve ilişki içerisinde olan bir sanat disiplini olarak kabul edilmiştir.

Tarihsel adımlar söz konusu olduğunda fotoğrafın ilk ilişki kurduğu alan başından beri resim sanatı olmuştur. Bu bağlamda resim sanatının fotoğrafın plastik dilini de etkilemesi kaçınılmazdı. Bunun iki temel nedeni olabilir: Birincisi, fotografik görüntünün (yapısı gereği) en yakın olduğu sanat türü resimdir; ikincisi ise ilk fotoğrafçılar dönemin ressamlarıydı.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Muammer Bozkurt, “Resim Sanatında Fotoğrafa Fotoğraftan Resim Sanatına”, Rh+ Sanart, 34, (Kasım 2006), s.19

Fotoğrafın diğer sanat alanları ile ilişkisi, çağın sanat anlayışı içerisinde yoğunlaşarak artmış ve farklı boyutlara ulaşmıştır. Sanatlar arasındaki etkileşimler bağlamında fotoğraf bu oluşuma oldukça yatkın bir disiplin olarak kendini göstermiştir. Resmin dışında fotoğraf sanatı grafik sanatları, seramik, heykel, sinema, tiyatro gibi disiplinlerle sıkı bir ilişki içerisinde olmuştur. Özellikle sinema ve televizyonun tetikleyici bir gücü olarak kabul edilmiştir.

19. yüzyılda ortaya çıkan fotoğraf sadece görme biçimlerini değil, yazının sınırlarını da etkilemiştir... Belge niteliği taşıyan fotoğraf izleyicisine her zaman 'oradaydım' mesajını verir. Öte yandan izleyicisiyle mesafeli bir ilişki kuran fotoğraf, yakınlaştığı ölçüde uzaklaşacaktır. Tıpkı Brecht'in tiyatro eserlerinde kullandığı yabancılaşma efektine benzer bir durumdur bu. Oyunlarında izleyicisini, kullandığı tekniklerle, oyunun oyun olduğunu hatırlatarak yakınlaştırır ve daha sonra görebilmeleri için uzaklaştırır; çünkü Brecht'e göre okuyucu/izleyici yakın olanı değil uzak olanı görebilir.¹⁷⁶

Fotoğraf ilk kez heykel sanatçısı Moholy-Nagy tarafından 1925 yılında çağdaş bir sanat olarak değerlendirilmiş ve bu sürecin ardından müzelerde yerini almaya başlamıştır. Bu da disiplinlerarası yaklaşıma fotoğraf sanatının oldukça açık olmasını gösteren bir örnek olmaktadır.

Bütün sanatsal üretimlerde olduğu gibi fotoğraf sanatçısı da birtakım içsel süreçler sonucunda seçiciliği ile eserini oluşturmaktadır. Bu süreç farklı disiplinlerde farklı uzunluklarda ve yoğunluklarda olabilmektedir. Ancak ulaşılmak istenen hedef hepsinde sanatsal yaratma eylemidir.

Fotoğrafının süreçleri, bireysel bir emeği zorunlu kılar. Sunum; özelleşmeyi, özgünleşmeyi hatta özgürleşmeyi gerekli kılar. Plastik sanatlar içinde, emeği, bilinci ve kişiliği, "geri beslemeden" öte etkileyip belirleyen ender bir dil "dirimliliğine" sahiptir fotoğrafı. Çünkü "seçicilik", temel dil niteliklerinden biridir. Çünkü, doğayı değiştirebilen tek canlı olan insan, en geniş değiştirme-müdahale şansı ve olanaklarını fotoğraf dilinde bulur. Bu ise beynin görme, bilme, duyumsama ve akıl kalıplarından kurtulmasını, kişilik öğelerini yeniden düzenlenmesini, giderek "farkında olan", ayırt eden, seçen, değiştirebilen bilince ulaşmasını, doğmalardan, dokunulmazlıklardan kurtulmasını, yaratma güçlerini özgürleştirmesini kişiye kazandırır.

¹⁷⁶ Gülbin Fırat, "Fotoğraf ve Yazı", Rh+ Sanart, 34, (Kasım 2006), s.s. 27-28

Fotoğrafi, insanı yaratmanın yalın, doğrudan, çeşitli anlatı olanaklarını bir kaynak olarak taşıyan, görkemli bir estetik ileti dilidir. Emeği, estetik emeğe, yaratıcı emeğe zorlayan, ender “yapay” dillerden biridir.¹⁷⁷

Berenice Abbot, Ansel Adams, Irving Penn, Agnes Varda, Henri Cartier-Bresson, Jerry N. Uelsmann, Cindy Sherman, Türkiye’den ise asıl adları Vichen ve Kevort olan Abdullah Biraderler, Ara Güler, Fikret Otyam, Şakir Eczacıbaşı, Gültekin Çizgen, Ahmet Öner Gezgin, İzzet Keribar, Cemil Ağacıkoğlu fotoğraf sanatçılarından bazılarıdır.

Sanatsal bir ifade aracı olmanın dışında gündelik yaşamın birçok alanına sızmış olan fotoğraf, birçok farklı disiplinin farklı amaçlarla yararlandığı, çok yönlü ve çok önemli iletişim aracıdır.

1.7. Çizgi Film (Animasyon)

Çizgi film, oluşumuna resim, sinema, karikatür gibi alanların önemli etkileri olan görsel sanatların bir disiplini ve gelişim sürecinde sinemanın etkisi oldukça büyüktür. Çizgi film temel olarak, resim veya hareketsiz nesnelerin belirli bir mekan ve zaman içerisinde hareket ediyor duygusunu veren disiplindir. Bu duyguyu hissettirme eğilimi ve isteği çok eskilere dayanmaktadır. “İlk çağlarda Altamira mağaraları duvarlarına çizilen resimlerden, sinemanın bulunuşuna kadar geçen süreç içerisinde sanatçı, yaptığı resimlere garip bir iç güdüyle, “hareket” izlenimi vermeye çalışmıştır.”¹⁷⁸ Bu istek de çıkış noktasını, sanatçıya her zaman kaynak olmuş olan doğadan almaktadır.

İran’ın Sistan-Belucistan Eyaleti’ndeki Gömülü şehirde, 2005 yılının ocak ayında bulunan bir mağara, canlandırmanın tarih öncesine kadar uzandığının bir başka kanıtıdır. Bu mağara üzerinde, beş bin yıl öncesinin sanatçısı, bir keçinin yapraklarını yemek için ağaca zıplamasını canlandırmaktadır. Tarih öncesi uygarlıkların en önemli örneklerini barındıran

¹⁷⁷ Faruk Atalayer, Fotğrafya 13, (http://www.fotografya.gen.tr/issue-13/f_atalayer.html), 04.02.2007

¹⁷⁸ Fethi Kaba, “Çizgi Film Üzerine”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 836, Aralık 1994), s. 82

Gömülü Şehir’de, keçi ve balık gibi birçok varlık ile ilgili benzer canlandırmalarda bulunmaktadır.¹⁷⁹

Çizgi filmin oluşum sürecine, sinemaya olduğu gibi gölge oyunu tiyatrolarının etkisi oldukça büyük olmuştur. Türkiye’de bilinen ve oldukça eskilere dayanan Karagöz ve Hacivat gibi gölge oyunları, çizgi filmlerin ilk çalışmaları olarak kabul edilmektedir.

Deneysel film öncülerinden Fransız Emile Cohl’un Joyeux Microbes adlı filmi, ilk çizgi film denemelerinden biri olarak sinema tarihinde önemli bir yere sahiptir... 1909 yılında Amerikalı Winsor Mc. Cay “Gertie the Trained Dinosaur” adlı çizgi filmi gerçekleştirerek seyircileri, normal sinema salonu gösterisi kapsamında , ilk kez kısa çizgi filmle tanıştırmıştır.¹⁸⁰

Televizyon, çizgi film sanatına çok olumlu katkı sağlamıştır. Sanatçılar buradan elde ettikleri gelirlerle çok masraflı olan çizgi filmin sanatsal yönüne ağırlık verebilmişlerdir. Çizgi filmin ticari yönüne karşılık bir çok sanatçı bu disiplini bir ifade alanı olarak görmüş ve sanatsal açıdan önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.

Teknik buluşların gelişmesiyle çok farklı boyutlar kazanan animasyon metotları, temel olarak üç başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar çizimlerin elle gerçekleştirildiği, iki boyutlu olan ve çizgi canlandırmanın kendisi olarak kabul edilen ‘klasik metot’, üç boyutlu (3D) bilgisayar programlarıyla gerçekleştirilen ‘bilgisayar grafiği ve karakter jeneratörü (CG) metodu’ ve kukla, oyun hamuru ya da seramik çamuru ile elde hazırlanmış modellerin kullanıldığı ‘stop-motion metodu’.

Türkiye’de çizgi film-animasyon alanındaki ilk çalışma olarak karikatür sanatçısı Cemal Nadir’in tamamlanmayan ‘Amcabey’ olmuştur. 1960 yılından sonra çizgi film, farklı disiplinlerden sanatçıların ve özellikle karikatüristlerin büyük katkısı ile önemli gelişmeler göstermiştir. 1984 yılında kurulan ve Türkiye’deki bir ilk olan Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Çizgi Film (Animasyon) Bölümü bu sanat alanının gelişimine katkı sağlamıştır.

Çizgi filme büyük destekleri olan karikatür sanatçılarının yarattığı tiplmeler, Haziran 2003’te VitrA Seramik Sanat Atölyesinin gerçekleştirdiği “Çizgi Kahramanlar Sokakta” projesiyle seramik sanatı ile buluşmuştur. Çok farklı disiplinlerle etkileşim ve ilişki içerisinde olan çizgi film, bu projeye karikatür ve seramik sanatı ile bir bağ

¹⁷⁹ Levent Elpen, “Canlandırma Tarihi”, (<http://www.cizgifilmciler.org/content/view/5/33/>)

¹⁸⁰ Kaba, a,g,e, 1994, s. 84

oluşturmuştur. Oğuz Aral, Turhan Selçuk, Tan Oral, Semih Balcıoğlu, Bedri Koraman, Necati Abacı, Gürbüz Doğan Ekşioğlu, Selçuk Erdem, Bahadır Baruter, Birol Bayram, Latif Demirci gibi birçok önemli karikatüristin eserlerinin dönüştürüldüğü seramik heykeller İstanbul sokaklarında izleyicilerle buluşturulmuştur.

Resim. 057, “Çizgi Kahramanlar Sokakta” Sergisinden Örnekler

(<http://www.arkitera.com/ma.php?year=2003>

<http://www.sanalmuze.org/sergiler/contentxy.php?sergi=402&ic=35&pg=2>

<http://www.arkitera.com/v1/sanat/2003/06/mercekalti/ornek.htm>) 05.012007

Birçok farklı disiplinle iç içe olabilen çizgi film (animasyon), teknolojik gelişmelere paralel olarak farklı boyutlar kazanmaktadır. Buna paralel olarak sanatçılar farklı ifade olanakları ile farklı alanlarda üretimler yapabilmektedirler. Bu yaklaşıma oldukça açık olan ve tarihsel sürecinde de bunu taşımış olan çizgi film sanat, reklam eğitim, tanıtım gibi çok geniş bir alanda varlığını devam ettirmektedir.

1.8. Cam

Cam insanoğlunun binlerce yıldır farklı şekillendirme yöntemleri geliştirerek ürettiği ve farklı amaçlarla kullandığı çok özel malzemelerden biridir. Cam ilk olarak Mezopotamya’da M.Ö. 3000’li yıllarda kullanılmıştır. Binlerce yıldır insanoğlu, seramik gibi camı da çok farklı amaçlar için kullanmış, günümüzde de basit kullanıma

yönelik araç gereçlerden ileri teknoloji ürünlerine kadar çok geniş bir alanda camdan faydalanmaktadır. Ayrıca cam sanatsal ifade aracı olarak da çok çekici ve önemli bir malzemedir.

Camın tanımı farklı kaynaklarda şöyle yapılmaktadır:“ Silisli kumun soda ve potas katılarak ergitilmesiyle oluşan saydam ya da yarı saydam malzeme.”¹⁸¹

Karışık bir kimyaya sahip olan camın temel ögesi silistir. Ayrıca potasyum, sodyum, kalsiyum ve öteki bazı katkıları gereklidir. Bütün bu katkıları her türlü camda bulunmayabilir. Cam için birçok tanım yapılmıştır. Bunlar içerisinde en geniş kapsamlısı, “ısıtıldığı zaman yüksek derecede akıcılık kazanan, akıtıldıkça ve soğudukça katılaştıran, en sonunda durgunlaşan inorganik bir sistem” tanımlamasıdır.¹⁸²

Cam yapay yollarla elde etmenin dışında doğada obsidyen ve neceftaşı olarak da bulunmaktadır. Volkanik cam olarak bilinen obsidyenin, sertliğinden dolayı tarih öncesi çağlarda av silahı ve süs eşyası olarak sıklıkla kullanıldığı arkeolojik kazılar sonrasında anlaşılmıştır. Yapay olarak üretilen camın ilk olarak nasıl bulunduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak ilk cam üreticileri tahta ve demirden ilkel aletlerden faydalanmışlar ve üretmek istedikleri formun şekline göre kalıplar kullanmışlardır.

Renkli ya da boyalı camlarla düzenlenen ve pencere bezemesi olarak kabul edilen vitray, bir çok uygarlık tarafından kullanılmış ve özellikle dini mimarinin temel ögesi olmuştur. Farklı üretim teknikleriyle üretilen vitraylar, camın sanat alanı içerisinde çok yaygın kullanılan ve etkileyici bir malzeme olduğunu göstermektedir.

İnsan aklının sonucu olarak üretilen cam, zamanla farklı biçimlendirme tekniklerine kavuşmuştur. Presleme, döküm, kalıp, füzyon tekniklerinin yanı sıra üfleme tekniği cam sanatının gelişmesinde çok önemli olmuştur. Bu teknik pipo adı verilen metal üfleme çubuğunun kullanılması ile gelişmiştir. Üfleme tekniğini birçok farklı uygarlık kullanılmış ve kendilerine özgü cam eserler üretmişlerdir. Örneğin Anadolu’da Selçuklu ve Osmanlı cam işlerinin hemen hemen hepsinde bu teknik kullanılmıştır. Bu teknikle üretilen Çeşmi-Bülbüller Osmanlı cam sanatının günümüze bıraktığı çok önemli değerlerdir. Cumhuriyet döneminden sonra kurulan Şişe Cam Fabrikaları Türkiye’de cam sanatına ve endüstrisine olumlu etki etmiştir.

¹⁸¹ M. Sözen / Uğur Tanyeli, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994), s. 49.

¹⁸² Önder Küçükerman, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 313.

19. yüzyıl sonlarına doğru cam üretimi yeni teknolojik gelişmelerle ilerleme göstermiştir. Fabrika imkanları ile üretilen cam ürünler günümüzde çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. Cam bu yaygınlaşma sonucunda da çağdaş sanat anlayışı içerisinde önemli bir malzeme olarak yer almıştır. Arts and Craft hareketi ve sonrasında Bauhaus Okulu, el sanatları ve tasarım alanlarına getirdikleri yaklaşımlarla cam tasarımlarının da gelişmesine katkı sağlamışlardır. Günümüz sanat anlayışı çerçevesinde cam sanatçıları, bu malzeme ile sanat eserleri üretirken, farklı disiplinlerden sanatçılar da bu etkileyici malzeme ile eserler üretmekte ya da eserlerinde camı tamamlayıcı malzeme olarak kullanmaktadırlar. Üretim tekniklerindeki benzerliklerden dolayı özellikle birçok seramik sanatçısı camla yakından ilgilenirken aynı zamanda cam ve seramiği ilişkilendirerek çok özgün eserler ortaya koymaktadırlar. Çağdaş sanat anlayışı içerisinde cam sanatının gelişiminde resim, heykel ve mimarlık gibi disiplinlerin de büyük etkisi olmuştur. Bu etkileşimler sonucunda cam, sanat alanı içerisinde sıklıkla kullanılan bir malzeme haline gelmiştir. Endüstriyel cam çalışmaları da bu etkileşim sonucu görsel bir zenginlik kazanmış, yemek takımları, içki ve saklama kapları, lavabo gibi tasarımlarda diğer disiplinlerle olan ilişkilerin izleri görülmüştür.

Resim. 058, Cam Lavabo Tasarımı

(http://www.germes-online.com/direct/dbimage/50151920/Tempered_Glass_Basin___Sink.jpg)

28.07.2006

Oiva Toikka, Ann Robinson, Ian Lewis, Marek Fisar, Stanislav Libensky, L. Tagliapetra, Lucartha Kohler gibi cam sanatçıları günümüzde özgün eserler ortaya koymaktadırlar. Türkiye’de de Cemil Erte, Ali İsmail Türemen ve Lale Andiç cam malzeme ile sanat eserleri üreten sanatçılardan bazılarıdır.

Resim. 058, Camdan yapılmış kuş formu, Oiva Toikka
(<http://www.nova68.com/Merchant2/graphics/00000001/BR004512.jpg>) 28.07 .2006

Resim. 059, Cam Spiral, Marek Fisar
(http://www.kunstikeskus.ee/trend/teos/nr_2/klaas_spiraal.JPG) 28.07 .2006

Resim. 060, Cam Form, Fahri Kaplan

(http://www.glassfurnace.org/turkishglassartistsphotos/fahrikaplan/fahri_kaplan2.jpg) 28.07 .2006

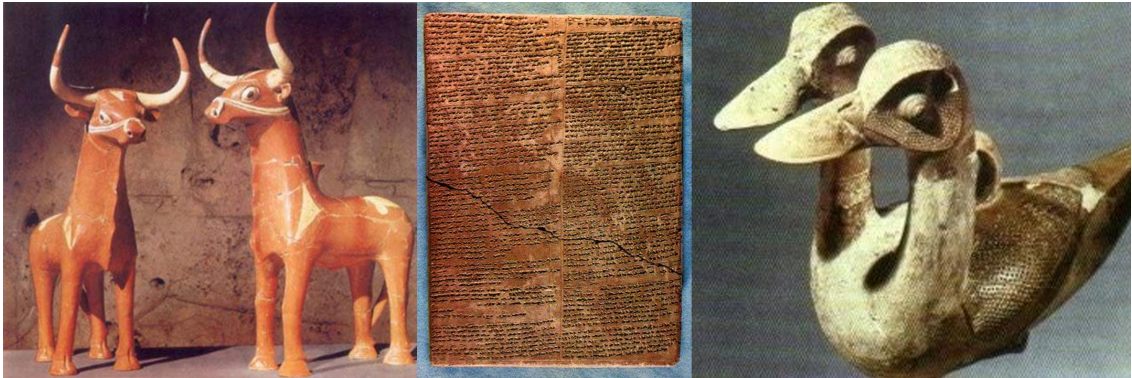
Üretiminde farklı tekniklerin kullanılması, bu tekniklerin özel ve ciddi bir eğitimi gerekli kılması ve tüm dünyada cam endüstrisinin ciddi bir gelişme kaydetmesi ve yaygınlaşması güzel sanatlar fakülteleri ve tasarım okullarının cam eğitime de ağırlık vermelerine neden olmuştur. Cam ustalarının bu eğitim kurumlarına yaptıkları katkılar ve çalışmalar, cam sanatını olumlu bir şekilde etkilemiştir.

1.6. Seramik

Ana hammaddesi kil olan seramik, insan zekasının bir sonucu olarak ortaya çıkan, günlük yaşamda, ileri teknoloji ürünlerinde ve en önemlisi sanat alanında kullanılan oldukça önemli bir malzemedir. En basit tanımı ile kilin su ile yoğrulmuş plastiklik özelliği kazanmasından sonra belli yöntemlerle kullanım amacına göre şekillendirilip, kurutulup ve son olarak dayanıklılık kazanıncaya kadar pişirilmesidir. Genel bir tanımlama ile de seramik şöyle tanımlanmaktadır;

“Organik olmayan malzemelerin oluşturduğu bileşimlerin, çeşitli yöntemler ile şekil verildikten sonra, sırlanarak ve ya sırlanmayarak sertleşip dayanıklılık kazanmasına varacak kadar pişirilmesi bilim ve teknolojisidir.”¹⁸³

Pişirim sonucu kazanılan ve binlerce yıl süren bu dayanıklılık özelliği seramiği insanlık tarihi ve sanat tarihi açısından çok önemli bir yere koymaktadır. İlk seramik ürünler Neolitik Çağa yani günümüzden yaklaşık olarak 8000 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Bu, seramiğe insan yapımı olan ürünler arasında en eskisi olma niteliğini de kazandırmaktadır. Toprak insanoğlunun yaşamında, ilk insanlardan günümüz insanına kadar, üretici bir güç olarak yer almıştır. “Bu güç, dil, us, mantık ve düşünceden yoksun atalarımızın en etkin öğrenme kaynağı oldu. Zengin ve çeşitli verileri ile o ilk insanlarda belirleyici oldu. Bu yüzden, toprak ana, bereket ve vericiliğin kaynağı olarak algılandı.”¹⁸⁴

Resim. 061, Hitit Seramiklerinden Örnekler

(<http://www.hattusha.com/hittites.htm>) 31.07 .2006.

¹⁸³ Ateş Arcasoy, Seramik Teknolojisi, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları No:457, 1998), s.1.

¹⁸⁴ Faruk Atalayer, “Toprak-Seramik; İmge, İmgelem ve Yaratıcılık(2)”, SERES 2005 III. Uluslar arası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005) s.267

Eczacıbaşı sanat ansiklopedisinde ise seramik şöyle tanımlanmıştır:

Genel olarak fırınlanmış kilden yapılan nesnelere. Teknik açıdan, nesnenin biçimlendirilmesinde plastikliği (yoğrulabilirlik) sağlayan kil ile fırınlanma sırasında parçanın kırılmasını ya da çatlamasını önleyen kuvars ve bu ikisini bağlayan ergitici feldispat karışımından oluşan hamurla yapılan nesnelere niteler.¹⁸⁵

İnsanın, yerleşik yaşama geçmesinden günümüze kadar olan süreçte seramiğin tüm dönemlerde ve uygarlıklarda gündelik yaşamın yanı sıra sanatsal açıdan da çok yoğun bir şekilde kullanılması, bu malzemenin çok zengin bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Her biri ayrı ayrı özel bir araştırma ve çalışma gerektiren Anadolu, Yunan, Mezopotamya, Uzakdoğu uygarlıklarına ait olan seramik buluntular, insan oğlunun seramikle çok yönlü ve yoğun bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. “Bunun belki de en basit nedeni, seramiğin çok yaygın kullanılan ve çok kolay elde edilen materyallerden (toprak, mineral, kül, kum) yapılmasıdır. Bunlar elde kolayca şekillenebilen, kalıp tutan ayrıca hava ve ateşle sertleşebilen maddelerdir.”¹⁸⁶ Dayanıklılık özelliği seramiği tüm uygarlıklarda ve yaşamın birçok alanında vazgeçilmez bir malzeme haline getirmiştir. Seramiğin kullanıma dönük olabilme özelliği de, insanla olan ilişkisini çok yoğun bir şekilde yaşamasının önemli bir nedenidir. Kullanıma yönelik seramik nesnelere çok geniş bir alan içerisinde görebilmekteyiz. Seramik insan yaşamına hemen hemen hiçbir kısıtlama olmaksızın, manevi, siyasi, sosyal, kişisel alanlarda yarar sağlamaktadır. Kullanıma yönelik seramik ürünleri, yemek kültürü içerisinde, dinsel inanışlarda, mimari yapılarda, laboratuvar gereçlerinde sıklıkla görmekteyiz.¹⁸⁷ “Tasarım alanları içinde özellikle seramik tasarımı, her türlü bilgi çeşidinden, teknik ve teknolojik yoğunluk ve gerekliliklerden yararlanmasına karşın, ‘duyusal bilgi’ yanı sıra ağır basan, insan zihninin bir ‘özel, özgül, özgün’ ürünüdür.”¹⁸⁸ Seramik sanatı, disiplinlerarası ilişki çerçevesinde düşünüldüğünde de, üretim çeşitliliği ve çekiciliği ile plastik sanatlar içerisinde özel bir yere sahip olmuştur. Seramik, diğer sanat disiplinlerinden sanatçıların ilgisini çekmiş ve birçok sanatçı tarafından kullanılmıştır. Seramiğin kendine özgü üretme teknikleri,

¹⁸⁵ Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 1634.

¹⁸⁶ Matthias Osterman, The Ceramic Surface, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2002), s.5.

¹⁸⁷ Osterman, a.g.e, 2002, s.5.

¹⁸⁸ Atalayer, a.g.e, 2005, s. 268.

sürprizlere açık olan sonuçları, yüzeysel ve üç boyutlu kullanım olanakları, yaşamı boyunca insanla iç içe ve ilişkili oluşu gibi özellikleri çekiciliğinin birkaç nedeni olarak gösterilebilir.

Resim. 062, Seramik Tabak, Bernard Leach

(<http://potterystudio.co.uk/pots/images/0005500/p0005524b.jpg>) 31.07 .2006.

Seramik üretimi, endüstri devrimine kadar, kullanıma yönelik olarak küçük atölyelerde yapılmıştır. Üretilen seramikler, yakın pazarlarda satılmış, gerek üretim teknikleri gerekse bezeme açısından geleneksel nitelikler taşımışlardır ve tarih boyunca da farklı uygarlıklara, farklı bölgelere ve farklı yaşam biçimlerine göre çok çeşitli formlarda karşımıza çıkmıştır. Endüstri devrimi, başlangıçta seramik üretiminde kullanılan araç gereçler açısından olumlu bir sonuç göstermesine karşılık, zamanla ticari yönü ağırlık kazanan, el sanatı niteliğini yitiren, kaba seramiklerin üretilmesine neden olmuştur. Fabrika imkanlarında üretilen bu ilk dönem endüstriyel seramikler, gereksinimleri karşılamaya yönelik olmuş ve tasarım değeri açısından da oldukça özensiz ve kalitesiz olarak değerlendirilmiştir. Bu tür fabrika üretimlerine karşı gelişen Arts and Crafts hareketi, William Morris'in öncülüğünde gelişti ve tüm el sanatlarının kalite ve canlılık kazanması amacıyla "...1889'da Arts and Crafts sergileme derneği (Arts and Crafts Exhibition Society) kuruldu"¹⁸⁹ Bu akım çerçevesinde uluslararası düzeyde küçük çaplı birçok atölye açılmış ve üretimlerde bulunmuşlardır. Arts and Crafts hareketi aynı zamanda farklı bölgelerdeki geleneksel seramiklerin bir birleri ile etkileşime girmesine neden olmuştur. Uzakdoğu seramiklerine olan ilgi artmış ve bu ilgi

¹⁸⁹ Emmanuel Cooper, Seramik ve Çömlekçilik, (İstanbul: Remzi Kitabevi,1978), s.31

sonucu Bernard Leach ile geleneksel seramik sanatı çok farklı bir yönelimle karşılaşmıştır. Leach 1909-1920 yılları arasında Japonya’da kalmış, burada öğrendiği teknikleri ve bilgileri İngiltere’ye geri döndüğünde atölyesini kurarak uygulamaya başlamıştır. 1940 yılında yazdığı “Bir Seramikçinin Kitabı”nda atölyesinin kuruluş öyküsünden ve seramik ile ilgili düşüncelerinden ve örneklerden bahsetmiştir. Leach’in önemi, etkilediği ve yetiştirdiği sanatçıların özgün seramik heykel yönelimini ortaya çıkarmalarıyla artmaktadır. Onun öğrencisi olan “...Hans Cooper, Lucie Rie, Ruth Duckworth gibi sanatçılar daha sonrasında soyut dışavurumcu tavırlarıyla dikkat çekeceklerdir.”¹⁹⁰ Bu anlayış, seramiğe kullanıma yönelik üretim yapmanın yanında sanatçının düşüncelerini ifade ettiği bir malzeme özelliğini kazandırmıştır. Böylelikle seramik, çağdaş sanat anlayışı içerisinde gerek bilim disiplinleri gerekse sanat disiplinleri ile ilişkili, etkileşimli bir sanat disiplini olmuştur. Kimyasal ve fiziksel özelliklerinin yaratım sürecindeki önemi ve kullanılan çamurun, sıran kimyasal formülleri, seramiğin tüm sanat disiplinleri arasında fen bilimleriyle en fazla ilişki içerisinde olan bir disiplin olduğunu göstermektedir. 1899 yılında kullanıma yönelik seramiklerle ilgili olarak seramik mühendisliği ve seramik tasarımı İngiliz Charles Binns tarafından New York’da kurulan dünyanın tek seramik okulu olan Alfred University’de öğretiliyordu¹⁹¹. Ancak Bernard Leach, Japonya’da tanıştığı Shoji Hamada’nın yardımıyla atölye seramikçiliğine, seramik sanatına ve seramik sanatçısı kimliğine, farklı bir anlayışın gelmesinde öncü bir isim olmuştur. Almanya’da doğan ve İngiltere’de yaşayan Hans Coper da çağdaş seramik sanatının oluşumunda Leach kadar önemli bir isimdir. Form, doku ve renk arasındaki ilişkiye yoğunlaşarak formlar üreten Cooper, kendi atölyesini açmadan önce Lucie Rie ile birlikte çalışmış ve Londra’da sanat eğitmenliği yapmıştır. Cooper soyut ifadeci seramik heykelleri ile dikkat çekmiştir.

Hemen hemen bu oluşumlarla aynı dönemlere rastlayan ve mimar Walter Gropius tarafından Almanya’da kurulan Bauhaus okulu bünyesindeki seramik atölyesinde yapılan üretimler, seramik sanatının gelişiminde önemli olmuştur. Bauhaus, sanat ve ustalığın nasıl algılanması gerektiği ve tasarımın sanat olgusu içerisindeki yerine verdiği önemle günümüz sanat eğitimini de etkilemiştir.

¹⁹⁰ İnel İnal, “20.Yüzyılda Yeni İfade Arayışları ve Seramik Sanatı”, Seramik Türkiye, Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul:Sayı 13, Ocak-Şubat 2006), s. 108.

¹⁹¹ Susan Peterson, Contemporary Ceramics, (London: CALMANN&KING, 2000), s. 9.

Amacı, güzel sanatlardaki disiplinlerle, uygulamalı sanatları birleştirerek gündelik yaşamda kullanılabilir objeler yaratmak olan bu enstitü, 1919'dan 1933'e kadar faaliyet göstermiş ve bu gün olduğu gibi tüm sanatçıları tasarımcı kimliği altında toplamayı hedeflemiştir... Bauhaus'da kahve kupaları ve fincanları gibi sofraya eşyaları da üretilmiştir. Ama bu tip üretimler, öncelikle seramiğin bir sanatsal malzeme olarak kullanımını amaçlamış olsalar da, sonrasında seramikten mezun olan Marguerite Friendlander, Johannes Driesch, Otto Linding ve Theodor Bogler gibi sanatçılar ürettikleriyle ve açtıkları sergilerle çevrelerini etkilemişlerdir. Seramik ve porselen artık çağdaş sanat malzemesi olma yoluna girmişti.¹⁹²

Bauhaus, tüm sanat disiplinleri ve tasarım alanlarında yeni düşüncelerin, form anlayışlarının ortaya çıkmasına etki etmiştir.

Bauhaus, Leach ve uzak doğu etkileri ile 1950'li yıllara gelindiğinde çağdaş seramik sanatına yön veren önemli bir isim de Peter Voulkos olmuştur. "1958'de Voulkos University of California'da seramik bölümü kurmak amacı ile Berkeley'e yerleşti. Yanında Jim Melchert, Ran Nagie, Richard Shaw, Viola Frey, Marilyn Levine'in de bulunduğu yeni bir grup oluşmuştu."¹⁹³ Geleneksel seramik form anlayışını tamamen terk eden Voulkos, deneysel çalışmalara yönelmiştir.

Resim. 063, "İsimsiz Yığın", 1980-81, Peter Voulkos
(<http://www.voulkos.com/frameportfolio.html>) 31.07 .2006.

¹⁹² İnal, a.g.e, 2006, ss. 108-109

¹⁹³ Peterson, a.g.e. 2000, s. 12.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanat alanında görülen oluşumlar, seramik sanatına da yansımıştır.

Rudy Autio, Jerry Rothman, Ruth Duckwort, Kenneth Price ve John Mason'la oluşturdukları dil birlikteliğiyle ortaya çıkan Funk (Dehşet) Sanatı ile seramik ilk defa görsel bir anlatım malzemesi değil de, bir tavır olarak gelişmiştir. Aslında dadacılık ve Sout Expresyonislerle paralel zamanlarda bahsedilmeye başlamıştır. Funk Sanatı Sergisiyle Voulkos'u takip eden David Gilhooly ve Robert Arneson, karşı duruş ve dışa vurma eğilimleri ile 1966'da ön plana çıkmışlardır... Dadaizm ve Sürrealizmin yanı sıra Pop Art'tan da etkilenmişlerdir.¹⁹⁴

Resim. 064, "Mavi Ay", Stoneware, 1988, Rudy Autio

(<http://www.rudyautio.com/bluemn.htm>) 31.07 .2006.

Tüm bu oluşumlar çağdaş seramik sanatı anlayışının belirlenmesine etki etmiştir. Bu noktada seramik sanatını kavrayabilmek için bütün içerisindeki yönelimlerin belirlenmesinde yarar görülmektedir. Çağdaş seramik sanatı kendinden önceki "Klasik ve Endüstriyel Seramik Sanatı" üzerine kurulmuştur. Seramik sanatının özellikle çağdaş seramik sanatının ve yönelimlerinin ne olduğunu anlamak ve ortak bir tanımlamaya gidebilmek açısından Atilla Galatalı'nın "Eleştirim" başlıklı sempozyum bildirisi

¹⁹⁴ İnal, a.g.e, 2006, s.111.

önemli bir çalışmadır. Atilla Galatalı “seramik sanatını üçe ayırır: ‘Klasik Seramik Sanatı’, ‘Endüstriyel Seramik Sanatı’, ‘Soyut Seramik Sanatı’.”¹⁹⁵

Klasik Seramik sanatı insanoğlunun günlük ihtiyacını karşılama doğrultusunda ortaya çıkmıştır ve kullanıma yönelik olan işlevi geleneksel üretim teknikleri en belirleyici özelliğidir. Farklı uygarlıklarda özgün işlerin üretildiği bu tür seramiklerden geçmiş uygarlıklara ait olanları ‘sanat tarihi açısından’ önemli sanat eserleri olarak nitelendirilmektedir. Tarihin belirli dönemlerinde kalite bakımından inişli çıkışlı bir grafik çizse de Klasik Seramik Sanatı insanoğlunun ürettiği ve üretmeye devam edeceği bir el sanatı olarak görülmektedir. “Endüstri devrimi ile Seramik Sanatı el sanatı konumundan Endüstriyel Seramik Sanatı konumuna yönelerek yeni bir alana kavuşur.”¹⁹⁶ Bu yönelim de kullanıma ve ihtiyacı karşılamaya dönük olarak belirir fakat klasik üretimlerin aksine burada sürekli gelişen ve değişen fabrika üretim imkanları çerçevesinde seri üretimler söz konusudur. İlk dönemlerinde seramikte bir kalitesizleşmeye neden olsa da yukarıda sözü geçen gelişmeler ve süreç sonucunda, bugün dünyanın birçok yerinde tasarımları açısından çok değerli ve sanatsal özellikler taşıyan seramik tasarımları üretilmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde ve Türkiye’de önemli seramik sanatçıları endüstriyel seramik tasarımlarına imza atmışlardır ve atmaktadırlar.

Rönesans ve sonrası modern sanat eğilimlerinin ve akımlarının tüm sanat disiplinlerini etkilediği gibi seramik sanatını da etkilediğine dikkat çeken Kemal Uludağ, Atilla Galatalı’nın ‘Soyut Seramik Sanatı’ olarak adlandırdığı yönelime, seramik çevresinde yapılan farklı adlandırmaları şöyle belirtmektedir: “Soyut Seramik Sanatı, Çağdaş Seramik Sanatı, Artistik Seramik Sanatı, Modern Seramik Sanatı ve Sanat Seramiği”¹⁹⁷ Modern Seramik Sanatı adlandırmasını uygun gören Uludağ, bu yönelimi, Klasik ve Endüstriyel Seramik Sanatından ayıran en önemli özelliğin, işlevi dışlaması ya da dışlama çabası içinde olması olarak belirtmekte ve bu yönelimi de kendi içerisinde üç ayrı yönelime ayırmaktadır: “Klasik-Modern Sentezci yönelimi, Soyut-Özgün Form yönelimi ve Seramik Heykel yönelimi”¹⁹⁸

¹⁹⁵ Kemal Uludağ, “Seramik Sanatının Kimlik Sorunu”, Anadolu Sanat, (Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları, No 990, 1997), s.142

¹⁹⁶ Uludağ, a.g.e, 1997, s. 143.

¹⁹⁷ Uludağ, a.g.e, 1997, s. 145.

¹⁹⁸ Uludağ, a.g.e, 1997, s. 146.

Çağdaş sanat anlayışı ile birlikte yoğunluk kazanan disiplinlerarası ilişki, çağdaş seramik sanatının oluşumunda da kendini etkili bir şekilde göstermiş, sanatın farklı alanlarından birçok sanatçı bir ifade aracı olarak seramikten etkilenmişler ve sanatlarında seramik malzemesini kullanmışlardır. Sanat alanının çok önemli isimleri bu kullanım sonucunda seramik sanatını da etkilemişler ve ayrı bir değer katmışlardır.

1970’lerde kap kacak yapımıyla seramik heykel daha net ayrıma kavuşmuş; ayrıca, sanatçılar kavanoz içine kil ve su, kutuların içine sıvı çamur koymak ya da her şeyi çamurla sıvamak gibi, Yerleştirme, Kavramsal Sanat ve Oluşumlar çerçevesinde değerlendirilebilecek yeni anlatım biçimlerinden yararlanmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda ürün veren sanatçıların başında Gilholy, Arneson, Victor Cikansky, Jim Melchert, Sharon Hare, Doug Humble, ve Joe Soldate gelmekteydi. 1980’lerde gelişen teknolojilerle boyut sorunları ortadan kalkmış ve kavramlar değişmiştir. Temelde 1970’lerin anlatım biçimleri sürmekle birlikte, seramik heykel daha ciddileşmiş, amaçları daha belirginleşmiş, ayrıca malzemenin gereğine uygun olarak daha geleneksel biçimlendirme yöntemleri benimsenmiştir.¹⁹⁹

Resim. 065, Litografi Resim ve Seramik Maske, Robert Arneson

(<http://www.artumbrella.com/cc/artists/Arneson.html>)

(<http://www.jackrutbergfinearts.com/JRutbergFile/JRutbergExhibits/ArtOfEngagementFile/ArtOfEngagementPics/RArneson1.html>) 31.07 .2006.

Ayrıca geleneksel seramik ürünler, günümüz sanat anlayışı içerisinde yeni yorumlamalarla seramik sanatı içerisinde yer almaktadırlar. Gerek inancaşal ve mimari nitelikler gerekse kullanıma yönelik nitelikler taşıyan, geleneksel seramik ürünlerin çağdaş seramik sanatı içerisinde yer alması biçimsel ve düşünsel açıdan bu sanata derinlik kazandırmaktadır. Bu anlamda üretilen sanatsal nitelikteki eserler kültürel zenginliğe eklenen yeni değerler olarak çağdaş seramik sanatı içerisinde yerlerini

¹⁹⁹ Beril Anılanmert-Z. Rona, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), s. 1641.

almaktadırlar. Geleneksel seramiğin çağdaş sanat anlayışı içerisinde ele alınışı kültürler arası bir etkileşimi ve ilişkiyi ortaya çıkarmakta, bu ilişkilerin sanat kavramına olumlu etkiler yaptığı düşünülmektedir.

Büyük bir hızla artan ve gelişen teknolojik imkanlar, yapılan önemli akademik çalışmalar, artan kültürler arası ilişkiler ve iletişim olanaklarındaki gelişmeler seramik sanatını etkilemiş ve çok önemli seramik sanatçıları yetiştirmiştir. Günümüzde dünyanın birçok yerinde gerek geleneksel teknikleri kullanarak, gerekse yeni teknikler peşinde ve deneysel çalışmalarla seramik sanat eserleri üreten sanatçılar, farklı disiplinleri kullanarak ve her türlü bilgidен beslenerek sanat olgusuna katkı sağlamaktadırlar.

Klasik seramik sanatı Anadolu topraklarında çok uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, çağdaş seramik sanatı Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişme göstermiştir. Türkiye’de ilk seramik çalışmalar, İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi resim bölümünden 1923 yılında mezun olan ve eğitim için Paris’e gönderilen İsmail Hakkı Oygar’ın Türkiye’ye döndükten sonra 1928 yılında yaptığı çalışmalar ile başlamıştır. İlk seramiklerini Paris’te sergileyen Oygar 1930 yılında Türkiye’ye döndükten sonra, mezun olduğu okulda seramik ve Türk çiniciliği atölyelerini kurmuş, aynı zamanda Türkiye’de seramik eğitimini başlatan kişi olmuştur. Oygar, seramik ile ilgili uluslararası birçok etkinliğe katılmış ve bu etkinliklerde görev almıştır. Eğitim kadrosuna daha sonra Vedat Ar, Hakkı İzzet ve Sadi Diren dahil edilmiştir.

Bu ilk çalışmalar çağdaş seramik sanatının oluşumunda olumlu adımlar olmuş ve toplumun bu sanata olan ilgisini arttırmıştır. Sanatçı bir aileden gelen ve Türkiye’de 1951 yılında ilk özel seramik atölyesini kuran Füreya Koral, Çağdaş Türk Seramik Sanatı tarihinde çok önemli bir isim olmuştur. Birçok ödül sahibi olan Füreya Koral’ın atölyesi, farklı sanat disiplinlerinden gelen sanatçıların toplandığı ve fikirlerini paylaştığı dönemin önemli bir sanat merkezi olarak bilinmiştir. Yaptığı seramik formların yanı sıra panoları ile de dikkat çeken sanatçı, seramiği mimari ile birleştirme konusunda çaba göstermiştir. Bu ilk dönem seramik çalışmalarının ardından, Melike Kurtiç, Ayfer Karamani, Saniye Fenmen, Nasip İyem, Hamiye Çolakoğlu, Bingül Başarır, Atilla Galatalı, Candeğer Furtun, Alev Ebuzziya, Filiz Özgüven Galatalı, Erdinç Bakla, İlgi Adalan, Ünal Cimit Türk seramik sanatının önemli isimleri olmuşlardır. Üniversitelerin Güzel Sanatlar Fakültelerinde kurulan seramik bölümleri

Türkiye’de, seramik sanatına yön veren başarılı seramik sanatçıların yetişmesine katkıda bulunmuşlardır.

Füreyra Koral

Erdinç Bakla

İlgi Adalan

Alev Ebuzziya

Hamiye Çolakoğlu

Tüzüm Kızılcan

Resim. 066, Türk seramik sanatçılarının çalışmalarından örnekler

(<http://www.sanalmuze.org>

<http://www.festival.metu.edu.tr/.../hamiyecolakoglu.htm>) 01.08 .2006.

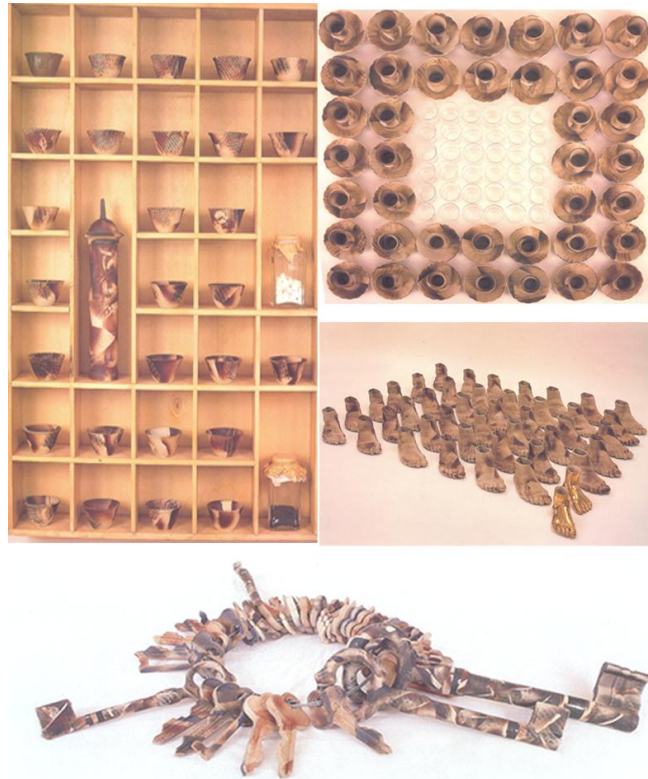
Akademik çalışmalarının yanı sıra sanatçı yönü ile de seramik sanatının önemli bir ismi olan Beril Anılanmert’in “ ...çalışmalarında doku, çizgi, leke gibi biçim öğelerinin egemenliğinde zıtlıklarla oluşan dengeli bir dinamizm izlenmektedir.”²⁰⁰ Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümünde sanat eğitmeni

²⁰⁰ Zehra Çobanlı, “80 Yılda Türk Seramik Sanatı”, Seramik Türkiye 01- Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul: Mayıs 2003), s. 38

olan Sevim Çizer de seramik sanatına önemli katkıları olan bir sanatçısıdır. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümünün kurulması aşamalarında bulunmuş ve gelişmesine katkıları olan sanatçı Zehra Çobanlı, yurtiçi ve yurtdışında ödüller kazanmıştır.

Evrenselliğin veya evrensel olmanın yerel kimlik ve kültür bütünlüğünden geçtiğini vurgulayan ve bunu sanat ölçütünde ortaya koyan Zehra Çobanlı, klasik form kalıplarından uzak modern forma, geleneksel yüzey değerlendirmelerinde kendine özgü postmodern seramik anlayışına kültürel kimlik, biçim ve estetiği yükleyerek seramiği evrensel kılan bir seramik sanatçısıdır.²⁰¹

Çobanlı'nın açtığı kişisel sergiler arasında seçtiği bir kavrama yönelik yaptığı çalışmalar oldukça ilgi çekici ve etkileyicidir. Çok sayıda yapılmış seramiklerin düzenlemelerinden oluşan bu çalışmalar disiplinlerarası ilişki bağlamında da oldukça önemlidir.

Resim. 067, “Kadının Fendi”, “40 Anahtar Düzenleme”, “Kahve Kültürü, 40’lı Düzenleme”, “Çay Kültürü, 40’lı Düzenleme” İsimli seramik düzenlemeler, Zehra Çobanlı

Zehra Çobanlı Kataloğu, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Sanat Galerisi, 1998

²⁰¹ Çobanlı, a.g.e, 2003, s.38

Gelişen Türk Seramik Sanatı içerisinde özgün yapıtları ve sanatsal anlatımları ile hem akademik hem de sanatsal çalışmalarını gerçekleştiren genç kuşak seramik sanatçılarımız, eserleri ile seramik sanatımız için önemli katkılar sağlamaktadırlar..²⁰²

Saadettin Aygün, Efsun Ergüven, Ferhan Taylan, Oya Uzuner, Ayfer Kalsın, Azade Köker, Şeyma Reisoğlu Nalça, Lerzan Özer, Kemal Uludağ, Soner Genç, Mehmet Kutlu, Canan Dağdelen, Reyhan Gürses, Zerrin Ersoy Demirsu, Serdar Tekebaşoğlu, Vedat Kaçar genç dönem Türk seramik sanatçılarındandır..²⁰³

Resim. 068, Seramik tabak, Oya Uzuner

(http://www.lebriz.com/v3_exh/exh_Show.aspx?exhID=505&lang=TR)

Türkiye’de kurulan seramik fabrikaları çağdaş seramik sanatına çok önemli katkılarda bulunmuşlardır. 1894 yılında II. Abdülhamit döneminde Yıldız Sarayı bahçesine kurulan porselen fabrikası, 1957 yılında “Sümerbank Yıldız Porselen Fabrikası” adı altında üretimlerine devam etmiştir. Yıldız Porselen Fabrikasının çok önemli özelliklerinden biri de resim sanatı ile olan ilişkisi bağlamında olmuştur.

²⁰² Şahbaz, a.g.e, 2006. s.42

²⁰³ Çobanlı, a.g.e, 2003, s.39

Yıldız porselenleri özgün ve dekoratif formlarının yanı sıra resimlerle bezenmeleri nedeniyle de önem kazanır. Yıldız Fabrikası üretimi olan ; tabak, fincan, kase, vazo ve tepsilerin üzerlerinde figürler, natürmortlar ve manzara resimleri yer alır. Porselenlerin süsleme programına, kadın ve çocuk figürleri ve hatta padişah portrelerinin katılması, dönemin en gelişmiş örnekleri ile karşı karşıya bulunduğumuzu kanıtlar. Zonaro gibi, dönemin ünlü ressamları, Yıldız tabakları ve vazoları üzerinde yer alan resimlere imza atarlar... Yıldız Fabrikasında çalışan ressamların, uzmanlık çalışmaları yapmak üzere, Paris'e, Sevres Porselen fabrikalarına gönderilmeleri oldukça ilgi çekicidir.²⁰⁴

Yıldız Porselen Fabrikasında birçok Türk ve Fransız ressamlar önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bunlar arasında Ressam Enver Bey, Mardinof Efendi, Behzat Bey, Enderunlu Nuri, Şeker Ahmet ve Zekâi Paşa gibi ünlü isimler bulunmaktadır.

Daha sonraları kurulan Çanakkale Seramik, Eczacıbaşı Seramik, Ege Seramik ve Toprak Seramik fabrikaları seramik endüstrisine olduğu gibi çağdaş Türk seramik sanatına da destek vermişlerdir. Seramik sanatının endüstri ile olan ilişkisi için, sanatçı Sadi Diren şu ifadeleri kullanmaktadır:

Seramik sanayinin olmadığı ülkelerde seramik sanatının da gelişmesine imkan yoktur. 1949 yılında ben akademiye girdiğimde seramik endüstrisi ile ilgili hiç bir şey yoktu. Ancak Türkiye'de seramik endüstrisi geliştikçe seramik sanatçısı da gelişmeye başladı. Seramik eğitimi yapan kurumlar da yoktu. Bir tek akademi vardı, 1957 yılında Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu kuruldu da ikinci eğitim orada verilmeye başlandı. Demek ki eğitimi olmayan, endüstrisi olmayan bir ülkede seramik sanatının olmasına imkan yoktur. Neden dersiniz, ben Akademiye girdiğimde işlemeyen bir fırın vardı. Ne sır, ne çamur, ne torna imkanı vardı. Teknik olarak fırın teli bulunmazdı, fırın tuğlası bulunmazdı. Bu nedenle endüstrideki gelişmelerin sanatçıya büyük katkısı vardır. Sanatçı da yaptığı yeni formlarla, biçimlerle seramik endüstrisinin kalitesini, estetiğini, bu nedenlerle de satışını arttırır. Yeni piyasalara açılımını sağlar. Endüstri de sanatçıya malzeme ve yaratma imkanları sağlar. Bu bir alış verıştır.²⁰⁵

Günümüzde seramik eğitimi veren kurumlar ve seramik endüstrisi yakın bir ilişki içerisinde hareket etmekte ve karşılıklı olarak birbirlerine katkı sağlamaktadırlar. Bu yaklaşımlar geçmişte olduğu gibi seramik sanatının tanınmasına ve gelişmesine etki etmektedir.

²⁰⁴ Kıymet Giray, "Yıldız Porselenleri Çağdaş Türk Seramik Sanatı ve Öncü Ustaları, Türkiye'de Sanat 33, (İstanbul: Mart/Nisan 1998) s. 25

²⁰⁵ Çetin Tokay-Sadi Diren, Söyleşi, Seramik Türkiye 01- Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul: Mayıs 2003), s. 41.

Toplumsal yaşamda yaşanan tüm teknolojik gelişmeler, sanat alanına etki ederken, seramik sanatı da tüm bu gelişmelerden etkilenmektedir. Sanatın tarihine bakıldığı zaman, bir sanat disiplininde yaşanan gelişmelerin ve ortaya çıkan yeni tekniklerin diğer sanat disiplinlerine de yansıdığı görülür. Plastik sanatlar içerisinde yer alan seramik sanatında da disiplinlerarası bir etkileşim görülmektedir. Bu etkileşim özellikle, yaratma teknikleri ve tasarım öğelerindeki benzerliklerinden dolayı plastik sanatları oluşturan disiplinlerarasında daha yoğun bir şekilde yaşanmaktadır.

2. DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİMLERİN SERAMİK SANATINA YANSIMASI

Doğal yada yapay malzemelere şekil verilerek sanatsal nesnelere üretilen plastik sanatlar ve onu oluşturan disiplinler, sanatın tarihsel süreci içerisinde disiplinlerarası anlayış içerisinde olmuşlardır. Günümüz sanat anlayışı içerisinde daha yoğun ve derin yaşanan bu yaklaşım, sanatçıların zaman zaman farklı alanlardan uzman kişilerle beraber çalışmalarına, üretmelerine olanak sağlamış ve birçok alanın bilgisi ile beslenmelerini gerekli kılmıştır. Özellikle 20. yüzyılın başında yoğunluk kazanmaya başlayan, sanatın yalnızca bir ustalık işi olmadığı düşüncesi, disiplinlerarası yaklaşım ile çok daha geniş ve farklı boyutlar kazanmıştır.

Seramik malzeme, çağdaş sanat anlayışı içerisinde ve farklı alanlardan sanatçılar tarafından bir ifade aracı olarak sıklıkla tercih edilmiştir. Diğer sanat disiplinleri ile yoğun bir ilişki içerisinde olan seramik sanatı kapsamında üretilen eserler, özgür bir yorum anlayışını taşımaktadırlar. Seramik sanatı plastik sanatları oluşturan disiplinlerin yanı sıra edebiyat ve müzik gibi diğer sanat disiplinleri ile yoğun bir ilişki ve etkileşim içerisinde olmuştur. Seramik sanatı, teknik ve bilgi birikimleri ile diğer disiplinlere olumlu katkı sağlarken, diğer alanların tüm verileri ile daha fazla zenginleşmiştir.

Disiplinlerarası etkileşim çerçevesinde çağdaş seramik sanatı, teknik ve sanatsal nitelikleri yüksek ve düşünsel boyutları oldukça zengin çalışmalarla önemini ortaya koymaktadır.

2.1. Seramik – Resim, Baskı Sanatları, Grafik, Fotoğraf

Sanatsal üretimlerde kullanılan farklı malzemeler ve teknikler, bu tür disiplinlerarası ilişkiyi zorunlu kılarken, sanatçı tavırlarıyla gerek biçim gerekse konu açısından disiplinlerin ilişkilendirilmesi sanat olgusunu oluşturan disiplinlere yeni boyutlar getirmektedir. Bu aynı zamanda sanatçının da yaratma sürecine zenginlik kazandırmaktadır.

20. yüzyıl sanatının ortaya koyduğu ve günümüzde de sıklıkla vurgulanan sanat alanındaki en belirgin özellik sanat disiplinleri arasındaki sınırların ortadan kalkmasıdır. İnsan aklıyla yürütülen tüm etkinliklerde bu yaklaşım kendini göstermektedir. Toplumsal yaşamın bir parçası olan sanat ve sanatçının böylesi bilgiler arası paylaşımdan ve ilişkiden etkilenmesi olağan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu yüz yılda yaşanan dönüşümlerin ve yeniliklerin kaynağı olarak, sanat olgusunun bilim ve teknolojinin yeniliklerinden yararlanması ve bir çok alanın sınırları içerisinde hareket etmiş olması gösterilebilir. Yeni dünya anlayışları sanatçıyı böylesi bir tutuma sürüklerken, bu tutumdaki sanatçılar da yeni dünya anlayışları ortaya çıkarmışlardır. Bu karşılıklı ilişki, sanatın yaşanan gerçeklere kayıtsız kalmadığının ve toplumu önemli bir şekilde etkilediğinin göstergesi olarak düşünülebilir.

Modern sanat düşüncesinin ortaya çıkmasında çok büyük etkisi olan Endüstri Devrimi sonrasındaki Arts and Craft hareketi, seramik sanatının geleceği konusunda da çok büyük bir etkiye sahip olmuştur.

1851’de Londra, Crystal Palace’taki sergide Endüstri Devrimi’nin ürünleri sergilenmiş, seramiğin ve diğer “uygulamalı sanatlar”ın içinde buldukları durum gözler önüne serilmişti. Bu sergiden sonra gelişen Arts and Craft hareketinin verdiği ivmeyle bu sanatlarda yeniden estetik amaçların öne çıkarılması gündeme geldi. Geçmiş bazı kültürlerde, Yunan sanatında, İtalyan Rönesans’ında, Doğu kültürlerinde bu tür sorunları olmayan seramik sanatı, diğer sanat türleri arasında yerini alıyordu. Rönesans’tan 19. yüzyılın ortalarına kadar geçen zaman içinde seramik sanatının Batı sanatında itildiği noktadaki açmazları, Endüstri devrimiyle su üstüne çıktı.²⁰⁶

²⁰⁶ Sakine Çil, “20. Yüzyıl Seramik Sanatında Resim”, rH+ Plastik Sanatlar Dergisi, 13, (Kasım-Aralık, 2004) s.71.

Plastik sanatların içerisinde bir çok sanatçı, çok uzun bir geleneği olan bu malzemeyi, sanat anlayışları çerçevesinde bir ifade aracına dönüştürmeye başladılar. Seramiğin gerek yüzeysel gerekse form olarak değerlendirilebilmesi ve geleneksel anlamda kullanıma yönelik de olsa form zenginliğine sahip olması, bir çok sanatçının bu malzemeyle ilgilenmesine neden olmuştur. Tüm ifade biçimlerini deneyen yepyeni bir sanat dilinin peşinde olan Gauguin, Picasso, Miro, Chagall, Fontana gibi sanatçılar seramiğin imge-işlev ilişkisiyle ilgilenmişlerdir²⁰⁷. Çağdaş seramik sanatının oluşum sürecinde bu sanatçıların ilgisinin önemi büyük olmuştur. Bu aynı zamanda çağdaş sanat anlayışında seramiğin resim ve heykelle olan ilişkisinin ilk örnekleri olmuştur. “Bazı sanatçılar için bu çalışmalar küçük bir patlama olarak değerlendirilirken, Miro gibi sanatçılar için de bu heykel aurasına gidişin önemli bir parçasıydı.”²⁰⁸ Kasimir Malevich, Wassily Kandinsky ve Vilademir Tatlin gibi Rus ressamlar da heyecan verici ve etkileyici seramikler yapmışlardır²⁰⁹.

20. yüzyıl sanatına etki etmiş önemli bir sanatçı olan Gauguin, resimlerinin yanı sıra ahşap heykeller de yapmış ve 1886-1887 yıllarında seramik malzemeyle de çalışmıştır. Alman dışavurumcu hareket olan Die Brücke sanatçılarını etkileyen Gauguin'nin seramikleri 1900 ve 1906'da Paris'de düzenlenen retrospektif sergilerinde izleyicilere sunulmuştur. Yine ressam Emil Nolde da seramikle uğraşmış ve maskeler, tabaklar, hayvan figürleri ve dans eden kadın figürlerini seramiğe aktarmıştır. Nolde seramiklerini herhangi bir çizim yapmadan, içinden geldiği gibi şekillendirmiştir.²¹⁰ Bu tutumlar daha sonra farklı disiplinlerden sanatçıların seramikle ilgilenmelerinin ilk adımları olmuştur.

Teknolojide yapılan gelişmelerle sanat disiplinleri birbirlerine karışmaya başlamıştı. Ressamlar özellikle Fransa'daki gelişmelerden etkilenip seramik malzemeleriyle ifade olanaklarını zorlamışlardır. 20. yüzyılın önemli seramikçilerinden Artigas'dan etkilenen Miro, 1944 yılında üç boyutlu anlatımı seramikle denemiş, bunda da çok başarılı olmuştur. 1950 yılında seramik malzemesinin sanatla ne kadar ilişkilendirilmesi gerektiğini belirten Miro, “Biz yine seramikle ilgilenmeliyiz. Herkes ilgilenmiş, ama kimse keştememiş, keşfedememiş. En

²⁰⁷ Çil, a.g.e, 2004, s.71.

²⁰⁸ Mark Del Vecchio, Postmodern Ceramics, (London: Thames&Hudson, 2001), s.22.

²⁰⁹ Peterson, a.g.e, 2000. ss. 9-10.

²¹⁰ Edmund de Wall , 20th Century Ceramics, (London: Thames&Hudson World of Art, 2003), s.38.

fazla şekilleri biraz deforme etmeye cesaret etmişler. Yeni formlar yaratmamışlar. Yeni başlangıç yapmanın, yeni adım atmanın tam zamanı” demiştir.²¹¹

İspanyol ressam Joan Miro'nun bu düşüncesi seramik sanatının çağdaş sanat anlayışı içerisinde ele alınışı ve bu anlayış içerisindeki gelişimi açısından önemlidir. Miro, seramik formların yanı sıra Madrid'deki yeni Kongre Sarayı için seramik duvar panoları gerçekleştirmiştir. Resim sanatında önemli bir sanatçı olan Miro, seramik sanatı açısından da önemli olmuştur.

Sanat tarihinde özel bir yeri olan Picasso da seramik eserler üretmiş ve seramik sanatının yeni açılımlar kazanmasında etkili olmuştur. İlk seramik çalışmalarını seramik geleneği olan Vallauris köyünde gerçekleştiren Picasso, eski bir parfüm fabrikasını atölyeye dönüştürmüş ve 2000'e yakın seramik üretmiştir. Picasso bir anlamda kendine yeni bir oyun alanı bulmuştu.²¹² Sanat dilinin genişlemesi açısından önemli bir yere sahip olan Kübizm etkilerini seramik sanatına yansıtmaya başlayan Picasso, insan biçimi verilmiş sürahiler, bardaklar ve tabaklar üzerine sanat anlayışını yansıtmıştır. “Çağdaş bir yarı-tanrı olan Picasso kendi çağının inançlarını benimsemekle birlikte, çalıştığı kil aracılığıyla insanlığı uyandırmıştır”²¹³ Boğa güreşi tutkunu olan Picasso, bu tutkusunu seramik formlar üzerine yansıtmıştır.

Picasso yaptığı seramiklerle, seramiğin işlevselliğin dışında çok zengin bir ifade aracı olduğunu göstermiştir. Seramikle tanışmasından sonra büyük bir tutkuyla, mitoloji konularını ele almış, kase, bardak, vazo gibi geleneksel seramik formlarını hayvan ve insan figürlerine dönüştürmüştür. Seramik tabak yüzeylerini farklı yöntemlerle değerlendiren, onlardan sanatsal nesnelere yaratmıştır.(Bkz: Resim 069) Picasso'nun bu tavrı seramik sanatına çok farklı yollar ve anlayışlar kazandırmıştır. Ayrıca bu tutum disiplinlerarasılık kavramının sanat olgusuna ve seramik sanatına yaptığı olumlu etkinin de bir kanıtı olmaktadır.

²¹¹ İnal, a.g.e, 2006, ss.109-110.

²¹² Ingo f. Walter, “Pablo Picasso Yüzyılın Dahisi”, Çev: Ahu Antmen, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005), s. 76.

²¹³ Seramikte Gelenek ve Çağdaşlık, (İstanbul: Eczacıbaşı Vakfı, 1998), s.64.

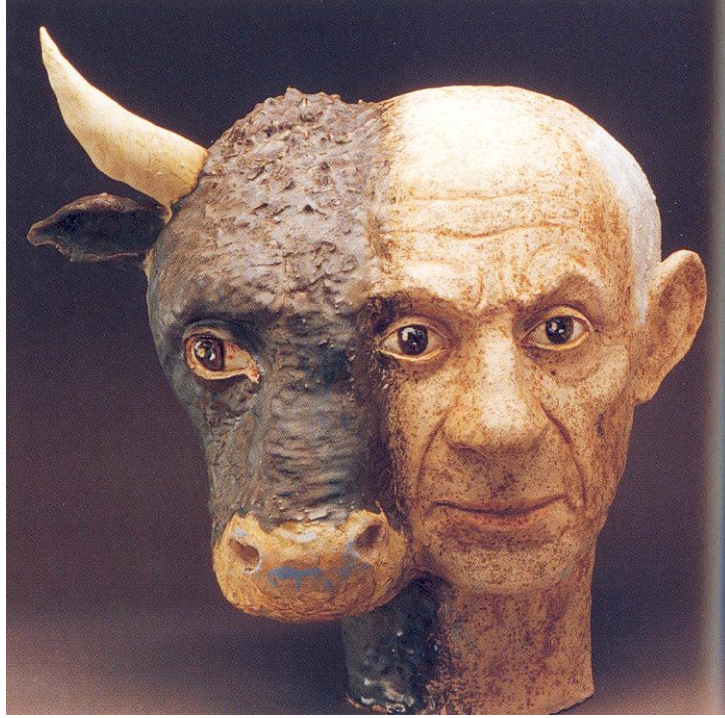

Resim. 069, Picasso'nun seramik çalışmalarından örnekler

(<http://www.djtfineart.com>

<http://www.carolinaart.com/1003hendersonville.html>) 03.08 .2006.

1947 doğumlu Rus seramik sanatçısı Noi Volkov, Picasso'nun boğa tutkusunu ve yüzünü seramiğe taşıyarak disiplinlerarası yaklaşıma farklı bir boyut getirmektedir. Volkov, Picasso'nun dışında resim sanatının çok önemli sanatçıların yüzlerini ve resimlerini seramiğe aktararak özgün işlere imza atmaktadır.(Bkz: Resim 070-071)

Resim. 070, "Koca Picasso", Karışık teknik, 2003, Noi Volkov

500 FIGURES IN CLAY, (New York: Lark Books, 2004), s.18.

Resim. 071, Noi Volkov'un resim sanatı ile etkileşimli seramiklerinden örnekler

(<http://noivolkov.com>) 03.08.2006

Resim sanatının önemli isimlerinin seramikle ilgilenmeleri, seramik sanatına olumlu katkı sağlarken, diğer disiplinler de bu etkileşimden yararlanmışlardır. Picasso gibi seramikle uğraşan Leger'in de seramik sanatının diğer disiplinlerle algılanması adına ciddi katkılar sağladığına değinen İnel İnal, bu etkileşimle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Artık seramiğin bir içerik sorunu vardır. Sadece biçimle ilgili çağrışımları olan, işlevsellikle sınırlanmış olan formun çok dışında ifade biçimleri barındıran bir tür sanatsal iletişim aracı haline gelmiştir. Miro, Picasso, Leger ve sonradan eklenen Mattisse ile birlikte, seramik, yeni anlatım ve ifade olanakları barındıran yapısıyla, geleneksel ve işlevsel seramiği reddetmeden, ötesine geçerek bir yer edinmeye başlamıştı. Malzemenin dili, sanatçının hayal dünyasıyla birleşerek ortaya özgün formlar çıkıyordu. Her özgün form, alt yapısında geleneksel ve işlevsel seramik form yapısını barındırıyordu. Çekilmiş tornalar, daha çamur kıvamındayken deforme ediliyor, ortaya çıkan formun anımsattıkları heyecan veriyordu. Tabakların içine sır üstü veya altı tekniklerle ekspresif tarzda resimler yapıyor ve sergileniyordu.²¹⁴

Bu anlayış resim sanatının, uygulanabilirlik alanlarına da çeşitlilik kazandırmıştır. “Bu etkileşim Modern Seramik Sanatı'nın temellerinin atıldığı ilk yıllarda da fazlasıyla gerçekleşmiştir. Hans Coper seramiklerinde Brancusi'nin heykellerinden Picasso ve Matisse'in de resimlerinden oldukça etkilenmiştir.”²¹⁵

Resim. 072, “Satürn Form”, 1965, Hans Coper

(http://www.scva.org.uk/collections/robertandlisa/index.php?collection=65&collection_object=109)

03.08.2006

²¹⁴ İnal, a.g.e, 2006, s.110.

²¹⁵ Şahbaz, a.g.e, 2006, s. 21.

Günümüz seramik sanatçıları, karışık teknikler ve malzemeler kullanarak, disiplinlerarası anlayışla işler üretmektedirler. 1954 California doğumlu sanatçı Arthur Gonzalez, resimsel yaklaşımlarla ortaya koyduğu seramik heykellerinde edebiyat dünyasının konularını da ele alarak etkileyici seramikler ortaya koymaktadır. Pinokyo konulu seri çalışmaları bu anlamda örnek olarak gösterilebilir. Gonzalez “Çöküş” isimli çalışmasında seramiğin yanı sıra ip, ahşap, kağıt, keçi boynuzu kullanmış ve ahşap üzerine akrilik resim yapmıştır.(Bkz: Resim 073)

Resim. 073, “Çöküş”, 2002, Arthur Gonzalez

500 FIGURES IN CLAY, (New York: Lark Books, 2004), s. 298.

Seramik sanatında görülen, farklı malzemelerin kullanımı köklerini Kübizm ve sonrasındaki Konstrüktivizm ve Süprematizm’e dayanmaktadır. Bu akımlarda sanatçılar eserlerine ahşap, kumaş, metal, cam vb farklı malzemeler katarak geleneksel sanat anlayışından uzaklaşıyorlar ve bu kullanım resim sanatının yanı sıra heykel sanatında da kendini gösteriyordu. Duchamp’ın 1917 yılında kullandığı pisuar ilk başlarda ahlak dışı görülmüş ama sonrasında yeni sanat anlayışının en önemli tavrı olarak görülmüştür. Kendinden sonra gelen yaklaşımların çıkış noktası olma niteliği taşıyan bu tutum sonrasında, hangi malzeme ortaya konan düşünceyi vurgulamada önemli görülüyorsa sanat alanı içerisinde kendine yer bulmuştur. Sanat alanında ki kavramın önemsenmesi ve özgürleştirme yöneliminin önemli bir ismi de Beuys olmuş, eserlerinde yağ, keçe ve bakır gibi malzemeler kullanarak, fikirlerin yayılmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. Oldukça üretken bir sanatçı olan Beuys için sanat, insanlarla iletişim

kurması açısından önemlidir ve nesnelere üzerinde bir düşüncenin oluşması gerektiğini savunur. Sanat alanındaki bu bilinç, tüm sanat alanlarında olduğu gibi seramik sanatında da yansımaları bulmuştur. Farklı malzemelerin yanı sıra özellikle Kavramsal Sanatta sıklıkla gördüğümüz düzenlemeler de modern seramik sanatı içerisinde yer almış, birçok sanatçı bu dili kullanarak özgün eserler ortaya koymuşlardır. Özellikle 1960 sonrası görülen seramik düzenlemeler, sanatlar arasındaki ilişkiyi güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. Ryoji Koie, Bernard Dejonghe, Antony Gormley, Piet Stocmans, Clare Twomey, Kenneth Price, Edmund de Waal, gibi sanatçılar yaptıkları etkileyici düzenlemelerle dikkat çekmişlerdir. (Bkz: Resim 074, 075, 076, 077, 078)

Resim. 074, Düzenleme, Antony Gormley

(http://www.artgallery.nsw.gov.au/sites2/___data/page/5459/gormley_field_new.jpg), 04.08.2006

Resim. 075, "Avrupa Tarlası", 35.000 Terrakota Figür, Antony Gormley

(<http://www.georgetown.edu/faculty/irvinem/visualarts/Image-Library/Gormley/Field-detail-terracotta-1993.jpg>), 04.08.2006

Resim. 076, Düzenleme, Piet Sockmans

(http://www.ceramicstoday.com/articles/images/cobalt_blue.jpg), 04.08.2006

Resim. 077, Düzenleme, Clare Twomey

(<http://www.craftscouncil.org.uk/Exhib/approachingcontent/content.htm>), 04.08.2006

Resim. 078, Düzenleme, Edmund de Waal

(<http://www.media.uwe.ac.uk/nevac/photos/edmund2.JPG>), 04.08.2006

1960’larda Minimalist tavrı çok etkin bir şekilde tüm sanat alanlarında kendini gösterirken, bu akımın da kökleri belirgin bir şekilde ortaya çıkmasından önceki Duchamp, Maleviç, Mondrian gibi sanatçılara gitmektedir. Biçimi minimal nitelikte ele alan Minimalizm’in öncü sanatçıları olarak Donald Judd, Robert Morris, Sol LeWitt, Dan Flavin gösterilmektedir.

Minimalist yapıtlarda kullanılan malzemenin kendi öz yapısını koruduğu ve hiç değişime uğramadan, tüm kendi niteliğini, olduğu gibi yapıta ortaya koyduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni, minimalist sanatçının malzeme seçiminde hazır endüstriyel ürünlere yönelmesi ve malzemenin kimyasını, doğal görünümünü değiştirecek veya bozacak davranışlardan ya da müdahalelerden kendisini dışlayarak eserini üretmesinden kaynaklanmaktadır. Minimalistlerin indirgemeci tavırları o kadar ileri boyuta ulaşıyordu ki eser üzerinde, sanatçının eseri oluşturma sürecindeki aşamalarını görmek, hissetmek mümkün değildi.²¹⁶

Seramik sanatında da etkisini gösteren minimalist tutum, seramik yüzeylerde ve formlardaki sadelik olarak kendini göstermiştir. Joanna Constantinidis, Edmund de Waal, Julian Stair, Rupert Spira, Daniel Smith ve Gilda Westermann gibi sanatçılar ilk dönemlerden 1980’lere kadar olan dönemde ön plana çıkan minimalist seramik sanatçıları olarak dikkat çekmişlerdir.²¹⁷

Resim. 079, “İki Kap”, 2003, Julien Stair

(<http://www.yufuku.net/e/yufuku/assets/images/yufuku-japanese-pottery-ceramics-julian-stair-1.jpg>),

04.08.2006

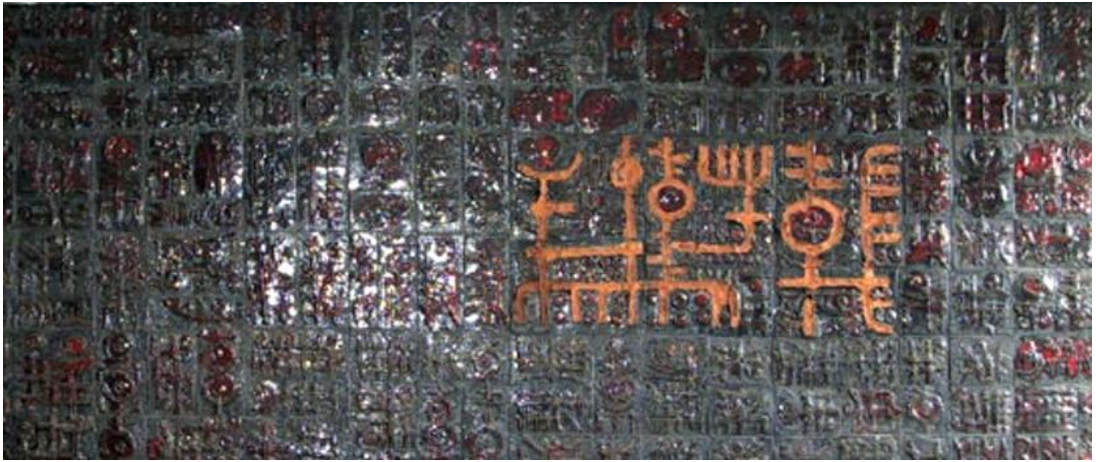
²¹⁶ Şahbaz, a.g.e, 2006, s. 135.

²¹⁷ Şahbaz, a.g.e, 2006, s. 185.

Minimal yaklaşım üç boyutlu sanatsal çalışmalarda yoğunlukla kullanılmış olsa da resim sanatını da etkilemiştir. Seramik malzemenin hem üç boyutlu hem de yüzeysel değerlendirilebilmesi, bu akımın anlayışı içerisinde özgün işlerin ortaya konmasına imkan tanımıştır.

Modern sanat anlayışının geldiği önemli bir nokta olan Minimalizm sonrası ortaya çıkan oluşumlarda sanatçıların, farklı sanat hareketleri içerisinde yer aldıkları ve farklı disiplinler içerisinde sanatsal üretimler gerçekleştirdikleri görülmektedir. Sanat alanında gerçekleşen tüm oluşumlar seramik sanatında da etkisini göstermektedir.

Bir çok seramik sanatçısı, plastik sanatların diğer disiplinleri ile ilgilenirken, farklı disiplinlerden sanatçılar da seramik malzemeye ilgi duymuşlar ve eserler üretmişlerdir. Türkiye’de de sanatçılar bu yaklaşım içerisinde hareket etmiş ve disiplinlerarası yaklaşımı eserlerine yansıtmışlardır. 1941-1943 yılları arasında, soyut resimleri, heykelleri, karikatür ve film çalışmaları ile çok yönlü bir sanatçı olan Abidin Dino seramikle uğraşmıştır. Seramik yüzeyler üzerine resimsel etkileri yükleyen bir çok sanatçı örnek olarak gösterilebilir. Ressam, şair ve aynı zamanda seramikçi olan B. Rahmi Eyuboğlu hem farklı disiplinlerde sanat eserleri üretmiş hem de bu disiplinler arasında ilişkiler yaratmıştır. Bu çalışmalar arasında yapmış olduğu duvar resimleri ve mozaik panolar oldukça önemli görülmektedir. Türk seramik sanatının çok önemli isimlerinden biri olan İlgi Adalan ise resim eğitimi almış olmasına rağmen seramik malzemeyi oldukça başarılı sanat yapıtlarına dönüştürmüştür. Seramikçi ve ressam kimliğiyle tanınan sanatçı Jale Yılmabaşar, seçtiği konuları her iki disipline de aktarmış, yaptığı seramik çalışmalarda resimsel etki ve etkileşimi yoğun bir şekilde hissettirmiştir.

Resim. 080, Tarabya Otelinde Bulunan Seramik Duvar Panosundan Detay, Jale Yılmabaşar

(http://www.arkist.com/ref_mim_tarabya.html) 01.02.2007

Seramik sanatçısı Alev Ebüzziya ve ressam Nil Yalter 2006 yılında gerçekleştirdikleri resim ve seramik sergisinde bu iki disiplini buluşturmışlardır. Tarih yaşında olan bu iki disiplini buluşturan Ebüzziya ve Yalter'in eserlerinin taze bakışlar kazandıran enerjiler içerdiğini belirten Evrim Altuğ, sergi hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır:

Her ikisi de yaşam ve çalışmalarının büyük kısmını Fransa'da sürdüren Alev Ebüzziya Siesbye ile Nil Yalter'in İstanbul'da açtıkları bu ikili sergi, resim ve seramik arasında ikili görsel, duyuşal vokalin nadide tınılarını, beklide açıldıkları mevsimin renklerine de sırdaş olabilecek bir tutum, dişilik içinde gündeme getiriyor.²¹⁸

Resim. 081, 2006, Alev Ebüzziya ve Nil Yalter Ortak Seramik-Resim Sergisinden Örnekler
(http://galerinev.com/basbult/bi_alevnil.html), 01.02.2007

²¹⁸ Evrim Altuğ, "Seramiğin Etiyle, Resmin Tırnağı", Milliyet Sanat, (İstanbul: Doğan Yayıncılık, Kasım- 2006), s.40

Bilgehan Uzuner ürettiği seramik eserlerin yanı sıra günümüzde yaptığı baskı ve suluboya resimlerle dikkat çekmektedir. Uzuner'in çalışmalarında, seramik ve resim etkileşimi belirgin bir şekilde gözlemlenirken, sınırların ortadan kalktığı günümüz sanat anlayışında, sanatçı tavrı olarak da bu yaklaşımı dikkat çekmektedir. 2000 yılında yaptığı resimlerinde ahşap ve kurşun gibi farklı malzemeleri kullanırken, bu çalışmalar üç boyutlulukları ile heykel sanatının sınırları içerisine de girmiştir.(Bkz: Resim 082, 083, 084) Cam malzeme ile de yakından ilgilenen ve üreten sanatçının, seramiği camla, resimle ve mimari ile ilişkilendiren sanatı ile ilgili olarak Levent Çalıkoğlu şu ifadeleri kullanmaktadırlar:

Bilgehan Uzuner, görüntüyü ve kullandığı malzemeyi başkalaştırıp, farklı parçalarla, eklenmesine zemin hazırlayan sanatçılardan. Onun yapıtlarında farklı görüntüler, imgeler baskı resim olanaklarını zorlayan müdahalelerle üst üste veya yan yana bindiriliyor. Belki de asıl amacı özgün baskı dediğimiz bir disiplinin tüm verilerini baştan aşağıya yenilemek. Yine de ortaya koyduğu yapıtlara bakıldığında hem geleneksel verilerle organik bir bağ kurduğu hem de yeni anlamlar, görsel izlekler oluşturduğu söylenebilir.²¹⁹

Sanatçının Eskişehir'de bulunan Heykel Park içerisinde sırlı-sırsız tuğlalarla ve seramik formlarla gerçekleştirdiği "Deprem" adlı çalışma, duvar örgülerinden oluşan özgün baskıları ile ilişkilenebilir.

Resim. 082, Gravür baskı, 1995, Bilgehan Uzuner Resim. 083, Karışık teknik, 2000, Bilgehan Uzuner

(http://www.sanalmuze.org/sanatci/Bilgehan_Uzuner.htm)

http://www.lebriz.com/v3_exh/exh_Show.aspx?exhID=22&lang=TR 04.08.2006

²¹⁹ Levent Çalıkoğlu, Bilgehan Uzuner 'in Sergi Kataloğu. 2000.

Resim. 084, “Deprem”, Bilgehan Uzuner
 Sanatçının Arşivinden

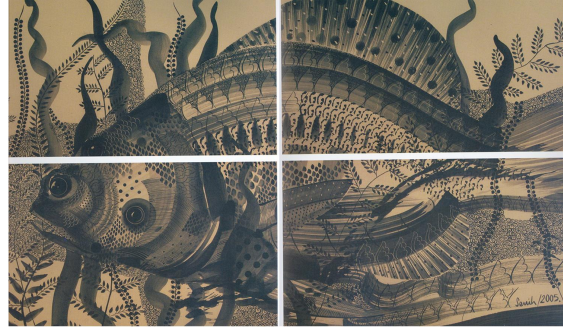
Seramik yüzeyler üzerine resmin aktarılması, klasik seramik sanatı kapsamında oldukça eskilere dayanmaktadır. Yapılan arkeolojik kazılar insanoğlunun farklı yüzeyler üzerine resimler yaptığını göstermiştir. Kullanım amaçlı olsa da eski dönemlerdeki eşya yüzeylerine resimler aktarılmıştır. Neolitik çağda görülen bu tür ilk yüklemeler genellikle çizgisel ve geometriktir. Daha sonra gelen dönemlerdeki çalışmalara bakıldığında seramik yüzeyler üzerine hayvan ve insan figürlerinin aktarıldığı görülmektedir. Geleneksel anlamda da olsa bu kültürel değerler, seramik ve resim sanatı ilişkisinin ilk örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hitit, Frig, Urartu, Selçuklu, Osmanlı gibi Anadolu uygarlıkları seramiklerinde, Antik Yunan ve Roma vazolarında da bu tür resimsel aktarımların özgün örnekleri görülmektedir. Uzakdoğu seramiklerine yapılan resimlerde doğanın sıklıkla ele alındığı görülür. Hayvan ve insan figürleri, deniz dalgaları, bitki motifleri ve geometrik bezemeler tüm uygarlıklarda kendilerine özgü olarak ele alınmış ve geçmişte ortaya konmuş bu zenginlikler çağımız sanat anlayışı içerisinde de yeniden değerlendirilmiştir.

Geleneksel üretim teknikleri kullanan bazı günümüz sanatçıları da, çağdaş sanat anlayışı içerisinde seramik yüzeyler üzerinde resimsel arayışları denemektedirler. Seramik eğitimi alan ve özgün seramiklerinin yanı sıra baskı resim, suluboya çalışmaları yapan Semih Kaplan, bu yaklaşımla geleneksel çini tekniği ile tabaklar

üzerine resimlerini aktarmaktadır. Semih Kaplan konu olarak seçtiği balıkları, seramik tabaklara, suluboya ve baskılarında olduğu gibi özgün bir şekilde ve tekniği başarıyla kullanarak yansıtmaktadır.(Bkz: Resim 085, 086, 087, 088) Bu çalışmalar disiplinlerarası yaklaşımın etkileyici örnekleri olurken, seramik eğitimi alan Semih Kaplan farklı disiplinler içerisinde üreten bir sanatçı olarak görülmektedir. Yaratıcılığını farklı malzemelerle ortaya koyan sanatçı, aldığı ödüllerle sanatsal yeteneğini kanıtlamaktadır.

Resim. 085, Suluboya, 2004 Semih Kaplan

Resim. 086, Seramik karo, 2005, Semih Kaplan

Semih Kaplan, Sergi Kataloğu, Ankara, Galeri Soyut, 2005

Resim. 087, Çini Tabak, 2005 Semih Kaplan

Resim. 088, Çini Tabak, 2005, Semih Kaplan

Semih Kaplan, Sergi Kataloğu, Ankara, Galeri Soyut, 2005

Kemal Uludağ'ın birçok çalışmasında resimsel etki gözlemlenmektedir. Genellikle heykel niteliğinde üçboyutlu “insan” konusunu ele alan sanatçı, 2001 yılında raku tekniği ile yaptığı “Tabletler” dizisine aynı konuyu yüzey üzerine resimsel olarak aktarmıştır.(Bkz: Resim 089) “Tabletler” hakkında Sıtkı M. Erinç şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Tabletler” adeta, Anadolu uygarlıklarının, yani bizim topraklarımızın yarattığı insan tipinin bir kültürel mirası olarak, ama çağı yakalamış bir akılla ortaya çıkmış gibi. Kimi tabletlerde yine insan figürü var. Bu figür çevresinde oluşan labirente karşın insan kendini bulmuş ve başat bir erk olarak ortaya çıkmış. Kiminde ise insancıklar çıkmaz yollarda yok olup gitmiş sanki.²²⁰

Resim. 089, “Tablet”, Raku, 2001, Kemal Uludağ

Kemal Uludağ, Sergi Kataloğu, İ.M.K.B. Sanat Galerisi, İstanbul, 2002.

Seramikte resimsel arayışlara imkan tanıyan “Sagar” tekniğini Türkiye’de ilk ve başarılı bir şekilde uygulayan sanatçı Hasan Başkırkan’ın seramiklerinde de resim seramik ilişkisi görülmektedir.(Bkz: Resim 090) Başkırkan 6. Kahire Uluslararası Seramik Bienali Seramik Yarışması’na katılmış ve Bieanal Gençlik Ödülü alarak, “Sagar” çalışmalarındaki başarısını ortaya koymuştur. Türkiye dışında farklı ülkelerden “Ruth Allan, Elisabeth Anderson, Kelvin Bradford, Robert Bede Clarke, Dick Lehman,

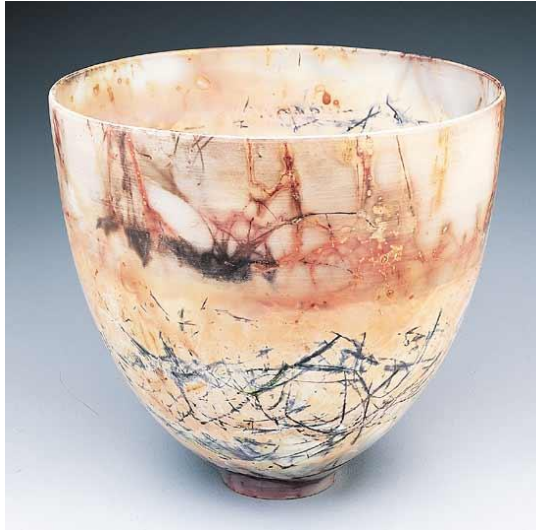
²²⁰ Sıtkı M. Erinç, “Kemal Uludağ Sergi Kataloğu”, İ.M.K.B. Sanat Galerisi, İstanbul, 2002.

Richard J. Mahaffey, Judy Motzkin, Charles Riggs²²¹ gibi sanatçılar da bu teknikle seramik yüzeylerde resimsel arayışlarda bulunmuşlardır.

Resim. 090, Sagar pişirimli seramiklerden örnekler, Hasan Başkırkan

Seramik Türkiye 02- Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul: Eylül-Aralık2003)

Resim. 091, Sagar pişirimli seramik kase, Judy Motzkin

<http://www.guild.com/artitem/21963.html>

Sagar tekniğinin dışında seramik sanatında kullanılan birçok dekor tekniği, seramik yüzeyler üzerinde oldukça etkileyici bir şekilde resimsel etkiyi kazandırmaktadır. “Seramik dekorları; şekillendirme işlemi tamamlanmış seramik ürünlerin estetik değerlerini arttırmak ve farklı anlatımlar kazandırmak amacıyla sıratlı, sırüstü, sıriçi ve yaş çamur üzerine çeşitli yöntemler kullanılarak yapılan

²²¹ Soner Genç, Hasan Başkırkan, “Sagar Pişirimli Seramiklerde Duman ve Alev İle Resimsel Arayışlar”, Seramik Türkiye 02- Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul: Eylül-Aralık2003), s.s. 51-52-53.

uygulamalardır.”²²² Oldukça fazla ve farklı olan dekor teknikleri seramik sanatına ifade zenginliği katmaktadır. Seramik dekor uygulamaları çok eski tarihlere dayanmakla beraber, çağın ulaştığı teknolojik gelişmeler seramik dekor tekniklerine olumlu bir şekilde yansımıştır. Bu gelişimlerden etkilenen tekniklerin başında da serigrafi dekor tekniği gelmektedir. Bu teknik, seramiği resim ve grafik gibi disiplinlerle ilişkilendirmenin yanı sıra seramiği kimya bilimi ile de işbirliği içerisine sokmaktadır. Oldukça farklı malzemeler kullanılan ve bir çok aşama sonucunda gerçekleşen tekniğin bilinen diğer bir adı ise ipek baskıdır. “Günümüzde sanat seramiğinde de kullanılmakla birlikte küçük çaplı seramik işletmelerinde ve fabrikalarda gerek sofraya eşyasında, gerek sıhhi tesisat ürünlerinde, gerekse karo ürünlerinde yaygın bir yöntem olarak kullanılan serigrafi dekorları ile çok estetik, hassas ve el dekorları tadında ürünler yapılmaktadır.”²²³ Serigrafi dışında seramik sanatında yaygın bir şekilde kullanılan ve çok bilinen dekor tekniklerine mayolika, minai, lüster, ajur, akıtma, sgrafitto örnek olarak gösterilebilir. Bu tekniklerin hepsi seramik sanatçılarına yeni, özgün ve sanatsal nitelikleri oldukça güçlü eserler yaratma imkanı tanımaktadır.

Sibel Sevim çalışmalarında seramik dekor tekniklerini sıklıkla kullanmakta ve geleneksel olan bu teknikleri çağdaş seramik sanatı içerisinde değerlendirmektedir. (Bkz: Resim 092)

Resim. 092, Seramik tabak, S.Sibel Sevim

(http://www.lebriz.com/v3_exh/exh_Show.aspx?exhID=505&lang=TR), 01.02.2007

²²² S. Sibel Sevim, Seramik Dekorları, (Eskişehir: Anadolu üniversitesi yayınları No:1439, 2003), s.1

²²³ Sevim, a,g,e, 2003, s.165

“Rus sanatçı Sergei Isupov porseleni elle şekillendirerek yaptığı heykellerin üzerine desenlerini direkt olarak kilin yüzeyine çizip, sonra fırça ile renkli astar ve oksitler kullanarak renklendirmektedir.”²²⁴ Resimsel bir anlatımla seramik yüzeyleri değerlendiren Isupov, genellikle insan başlarını ve çıplak figürleri kullanmaktadır ve çalışmaları seramik ve resim etkileşiminin çarpıcı örnekleri olmaktadır.(Bkz: Resim 093)

Resim. 093, Seramik insan başları, Sergei Isupov

(http://www.stateart.com.au/images6/060321_sergeri_isupov_260.jpg) 05.08.2006

Üç boyutlu seramiklerin yüzeylerinde çizgiyi çok etkili bir şekilde kullanan Duncan Ross, ressam Klee ve Miro'dan etkilenmiştir. Kullandığı çizgilerle kap yüzeylerini bölen Ross yüzey üzerinde ritimler yaratır. Onun için yaptığı çalışmalarda denge, oran ve ritim önemlidir.²²⁵ Tekstil tasarımlarını çağrıştıran kompozisyonlarda resimsel ifadeyi başarıyla yakalamıştır.(Bkz: Resim 094)

Resim. 094, Seramik form, Duncan Ross

(<http://www.ceramics.org.uk/artistInfo/sqlImg/Ross,%20Duncan%20009t.jpg>) 05.08.2006

²²⁴ Zerrin Er, “Seramik Yüzeylerde Resimsel Yansımalar”, Seramik Türkiye 07, Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul: Ocak-Şubat 2005), s.98.

²²⁵ Peter Lane, Ceramic Form-Desing & Decoration, (London: A&C Limited, 1998), 214.

İngiliz seramik sanatçı Peter Hayes'in çalışmalarında, pürüzlü ve akıcı yüzeyler kullanarak oluşturduğu formlarında resim etkisini başarıyla sergilemektedir. Hayes, seramiklerini üretirken, çakıl taşları, kılçık ve paslı demir gibi objelerden oldukça etkilenmiştir.²²⁶ (Bkz: Resim 095)

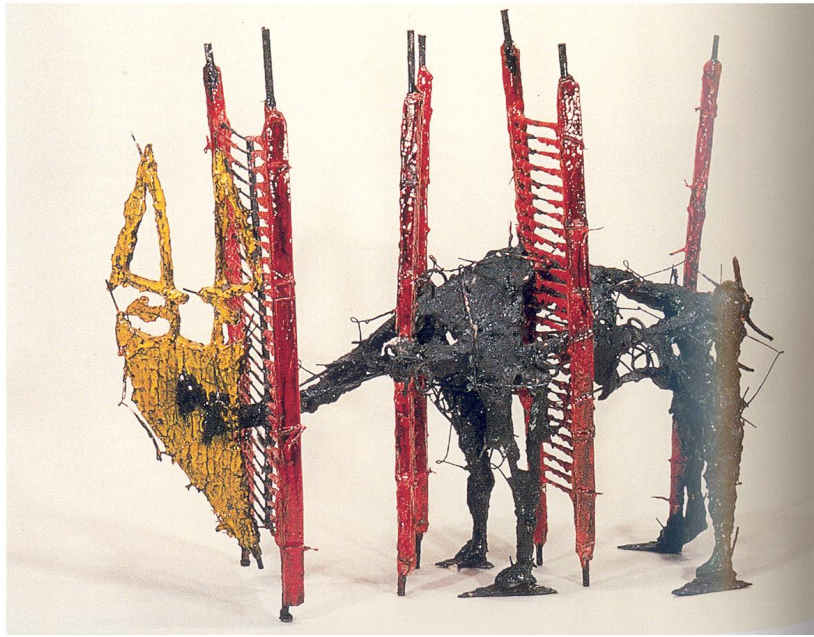
Resim. 095, Seramik form, Peter Hayes

(http://www.jamesgrahamandsons.com/_asset_/artwork/detail/M95027.jpg) 05.08.2006

2000 yılında yaptığı çalışmaları metal ve seramiğin birleşmesi sonucunda melez olarak değerlendiren sanatçı Raymon Elozua, kağıt üzerine dijital baskı resimlerini seramiğe aktarmıştır. Kağıt üzerine yaptığı dijital baskıyı soyut bir heykel olarak yeniden ortaya koyarken, New York Okulu ressamlarının resimlerinden etkilenerek gerçekleştirmiştir. Elozua, ilk etapta resimlerin dijital ortamda renk ayrımlarını yapıp daha sonra bunları üç boyuta taşımış ve farklı malzemeleri elektrik telleriyle birbirine bağlamıştır. Raymon Elozua, yeşili Lee Krasner'dan, turuncuyu Hans Hoffmann'dan ve

²²⁶ Lane, a.g.e, 1998, s.210.

Franz Kline'dan da siyahı aldığını söylemektedir.²²⁷ Üç boyuta dönüştürülebilen resimlerden oldukça etkili ve kendi değimi ile melez çalışmalar gerçekleştirmiştir.(Bkz: Resim 096)

Resim. 096, Dijital baskı (üst) ve seramik (alt), 1998, Raymon Elozua
Mark Del Vecchio, Postmodern Ceramic, (London: Thames&Hudson, 2001), s. 174.

²²⁷ Mark Del Vecchio, Postmodern Ceramic, (London: Thames&Hudson, 2001), s. 174.

Türk seramik sanatının Çok önemli isimlerinden biri olan Sadi Diren'in çalışmalarında da disiplinlerarası bağlantılar yoğunlukla gözlenmektedir. Seramik çalışmalarını baskı sanatlarına taşıyan Sadi Diren disiplinlerarası ilişki ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

Eski Güzel Sanatlar Akademisi'ni anımsıyorum. Mimariden tutun heykele, gravüre kadar tüm bölümlerin birbirleriyle ilişkilerinin kurulduğu, tamamıyla açık atölyelerin olduğu bir kurum... Çünkü, bunlar arasında mutlak bir bağlantı vardır ve biri diğerinden kopartılamaz. Örneğin bir seramik pano, resimden ayrı düşünülebilir mi?... Seramik benim için yalnızca bir malzemedir. Sözelimi, resim sanatının da teknik açıdan kendine özgü zorlukları, incelikleri vardır. Malzemenin çözümü, her sanat dalında hassas çalışmalar gerektirir. Ama seramik sanatında 'ateş' etkeni sanatçı için başlıbaşına bir sorundur ve ayrıca çok iyi de kimya bilmek ve bilgilerinizi sanatsal görüşünüzle birleştirmek zorunluluğu ortaya çıkar.²²⁸

Resim. 097, Gravür (Özgün Baskı) ve Seramik Form, Sadi Diren
(http://www.lebriz.com/v3_artst/san_Info.aspx?sanId=2803) 01.02.2007

Yaptıkları seramiklerde resim sanatının etkileri görülen bir çok sanatçı daha örnek olarak gösterilebilir. Onlardan biri olan Danimarkalı sanatçı Bodil Manz “yarattığı oldukça ince silindir formların, iç ve dış yüzeylerini tuval gibi kullanarak, geometrik kompozisyonlar oluşturuyor”²²⁹ Manz, istediği renkleri elde edebilmek için

²²⁸ Emre Zeytinoğlu, “Sadi Diren ve Bir ‘Başlangıç’ Sergisi”, Seramik Dünyası – 12, (İstanbul: Haziran 2005), ss. 20-21

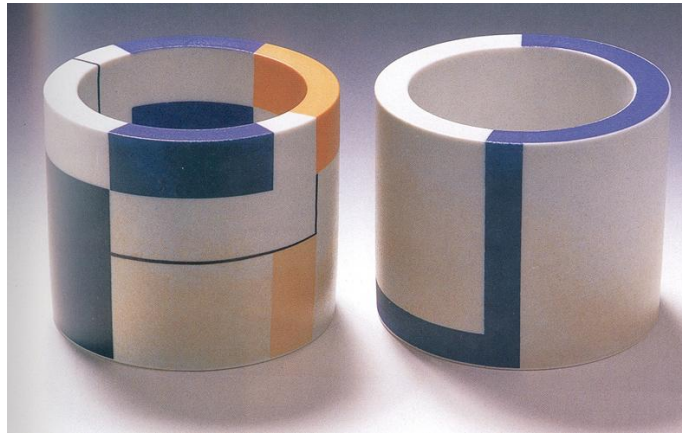
²²⁹ Lane, a.g.e, 1998, s.206.

çalışmalarını 1300 C derecede birkaç kez pişirmektedir. (Bkz: Resim 098, 099) Sanatçının seramiklerinde Miro'nun resimlerinin etkisi gözlemlenirken çok önemli bir noktada bu seramiklerin grafik hissi uyandırmalarıdır. Bu açıdan bakıldığında burada seramik, resim ve grafik etkileşiminden söz etmek mümkün olmaktadır.

Resim. 098, Porselen silindir form, Bodil Manz

(<http://www.nga.gov.au/Exhibition/Transformations/Images/LRG/142970.jpg>) 05.08.2006

Resim. 099, "Çift Silindir", Porselen, 1998, Bodil Manz

Mark Del Vecchio, Postmodern Ceramic, (London: Thames&Hudson, 2001), s. 35

Seramik ve grafik sanatının etkileşimini gösteren önemli bir gösterge de, seramik yüzeylerde yazının kullanılmasıdır. "Tarihin iletişim kurma yetenekleriyle başladığı rivayet edilir."²³⁰ Yazı da insanoğlunun bulduğu en etkili iletişim araçlarından biri olmuştur. "Yazının hikayesi Mezopotamya'daki Dicle ve Fırat nehirleri arasında başlar... Güneyde Sümer kuzeyde ise Akkad topraklarındaki diller oldukça farklıydı. Tarihçiler yazının başlangıcını kölelerin, malların, toprağın v.s. satışı sırasında kayıt

²³⁰ Mary White, Lettering on Ceramics, (London: A&C Black Publishers, 2003), s.7.

yapılması gerekliliğinden doğduğunu söylerler.”²³¹ Özellikle Anadolu uygarlıklarından olan Hititler’den günümüze gelen kil tabletler seramik üzerinde yazının kullanıldığı çok değerli buluntulardır. Bulunan on binlerce kil tablet üzerine mektupların, devlet anlaşmalarının, ticari anlaşmaların yazıldığı görülmüştür. Killer üzerine yazılan bu yazılar pişirildikten sonra günümüze kadar ulaşabilecek dayanıklılığa kavuşmuş ve bu örnekler seramik yüzeyler üzerinde görülen yazıların ilk örnekleri olmuşlardır. Selçuklu ve Osmanlı çinilerinde kullanılan kaligrafi örnekler farklı ülkelerdeki müzelerde sergilenmekte ve oldukça değerli olarak nitelendirilmektedir. Grafik sanatında önemli bir yeri olan yazının seramik yüzeylerde kullanımı bu iki disiplin arasındaki ilişkiyi de güçlendirmektedir. Günümüzde bazı seramik sanatçıları da çalışmalarında yazıyı kullanmaktadırlar. “Seramikte gittikçe artan güzel yazının kullanımı hatıra, süs eşyası ya da bir şeyi sunmak için yapılan bir şey değildir. Bu duyguların ve canlandırmanın bir ifadesidir. Heyecan verici bir sanat oluşumudur.”²³² Christina Guvang, Daniela Schlagenhauf, Rolf Overberg, Maggie Angus Bekovils, Mary White, Anieike Hurting ve Sylvian Meschia seramiklerinde yazıyı kullanan sanatçılara örnek olarak gösterilebilir.(Bkz: Resim 100, 101, 102)

Resim. 100, Yazının kullanıldığı seramikler, Mary White

(<http://www.letterexchange.org/members/98.html>) 05.08.2006

²³¹ White, a.g.e, 2003, s. 7.

²³² White, a.g.e, 2003, s. 9.

Resim. 101, Yazının kullanıldığı seramikler, Daniela Schlagenhauf
 (http://www.schlagenhauf-ceramique.com/galerie_photo/coussin01.jpg) 05.08.2006

Resim. 102, Yazının kullanıldığı seramikler, Daniela Schlagenhauf
 (<http://www.meschia.com/vases.htm>) 05.08.2006

Türk seramik sanatçısı Zehra Çobanlı da çalışmalarına kaligrafik etkiyi özgün bir şekilde yansıtmaktadır. Sanatçının Eskişehir Devlet Güzel Sanatlar Galerisinde Şubat 2005'te açtığı "Mavinin Gizemi: Tuğralar" sergisiyle ilgili olarak, Zeynep Şanlıer şu ifadeleri kullanmaktadır.(Bkz: Resim 103)

Geleneksel seramik denince akla gelen "mavi-beyaz"lar, Çobanlı'nın maviyi tercih etmesinde önemli bir etkiye sahip. Onun için mavi, "özgürlüğün, gökyüzünün, romantizmin ve okyanusların rengi". Bu açıdan bakıldığında sanatçının kullandığı "mavi çamur", teknik

arayışların ve plastik ifadenin çok ötesinde anlamlar taşıyor. Sanatçı, astarlı mat çamur üzerine, parlak renkli siyah sırla kaligrafik unsurlar betimleyerek daha yalın örnekler sunarken, geleneksel Japon seramiğinden formları da yorumluyor. “Dünyada eşi olmayan imza örnekleri” olarak tanımladığı tuğralar, Çobanlı'nın bu son dönem yapıtlarında parçalanıyor ve kaligrafinin özgün estetik değeri öne çıkıyor.²³³

Resim. 103, “Mavinin Gizemi: Tuğralar” Seramik tabak ve vazo , Zehra Çobanlı
(http://www.lebriz.com/v3_exh/exh_Show.aspx?exhID=505&lang=TR) 20.01.2007

Seramik sanatı içerisinde var olan ve gittikçe gelişen baskı teknikleri bu sanatı diğer disiplinlerle daha sıkı bir ilişki içerisine sokmaktadır.

Seramiğin sağladığı teknik olanaklarla, sünger baskılar, damga baskılar, litografik baskılar, serigrafik baskılar, transfer baskılar, mono baskılar, foto-seramik baskılar, gravür, lazer-gravür baskılar ve bunların yanı sıra plastik kil üzerine çeşitli bitkilerin baskılarının oluşturulması ve bu organik maddelerin fırın ortamında karbona dönüşmesi ile de ilginç baskı dekorlar elde edilebilmektedir.²³⁴

Tekniklerin gelişmesi sanat alanları arasındaki etkileşimi güçlendirmektedir. Sanat disiplinleri arasındaki sıkı ilişki de sanatçıların sanat anlayışına ciddi bir şekilde etki etmektedir. Sanat alanları arasındaki sınırların zorlanması sonucunda “seramik yüzeyler, renkler, sırlamalar grafik olabilir, kelimeler içerebilir, karmaşık görsel imajlar

²³³ Zeynep Şanlier, http://www.radikal.com.tr/veriler/2004/02/25/haber_107363.php

²³⁴ Figen Işıktan, “Çağdaş Seramik Sanatında Baskı Dekor Teknikleri, SERES 2005 III. Uluslar arası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005) s.522.

taşıyabilir.”²³⁵ Pop Art sanat alanlarında etkisini göstermeye başladığı 1960’lı yıllarda seramik sanatı üzerinde de önemli bir etkiye sahip olmuştur. Pop Art akımı içerisinde sanatsal ifadede önemli olan fotoğraf seramik sanatı ile de ilişkilendirilmiştir. Günümüzde sıklıkla birçok alanda kullanılan ve seramik yüzeyler üzerine de aktarılan fotoğrafın, çağdaş seramik sanatının yeni ifade olanakları kazanmasına neden olmuştur. Les Lawrence, Maria Geszler, Linda McRae ve Jeanne Opgenhaffen bu anlamda oldukça özgün ve yaratıcı çalışmalara imza atmışlardır.(Bkz: Resim 104, 105)

Resim. 104, “Çaydanlık”, Les Lawrence

(http://www.museum.hu/budapest/kiallitoterem/images/0013_t3844_maxi.jpg) 05.08.2006

Resim. 105, Fotoğrafın aktarıldığı seramik form, Maria Geszler

(<http://www.ceramicstoday.com/potw/images/geszler-garzuly4.jpg>) 05.08.2006

²³⁵ Işıktan, a.g.e, 2005, s. 511.

Sanatçı Jeanne Opgenhaffen, insan portrelerinden oluşan fotoğrafları aktardığı seramiklerle birlikte renk geçişlerini uyguladığı seramik parçalardan oluşturduğu düzenlemeleriyle çok etkileyici eserler yapmıştır. Opgenhaffen ayrıca gazete görüntülerini aktardığı seramiklerle de çalışmalar gerçekleştirmiş, bazı çalışmalarında da seramik yüzeyler üzerinde çizgisel etkiler kullanmıştır.(Bkz: Resim 106, 107)

Resim. 106, Seramik düzenlemeler, Jeanne Opgenhaffen
(<http://www.opgenhaffen.com/site.html>) 09.08.2006

Resim. 107, Seramik düzenlemeler , Jeanne Opgenhaffen
(<http://www.colpaert-ceramic.be/colpart/colpart16.htm>) 09.08.2006

Seramik sanatı tarihsel süreç içerisinde resim sanatı ile yoğun bir ilişki ve etkileşim içerisinde olmuştur. Bu ilişki seramik sanatına farklı bakış açıları ve boyutlar kazandırmıştır. Seramik malzeme, diğer sanat disiplinlerinin sanatçılara olduğu gibi resim sanatının yaratıcılarına da yeni ifade olanakları sağlamıştır. Sanat alanının oldukça eski olan bu iki disiplin, teknik ve bilimsel gelişmelere paralel olarak birbirlerinin sınırları içerisinde hareket etme şansını artırmıştır. Bu şekildeki yaklaşımlar bu iki disiplinin dışında tüm sanat disiplinlerine de etki etmektedir.

2.2. Seramik - Heykel

Çağın sanat anlayışında ortaya çıkan seramiklerin, disiplinlerarası etkiyi ve ilişkiyi üzerinde taşıdığı bir gerçektir. Bu anlayışın ortaya çıkmasına neden olarak, çağımızın sanatında neyin ifade edildiğinin, neyle ifade edildiğinden çok daha fazla öneme sahip olması gösterilebilir. Sanat tarihine damgasını vuran ressamın seramiğe kazandırdıkları önemli açılım sonrasında "... heykel sanatçıları da, çağımızda ön plana çıkan seramiğin sanatsal bir ifade aracı olarak niteliklerini kavramış ve malzemeyi kendi alanlarında kullanmaya başlamışlardır. Seramik sanatı, diğer dallarda uğraş veren sanatçıların elinde bir ifade aracı olarak tamamen farklı bir nitelik ve kimlik kazanmıştır."²³⁶

Plastik sanatlarda sınırların ortadan kalktığını ve amaca uygun her türlü malzemenin sanat eseri üretilirken kullanılabilmesini vurgulayan seramik sanatçısı Sevim Çizer, seramik heykel sonucunda çıkan kavram kargaşası ve sanat eğitim kurumlarındaki heykel bölümlerinde seramik malzemenin yeterince kullanılmaması ile ilgili olarak şu görüşleri belirtmektedir:

...Günümüzde seramik malzeme sanat projelerinin gerçekleştirilmesinde sanatçıların tercih ettikleri temel ve vazgeçilmez malzemelerden birisidir. Ancak bu malzeme teknik özellikleri ve koşullarının özel bir eğitim gerektirmesi nedeniyle geleneksel heykel eğitiminin ana malzemeleri arasında yer alamamaktadır. Bu da bu malzemenin heykeltıraşlar tarafından yaygınca kullanılmaması ve dışlanmasına neden olmaktadır. Bu da önemli ve ciddi bir kavram

²³⁶ Kemal Uludağ, "Seramik Sanatının Kimlik Sorunu", Türkiye'de Sanat, 33 Seramik Özel Sayısı (İstanbul: Mart-Nisan 1998), s. 37.

kargaşası doğurmaktadır. Oysa bir sanat projesinde sorgulanması gereken malzeme değil işin niteliğidir.²³⁷

Günümüz sanat anlayışında malzemelerin karışık olarak kullanılması ve bunun ifadeyi güçlendirme açısından öne çıktığı sıklıkla belirtilmektedir. Plastik sanatlarda, iki temel anlatım biçimi bulunduğunu, bunlardan ilkinin yanılısamalı bir gerçeklik alanı yaratan resimsel anlatım, diğlerinin ise üretilen nesnelere dokunabildiğimiz çevresinde dolaşabildiğimiz ve üç boyutlu olan heykel anlatım biçimi olduğunu vurgulayan Sevim Çizer şöyle devam etmektedir: “Asıl olanın özgün ve nitelikli sanatsal üretim olduğunu, malzemenin ise sanatçının bireysel tercihi doğrultusunda ve onun tarafından en iyi anlatım aracı olarak seçildiğini unutmamalıyız.”²³⁸

Bu açıdan bakıldığında seramik malzemenin heykel sanatı ile önemli bir ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. Seramik veya karışık malzemelerin bir arada kullanıldığı üç boyutlu tüm sanatsal çalışmalar, heykel sanatı ile ilgili olarak değerlendirilmektedir. Çağdaş seramik sanatının yönelimlerinden biri olan ‘Seramik Heykel’ yönelimi bu iki alanın en temel ilişkisini göstermektedir. Gerek figüratif gerekse soyut olarak değerlendirilen ve seramik malzeme ile ortaya konan yapıtlar üç boyutluluk özelliği taşıyorsa heykel sanatı ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Seramik sanatı bu nedenle en yoğun ilişki ve etkileşimi heykel sanatıyla yaşamaktadır.

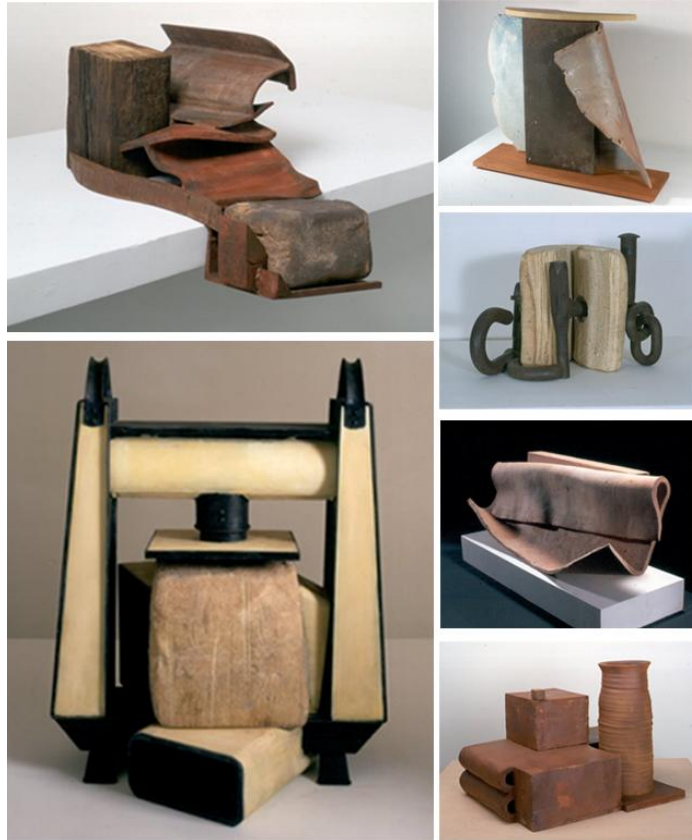
Daha önce de belirtildiği gibi sanat disiplinleri arasındaki sınırların keskinliğinin ortadan kalkması sonucunda sanatsal çalışmalar üzerlerinde resim ve heykelin yanı sıra birçok sanat disiplininin etkisi bir arada ortaya çıkabilmektedir. Bu yaklaşım ve değerlendirme ile baktığımızda soyut ya da figüratif nitelikler taşıyan üç boyutlu seramikler heykel sanatı ile ilişkilendirilmektedir. Ayrıca seramik malzemenin olanak sağladığı ifade olanakları birçok heykeltıraşın ilgisini çekmiştir. Çok önemli bir heykel sanatçısı olan Anthony Caro, özellikle metal heykelleri ile ön plana çıkarken, seramik malzemeyi kullanarak da eserler üretmiştir.(Bkz: Resim 108, 109)

²³⁷ Sevim Çizer, “Seramik Heykel Kavramı ve Bu Noktada Ortaya Çıkan Kavram Kargaşası”, SERES 2005 III. Uluslar arası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005) s.59.

²³⁸ Çizer, a.g.e, 2005, s. 61.

Resim. 108, "Antibes", Çelik, çinko, boya, 1993, Anthony Caro
 (<http://www.anthonycaro.org/frames-related/Gallery.htm>) 09.08.2006

Resim. 109, Seramik heykel örnekler, Anthony Caro
 (<http://www.anthonycaro.org/frames-related/Gallery.htm>) 09.08.2006

1960'lı yıllarda ahşap heykelleri ile dikkat çeken Carl Andre, daha sonraları seramik malzemeyle eserler üretmiştir. 1966 yılında gerçekleştirdiği “Kaldıraç” isimli çalışması önemli işlerinden biri olmuştur. “ Yan yana konmuş 137 tuğladan meydana gelen Andre'nin çalışması, galerinin tabanında yatay bir uzunluk oluşturmuştu. Ona göre, dikey elemanlardan kurtulmak çok zordu; ama kurtulmak zorundaydı”²³⁹ Heykel ve seramik ilişkisinin önemli bir örneği olan Carl Andre bu işi yapmaktaki amacını şu şekilde ifade etmektedir: “Brancusi'nin ‘Sonsuz Sütunu’nu havaya değil de yere uzattım. Böylece, ilgi yeryüzüne kaymış oldu.”²⁴⁰ Yaptığı birçok düzenlemede seramik malzemeyi kullanan sanatçı, bakır, çelik, alüminyum, çinko kurşun gibi daha farklı malzemelere de çalışmalarında yer vermiş, minimal anlayış içerisinde sanat eserleri üretmiştir.(Bkz: Resim 110, 111)

Resim. 110, “Kaldıraç”, 137 Parça Ateş Tuğlası,1966, Carl Andre

(http://amico.davidrumsey.com/images/amico/Size0/D10024/NGC_.15898.1-137.jpg)10.08.2006

²³⁹ Yılmaz, a.g.e, 2006. s.204.

²⁴⁰ Yılmaz, a.g.e, 2006. s.205.

Resim. 111, "Isoclast", 2004, Carl Andre

(<http://www.artfacts.net/index.php/pageType/exhibitionInfo/exhibition/19962>)10.08.2006

Dünyanın birçok farklı ülkesinden seramik sanatçıları, sanat anlayışlarına göre seramik heykel yapmaktadır. Bu çalışmalar bazen soyut formlar olarak ortaya çıkarken bazen de figüratif nitelikler taşımaktadır. Kimi sanatçıların, yaptığı seramik heykeller üzerinde kendi kültürlerine ait geleneksel izler görülmektedir. Seramik, üretim teknikleri açısından özel bir eğitimi gerekli kılrsa da ve yapılan üç boyutlu çalışmalar soyut, figüratif ya da geleneksel ifadeleri barındırorsa da heykel sanatının sorunsalları içerisinde değerlendirilmeli ve çağın çok önemli bir ifade aracı olarak kabul edilmelidir. Çünkü günümüz sanatçıları duygu ve düşüncelerini ifade güçlendirebilecek her türlü malzemeyi değerlendirmektedirler.

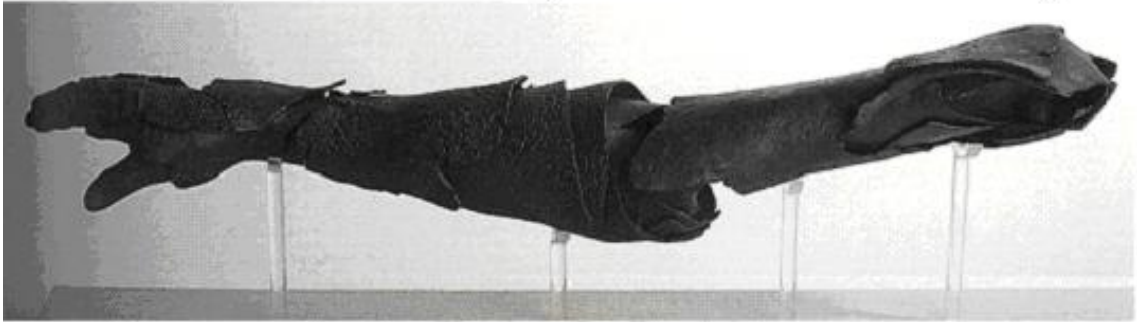
Sadettin Aygün

Reyhan Gürses

Emma Rodgers

Hayley-Jay Daniels

Glenn Phifer

Garrett Masterson

Cemalettin Sevim

Resim. 112, Seramik heykel örnekler

(<http://www.sanalmuze.org>
<http://www.eskisehir.net> 03.02.2007,
 500 FIGURES IN CLAY,

Resim. 113, Seramik heykel örnekler

(<http://www.lameridiana.fi.it/IMG/L010094.jpg>)

<http://www.artincontext.org/LISTINGS/IMAGES/FULL/O/UGWB8NOH.htm>

http://www.garthclark.com/images/artwork/Dam_5965330_NDA029a_360.jpg

<http://www.galeriebesson.co.uk/tsivin2exhib.html>) 11.082006

Seramik sanatı değişen sanat anlayışlarından etkilenen bir disiplin olmuş, bu malzemenin sağladığı zengin olanaklar ile de farklı disiplinlere etki etmiştir. Seramik malzeme kimi zaman resimsel kimi zaman heykel kimi zamanda mimari niteliklerle

sanat eseri olarak ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreç içerisinde yine seramik malzeme yaşamın birçok alanında kullanılmış ve fonksiyonel olmalarına rağmen endüstriyel seramik tasarımları da sanat alanı içerisinde değerlendirilmiştir. Bu anlamda üretilen seramikler ve sanatsal seramik çalışmalar, özellikle 1960 sonrası sanatta yaşanan gelişmelerden etkilenmiş ve disiplinlerarası anlayışı üzerlerinde taşımışlardır. Sınırsız doku ve renk seçenekleri seramiği, sanat alanı içerisinde çok önemli bir yere koymuştur. Bunda seramik-bilim ilişkisinin önemi oldukça büyük olmuştur. Özellikle 1970 sonrasında seramik sanatı hakkettiği önemi kazanmaya başlamış ve yine aynı bu dönemde sanat alanında Post-Modern söylemler dile getirilmiştir. Bir anlamda Modernizm sonrası ifade eden Post-Modernizm üzerine, günümüz sanat ortamında tartışmalar ve tanımlamalar yapmak artarak devam etmektedir. Post-Modernizm üzerine genel bir tanımlama yapmak oldukça güçtür ve bu akım oldukça karmaşık anlamlar içermektedir. “Post-Modernizm’in görsel sanatlardaki karşılığı Eklektisizm olarak karşılık bulmuştur.”²⁴¹ Sanat disiplinlerinin, birbirlerinin alanları içerisinde hareket etmesi düşüncesini destekleyen bu akım üzerine olumlu olduğu kadar olumsuz yaklaşımların var olduğu gözlenmektedir.

Seramik sanatının Post-Modern düşünceden olumlu bir şekilde etkilendiğini düşünen Mark Del Vecchio seramiğin bu akım içerisinde bir oyuncu olarak başından beri bulunduğunu belirtmekte ve farklı alanlardan sanatçıların seramik malzemeye ilgi duymalarının seramik sanatına birçok değişimi getirdiğini de ifade etmektedir.²⁴² Post-Modern akım çerçevesinde ele alınan seramikler disiplinlerarası ilişki yaklaşımını daha yoğun bir şekilde gösteriyor olsa da seramik sanatı, var olduğu ilk dönemden itibaren disiplinlerarası ilişkiyi üzerinde hep taşımıştır. Mark Del Vecchio “Postmodern Ceramics” kitabında, Peter Shire, Michael Duvall, Judith Salomon, Rosaline Delisle, Martin Bodilsen Kaldahl, Ron Nagl, Fritz Rossmann, Bobby Silverman, Piet Stockmans, Akio Takamori, Yo Akiyama, Steven Montgomery, Hideo Matsumoto ve Eric Van Eimeren gibi sanatçıların işlerini bu akım çerçevesinde ele almıştır.(Bkz: Resim 114, 115) Bu çalışmalarda da seramik heykel ve resim ilişkisi oldukça yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

²⁴¹ Şahbaz, a.g.e, 2006, s. 45

²⁴² Del Vecchio, a.g.e, 2001

Peter Shire

Michael Duwall

Rosaline Delisle

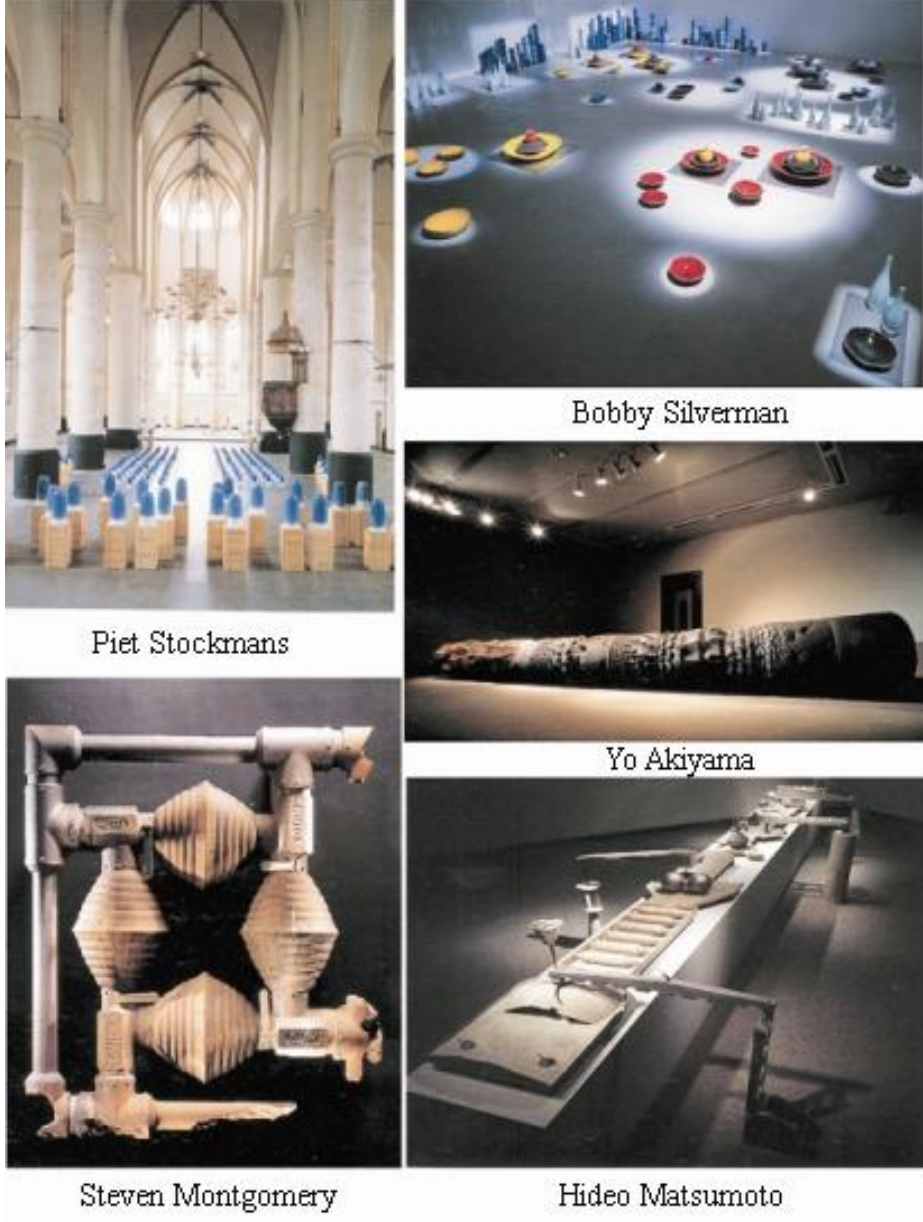
Ron Nagl

Fritz Rossmann

Resim. 114, Post Modern seramik örnekler

Mark Del Vecchio, Postmodern Ceramics, (London:Thames&Huson, 2001)

Piet Stockmans

Bobby Silverman

Yo Akiyama

Steven Montgomery

Hideo Matsumoto

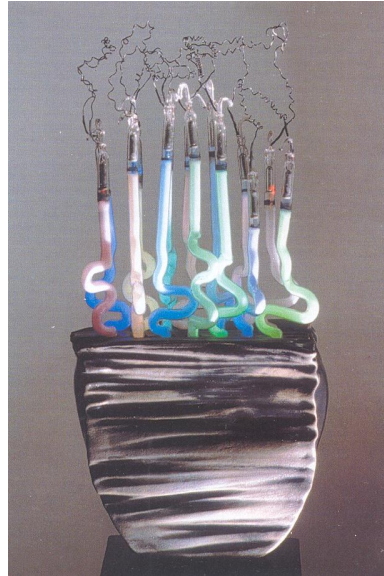
Resim. 115, Post Modern seramik örnekler

Mark Del Vecchio, Postmodern Ceramics, (London:Thames&Huson, 2001)

Seramiğin heykel sanatı ile ilgili başka bir ilişki boyutu da, heykeltıraşların kili model oluşturmak için kullanmalarıdır. Daha sonraları, kilin pişirilmesi ile seramik malzeme heykel sanatı içerisinde kendine yer bulmuştur.

Kil çok eski tarihlerden bu yana heykel yapımında yontu malzemeleri ile birlikte kullanılmıştır. Yontma işlemi dıştan içe doğru bir çalışmayı gerektirirken kil malzemeyle içten dışa doğru bir çalışma gerekir. Yontma işlemi sırasında yapılacak bir hatanın telefi şansı yoktur. Bu nedenle kontrollü ilerlemeyi öğrenmek, formu çözmek ve deneyim kazanmak için kilden yapılmış heykellerin üretimi sürmekte ve çoğu zamanda bu heykeller pişirilmektedir. Geleneksel heykel yapımında kil önemli bir malzemedir.²⁴³

Çağın sanat anlayışı içerisinde bir tek malzeme ile heykel eserler üretilirken farklı malzemeler bir arada kullanılarak da çalışmalar ortaya konmaktadır. Seramik sanatçısı Füsun Kavalcı, yaptığı üç boyutlu seramik çalışmalarında kullandığı neon ışıkları ile çalışmalar gerçekleştirmektedir.(Bkz: Resim 116) Çağdaş sanatın geçirdiği evrelerin seramik sanatı için de geçerli olduğunu ve seramiğin çağdaş anlamda bir sanat alanı olarak, uygulama teknikleri bakımından resme, heykele ve grafiğe göre daha zengin anlatı olanaklarına sahip olduğunu belirten Füsun Kavalcı, seramiğin çok yönlülüğü ve ilişkileri için şu ifadeleri kullanmaktadır: “Seramik yüzey, bir tuval ve seramik çamuru bazen bir heykeldir. Kimi grafiksel bir anlatımda, kimi mimari bir anlatımda kimi mimari yapı ya da çevre mekan ilişkisi içinde sanatsal bir iş olarak karşımızdadır.”²⁴⁴

Resim. 116, “Arabesk”, Füsun Kavalcı

Türkiye’de Sanat, 33 Seramik Özel Sayısı (İstanbul: Mart-Nisan 1998), s. 39.

²⁴³ Derviş Ergün, “Seramik Malzemenin Heykel Sanatında Kullanılması”, Basılmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, S.B.E. Seramik Ana Sanat Dalı, 2000) s.93.

²⁴⁴ Füsun Kavalcı, “Türkiye’de Seramik Sanatı”, Türkiye’de Sanat, 33 Seramik Özel Sayısı (İstanbul: Mart-Nisan 1998), s. 38.

Kavalcı'nın da belirttiği gibi seramik, plastik sanatlar içerisinde yer alan disiplinlerle ilişki içerisinde olmuş özellikle de heykel ile ve çok boyutlu, yaratıcı yaklaşımlarla ele alınıp değerlendirilmiştir.

2.3. Seramik – Mimari

Mimaride seramiğin kullanımı günümüzde sanatsal bir ifade olarak karşımıza çıkarken, seramiğin bir yapı elemanı olarak kullanımı çok eskilere dayanmaktadır. M.Ö. 4000 yıllarında Mezopotamya'da Sümerler yapılarında ve kanalizasyon şebekelerinde kullanarak seramik mimari ilişkisinin ilk örneklerini ortaya koymuşlardır. Hemen hemen birçok uygarlık saraylarında, tapınaklarında, mezar yapılarında ve duvar dekorlarında seramik malzemelerini sıklıkla kullanmışlardır. Anadolu'da Selçuklu ve ardından Osmanlı sanatında gördüğümüz sırlı sırsız tuğla kullanımı ve duvar çinileri mimaride seramiğin kullanıldığı çok özgün örnekler olarak kabul edilmektedir. Zamanla seramik malzemeler mimaride çağdaş sanat anlayışı içerisinde yer almış ve yaratıcı sanatçıların ellerinde çağın çok etkili sanatsal işleri olarak belirmişlerdir.

Çok yönlü ve çok uzun bir tarihsel süreç içerisinde seramik sanatının yoğun ve çok farklı boyutları ile ilişki içerisinde olduğu sanat disiplinlerinden biri de mimarlık olmuştur. Günümüzde mimarlığın konuları içerisinde yer alan çevre düzenlemeleri ve tasarımları çerçevesinde seramiğin önemli bir yere sahip olduğu ve bu bağlamda seramik-heykel-mimarlık ilişki ve etkileşiminin söz konusu olduğu görülmektedir. Dış mekan uygulamalarında farklı sanat disiplinlerinin yanı sıra sosyoloji, psikoloji ve ekoloji gibi disiplinlerin de belirleyici olduğu düşünülmektedir.

Dış mekanlarda yer alan sanat objelerinin sayısı ve nitelikleri bize o toplumun sanata bakışı, sanat anlayışı, dolayısıyla da kültürel gelişmişliği hakkında ip uçları verir. Sanata verilen değer ve desteğin kültürel gelişime katkı sağlayacağı kesindir. Çünkü sanat özgür, özgün, yeni, yaratıcı, tek, öğretici, eğitici, yönlendirici ve geliştirici olduğu kesindir.²⁴⁵

²⁴⁵ Bahar Darçın, "Dış Mekanlarda Seramik Heykellerin Kullanım Örnekleri", Sanat Yazıları 10, (Ankara: H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, 2003), s. 40.

Dış mekanlara uygulanan sanat eserleri, kentlerin kimliklerinin oluşumunda belirleyici bir faktör olarak görülürler ve kent yaşamını oluşturan tüm olgulara olumlu katkılarıyla ve estetik değerleriyle dikkat çekerler.

Dış mekanlarda kullanılan malzemenin sunduğu olanaklar ve görünüm özellikleri de estetik uygulamaların oluşumunu etkileyen faktörlerdendir. Bu anlamda seramik malzeme, şekillendirme tekniklerinin çeşitliliği ve renk zenginliği ile sanatçılara pek çok seçenekler sunan, hem işlevsel hem de estetik açıdan gereksinimlere karşılık verebilecek bir malzeme olarak karşımıza çıkar. Seramik malzeme ile yapılmış heykellere, dünyadaki pek çok ülkede sıkça rastlanmaktadır.²⁴⁶

Dünyanın birçok ülkesinde gerçekleştirilen seramik sempozyumları, önemli sanatçılar tarafından gerçekleştirilen seramik heykellerin dış mekanlarında kullanılmasına olanak sağlamaktadırlar. Türkiye’de gerçekleştirilen “Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu” kapsamında farklı ülkelerden sanatçıların çalışmaları Eskişehir’in farklı mekanlarında sergilenmiş, ya da kalıcı olarak yerleştirilmiş, ayrıca kurulan heykel parkı seramik sanatına ve kentin sanat ortamına değerli katkılar yapmıştır.

Türk seramik sanatının çok önemli bir ismi olan Hamiye Çolakoğlu’nun “Bilimin Işığı” ve “Bilim Ağacı” adlı çalışmaları Bilkent Üniversitesi yerleşkesinde yer alan dış mekan seramik heykel çalışmasına etkileyici birer örnek olmaktadır. Seramik sanatçısı Güngör Güner’in Eskişehir Anadolu Üniversitesi yerleşkesinde ve Bozüyük’te ve Beril Anılanmert’in Hollanda’da dış mekan çalışmaları bulunmaktadır.

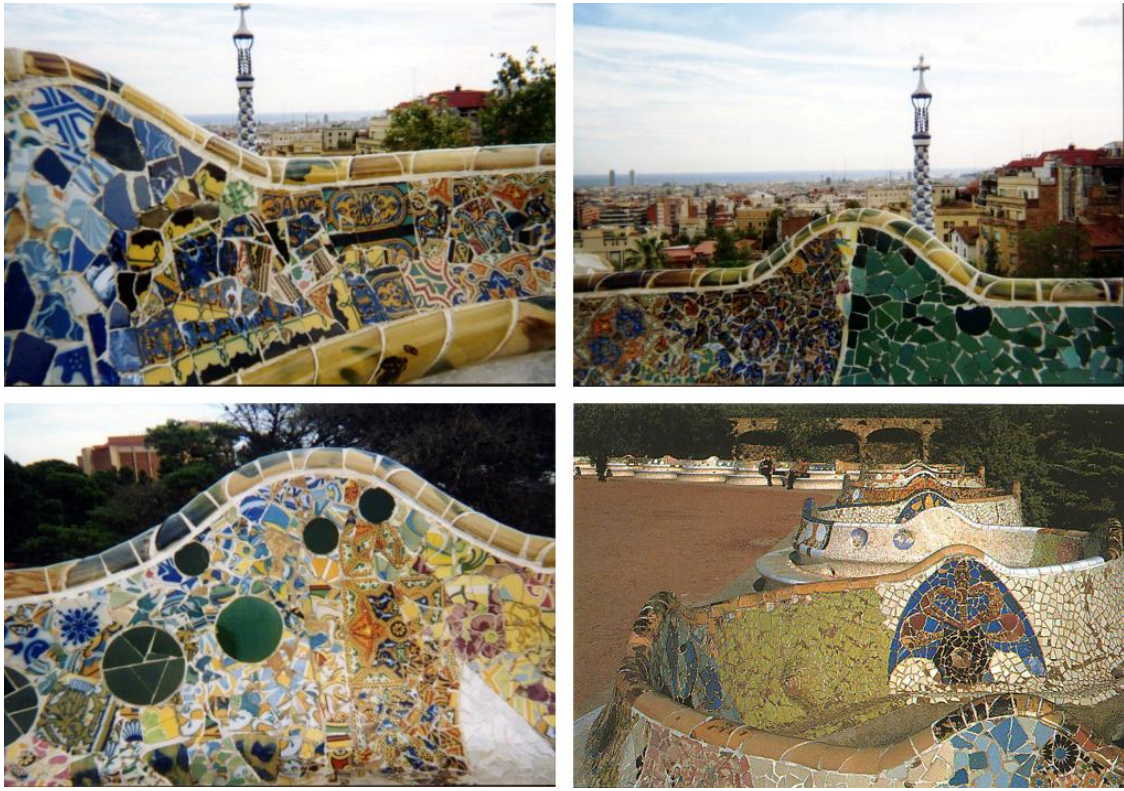
Dış mekan uygulamalarında ve seramik Mimarlık ilişkisinde verilebilecek en önemli örnek Antonio Gaudi’dır. Özgün yapıları ve gerçeküstücü yaklaşımlarıyla dikkat çeken İspanyol mimar Gaudi, tasarladığı yaşam alanlarını ve Barselona’daki binalarını seramik mozaiklerle zenginleştirmiştir.(Bkz: Resim 117)

Endüstrinin getirdiği biçimlerin doğaya aykırı olduğunu savunur ve organik mimarlığın öncülerindedir. Özellikle heykelsi bacaları, mimariye kattığı renk faktörü ve seçici malzeme kullanımı dikkat çekici bir tasarımcıdır. Mimaride Ustalık işi olan seramik sanatın, sahip olduğu yaratıcı gücünü kullanarak estetik anlamda da gelişmiş bir düzeyde kullanmıştır. Yarattığı eser ve binalarda 19. yüzyıl İspanya Modernizm’inden temel almaktadır. Renkli seramik ve cam

²⁴⁶ Darçın, a.g.e, 2003, s. 41

mozaik kullanımı ile ön plana çıkan ve parabolik kemerlerle oluşturulan doğal biçimlenmeleri buluşturduğu Guell Ailesi için tasarladığı Barselona'daki park (Guell Park, Barselona, 1900-1914) Gaudi'nin kendi stilini yarattığı ve tarihselcilerden ayrılarak, özgürleştiği ilk yapıtıdır. Bundan sonraki birçok binasında kilise, villa, çok katlı konut gibi tasarımlarında da Gaudi kendine özgü tarzıyla seramiği, camı ve plastik ifadeyi engin matematik bilgisi ile birlikte kullanmış, mimarisini en üst seviyede yansıtmıştır.²⁴⁷

Gaudi'nin matematik ve mühendislik bilgileri tasarımlarını gerçekleştirdiği her aşamada kendini gösterirken ve mimarlık tarihinden bu önemli örnek, sanatta disiplinlerarası yaklaşımın önemini ve etkisini vurgulamaktadır.

Resim. 117, "Guell Parkı", Barselona, Antoni Gaudi
(<http://12koerbe.de/bienengold/gaudi-10.jpg>) 10.08.2006

Elisabeth Langsch, Michel Kuipers, Ikuzo Fuiwara, Klaus Schultze ve Ulla Viotti çevre düzenlemeleri, dış mekan seramik heykel ve seramik kent mobilyaları yapan sanatçılardan bazılarıdır. Bu tür çalışmalar, mekanların sanatsal açıdan değerlendirilmesi, sanat eserlerinin kitlelerle paylaşılması ve kent kimliklerinin oluşmasına önemli ve olumlu katkılar yapmaktadır. Seramik malzemenin teknik

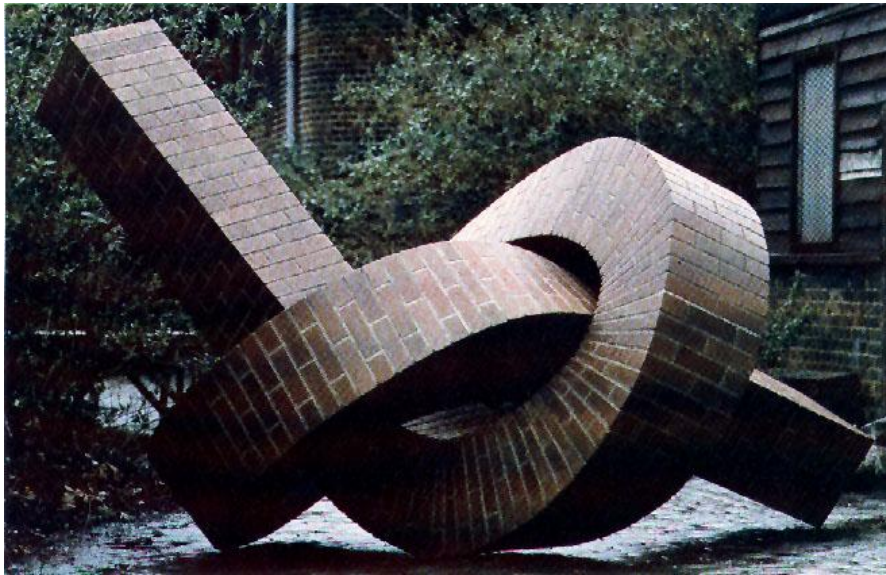
²⁴⁷ Leyla Y. Tokman, "Mimarlık ve Seramik Arakesitinde Bir Deha: Antoni Gaudi", SERES 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005) s.168.

zenginliği, maliyeti ve her türlü çevreyle uyumu bu tür çalışmalarda tercih edilme nedenleri olarak görülmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi mimaride kullanılan sırlı-sırsız tuğla, sanatçılar tarafından kent mekanlarında sanatsal çalışmalara dönüştürülmektedir. Bu anlamda yapılmış oldukça fazla sayıda etkileyici örnek gösterilebilir.

Tuğla uygulamaları, yalnızca duvar örgüleri gibi kullanımlarla sınırlı değildir; sanatsal ifade kazanma süreci içerisinde duvar panoları ve rölyefleri ile kendini göstermiştir. Henry Moore, 1955'te Amsterdam'daki Bouwcentrum binasının dış cephesine yaptığı tuğla kabartma çalışmasında Amsterdam mimarisindeki geleneksel tuğla süslemelerden esinlenmiştir.²⁴⁸

Özellikle 1970'li yıllardan sonra dünyanın birçok ülkesindeki şehirlerde mimari yapılar ve çevre düzenlemelerinde seramik malzeme kullanımı artmıştır. İsveçli sanatçı Ulla Viotti "... eserlerinde tuğlayı geçmiş medeniyetler ve tarihsel değerlerle ilişkiler kurmada başarıyla kullanmıştır."²⁴⁹ Tuğla, yapılarda pano dışında dış mekan heykellerde de kullanılmıştır. Walter Ritchie, Rodney Harris, David Salamon, Wendy Taylor, David Mach, Ann Norton, Jacques Kaufmann tuğlayı kullanarak eserler üreten sanatçılardandır.²⁵⁰

Resim. 118, "Tuğla Düğüm", 1977, Wendy Taylor
(<http://www.patwengraf.com/wtbiog.htm>) 10.08.2006

²⁴⁸ Aygün Dinçer Kırca, "Plastik Sanatlarda Tuğla Uygulamaları ve Sanatçılardan Örnekler", Seramik Türkiye Seramik Federasyonu Dergisi 16, (İstanbul: Temmuz-Ağustos 2006), s.104.

²⁴⁹ Kırca, a.g.e, 2006, s.105.

²⁵⁰ Kırca, a.g.e, 2006

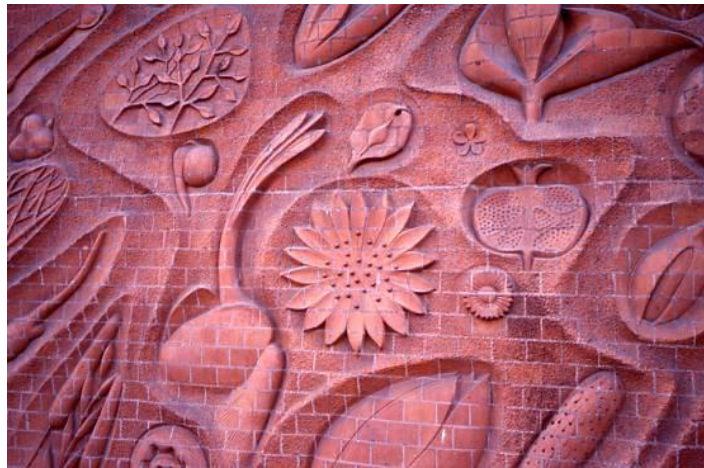
Resim. 119, Le parc – Lycée Hôtelier, Guyancourt, Klaus Schultze

(<http://www.agglo-sqy.fr/parcsetjardins/images/Art/pages/Personnagesatable.html>) 11.08.2006

Resim. 120, Tuğla dış mekan heykeli, Klaus Schultze

(<http://www.mairie-vitry94.fr/vivre/loisirs/culture/art42.htm>) 11.08.2006

Resim. 121, Bristol Eye Hastane duvar detayı ,1986, Walter Ritchie

(http://www.tilesoc.org.uk/tacs_bristol_2005/pages/bristolbrick3.html) 11.08.2006

Resim. 122, Ulla Viotti'nin Çalışmalarından Örnekler

(http://www.oskg.nu/url_i_ram.htm?http%3A//www.oskg.nu/medlem/viotti/index.html) 11.08.2006

Resim. 123, Ulla Viotti'nin Çalışmalarından Örnekler

(<http://www.viotti.se/>) 19.08.2006

Resim. 124, Bauwcentrum binası tuğla çalışmasından detay, Amsterdam, 1955, Henry Moore
(http://www.henry-moore-fdn.co.uk/matrix_engine/content.php?page_id=2902) 19.08.2006

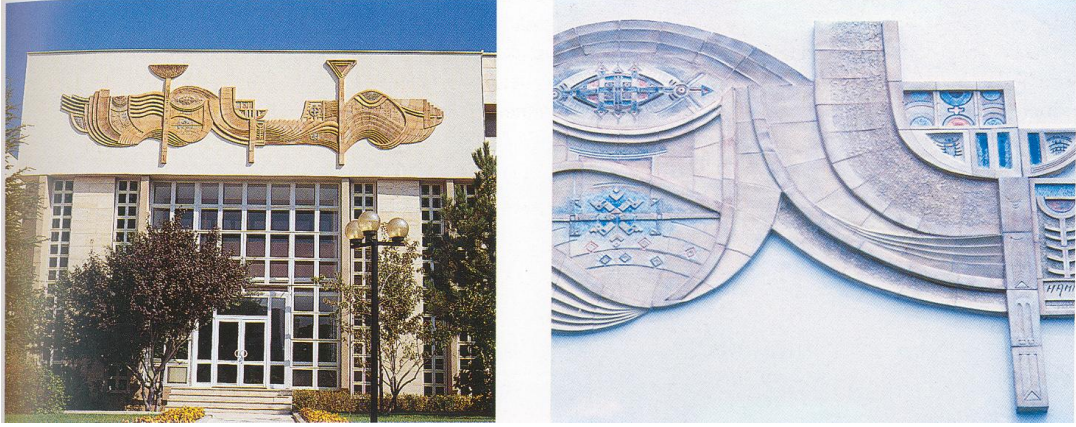
Şehirlerin yeni kimlikler ve işlevler üstlenmeleri üzerine yapılan çalışmalar sonucunda şehir-planlamacılar geleceğin şehirlerini kurduklarında, şehrin fonksiyonlarını ve problemlerini yeniden inceleyerek, bağımsız binaların form ve yapılarının, bir bütünün parçası olduğundan ve tüm şehrin uçtan uca yapısı içinde bir armoni ile yerleşmesi gerektiğinden bahsederler. Seramik malzeme, şehir konstrüksiyonlarında kullanılan en eski ve dayanıklı malzeme olması nedeni ile bu armoniyi sağlayan faktörler arasında önemli bir rol üstlenmiştir.²⁵¹

Mimari yapılar içerisinde kullanılan seramik panolar seramik mimarlık ilişkisini güçlendiren farklı bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. “Seramiğin mimarideki kullanım alanlarından birisi olan seramik panolar ilk olarak Mısır ve Mezopotamya’da mimari yapıların yüzeylerini dış etkilerden korumak ve dekor amacıyla kullanılmıştır.”²⁵² Bu anlamdaki uygulamalar farklı bir çok uygarlıkta görülmektedir. Geleneksel uygulamaların dışında günümüzde seramik panoların çağdaş seramik sanatı içerisinde değerlendirilmektedir. Dış ve iç mekanlarda sanatçılar yüzeyler üzerine uyguladıkları panolara sanatsal ifadelerini yüklemektedirler. Dünyanın birçok ülkesindeki gibi Türk seramik sanatçıları da oldukça özgün seramik panoları ile mimari

²⁵¹ Lerzan Özer-Yeltan, “Seramik Malzemenin Şehir Dokusu İçinde Yer Alış Sorunları ve Çözüm Önerileri”, Basılmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, (İstanbul: M.S.Ü. Sos.Bil.Enst. 2001)ss. 85-86

²⁵² Kemal Uludağ, “Seramik Duvar Panosu, Hamiye Çolakoğlu’nun Artistik Duvar Panosu Tasarımları”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1084, Mart 1999), s. 123

yapılara sanatsal değer katmışlardır. Seramik sanatçısı Hamiye Çolakoğlu yaptığı seramik duvar panoları ile de dikkat çekmektedir. “Çolakoğlu’nun artistik seramik duvar panolarının her biri taşıdıkları nitelikleri açısından seramikten yapılmış ‘kabartma resim’ diyebileceğimiz yapıtlardır.”²⁵³ Seramik duvar panoları aynı zamanda resimsel etkileri ile seramik resim ilişkisini ve etkileşimini güçlendirmektedir.(Bkz: Resim 125)

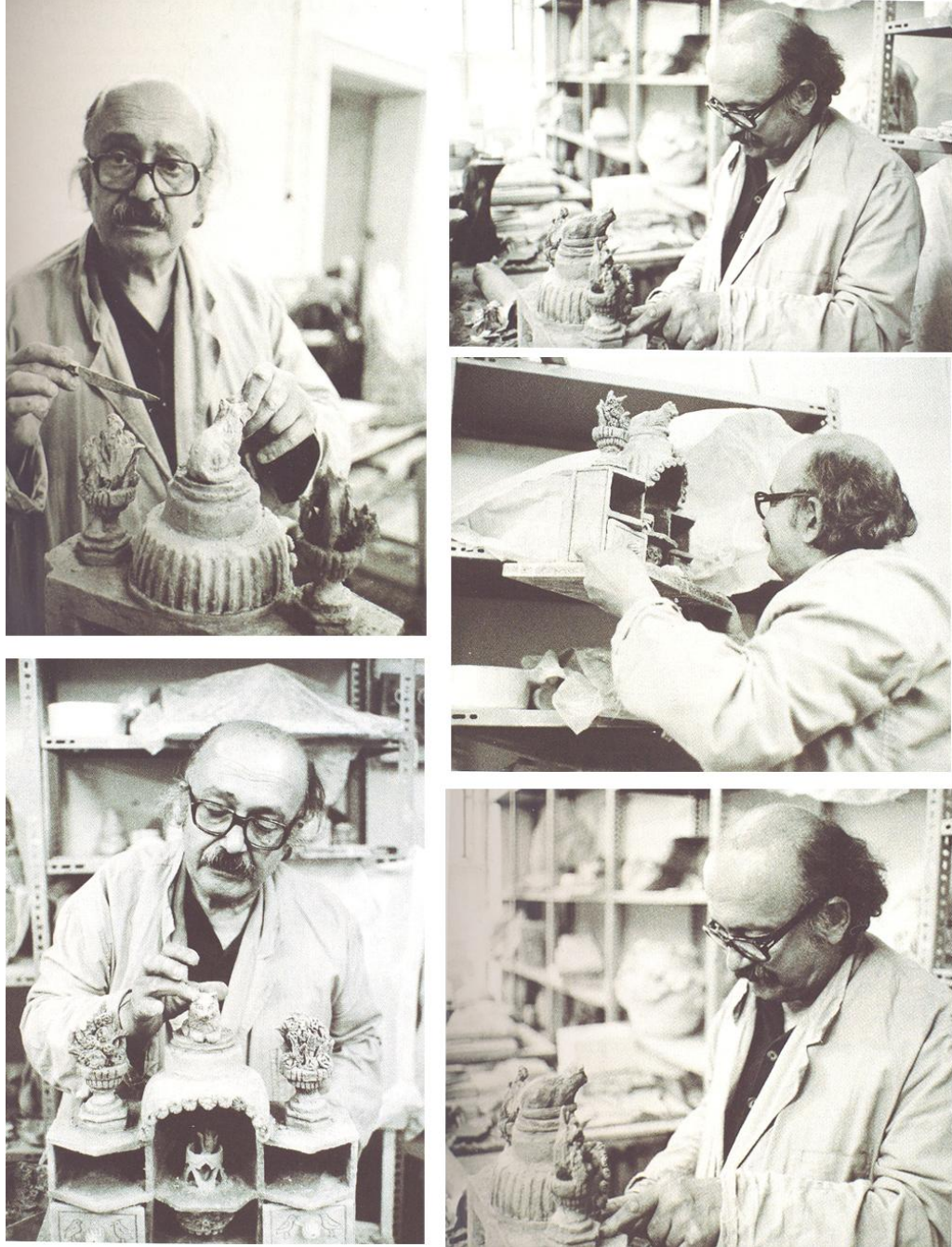
Resim. 125, “Bilimin Işığı”, Duvar Panosu, Bilkent Üniversitesi, Ankara, Hamiye Çolakoğlu
Sıtkı M. Erinç, Toprağın Erki Hamiye Çolakoğlu, (Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.), s.99

Seramik ve mimarlık ilişkisine önemli bir sanatçı da Cihat Burak’tır. Disiplinlerarası çalışmalarda bulunan sanatçı Cihat Burak mimarlık eğitimi almış ve uzun süre mimarlık yapmıştır. 1960’lı yıllarda resim çalışmalarına ağırlık veren sanatçı günlük yaşamın konularını oldukça özgün ve iç dünyasından yansımalarla resimlerine yansıtmıştır. Cihat Burak aynı zamanda seramikle de ilgilenen çok yönlü bir sanatçı olarak dikkat çekmiştir. Belli dönemlere damgasını vurmuş kişileri de konu olarak seçen ve Cihat Burak için Ö. Faruk Şerifoğlu şu ifadeleri kullanmaktadır:

Mimarlık mesleğinin yanında resimle edebiyatı bir arada başarıyla sürdürmüş olan Cihat Burak, Türk sanatının çok yönlü nadir isimlerinden biridir. Araştırmacı bir sanatçı olarak, duyarlılığını ifade edecek tüm yeni olanakları kendisi araştırıp bulan Burak, büyük yeteneklere özgü teknik uygulama bilinciyle seramik, porselen, vitray gibi alanlara da uzanmıştır. Bu alanlardaki form tercihleri de en az resimlerdeki kadar kendine özgüdür... Burak’ın pişmiş toprak ve seramik işleri arasında, kuşevleri en kalabalık grubu oluşturur. Mimarlık disiplininden gelen bir malzeme ve teknik kavrayışın gözlendiği bu işlerde sanatçının boyutlar ve ölçekler üzerinde belirgin bir egemenliği vardır... Doğadaki güzelliklerinin ötesinde, Türk – İslam kültüründe “umut”tur kuş. Bir sembol ve motif olarak el sanatlarımızdan mimariye kadar,

²⁵³ Uludağ, a.g.e, 1999, s.131

hemen her sanat dalında geniş bir repertuar oluşturmuştur. Kuş imgesinin mimarideki yansıması olan minyatür saray/köşk görünümlü kuş evleri bir imgesel anlatımın ötesinde kuşlar için de gerçek birer barınaktır.²⁵⁴

Resim. 126, Cihat Burak Seramik “Kuşevleri” çalışırken, Fotoğraflar Ara Güler

Sanat Dünyamız – 82, (İstanbul: YKY, Kış 2002), s.16

²⁵⁴ Ö. Faruk Şerifoğlu, “Kuşbaz Bir Ressamdan Kuşevleri”, Sanat Dünyamız – 82, (İstanbul: YKY, Kış 2002), s.16

Seramik malzemenin dayanıklılığı, şekillendirme ve çoğaltma imkanlarının yanı sıra renk zenginliği sanatçıların bu tür sanatsal üretimlerde bulunmalarında etkili olmuştur. Seramik panoların uygulandığı mekanlar özgünlük kazanırken, sanatsal, sosyolojik, psikolojik boyutları ile de bu mekanları kullanan insanlara etki etmektedir. Özellikle metro istasyonlarında sıklıkla gördüğümüz seramik mozaik ve seramik karolardan oluşan çalışmalar, bu mekanların yer altında olmalarından kaynaklı olarak hissettirdiği baskıyı ortadan kaldırmaları ve seramiğin sanatsal açıdan kullanım imkanlarını büyük kitlelere iletmesi bakımından önemlidir. Renk seçimlerinde genellikle doğa renklerinin kullanılması insanlar üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Bu çalışmaların sanat bilim ilişkisini doğuran etkilerinin olduğu da düşünülmektedir. Bu tür değerlendirmeler sonucunda seramik malzeme, "... mekansal etkileri, kullanım çeşitliliği, biçimlendirme serbestliği olan bir sanat ürünü, su geçirmezlik, dayanım, hijyen gibi özellikleri ile de bir teknoloji ürünü malzemedir."²⁵⁵ Günümüz mimarisinde seramiğin sanatsal ve teknolojik kullanımı, kalitesini arttırarak devam etmektedir.

Mimari yapılarda seramiğin dışında sıklıkla kullanılan bir diğer malzemedeki cam olmuştur. Cam, mimaride geleneksel kullanımının yanı sıra seramik gibi sanatsal ifade aracı olarak da kullanılmaktadır ve günümüzde seramik sanatı cam sanatı ile de yoğun bir etkileşim ve ilişki içerisinde.

2.4. Seramik – Cam

Cam, seramik gibi yaşamın birçok alanında yaygın bir şekilde kullanılan önemli bir malzemedir. Camın sanatsal uygulamalarda kullanılmasının yanı sıra bilimsel açıdan da değerlendirilmesi ve araştırılması, onu disiplinlerarası ilişkiler bağlamında da özel bir yere koymaktadır. "Özellikle cam eğitiminin yeni yapılandığı ülkemizde, bilim ve sanat dallarının etkileşim içerisinde olması gelişmeleri olumlu etkileyecektir. Böylece çağdaş sanat, arkeoloji, mühendislik gibi eğitim dalları arasında cam bilgisi sırmaktan çıkarak, yeni buluşların yapılabileceği bir ortam oluşturacaktır."²⁵⁶ Sanat alanında çok özel bir malzeme olan cam, sanat disiplinleri ile yoğun bir ilişki içerisinde.

²⁵⁵ Leyla Y. Tokman, "Mekan Psikolojisinde Renk, Doku, Seramik ve İnsan", SERES 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005) s.355.

²⁵⁶ Bilgehan Uzuner, Akantaş, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004), s.3

Seramik ve camın yapısal benzerliği sayesinde bu üretim kollarının diğerlerinden daha ileri düzeyde etkileşim sergilediği bilinmektedir. Hatta bu iki ayrı malzemenin etkileşiminden çok daha ileri bir yakınlama sergiledikleri, iç içe geçen kimyasal ve fiziksel buluşmaları olduğu görülmektedir... Perdahlı seramiğin bir sonraki gelişim adımı sırlı seramiktir. Aslında sır, seramik bilgi birikiminin eseri ilk camdır.²⁵⁷

Bu yapısal benzerlik seramik sanatçılarını camla ilgilenmelerine ve seramik bünye üzerinde camı da kullanmalarına neden olmuştur. “Seramik ve cam malzemeler tek başlarına teknolojik anlamda pek çok ortak özelliği taşımakla birlikte özellikle ısı ile işleme bir araya getirildiklerinde farklı ısı tepki veren malzemeler olarak biline gelmektedirler.”²⁵⁸ Bu iki doğal malzemenin uyum ve üretimdeki benzerlikleri sonucu ortaya çıkan cam ve seramik birlikteliği zengin ifade imkanları yaratmaktadır.

Resim. 127, Seramik ve camın birlikte kullanıldığı çalışmalardan örnekler, Ekrem Kula
(http://www.lebriz.com/v3_exh/exh_Show.aspx?exhID=505&lang=TR) 10.01.2007

²⁵⁷ Uzuner, a.g.e, 2004, s.16

²⁵⁸ Mustafa Ağatekin, araştırmacıya gönderdiği “Seramik Cam Bütünleşmesi ve Artistik Anlamda Uygulamalar” Başlıklı e-mail, (10.08.2006).

Resim. 128, “İlkbahardan”, Porselen ve şamot çamuru, cam ve serigrafi, Mehmet Kutlu
(http://www.lebriz.com/v3_exh/exh_Show.aspx?exhID=623&lang=TR) 10.01.2007

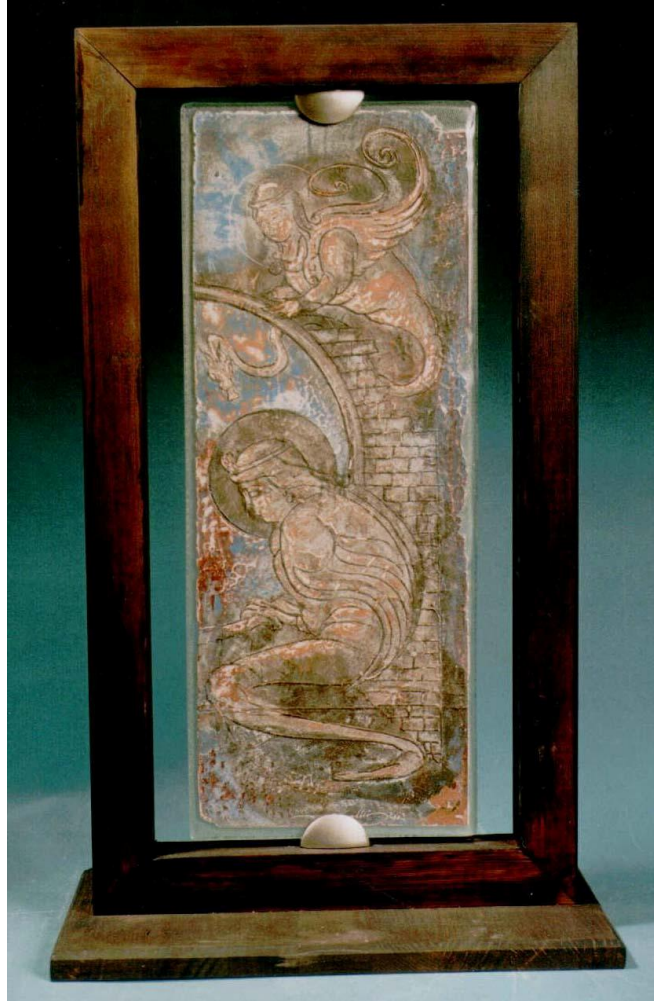
Seramik kadar eski ve köklü bir malzeme olan camın, tarih boyunca gerek kullanım eşyası gerekse sanatsal bir obje olarak kullanımında bu bütünleşmeye ait örnekleri görmek mümkün olmuştur. Bu anlamda bir arayışla seramik ve camın bütünleştirilmesine yönelik çabalara göz atıldığında genel olarak seramik malzemenin taşıyıcı olarak kullanılarak camı eritmek yoluyla seramik malzeme üzerinde dekoratif bir yüzey elde etmek amacıyla kullanıldığı görülebilmektedir. Bu tercih yönelimi; seramik yüzeylerde kullanılan seramik sırların renk yelpazesinde ki sınırlılık sanat yapımcılarını bu arayışa itmiş ya da cam malzemenin verdiği saydamlık ve derinliği elde etme çabası olarak açıklanabilir.²⁵⁹

Seramik ve camı birlikte kullanarak çok özgün ve etkileyici çalışmalar yapan Mustafa Ağatekin, seramiğin bir ekleme malzemesi olarak kullanımını öncelikle teknik anlamda zorlukları beraberinde getirdiğini, cam ve seramik bütünleşmesinde en temel şartın uyumluluk olduğunu ve bu uyumluluğun kullanılan camın genleşme katsayısıyla kullanılacak seramik çamurunun genleşme katsayılarının uyuşması anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Ağatekin çalışmaları ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

²⁵⁹ Ağatekin, a.g.e, 2006

Bu bağlamda çalışmalarımın cam yada seramik olarak bir ayırım mantığına göre değerlendirilmesinin çok doğru olmadığını düşünüyorum, bana göre çalışmalarımda seramik dokusal zenginliği ve plastik ifade olanakları , cam ise şeffaflık, derinlik etkileriyle biçim oluşumuna etki etmektedir. Çalışmalarda seramik 2-3 mm kalınlığında çok farklı ebatlarda sergileme olanağı vermektedir. Bu bakımdan seramikte farklı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.²⁶⁰

Ağatekin'in çalışmaları, gerek cam gerekse seramik sanatı için yeni ifade olanağı tanınması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca bu çalışmalar, üzerlerinde etkileyici sanatsal niteliklerinin yanı sıra disiplinlerarası yaklaşımı da taşımaktadırlar.(Bkz: Resim 129)

Resim. 129, “Düş Bahçelerinden-Sirenin Düşü”, Cam İçi Seramik, 2003, M. Ağatekin
Fotoğraf Sanatçının Arşivinden, (Prof.Dr. Engin Ataç Koleksiyonu, Eskişehir)

²⁶⁰ Ağatekin, a.g.e, 2006

Seramik cam ilişkisini ve yapısal benzerliğini gösteren en önemli örnek Mısır çamurudur. Mısır çamurunun, iki malzeme arasında bir köprü kurdunu belirten Bilgehan Uzuner konu ile ilgili şu ifadeyi kullanmaktadır: “Günümüzde Mısır çamuru olarak bilinen bir tür seramik çamuru, adının yakıştırılmasından da anlaşılacağı gibi ilginç özellikler sergilemektedir. Bu hamur içindeki yüksek silis ve soda oranına bağlı olarak, pişirildiğinde cam özellikleri kazanmaktadır.”²⁶¹ Bu çamurun kullanılmasıyla üretilen çalışmalarda cam seramik ilişkisinin yanı sıra resimsel etkiler de göze çarpmaktadır. Bu da bir anlamda seramiğin ve camın disiplinlerarası yaklaşımda önemli malzemeler olduğunu göstermektedir.

2.5. Seramik – Edebiyat

Görsel sanatlar alanından olan sanatçılar ile edebiyatçılar arasında tarihsel süreç içerisinde sıkı ilişkiler ve etkileşimler olmuştur. Özellikle bu iki alanda üreten sanatçıların sayısı da oldukça çoktur. Bu anlamda akla gelebilecek en önemli isimlerden biri Bedri Rahmi Eyüboğlu’dur. Her iki sanat alanının insanları tarafından öncelikle sahiplenmek istenen Eyüboğlu, şiirleri ve resimleri ile Türk sanat dünyasının çok önemli ve çok yönlü sanatçılarından biridir. Yine şiirleri ve yaptığı resimleri ile İlhan Berk bu bağlamda önemli bir örnek olarak gösterilebilir. Çok önemli bir şair olan Nazım Hikmet’in de resimle uğraştığı bilinmektedir. Buna benzer örnekler çoğaltılabilir. Ayrıca görsel sanatlar alanından olan sanatçılarda edebiyat alanından etkilenmişler ve çalışmalarına konu olarak yazın sanatının türlerini seçmişlerdir. Ressam Ergin İnan, 2005-2006 yılları arasında Berlin’de Hombolt Üniversitesinin Kafka Seminerleri adı altındaki etkinlikte “Kafka” sergisi düzenlemiştir. Buna benzer örnekler çoğaltılabilir.

Seramik sanatı da edebiyat ile oldukça sıkı bağlar kurmuş bir disiplindir. Gerek konuların kullanılması gerekse sanatçıların bu iki disiplinde üretme çabaları bu ilişkinin bir boyutu olarak ortaya çıkmaktadır. Seramik edebiyat ilişkisinin Türkiye’deki en çarpıcı ve ilk örneği Füreya Koral’ın açtığı seramik atölyesinde farklı disiplinlerden olan ve dönemin çok önemli sanatçılarının yarattıkları sanat ortamıdır. Bu atölyede buluşan sanatçılar sanat açısından derin ve zengin paylaşımlarda bulunmuşlardır.

²⁶¹ Uzuner, a.g.e, 2004, s.18

Günümüz sanat ortamında da seramik ve edebiyat ilişkisi oldukça yoğun bir şekilde kendini hissettirmektedir. Kemal Uludağ, resimsel aktarımlarla birlikte sıklıkla çalıştığı seramik soyut heykelleri ve düzenlemelerinin yanı sıra seramiği edebiyat ile de ilişkilendirerek çağdaş seramik sanatına önemli katkılar yapmaktadır.(Bkz: Resim 130) Türk edebiyatının çok önemli bir ismi olan Bilge Karasu'nun "Göçmüş Kediler Bahçesi", "Dehlizde Giden Adam" ve "Bir Ortaçağ Abdalı" öykülerini kendi yorumu ve yaratıcılığı ile seramiğe aktarırken, 2005 yılında Çekirdek Sanat Galerisinin kavram olarak belirlediği Dante'nin "İlahi Komedi" adlı başyapıtının seramik sanatçıları tarafından yorumlandığı sergiye "Araf" isimli çalışmasıyla katılmıştır. Cehennem, Araf ve Cennet bölümlerinden oluşan bu baş yapıt, bu sergide sanatçılar tarafından yeniden ele alınarak izleyicilere sunulmuştur. Uludağ'ın seramiği yazın sanatı ile ilişkilendirmesi, disiplinlerarası yaklaşımın seramik sanatına katkısı anlamında olumlu örnekler olarak ortaya çıkmaktadır.

"Göçerler Bahçesi", 1994

"Araf", 2005

Seramik edebiyat ilişkisini ele alan “Satır Aralarından Seramiğe” sergisi de seramiğin farklı sanat disiplinleri ile olan etkileşimini ve ilişkisini vurgulamaktadır. Sergide yer alan seramikler “Adalet Ağaoğlu, Ayşe Kulin, Buket Uzuner, Can Dündar, Füzûzan, İnci Aral, Latife Tekin, Kürşat Başar, Mehmet Zaman Saçlıoğlu, Murathan Mungan, Nazlı Eray, Orhan Pamuk, Selim İleri, Sulhi Dölek, Tuna Kiremitçi ve Yaşar Kemal’in yapıtlarından hareketle ...” gerçekleştirilmiştir. VitrA Sanat Atölyesinde, Reyhan Gürses, Nazlı Karataş, Toygan Eren, Murat Havan, Pınar Gün Eren ve Selen Sipahi den oluşan sanatçı topluluğunun gerçekleştirdiği sergi edebiyat ve seramik buluşmasına etkileyici bir örnek olarak görülmektedir.(Bkz: Resim 131)

Resim. 131, “Satır Aralarından Seramiğe” Sergisinden Örnekler

Seramik Türkiye 02- Seramik Federasyonu Der gisi, (İstanbul: Eylül-Aralık2003), s.58
(<http://www.eczacibasi.com.tr/articles/detail/detail2.asp?id=692>) 05. 08. 2006

2.6. Seramik – Müzik

Seramik malzemenin sağladığı görsel zenginliğin yanı sıra ses verme özelliği seramik formları müzik ile de ilişkilendirmektedir. Bu ilişki bir anlamda seramik, müzik, matematik ve fizik buluşması olarak da adlandırılabilir. “Ses müziğin ana malzemesidir. Belirli bir düzende titreşen ve belirli ses yüksekliğine sahip seslerin müziği oluşturduğu kabul edilir.”²⁶² Müzik, seslerin belirli kurallar çerçevesinde birbirini izlemesinden oluşan cümleler topluluğu olarak tanımlanırken müziğin matematik ile olan ilişkisi de bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Bu kurallar matematikte mantık kurallarına karşılık gelir... Müzikal seslerin niteliğinin incelenmesi 19. yüzyılda matematikçi J. Fourier tarafından yapılmıştır. Fourier, müzik aleti ve insandan çıkan bütün müzikal seslerin matematiksel ifadelerle tanımlanabileceğini ve bununda periyodik sinüs fonksiyonları ile olabileceğini ispatlamıştır... Bir çok müzik aleti yapımcısı, yaptığı aletlerin periyodik ses grafiğini bu aletler için ideal olan grafiklerle karşılaştırır. Yine elektronik müzik kayıtları da periyodik grafiklerle yakından ilişkilidir. Görüldüğü gibi bir müzik parçasının üretilmesinde matematikçilerle müzikhçilerin birlikteliği çok önemlidir.²⁶³

Seramikten yapılmış müzik aletleri de bu bağlamda seramik müzik ilişkisinin yanı sıra seramik matematik ve fizik ilişkisini de göstermektedir. “Ses veren seramikler biçimsel özelliklerine ve kullanım özelliklerine göre çingiraklar-çanlar, davullar-darbukalar (vurmaları-perküsyon) ve flütler-düdükler (üflemliler) diye sınıflandırılmaktadır.”²⁶⁴ Telli müzik aletlerine oldukça az rastlanmakla birlikte porselenden yapılmış seramik müzik aletleri bulunmaktadır.

Hemen hemen tüm uygarlıklarda seramik müzik aletlerine rastlamak mümkündür. “... Aztek flütü, Peru düdüklü testisi, Güney Afrika Borusu, Afrika davulu, udu, Türkiye, Ortadoğu ve Mısır davulu darbuka, su dolu Hint çanakları Jaltank, Alman borulu çanağı, Bohemya davulu”²⁶⁵ bu anlamda verilebilecek örneklerdir.

²⁶² Hande Kura, “Ses, Müzik ve Seramik”, SERES 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005) s.330.

²⁶³ www.matematikciler.com/bilgiler/matematik-ve-muzik.htm

²⁶⁴ Kura, a.g.e, 2006, s. 331

²⁶⁵ Kura, a.g.e, 2006, s. 331

Resim. 132, Seramik müzik aletleri

SERES 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005) s.336.

Resim. 133, Seramik müzik aletleri

SERES 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005) s.335.

Resim. 134, Seramik müzik aletleri

SERES 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005) s.336-337

Geleneksel bu üretimlerin dışında, seramik sanatçıları seramik müzik aletlerinden esinlenerek tamamen sanatsal “sesli seramik heykeller” yapmışlardır. Susan Rawcliffe heykelsi armonik flütleri ve üç kişilik düdüklü çanaklar üreterek bu anlamda önemli bir isim olmaktadır.²⁶⁶ (Bkz: Resim 135, 136)

Resim. 135, Heykelsi armonik flütler, Susan Rawcliffe

SERES 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005) s.333

Resim. 136, Üç kişilik düdüklü çanak, Susan Rawcliffe

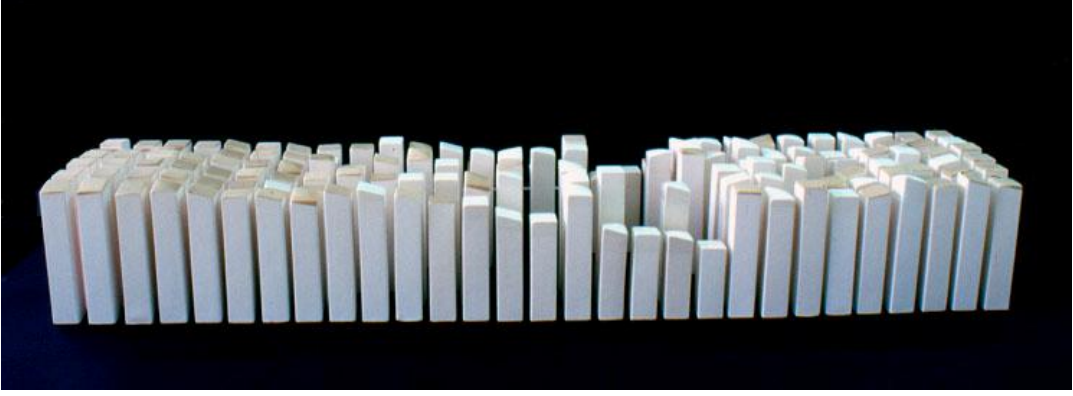
SERES 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005) s.332

²⁶⁶ Kura, a.g.e, 2006, s. 332

2. DİSİPLİNLERARASI ETKİLEŞİME SERAMİK ÖNERİLER

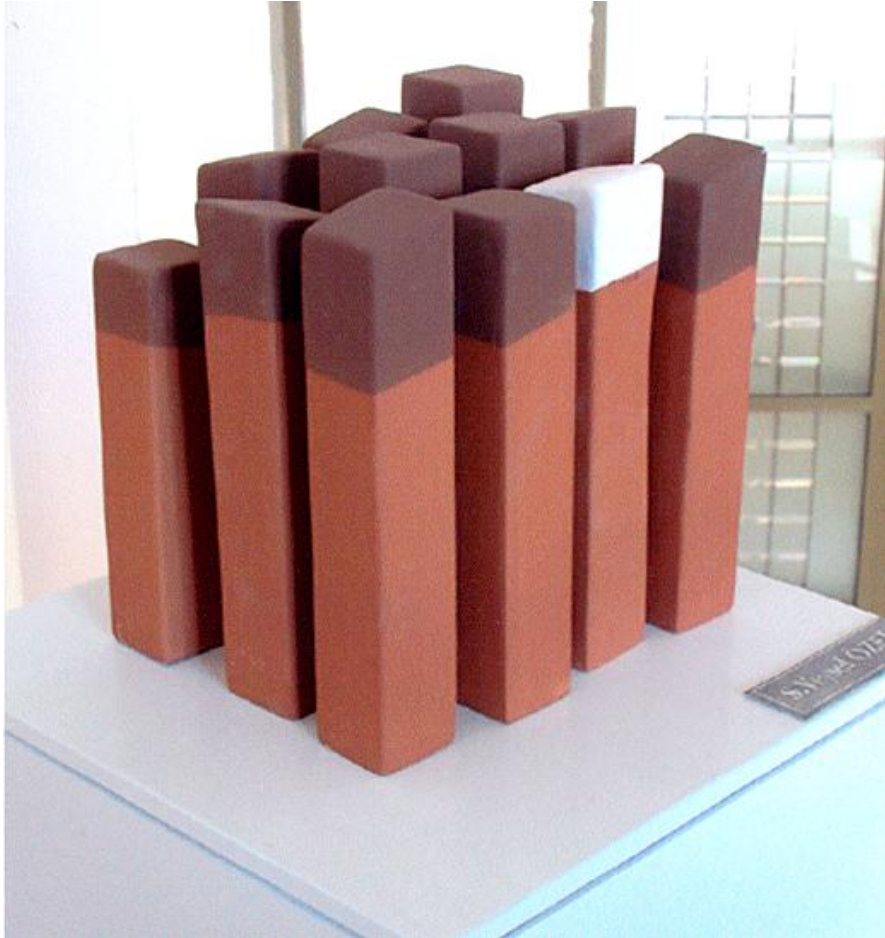
Seramik malzemenin, çağdaş sanat yaklaşımı içerisinde zengin ifade olanakları tanıma ve yeni bir sanat dili oluşturmaya oldukça elverişli olma özelliği, farklı disiplinlerle etkileşime girmeye ve birlikteliğe imkan sağlamaktadır. Yapılan bazı düzenlemelerde kent dokusu içerisindeki mimari ele alınırken, yine birim tekrarlarıyla oluşturulan bazı çalışmalarda ise kullanılan kaligrafi, seramiği grafikle ilişkilendirmektedir. Bu çalışmalar ‘Kavramsal Sanat’ın düşünceyi ön plana çıkartma anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Kent ve insan ilişkisini konu alan ‘Kentsel Doku’, yalnızca kalabalık insan topluluklarının yaşam alanına dönüşen kent yaşamını ve buna bağlı olarak mimari bozulmayı sorgulamaktadır. Endüstri sonrası kent mimarileri insandan uzaklaşan, yabancılaştıran, soğuk ve betonlaşan bir yapıya bürünmüş ve toplumsal yaşamda dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuşlardır. Bu çalışmalar, tarihsel süreç içerisinde mimari yapılara taşıyıcı, dekoratif ve sanatsal özellikleri giren seramiğin içerisine konu olarak mimariyi yerleştirme bakışıyla değerlendirilebilir. Tabletler konulu çalışmalarda ise Anadolu’da yaşamış olan Hitit Uygarlığına ait olan ve bir anlamda iletişim işlevi gören tablet buluntularının, günümüz yaşamındaki iletişim boyutunun anlamsızlaşma ve içeriksizleşme dönüşümüne işaret etmektedir. Kaligrafinin kullanıldığı seramik heykel tabletler, aynı sorgulamayla seramik-heykel-grafik etkileşimine ve ilişkisine örnek olarak gösterilebilir.

Son dönem çalışmalarda seramik fotoğraf sanatı ile birliktelik oluşturmaktadır. Doğal süreç ve dönüşümleri sanat alanı içerisine sokma uğraşı sayılabilecek bu çalışmalarda, fotoğraf, bir belge olma niteliği dışında, kendi dili ile eserlere değer katmaktadır. Bu bağlamda düşünülebilecek seramik fotoğraf ilişkisi, disiplinlerarası bir yaklaşımı taşımaktadır. Oldukça güncel bir sorun haline gelen ‘Küresel Isınma’ ve seramiğin temel malzemesi olan toprağın sanatsal bir ifade aracına dönüşebilmesini vurgulayan çalışmalarda, zaman sanatsal ifade aracı olarak da yer almaktadır. Çalışmalar anlık düzenlemeler çerçevesinde gerçekleşip, ‘Yeryüzü Sanatı’ ile de ilişkilenebilmektedir.

Resim. 137, “Kentsel Doku”, Düzenleme, 2002, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 138, “Kentsel Doku-2”, Düzenleme, 2002, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 139, "Tablet-1", Seramik heykel , 2002, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 140, "Tablet-1", Detay, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 141, "Tablet-2", Seramik heykel, 2004, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 142, "Tablet-2", Detay, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 143, “Toprak”,Doğal çatlaklardan oluşan seramik düzenleme ve fotoğraf, 2002, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 144, “İz”, Düzenleme, 2006, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 145, "Tabletler", Seramik düzenleme, 2004, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 146, "Çatlayan", 2006, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

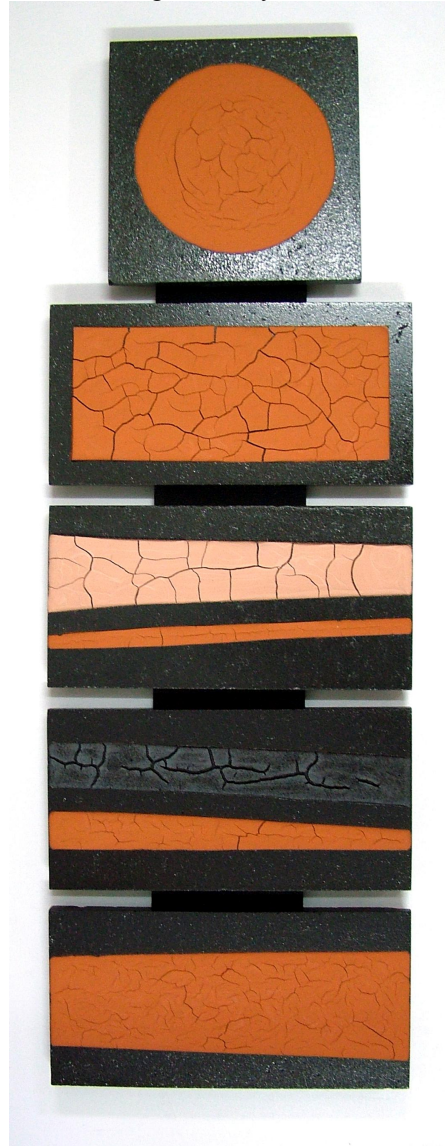
Resim. 147, "Çatlayan-2", 2006, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 148, "Çatlayan-3", 2006, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 149, "Küresel", 2006, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 150, “Çatlak”, Dijital baskı, 2006, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 151, “Üç Çatlak”, Dijital baskı, 2006, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 152, "Toprak2", Fotoğraf, 2006, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

Resim. 153, "Toprak3", Fotoğraf, 2006, S.Veysel Özel

Fotoğraf, S.Veysel Özel

SONUÇ

Sanat kavramının büyük değişimler göstermeye başlaması, insanın toplumsal yaşamda köklü değişimler yaşaması ile ilişkili olmuştur. Modern sanatın oluşum dinamikleri, büyük toplumsal değişimler ve bunun oluşmasına neden olan bilimsel gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bilimsel gelişmeler tarihsel süreç içerisinde sanat alanında mutlaka yansımaları bulmuştur. Bu bir anlamda sanatın birçok bilgi alanı ile doğrudan ilgili olduğunu ve sanatı ortaya koyan sanatçının bu bilgi alanları ile beslendiğini göstermektedir. Günümüz dünyası birçok alanda ve büyük bir hızla gelişmeler, değişimler ve yeni oluşumlar yaşamaktadır. Elektronik teknolojisindeki gelişmeler iletişim hızını inanılmaz boyutlara getirmiş, bilgiye ulaşma ve paylaşma açısından büyük olanaklar sağlamıştır. Tarihsel süreç içerisinde şu ve ya bu şekilde karşılaştığımız disiplinlerarası etkileşim ve ilişki, yaşanan tüm gelişmelerden dolayı günümüz dünyasında daha büyük bir önem kazanmıştır.

Sanat, disiplinlerarası ilişkiyi yaşayan belki de en eski etkinlik alanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmiş dönemlerin ve özellikle Rönesans döneminin sanatçılarına bakıldığında sanat dışında farklı bir çok alanda çalışmalar, araştırmalar ve buluşlar yaptıkları görülmektedir. Sanatın tarihsel süreci içerisinde en önemli isimlerinden biri olan Leonardo da Vinci'nin çok yönlülüğü, çok sonraları sanat üzerinde büyük etkileri olan fotoğrafın bulunması ve sanat alanına girmesi ya da sanatın köklü bir değişim yaşadığı Kübizm gibi örnekler sanat alanında disiplinlerarası bilginin, yaklaşımın, etkileşimin ve ilişkinin ne denli önemli olduğunu göstermiştir.

Özellikle 1950 sonrası oluşan sanat akımlarına bakıldığında, hemen hemen her şeyin sanat malzemesi olarak kullanıldığı ve yaklaşımların tümünde disiplinlerarası eğilimin yoğunluğu görülür. Edebiyattan sinemaya, müzikten tiyatroya, resimden heykele günümüz sanatçıları ifade olanaklarını genişletip disiplinlerarası yaklaşımla sınırlarını zorlamaktadırlar. Sanat alanında kullanılmaya başlanan teknolojik araçların zenginleşmesi ve gelişmesi disiplinlerarası bilgiyi zorunlu kılmaktadır.

Sanat alanı içerisinde yer alan disiplinler kendi aralarında ve sanat alanı dışındaki bilimsel disiplinlerle çağın sanat anlayışına bağlı olarak sıkı bağlar oluşturmaktadır. Sanat eserlerinin çağını yakalamasında önemli olduğu düşünülen bu yaklaşım, sanat alanına biçimsel ve düşünsel açıdan önemli katkılar sağlamaktadır. Sanatçı için bu bir anlamda sınırsız bir özgürlük anlamına gelmektedir.

Sanat disiplinlerinin birbirlerine yaptığı olumlu katkılar seramik sanatı içerisinde de görülmektedir. Özgün, yaratıcı ve yeni seramik eserlerin ortaya konmasında bu etkileşim ve ilişkinin önemli olduğu düşünülmektedir. Çağın ortaya koyan tüm sanat alanları ve eserleri disiplinlerarası bilgiye ve hareket alanına gereksinim duymaktadırlar.

Sanat eğitimlerinde yaşanan değişimler ve gelişmeler de disiplinlerarası yaklaşım ve bilgiler arası kurulan ilişkilendirmeler yönünde gerçekleşmektedir. Günümüzde sanat eğitimi veren kurumların da önemseydiği bu yaklaşım sanat alanına olumlu katkılar sağlamaktadır. Seramik sanatı ve eğitimi diğer tüm disiplinlerden daha fazla böylesi bir yaklaşıma ve tutuma yakındır. Seramik teknolojisinde yaşanan her türlü gelişme sanatsal ifade biçimlerinde mutlaka yansımaları göstermektedir.

Üretiminde özel teknik bilgi ve hassasiyet gerektiren seramik sanatı, sanat disiplinleri ile çok yoğun ve sıkı bir ilişki içerisinde olmuştur. Farklı alanlardan sanatçılar seramik malzemenin tanıdığı geniş olanaklardan yararlanırken bu ilgi seramik sanatının gelişmesine ve yeni açılımlar kazanmasına neden olmuştur. Seramik sanatı geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumların kültürel yapılarını gösteren ve kent kimliklerinin oluşumuna büyük katkılar sağlayan bir sanat disiplini olarak görülmekte ve tüm sanat disiplinlerinde olduğu gibi çağın anlayışlarını, yaklaşımlarını üzerinde taşımaktadır.

Çağdaş seramik sanatına bakıldığında, farklı disiplinlerin bilgileriyle beslendiği, başka sanat disiplinlerinin sınırları içerisinde hareket ve üretimlerde bulunduğu ve sanatsal üretimlerde her türlü ortak çalışmaya imkan tanıdığı görülmektedir. Bu tutum ve yaklaşım seramik sanatına düşünsel ve biçimsel açıdan önemli katkılar sağlamaktadır. Seramik sanatının da tüm sanat disiplinlerine aynı açılardan zengin ifade olanakları sağladığı artı değerler kazandırdığı da unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- AĞATEKİN, Mustafa Araştırmacıya gönderdiği “Seramik Cam Bütünleşmesi ve Artistik Anlamda Uygulamalar” Başlıklı e-mail, (10.08.2006)
- AHUNBAY, Metin Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 131. I.Cilt)
- AKDENİZ, Halil “Plastik Sanatlarda Günümüz Sanat Eğilimlerinin Düşünsel Dayanakları ve Bunun Çağdaş Türk Sanatına Yansıması Üzerine Bir Değerlendirme”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 862, Şubat 1995)
- ALSAÇ, Üstün Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 1560. III. Cilt.)
- ALTINTAŞ, Mustafa “1900-1950 Arası Plastik Sanatlar ve Sinema” r h+ Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003)
- ALTUĞ, Evrim “Seramiğin Etiyle, Resmin Tırnağı”, Milliyet Sanat, (İstanbul: Doğan Yayıncılık, Kasım- 2006)
- ALTUNAY, D.Alper Mekanik Sanattan Elektronik Sanata Geçiş ve Video Sanatı, (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1539, 2004)
- ANILANMERT, Beril/
RONA, Zeynep Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 1641. III.Cilt)

- ARCASOY, Ateş Seramik Teknolojisi, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları No:457, 1998)
- ARİSTOTELES Poetika, Çev: İsmail Tunalı, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1963)
- ARTUT, Kazım Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2001)
- ATAKAN, Nancy Arayışlar, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998)
- ATALAYER, Faruk Temel Sanat Öğeleri, (Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 795, 1994)
- ATALAYER, Faruk Araştırmacıya Gönderdiği “Felsefe ve Estetik Yaratıcı Yaşam” Başlıklı E-mail (2004)
- ATALAYER, Faruk Görsel Sanatlarda Estetik İletişim, (Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 770)
- ATALAYER, Faruk “Toprak-Seramik; İmge, İmgelem ve Yaratıcılık(2)”, SERES 2005 III. Uluslar arası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005)
- ATLAR, Cevad Memduh Sanat Felsefesi Üzerine,(İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996)

- BABACAN, İpek Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 1292. II. Cilt.)
- BAL, Gülsen “Mekanı ve Alanı Yeniden Düşünmek: Uzayda Sanat”, rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 2, (Kasım – Aralık, 2002)
- BALKAN, Erhan Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 1255. II.Cilt.)
- BAYKAM, Bedri “Benim Sinemalarım”, rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003)
- BEKTAŞ, Dilek Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 701. II.Cilt)
- BENJAMIN, Walter Pasajlar, Çev: Ahmet Cemal, (Dördüncü basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002)
- BOZKURT, Bülent R. Güneş Çarkında Gölgele Shakeasper’den Alıntılar, (Ankara: Meteksan Yayınları, 1990)
- BOZKURT, Muammer “Resim Sanatında Fotoğrafa Fotoğraftan Resim Sanatına”, Rh+ Sanart, 34, (Kasım 2006)
- BOZKURT, Nejat Sanat ve Estetik Kuramları, (İkinci baskı, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995)
- BUDAK, Selçuk Psikoloji Sözlüğü, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003)

- CEMAL, Ahmet Sanat üzerine Denemeler, (İstanbul: Can Yayınları, 2000)
- COOPER, Emmanuel Seramik ve Çömlekçilik, (İstanbul: Remzi Kitabevi,1978)
- ÇALIKOĞLU, Levent Bilgehan Uzuner 'in Sergi Kataloğu. 2000.
- ÇİL, Sakine “20. Yüzyıl Seramik Sanatında Resim”, rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 13, (Kasım-Aralık, 2004)
- ÇİZER, Sevim “Seramik Heykel Kavramı ve Bu Noktada Ortaya Çıkan Kavram Kargaşası”, SERES 2005 III. Uluslar arası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005)
- ÇOBANLI, Zehra “80 Yılda Türk Seramik Sanatı”, Seramik Türkiye 01- Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul: Mayıs 2003)
- DARÇIN, Bahar “Dış Mekanlarda Seramik Heykellerin Kullanım Örnekleri”, Sanat Yazıları 10, (Ankara: H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, 2003)
- DOĞAN, Mehmet H. Estetik, (Üçüncü basım İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2003)
- DÖKMEN, Ceylan “Disiplinlerarası Sanat Ortamında Heykel Tekil Kalabilir mi?”, Artist, Temmuz-Ağustos 2006

- ER, Zerrin “Seramik Yüzeylerde Resimsel Yansımalar”, Seramik Türkiye 07, Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul: Ocak-Şubat 2005)
- ERDOĞAN, İrfan/
SOLMAZ, Pınar B. Sinema ve Müzik, (Ankara: Erk Yayıncılık, 2005), s. 75.
- ERGÜN, Derviş “Seramik Malzemenin Heykel Sanatında Kullanılması”, Basılmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, S.B.E. Seramik Ana Sanat Dalı, 2000)
- ERİNÇ, Sıtkı M. Kültür Sanat Sanat Kültür, (İstanbul: Çınar Yayınları, 1995)
- ERİNÇ, Sıtkı M. Resmin Eleştirisi Üzerine, (İkinci basım, Ankara: Ütopya Yayınları, 2004)
- ERİNÇ, Sıtkı M. Sanat Psikolojisine Giriş, (Ankara: Ayraç Yayınevi, 1998)
- ERİNÇ, Sıtkı M. Sanatın Boyutları, (İkinci Basım, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2004)
- ERİNÇ, Sıtkı M. Kemal Uludağ Sergi Kataloğu, İ.M.K.B. Sanat Galerisi, İstanbul, 2002.
- ERİNÇ, Sıtkı M. Toprağın Erki Hamiye Çolakoğlu, (Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.)

- ERSÖZ, Erhan “Sanat Eserine Yatırım Yapanların Değer Kazançları”, Artist 62, (Aralık 2005)
- ERTAN, Güler “Dünden Bugüne Fotoğraf”, Atatürk Üniversitesi Sanat Dergisi, 7, (Erzurum: Bakanlar Matbaacılık, 2005)
- ERZEN, Jale N. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 1549. III.Cilt)
- ERZEN, Jale N. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 1607. III. Cilt.)
- ERZEN, Jale N. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 1507. III. Cilt)
- FIRAT, Gülbin “Fotoğraf ve Yazı”, Rh+ Sanart, 34, (İstanbul: Kasım 2006)
- FISCHER, Ernst Sanatın Gerekliliği, Çev: Cevat Çapan, (İstanbul: Payel Yayınları, 1995)
- GENÇ, Soner / BAŞKIRKAN, Hasan “Sagar Pişirimli Seramiklerde Duman ve Alev İle Resimsel Arayışlar”, Seramik Türkiye 02-Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul: Eylül-Aralık2003)
- GIACOMETTİ, Alberto Yazılar, Çev: Atkut Derman, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998)

- GİRAY, Kıymet “Yıldız Porselenleri Çağdaş Türk Seramik Sanatı ve Öncü Ustaları, Türkiye’de Sanat 33, (İstanbul: Mart/Nisan 1998)
- GOLDBERG, Itzhak “Kandinsky ve Ansızın Ortaya Çıkan Soyutlama”, Çev: İsmail Tunalı, Artist, (İstanbul: Ekim 2006),
- GOMBRICH, E.H Sanatın Öyküsü, Çev: Bedrettin Cömert, (Dördüncü basım, İstanbul: Remzi Yayınevi, 1992)
- GÜRER, Latife Kübra “Çağdaş Sanat ve Teknoloji İletişimi” Çağdaş Teknoloji ve Sanat, (Ankara:Hacettepe Üniversitesi GSF Yayınları, No: 8)
- GÜZELSOY, Dilek “Matrix ya da Homo Scopus”, rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003)
- HAUSER, Arnold “Yaşamın ve Sanatın Bütünlüğü” Anadolu Sanat, Çev: Ahmet Cemal, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 874, Eylül 1995)
- HAYDAROĞLU, Mine “Sanatın Tarihi Nasıl Yazılır?”, Sanat Dünyamız Dergisi, 91, (Bahar-2004)
- IŞIKTAN, Figen “Çağdaş Seramik Sanatında Baskı Dekor Teknikleri, SERES 2005 III. Uluslar arası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005)

- İLBEYİ, Gonca “Baskiresim”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 836, Aralık 1994)
- İLBEYİ, Gonca “Amerika’da Özgün Baskiresimde 1960’lı ve 1970’li Yıllar”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 916, Nisan 1996)
- İNAL, İnsel “20.Yüzyılda Yeni İfade Arayışları ve Seramik Sanatı”, Seramik Türkiye, Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul:Sayı 13, Ocak-Şubat 2006)
- İPŞİROĞLU, Nazan Sanattan Güncel Yaşama, (İstanbul: Pan Yayıncılık, 1998)
- JASPER, Karl Felsefe Nedir?, Çev: İ. Zeki Eyuboğlu, (Beşinci basım, Ankara: Say Yayınları, 2001)
- KABA, Fethi “Çizgi Film Üzerine”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 836, Aralık 1994)
- KAGAN, M. Estetik ve Sanat Dersleri, Çev: Aziz Çalışırlar (Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 1993)
- KARA, Devabil “Sanat Eğitiminde Disiplinler Arası Sanat”, Yapı Mimarlık ve Kültür Sanat, 260, (Temmuz, 2003)
- KAVALCI, Füsun “Türkiye’de Seramik Sanatı”, Türkiye’de Sanat, 33 Seramik Özel Sayısı (İstanbul: Mart-Nisan 1998)

- KIRCA, Aygün Dinçer “Plastik Sanatlarda Tuğla Uygulamaları ve Sanatçılardan Örnekler”, Seramik Türkiye Seramik Federasyonu Dergisi 16, (İstanbul: Temmuz-Ağustos 2006)
- KILIÇ, Serpil Kapar “Yaratmak Üzerine”, r+h Plastik Sanatlar Dergisi, 20, (Temmuz – Ağustos, 2005)
- KINAY, Cahid Sanat Tarihi, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993)
- KONGAR, Emre Yaşamın Anlamı, (Onuncu basım, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2004)
- KOTRAN, Enis “Ekspresyonist Mimarlıkta Tasarım Süreci”, Yapıdan Seçmeler, Mimari Akımlar 1, (İstanbul: Yem Yayınları, 1996)
- KURA, Hande “Ses, Müzik ve Seramik”, SERES 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005)
- KÜÇÜKERMEN, Önder Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 313. I.Cilt)
- KÜMBETOĞLU, B. / BİRKALAN GEDİK, H. Gelenekten Geleceğe Antropoloji, (İstanbul: Epsilon, 2005)
- LANE, Peter Ceramic Form-Desing & Decoration, (London: A&C Limited, 1998)

- LYNTON, Norbert Modern Sanatın Öyküsü, (Üçüncü Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2004)
- MARSHALL, Gordon Sosyoloji Sözlüğü, Çev: Osman Akınhan/Derya Kömürcü, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999)
- MÜLAYİM, Selçuk Sanata Giriş, (İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1994)
- MÜLAYİM, Selçuk Sanat Tarihi Metodu, (2. Baskı, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1994)
- OSTERMAN, Matthias The Ceramic Surface, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2002)
- ÖZAYTEN, Nilgün “Kavramsal Sanat”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 971. II.Cilt)
- ÖZDEMİR, Beyhan “Fotoğrafik Dil Yetisinin Evrimi Bağlamında Müdahale Sorunsalı”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 1996)
- ÖZGÜR, Ferhat “Görüntü Ortaklığı” rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003)

- ÖZGÜR, Ferhat Luca Curci ile Söyleşi, Plato Güncel Sanat Dergisi, 4, (Mayıs 2006), ss. 42-43.
- ÖZTÜRK, Nazende “Batı Resminde Müzik Teması”, rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 6, (Eylül-Ekim, 2003)
- PANOFSKY, Erwin “Bir insani Bilim Olarak Sanat Tarihi”, Sanat Dünyamız Dergisi, 91, (Bahar-2004)
- PASSERON, Rene Sürrealizm, Çev: Sezer Tansuğ, (İkinci basım, İstanbul: Remzi Yayınevi, 1990)
- PETERSON, Susan Contemporary Ceramics, (London: CALMANN&KING, 2000)
- RONA, Zeynep “Resim” Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 452. I.Cilt)
- RONA, Zeynep “Yapımcılık” Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997, s. 1924. III.Cilt)
- SAVAŞ, Remzi “ Heykel Sanatı ve Çağdaş Teknoloji” Türkiye’de ve Amerika Birleşik Devletleri’nde Çağdaş Plastik Sanatlar, (Ankara:Hacettepe Üniversitesi GSF Yayınları, No: 5)
- SAVAŞ, Remzi “Modern Heykel ve Teknoloji”, Çağdaş Teknoloji ve Sanat, (Ankara:Hacettepe Üniversitesi GSF Yayınları, No: 8)

- SAYAR, Vecdi “Ölümsüz Bir Aşk: Plastik Sanatlar ile Sinema”,
rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 28, (Nisan - 2006)
- SAMURÇAY, Neriman “Psikanalitik Açıdan Pablo Picasso”, Artist,
(İstanbul: Mart 2006)
- SEVİM, S. Sibel Seramik Dekorları, (Eskişehir: Anadolu
üniversitesi yayınları No:1439, 2003)
- SHINER, Larry Sanatın İcadı, Çev:İsmail Türkmen, (İstanbul:
Ayrıntı yayınları, 2004)
- SELAMET, Sevim “Tipografi Üzerine”, Anadolu Sanat, (Eskişehir:
Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 916, Nisan
1996)
- SÖZEN, M./TANYELİ, U. Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü,
(İstanbul: Remzi Kitabevi , 1994)
- ŞAHBAZ, Hasan “Modern Seramik Sanatında Minimalizm”,
Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (Eskişehir:
Anadolu Üniversitesi S.B.E, 2006)
- ŞERİFOĞLU, Ö. Faruk “Kuşbaz Bir Ressamdan Kuşevleri”, Sanat
Dünyamız – 82, (İstanbul: YKY, Kış 2002)
- TANYELİ, Uğur Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (İstanbul: Yem
Yayınları, 1997, s. 1287. II. Cilt)

- TOKAY,Çetin/
DİREN, Sadi Söyleşi,Seramik Türkiye 01- Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul: Mayıs 2003)
- TOKMAN, Leyla Y. “Mimarlık ve Seramik Arakesitinde Bir Deha: Antoni Gaudi”, SERES 2005 III. Uluslar arası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005)
- TOKMAN, Leyla Y. “Mekan Psikolojisinde Renk, Doku, Seramik ve İnsan”, SERES 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri Bildiriler Kitabı, (Eskişehir: Türk Seramik Derneği Yayını, 2005)
- TUNALI, İsmail Estetik, (9. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005)
- TUNALI, İsmail Felsefenin Işığında Modern Resim, (Üçüncü Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998)
- TURANİ, Adnan Çağdaş Sanat Felsefesi, (4.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi,2003)
- TURANİ, Adnan Sanat Terimleri Sözlüğü, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004)
- ULAŞ, Sarp Erk Felsefe Sözlüğü, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002)

- ULUDAĞ, Kemal “Düşünce Tarihi Üzerine” Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 862, Nisan, 1995)
- ULUDAĞ, Kemal “Sanat Sosyolojisi” Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1336, Şubat 2002)
- ULUDAĞ, Kemal “Seramik Sanatının Kimlik Sorunu”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No 990, 1997)
- ULUDAĞ, Kemal “Seramik Duvar Panosu, Hamiye Çolakoğlu’nun Artistik Duvar Panosu Tasarımları”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1084, Mart 1999)
- URAL, Murat Hesaplaşma ve Yaşamı Savunma, (Milli Reasürans Sanat Galerisi Sergi Kataloğu, İstanbul 1997)
- URAL, Şafak Bilim Tarihi III, (İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1994)
- UYGUNGÖZ, Mehtap “Resim ve Tipografi”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 916, Nisan 1996)
- UZUNER, Bilgehan Akantaş, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004)

- VECCHIO, Mark Del Postmodern Ceramics, (London: Thames&Hudson, 2001)
- WALL, Edmund de 20th Century Ceramics, (London: Thames&Hudson World of Art, 2003)
- WALTER, Ingo F. “Pablo Picasso Yüzyılın Dahisi”, Çev: Ahu Antmen, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005)
- WHITE, Mary Lettering on Ceramics, (London: A&C Black Publishers, 2003)
- YELTAN, Lerzan Özer “Seramik Malzemenin Şehir Dokusu İçinde Yer Alış Sorunları ve Çözüm Önerileri”, Basılmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, (İstanbul: M.S.Ü. Sos.Bil.Enst. 2001)
- YILDIRIM, Sercan “Sinema-Plastik Sanatlar ve Zaman”, rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003)
- YILMAZ, Mehmet Modernizmden Postmodernizme, (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2005)
- YILMAZ, Mehmet “Biçemler ve disiplinlerarası etkileşim-1 Nesnenin gücü”, Milliyet Sanat, 435, (1998)
- YILMAZ, Mehmet “Biçemler ve Disiplinlerarası Etkileşim-3 Nesnenin gücü”, Milliyet Sanat, 437, (Ağustos 1998)

- YILMAZ, Selçuk “Postmodernist Yaklaşımın Heykele Yansıması”, Anadolu Sanat, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 990, Şubat 1997)
- YÜKSEL, Nilgün “Müzikten Plastiğe Fluxus”rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 6, (Eylül – Ekim, 2003)
- YÜKSEL, Nilgün “Rayonizm, Kubo-Fütürizm, Süprematizm”, Genç Sanat – 92, (İstanbul: Nisan 2002)
- ZEYTİNOĞLU, Emre “Sadi Diren ve Bir ‘Başlangıç’ Sergisi”, Seramik Dünyası – 12, (İstanbul: Haziran 2005)
- “Tuvalde Notalar Notada Renkler”, rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 6, (Eylül-Ekim, 2003)
- “Beyaz Perdeyi Boyayanlar”, rh+ Plastik Sanatlar Dergisi, 5, (Mayıs – Ağustos, 2003)
- Seramikte Gelenek ve Çağdaşlık, (İstanbul: Eczacıbaşı Vakfı, 1998)
- 500 FIGURES IN CLAY, (New York: Lark Books, 2004)
- Rh+ Sanat, Sayı5, Mayıs-Ağustos, 2003
- Seramik Türkiye 02- Seramik Federasyonu Dergisi, (İstanbul: Eylül-Aralık2003)

----- Türkiye’de Sanat, 33 Seramik Özel Sayısı
(İstanbul: Mart-Nisan 1998)

----- Bilim ve Teknik Dergisi, 30 Yıllık Bilgi Hazinesi
DVD’si, “Müzik ve Fizik”, TÜBİTAK.

Zehra Çobanlı Kataloğu, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Sanat Galerisi,
1998

Semih Kaplan, Sergi Kataloğu, Ankara, Galeri Soyut, 2005

Kemal Uludağ, Sergi Kataloğu, İ.M.K.B. Sanat Galerisi, İstanbul, 2002

9. Uluslararası İstanbul Bienali Rehberi, 2005

İNTERNET ADRESLERİ

(http://www.francescomorante.it/pag_2/204ab.htm) 03.03.2006

http://www.expo-cezanne.com/1_3.cfm?id=-507590599 03.03.2006

(http://www.gfmer.ch/International_activities_En/Leonardo_anatomical_drawings.htm)
03.03.2006

(<http://www.abcgallery.com/D/duchamp/duchamp23.html>) 28.02.2005

(<http://www.arthurwoods.ch/en/sculpture.htm>) 03.03.2006

(<http://mategt.web.ibu.edu.tr/makaleler/mathart.htm>)

(<http://sunsite.tus.ac.jp/wm/paint/auth/matisse/matisse.lecon-musique.jpg>)15.04.2006

(<http://www.philosophy.ubc.ca/faculty/russellp/gallery.htm>) 09.05.2006

(http://www.masterpiece-repro.com/picasso_3dancers_1925.html) 09.05.2006

(<http://www1.uol.com.br/bienal/24bienal/nuh/enuhmonklei03a.htm>) 28.02.2005

(<http://www.polifoni.net/?q=node/991>)05.06.2006

(<http://fototapeta.art.pl/fii-inv28hcb.html>) 07.06.2006

(<http://www.paikstudios.com/gallery/11.html>) 08.06.2006

(<http://www.universes-in-universe.de/car/istanbul/2003/antrepo1/e-tour-16.htm>) 08.06.2006

(http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0internet_sanat%C4%B1.)08.06.2006

(<http://www.msu.edu.tr>) 12.06.2006

(<http://gsf.mar.marmara.edu.tr/vizyon.htm>.) 14.06.2006

(<http://www.yeditepe.edu.tr/7tepe/>)14.06.2006

(<http://www.mystudios.com/treasure/munch/scream-review.html>) 30.06.2006

(<http://www.rosizo.ru/eng/avantgarde/tatlin02.html>) 28.06.2006

(<http://www.escualotis.com/unpopperuno/Immagini/malevic.jpg>) 29.06.2006

(<http://www.loggia.com/art/artists/images/arp.gif>) 01.07.2006

(<http://www.moma.org/images/collection/FullSizes/00273058.jpg>) 01.07.2006

(<http://www.georgetown.edu/faculty/irvinem/visualarts/magritte-pipe-sm.jpg>) 01.07.2006

(<http://www.worth1000.com/web/media/32675/pollock.jpg>) 04.07.2006

(<http://tr.wikipedia.org/wiki/Resim:Image-Hamilton-appealing2.jpg>) 04.07.2006

(<http://tinguely.cnac-gp.fr/NavImages/plein/3I/01/3I01567.JPG>) 04.07.2006

(<http://pauillac.inria.fr/~codognet/VR.html>) 05.07.2006

(<http://www.georgetown.edu/faculty/irvinem/CCT510/kosuth-chair1-english-1965.jpg>)
05.07.2006

(http://www.nga.gov/education/classroom/new_angles/img/img_kosuth_nothing_lg.jpg)
06.07.2006

(<http://www.georgetown.edu/faculty/irvinem/visualarts/Image-Library/Richter/Richter-mediation-1986.jpg>) 07.07.2006

(<http://www.moma.org/images/collection/FullSizes/00153035.jpg>) 07.07.2006

(http://www.online.newschool.edu/iat97/Venice/FPP/cucchi_bike.GIF) 07.07.2006

(<http://sanatgalerisi.com/art/coker/coker1.jpg>) 07.07.2006

(http://www.galerinev.com/res_ser/rsa_brdgncy.html) 07.07.2006

(<http://www.ceramicanorio.com/miscelanea/china/china.htm>) 08.07.2006

(<http://employees.oneonta.edu/sakoult/3d/assignments/found/>) 10.07.2006

(http://www.sabinewachters.com/webpages/exhibitions/exhibition_art_brussels_bill_2002.html)
10.07.2006

(http://www.tate.org.uk/britain/turnerprize/images/mach_101dalmations.jpg) 10.07.2006

(http://www.tate.org.uk/modern/exhibitions/beuys/images/thepack_lg.jpg) 10.07.2006

(<http://fusionanomaly.net/naumgabolinearconstructionno2.jpg>) 10.07.2006

(http://www.koman.org/main/in_frame_works.htm) 10.07.2006

(<http://sanalmuze.org/sergiler/contentz.php?imgid=3638&ic=60&sergi=571&pg=1&order=17>)
10.07.2006

(<http://users.tce.rmit.edu.au/E03159/ModMelb/mm2/lect/30>) 11.07.2006

(<http://libraries.mit.edu/rvc/kidder/photos/CT22.html>) 11.07.2006

(<http://www.caed.kent.edu/History/Modern/Rietveld/rietveldext.jpg>) 11.07.2006

(http://www.bonbon.co.uk/classic/phbin/gtr_20.jpg)

(http://moeblermedmere.dk/Graphics/Products/205_m.jpg)

(http://www.mmfa.qc.ca/_admin/upload/1610.jpg)

(http://www.cassinausa.com/pics/634_schroeder_big.jpg) 11.07.2006

(<http://students.washington.edu/fiore/photographs.html>) 14.07.2006

(<http://www.roadtripamerica.com/roadside/Watts-Towers-of-Simon-Rodia.htm>)14.07.2006

(http://faculty.evansville.edu/r129/art105/img/corbusier_savoye.jpg) 14.07.2006

(http://www.artlex.com/ArtLex/m/images/museu_gug.bilb.1.lg.jpg) 14.07.2006

(http://www.mimarlikmuzesi.org/galeri_resimler.asp?sayfa=1&id=6&exid=7)

(<http://users.1st.net/jweinstein/AA210f/Type210/goudskch1.gif>) 20.07.2006

(http://www.ihaphulusi.gen.tr/sanal_sergi.html) 20.07.2006

(http://www.germesonline.com/direct/dbimage/50151920/Tempered_Glass_Basin_Sink.jpg)
28.07.2006

(<http://www.nova68.com/Merchant2/graphics/00000001/BR004512.jpg>) 28.07.2006

(http://www.kunstikeskus.ee/trend/teos/nr_2/klaas_spiraal.JPG) 28.07.2006

(http://www.glassfurnace.org/turkishglassartistsphotos/fahrikaplan/fahri_kaplan2.jpg) 28.07.
.2006

(<http://www.hattusha.com/hittites.htm>) 31.07.2006.

(<http://potterystudio.co.uk/pots/images/0005500/p0005524b.jpg>) 31.07.2006.

(<http://www.voukos.com/frameportfolio.html>) 31.07.2006.

(<http://www.rudyaudio.com/bluemn.htm>) 31.07.2006.

(<http://www.artumbrella.com/cc/artists/Arneson.html>)

(<http://www.jackrutbergfinearts.com/JRutbergFile/JRutbergExhibits/ArtOfEngagementFile/ArtOfEngagementPics/RArneson1.html>) 31.07.2006

(<http://www.sanalmuze.org>) 01.08.2006.

(<http://www.festival.metu.edu.tr/.../hamiyecolakoglu.htm>) 01.08.2006.

(<http://www.djtfinart.com>) 03.08.2006.

(<http://www.carolinaart.com/1003hendersonville.html>) 03.08.2006.

(<http://noivolkov.com>) 03.08.2006

(http://www.scva.org.uk/collections/robertandlisa/index.php?collection=65&collection_object=109)03.08.2006

(http://www.artgallery.nsw.gov.au/sites2/___data/page/5459/gormley_field_new.jpg),
04.08.2006

(<http://www.georgetown.edu/faculty/irvinem/visualarts/Image-Library/Gormley/Field-detail-terracotta1993.jpg>), 04.08.2006

(http://www.ceramicstoday.com/articles/images/cobalt_blue.jpg), 04.08.2006

(<http://www.craftscouncil.org.uk/Exhib/approachingcontent/content.htm>), 04.08.2006

(<http://www.media.uwe.ac.uk/nevac/photos/edmund2.JPG>), 04.08.2006

(<http://www.yufuku.net/e/yufuku/assets/images/yufuku-japanese-pottery-ceramics-julian-stair-1.jpg>), 04.08.2006

(http://www.lebriz.com/v3_exh/exh_Show.aspx?exhID=22&lang=TR) 04.08.2006

(<http://www.kemaluludag.com/ingmerkez.htm>) 10.08.2006

(<http://www.eczacibasi.com.tr/articles/detail/detail2.asp?id=692>) 05. 08. 2006

(http://www.stateart.com.au/images6/060321_sergeri_isupov_260.jpg) 05.08.2006

(<http://www.ceramics.org.uk/artistInfo/sqlImg/Ross,%20Duncan%20009t.jpg>) 05.08.2006

(http://www.jamesgrahamandsons.com/___asset___artwork_/detail/M95027.jpg) 05.08.2006

(<http://www.letterexchange.org/members/98.html>) 05.08.2006

(http://www.schlagenhauf-ceramique.com/galerie_photo/coussin01.jpg) 05.08.2006

(<http://www.meschia.com/vases.htm>) 05.08.2006

(<http://www.karhost.net/eskisehir/zc6.html>) 08.08.2006

(http://www.museum.hu/budapest/kiallitolterem/images/0013_t3844_maxi.jpg) 05.08.2006

(<http://www.ceramicstoday.com/potw/images/geszler-garzuly4.jpg>) 05.08.2006

(<http://www.opgenhaffen.com/site.html>) 09.08.2006

(<http://www.colpaert-ceramic.be/colpart/colpart16.htm>) 09.08.2006

(<http://www.anthonycaro.org/frames-related/Gallery.htm>) 09.08.2006

(<http://www.anthonycaro.org/frames-related/Gallery.htm>) 09.08.2006

(http://amico.davidrumsey.com/images/amico/Size0/D10024/NGC_.15898.1-137.jpg)10.08.2006

(http://galerieev.com/basbult/bi_alevnil.html), 01.02.2007

(<http://www.artfacts.net/index.php/pageType/exhibitionInfo/exhibition/19962>)10.08.2006

(<http://www.lameridiana.fi.it/IMG/L010094.jpg>)

<http://www.artincontext.org/LISTINGS/IMAGES/FULL/O/UGWB8NOH.htm>

http://www.garthclark.com/images/artwork/Dam_5965330_NDA029a_360.jpg

<http://www.galeriebesson.co.uk/tsivin2exhib.html>) 11.082006

(<http://12koerbe.de/bienengold/gaudi-10.jpg>) 10.08.2006
(<http://www.patwengraf.com/wtbiog.htm>) 10.08.2006
(<http://www.agglo-sqy.fr/parcsetjardins/images/Art/pages/Personnagesatable.html>) 11.08.2006
(<http://www.mairie-vitry94.fr/vivre/loisirs/culture/art42.htm>) 11.08.2006
(http://www.tilesoc.org.uk/tacs_bristol_2005/pages/bristolbrick3.html) 11.08.2006
(http://www.oskg.nu/url_i_ram.htm?http%3A//www.oskg.nu/medlem/viotti/index.html)
11.08.2006
(<http://www.viotti.se/>) 19.08.2006
(http://www.lebriz.com/v3_artst/san_Info.aspx?sanId=2803) 01.02.2007
(http://www.henry-moore-fdn.co.uk/matrix_engine/content.php?page_id=2902) 19.08.2006
(http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0internet_sanat%C4%B1) 08.06.2006
(<http://www.cizgifilmciler.org/content/viev/5/33/>) Levent Elpen
(<http://www.milliyet.com.tr/2001/01/24/cumartesi/ne.html>)
(http://www.radikal.com.tr/veriler/2004/02/25/haber_107363.php) Zeynep Şanlıer
(http://www.lebriz.com/v3_exh/exh_Show.aspx?exhID=505&lang=TR), 01.02.2007
(http://www.arkist.com/ref_mim_tarabya.html) 01.02.2007
(<http://www.arkitera.com/ma.php?year=2003>) 05.01.2007
(<http://www.sanalmuze.org/sergiler/contentxy.php?sergi=402&ic=35&pg=2>) 05.01.2007
(<http://www.arkitera.com/v1/sanat/2003/06/mercekalti/ornek.htm>) 05.01.2007
(<http://www.kassmeridian.com/wunderlich/wundprofilehat.html>) 01.02.2007